

ДРУШТВО АРХИВСКИХ РАДНИКА ВОЈВОДИНЕ

АА

Архивски анали

Архивныне анналы

Archives annals

Archivennalen

Les annals des archive

Часопис Друштва архивских радника Војводине
Година XII, broj 12

ДРУШТВО АРХИВСКИХ РАДНИКА ВОЈВОДИНЕ

АРХИВСКИ АНАЛИ

Главни и одговорни уредник

Љубица Будаћ, архивски саветник (Архив Војводине)
и председница Друштва архивских радника Војводине

Уредник

Мр Владимир Иванишевић, архивски саветник (Архив Војводине)

Редакција

Проф. др Горан Васин, Филозофски факултет, Одсек за историју,
Универзитета у Новом Саду
Љубица Будаћ, архивски саветник (Архив Војводине)
Мр Владимир Иванишевић, архивски саветник (Архив Војводине)
Сања Гавриловић, архивски саветник (Архив Војводине)
Југослав Вељковски, архивски саветник (Историјски архив Града Новог Сада)
Татјана Сегединчев, архивски саветник (Историјски архив Суботица)
Др Филип Крчмар, виши архивист (Историјски архив Зрењанин)
Владимир Дудић, архивист (Историјски архив Кикинда)

Рецензенти радова за овај број Архивских анала

Сања Гавриловић, архивски саветник (архивистика)
Југослав Вељковски, архивски саветник (историографија)

Први број *Архивских анала* изашао је 1992. године. Излази једном годишње.
Архив Војводине подржава рад Друштва архивских радника Војводине
и помогао је штампање овог броја *Архивских анала*.

ДРУШТВО АРХИВСКИХ РАДНИКА ВОЈВОДИНЕ

АРХИВСКИ АНАЛИ

ЧАСОПИС ДРУШТВА АРХИВСКИХ РАДНИКА ВОЈВОДИНЕ

Година XII, број 12

Нови Сад, 2022.

Садржај

Уместо предговора	11
-------------------------	----

АРХИВИСТИКА

Мр Владимир Иванишевић МОГУЋНОСТИ ПРИМЕНЕ БЛОКЧЕЈН ТЕХНОЛОГИЈЕ У АРХИВИМА	15
Слободан Станић ОКРУЖНИ СУД У ВЕЛИКОЈ КИКИНДИ КАО ИНВАЛИДСКИ СУД ИНВАЛИДСКИ ПРЕДМЕТИ (1941 – 1944)	27
Илдико Мергеш ДИГИТАЛИЗАЦИЈА АРХИВСКЕ ГРАЂЕ У АРХИВУ ВОЈВОДИНЕ	65
Мр Владимир Иванишевић ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА АРХИВСКОГ ИНФОРМАЦИОНОГ СИСТЕМА АРХИС У АРХИВУ ВОЈВОДИНЕ	74
Зорица Барош КУЛТУРНА ПОЛИТИКА ПРЕМА РЕГУЛАТИВИ ЕУ, СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ЗАШТИТУ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ И ДОКУМЕНТАРНОГ МАТЕРИЈАЛА	84
Ференц Сиђи ТРИ ДЕЦЕНИЈЕ НА ЧЕЛУ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА СЕНТА	95

ИСТОРИОГРАФИЈА

Срђан Сивчев

АТЛЕТИКА У ВЕЛИКОЈ КИКИНДИ ОД 1909. ДО 1925. ГОДИНЕ.. 101

Мср Леонила Павловић

ДЕЛАТНОСТ СЕКЦИЈЕ ПОДМЛАТКА
ДУНАВСКОГ БАНОВИНСКОГ ОДБОРА
ДРУШТВА ЦРВЕНОГ КРСТА – НОВИ САД..... 124

Сандра Радојчић

СТРУЧНИ ЗАНАТСКИ ТЕЧАЈЕВИ У ОРГАНИЗАЦИЈИ
ТРГОВАЧКО-ИНДУСТРИЈСКЕ И ЗАНАТСКЕ КОМОРЕ,
НОВИ САД (1919–1941) 134

Светлана Љубљанац

ХМЕЉАРСТВО У ВОЈВОДИНИ 163

Др Филип Крчмар

НЕГОВАЊЕ ЗАВИЧАЈНЕ КУЛТУРЕ У СВЕТЛУ
ЗРЕЊАНИНСКИХ ЗАВИЧАЈНИХ ЧАСОПИСА 176

Светлана Љубљанац

ЈЕДАН ПРИЛОГ О КОЛОНИЗАЦИЈИ У АП ВОЈВОДИНИ 208

Мср Мирослав Јаћимовић

ДОКУМЕНТ О ПРОГЛАШЕЊУ ЂЕНЕРАЛА
ПЕТРА ЖИВКОВИЋА ЗА ПОЧАСНОГ
ГРАЂАНИНА НОВОГ САДА 1930. ГОДИНЕ 218

ОБЈАВЉИВАЊЕ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ

Олгица Трбојевић

Загорка Авакумовић, Дејан Јакшић
ЗБИРКА ПОВЕЉА И ДИПЛОМА АРХИВА ВОЈВОДИНЕ 229

**НАУЧНОИНФОРМАТИВНА СРЕДСТВА
О АРХИВСКОЈ ГРАЂИ**

Мр Дејан Јакшић

ЕДИЦИЈА НАУЧНОИНФОРМАТИВНА СРЕДСТВА
О АРХИВСКОЈ ГРАЂИ АРХИВА ВОЈВОДИНЕ (2018–2020) 235

Владимир Дудић

Срђан Сивчев, АНАЛИТИЧКИ ИНВЕНТАР Ф. 60
ОПШТИНА ГРАДА ВЕЛИКА КИКИНДА
(1919–1941), КЊ. 1 (1919–1929),
Тијана Рупчић, АНАЛИТИЧКИ ИНВЕНТАР Ф. 79
ГРАДСКО ПОГЛАВАРСТВО ВЕЛИКА КИКИНДА
(1941–1944) 247

ПРИКАЗИ И ОСВРТИ

Шаролта Картаг Миладинов

Ласло Сеги / Szögi László
СТУДЕНТИ СА ДАНАШЊЕ ТЕРИТОРИЈЕ АП ВОЈВОДИНЕ
НА УНИВЕРЗИТЕТИМА И ВИСОКИМ ШКОЛАМА
КРАЉЕВИНЕ УГАРСКЕ 1736–1850
VAJDASÁGI DIÁKOK A MAGYAR KIRÁLYSÁG
EGYETEMEIN ÉS FŐISKOLÁIN 1736–1850 253

Загорка Авакумовић

Дејан Јакшић, МАТИЦА ПЛЕМСТВА
БАЧКО-БОДРОШКЕ ЖУПАНИЈЕ (1798–1838) 258

Нада Симић Лемајић

ИСТОРИЈА СПОРТА У СРЕМСКОЈ МИТРОВИЦИ 261

Софија Бабић

Слободан Милин, БЕЧКЕРЕЧКИ ПРОГРАМ,
ПЕРИОДИЧКА И АРХИВСКА ГРАЂА 264

ИЗ РАДА АРХИВСКИХ УСТАНОВА

- Мр Владимир Иванишевић**
ДЕШАВАЊА У АРХИВУ ВОЈВОДИНЕ
ОД 2018. ДО 2020. ГОДИНЕ 269
- Наташа Малобабић Вукић**
ДЕШАВАЊА
У ИСТОРИЈСКОМ АРХИВУ ГРАДА НОВОГ САДА 277
- Јасна Арбанас**
ИСТОРИЈСКИ АРХИВ „СРЕМ” (2018–2020) 280
- Срђан Сивчев**
ДЕШАВАЊА
У ИСТОРИЈСКОМ АРХИВУ КИКИНДА (2018–2021) 284
- Фодор Иштван**
ПРОЈЕКТИ И ДЕШАВАЊА
У ИСТОРИЈСКОМ АРХИВУ СЕНТА (2018–2020) 289
- Анастасија Мако**
ДЕШАВАЊА
У ИСТОРИЈСКОМ АРХИВУ СОМБОР (2018–2021) 294
- Софија Бабић**
ДЕЛАТНОСТ
ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА ЗРЕЊАНИН (2018–2020) 300

ИЗ РАДА ДАРВ-е

- Данијела Ђургуз**
ИЗВЕШТАЈ О РАДУ ДАРВ-е
2018–2020 Нови Сад, 24–25. јун 2021. 307
- Љубица Будаћ**
МЕЂУНАРОДНО АРХИВСКО САВЕТОВАЊЕ ДАРВ-е
Нови Сад, 24–25. јун 2021. 309

IN MEMORIAM

ИШТВАН КОВАЧ (1936–2011)	315
МИТА СЕКУЛИЋ (1944–2011).....	315
СЛОБОДАН РАДОВАНОВИЋ (1935–2013)	316
ВИДОСАВА ЗАКЛАН (1949–2013)	317
КАТАРИНА КРАЈЧИНОВИЋ (1937–2015)	317
ЉУБОДРАГ КОМАТОВИЋ (1943–2020)	318
ЂОРЂЕ МАРИНОВСКИ (1949–2021)	318
МИРОСЛАВ МАРЛОГ (1946–2020)	319
БРАНИСЛАВ ЕГИЋ (1964–2020).....	320
СТЕВАН РАЈЧЕВИЋ (1944–2020)	321
БОРИСЛАВА РИСТИВОЈЕВИЋ (1981–2021)	322
ЈОВАН КАРАБА (1945–2022)	324

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА

О АРХИВУ И АРХИВИСТИМА

„Имајте на уму да сте ви весник истине.

По вама велика и сложена људска стварност шаље своје поруке. Она вас је издвојила од осталих људи утолико, што вам је поверила важно послање да људима вашег језика изнесете пред очи слику и смисао, развитак и правац одређене стварности.”

Радован Самарџић

„Има у нас и данас људи, често и школованих, који на архив и архивску делатност гледају као на нешто излишно и беживотно. У својој кратковидости они и не слуте да су архиви и архивски материјали живи и богати и стварни исто тако и исто толико колико и такозвани 'живи' и 'стварни' живот сам. Управо, живи су онолико колико ми имамо духа и стваралачке снаге да им удахнемо, са колико проницљивости умемо да их 'прочитамо' и да схватимо њихову важност за живот нашег друштва, за наше садашње и будуће нараштаје. [...] У архивским просторијама, међу орманима и полицама пуним тих често потцењиваних хартија, врши се стална служба истини, нашој људској, релативној истини, која се тешко уочава и осветљава, а лако замрачује и губи, али којој ипак морамо верно и истрајно да служимо. Људи који раде у тим просторијама заслужују нашу пажњу и захвалност. Као водичи на путу ка истини, они често са одрицањем, а редовно са љубављу врше своју не лаку дужност.” (Иво Андрић)

„Схватајући значај архива, тешко је разумети оне који архивисте и истраживаче у архивима називају погрдно архивским мољцима и који тај посао узимају као нешто страшно досадно. Јер, прошлост није мртва и непрелазним зидом заувек одвојена од садашњости. Истина је, напротив, да је све оно што је човек некад мислио и осећао и радио нераскидиво уткано у ово што ми данас мислимо, осећамо и радимо.

[...] Истраживања у архиву су непосредан контакт са прошлошћу. Захватање воде са здравог кладенца, дружење са ишчезлим људима, друштвима и појавама које на вас остављају непосредан утисак. То је залажење у оне сфере које су ишчезле, а које ми морамо да доживимо као сам живот. Архивски рад је неопходан као што су неком природњаку, или математичару, потребна непрекидна задржавања у лабораторијама или над чистим папиром који ће ускоро испунити својим формулама. Немогуће је писати историју без архива.” (Радован Самарџић)

„Зато се зложимо за памћење, за успостављање и неговање континуитета међу очевима и децом, међу генерацијама, међу епохама. Снага једног народа је у снази његовог памћења. Без великог фонда памћења нема ни великих подвига: ни великих стваралаца, ни великих бораца, ни великих визионара; нема самопоуздања и вере у себе, свој народ, у човечанство.” (Добрица Ћосић)¹

Уредништво

¹ Мисли Иве Андрића, Добрице Ћосића и Радована Самарџића о архивима и архивској делатности са свечане доделе награде „Др Димитрије Кириловић” у Архиву Војводине, 2010).

АРХИВИСТИКА

Мр Владимир Иванишевић, архивски саветник
Архив Војводине, Нови Сад

МОГУЋНОСТИ ПРИМЕНЕ БЛОКЧЕЈН ТЕХНОЛОГИЈЕ У АРХИВИМА

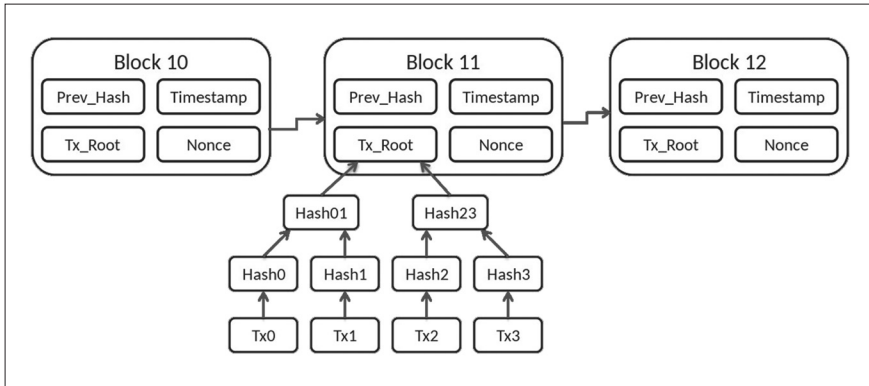
Сажетак: У раду се износе основни подаци о блокчејн технологији и могућности за њену примену у делатности архива. Блокчејн представља децентрализовану базу података сачињену од повезаних блокова. Иако се ова технологија највише користи и за развој дигиталних криптовалута, новија истраживања тврде да је блокчејн у основи технологија канцеларијског пословања од чијег развоја и архивистика може да очекује користи.

Кључне речи: блокчејн, архив, базе података, безбедност, канцеларијско пословање

Блокчејн (енглески blockchain, најпре зван block chain) технологија јесте јавно дистрибуирана, децентрализована база података која садржи шифровану главну књигу (ledger). То је стално растућа листа записа који се називају блокови, који су међусобно повезани чворовима (енглески nodes), а која омогућава извршавање безбедних трансакција у реалном времену. Трансакције у блокчејну се обављају помоћу математичких модела, а обезбеђују се и повезују помоћу криптографије (енглески cryptography), односно криптованих информација кроз ланац (енглески chain) блокова. То омогућава учесницима да независно и релативно лако верификују и ревидирају обављене трансакције. Блокчејн базом података се управља аутономно коришћењем peer-to-peer мреже и дистрибуираног сервера који записује време сваке обављене трансакције. Трансакције извршене на блокчејну се оверавају масовном сарадњом коју оснажује колективни лични интерес свих учесника у блокчејну. Ова технологија омогућава снажан ток рада у којем је неизвесност учесника када је безбедност подата-

ка у питању минимална. Коришћење блокчејна потврђује да је свака јединица вредности пренета само једном, решавајући дугогодишњи проблем двоструке потрошње. Блокчејн се због тога често описује као протокол за размену вредности.¹

Сваки блок садржи серије валидираних трансакција које су хеширане и кодиране у Мерклеово стабло² – блокове који се састоје од криптографског хеша (енглески *cryptographic hash*), претходног блока, забележеног временског момента у ком је извршена трансакција и података о извршеној трансакцији. Криптографски хеш (CHF) јесте сваки математички алгоритам који пресликава податке произвољне величине (који се често називају „порука“) у битни низ тачно одређене величине („хеш вредност“, „хеш“ или „сажетак поруке“). То је једносмерна функција, односно функција коју је практично немогуће извести у повратном правцу.³

Графички приказ блокчејна

Предност блокчејн технологије јесте у томе што управља подацима у оквиру децентрализованог система. Блокови са информацијама се налазе на више рачунара на којима се у нодовима чувају копије по-

¹ <https://coinmarketcap.com/alexandria/glossary/blockchain>, преузето 17. децембра 2020. године.

² Назив је добило 1979. по Ралфу С. Мерклеу (Ralph C. Merkle), америчком информатичару, рођеном 1952. године, једном од водећих проналазача отворене криптографије и изумитељу криптографског хеша, https://www.emsec.ruhr-uni-bochum.de/media/crypto/attachments/files/2011/04/becke_1.pdf, преузето 19. новембра 2020. године.

³ На истом месту.

датака. Један рачунар који је део мреже блокчејна проверава тачност, поузданост и аутентичност унетих података и истовремено потврђује безбедност унетих података, а после тога их придружује припадајућој бази података. Овакав модел многи сматрају најбезбеднијим начином чувања података, јер се тако већи број копија података чува на различитим рачунарима у оквиру мреже, који се налазе на различитим локацијама. Ако без сагласности администратора дође до измене података, оригинална документа су меморисана на већем броју уређаја који имају сачуване оригиналне верзије докумената што онемогућава додавања, фалсификовања и брисања почетних верзија креираних докумената.⁴

Може да постоји јавни и приватни блокчејн. Јавном блокчејну може да приступи свако, да на њему врши трансакције, да учествује у стварању блокова и да следствено томе учествује у управљању и одлучивању. Протокол којим се управља јавним блокчејном јесте у облику отвореног кода. Такав блокчејн је отпоран на могуће нападе, али његови капацитети су ограничени, а начин управљања изузетно неефикасан. Ову врсту блокчејна користе криптовалуте.⁵

Приватни блокчејн за разлику од јавног није видљив свима и преко њега не може свако да обавља трансакције, да ствара нове блокове, а нарочито не може да учествује у управљању и одлучивању. Овакав вид блокчејна не мора да има сопствену криптовалуту. Протокол којим се управља приватним блокчејном није у облику отвореног кода. Капацитети приватног блокчејна могу да буду веома велики, а управљање њима је далеко ефикасније него јавним блокчејном. Погодан је за одређене компаније, установе и гране делатности, али представља честу мету хакерских напада.⁶

Прва област у којој је почела да се примењује блокчејн технологија јесу финансије. Сам блокчејн је настао увођењем дигиталне, односно криптовалуте биткоин 2009. године. Временом су настајале и друге криптовалуте, тако да их данас има преко 6 хиљада. Једна од основних карактеристика криптовалута јесте изузетно висока волатилност – веома честе и велике промене њихове вредности у односу на fiat валуте које емитују централне банке, али временом је настала

⁴ Nikica Radović, *Mogućnosti primene blockchain tehnologije u poslovanju turističkih destinacija, Gostoprinstvo kao faktor kvaliteta ponude i konkurentnosti turističke destinacije. Zbornik radova*, Beograd 2018, 701–707.

⁵ На истом месту.

⁶ На истом месту.

група криптовалута која се назива стајблкоини (енглески *stablecoins*) који имају сталну утврђену вредност у односу на *fiat* валуте (USD Tether, True USD, True GBP, True HKD), племените метале (Tether gold, Paxosgold) или неке друге производе.⁷ Иако је већини криптовалута циљ избегавање контроле држава и централних банака, многе криптовалуте имају одређену мисију, на пример *pinkcoin* криптовалута која има за циљ помоћ добротворним и непрофитним организацијама,⁸ или *Historia* криптовалута са много интересантнијом мисијом. Наиме, тај пројекат покренут 23. септембра 2018. има за циљ да чува документа која говоре о догађајима који се сада одвијају за потребе историје у будућности са нагласком на апсолутну тачност и настоји да спречи било коју асимилацију неистина у историјске списе. *Historia* пројекат повезује IPFS и блокчејн да би се супротставила ревизионистичкој историји помоћу докумената који се не могу мењати, који настају консензусом гласачких нодова заснованих на тачности коју су утврдили корисници мреже.⁹ Међународна архивска заједница или организације као што су MAC или ICARUS би могли да покрену ICO пројекат¹⁰ који би имао за циљ финансирање различитих пројеката у области заштите архивске грађе.

Противници криптовалута (треба напоменути да они нису противници блокчејн технологије) сматрају да су оне од користи највише криминалцима. Иако има криптовалута које су настале на дарквебу (енглески *darkweb*) – сивој зони интернета из ког долазе неке криптовалуте – већина криптовалута, пре свега биткоин, није анонимна. На његовом блокчејну све је транспарентно што омогућује сталан увид у непрекинут низ трансакција у оквиру којих су криптовалуте, у целисти или њихове децималне јединице, служиле као средство размене, и омогућавају полицији, а пре свега Интерполу, у борби против организованог криминала.¹¹

⁷ <https://coinmarketcap.com/>, преузето 29. новембра 2020. године, ова веб-страница садржи најбоље податке о релевантним криптовалутама.

⁸ <https://pinkcoin.com/>, преузето 3. децембра 2020. године.

⁹ <https://coinmarketcap.com/currencies/historia/>, преузето 3. децембра 2020. године.

¹⁰ <https://www.investopedia.com/terms/i/initial-coin-offering-ico.asp>, ICO Initial Coin Offering (енглески), иницијална понуда коина представља поступак којим се коини или токени одређене криптовалуте по први пут нуде јавности, преузето 3. децембра 2020. године.

¹¹ <http://rs.n1info.com/Biznis/a348027/Bitkoin-u-Srbiji.html>, преузето 7. децембра 2020. године.

Коришћење блокчејн технологије отвара и питање њеног законског регулисања. Постоје мишљења да је блокчејн толико поуздан и веродостојан да његовом применом престаје потреба за правним обезбеђењима и средствима без обзира на то што су свет потресле крађе средстава са мењачница криптовалута и што се свакодневно јављају преварантски пројекти по моделу понзијевих шема. Тако блокчејн делује као „непоуздани” систем који доводи документа у нову парадигму, у ком о правима и интересима не одлучује установа којој је то поверено или трећа страна, већ софтверски код. Међутим, софтверски код није непогрешив, и када се појаве грешке, помоћ се мора потражити код поуздане треће стране.¹²

У Републици Србији Народна скупштина Републике Србије је на Седмој седници Другог редовног заседања у 2020. години 17. децембра усвојила Закон о дигиталној имовини, чиме је учињен први корак у правцу законске регулације блокчејн технологије у Републици Србији, али само у домену регулације тржишта криптовалута.¹³

Водеће истраживачке иницијативе покренуте у последњих 20 година, које истражују неопходне елементе потпуних, поузданих и аутентичних електронских докумената су пројекти InterPARES-a. InterPARES 2 пројекат (IP2) је нарочито заинтересован за критеријуме процене напредних технологија које су прикладне за контролу, одржавање и заштиту аутентичних докумената насталих у електронском окружењу. Тај пројекат истражује поуздане системе канцеларијског пословања и управљања документима настојећи да испита како код њих функционише контрола над стварањем, одржавањем и коришћењем докумената, који има за циљ да обезбеди да документа која се чувају у тим системима буду тачна, поуздана и аутентична. Терминологија коју користе поборници блокчејн технологије да би описали поуздан систем који ствара записе који не могу да се измене потврђује резултате IP2 пројекта који предлаже примену блокчејн технологије као система канцеларијског пословања. Међу водећим истраживачима у овом пројекту је и др Хрвоје Станчић, редовни професор на Одсеку за информационе и комуникационе науке (смерови: Архивистика, Библиотекарство, Информатика, Музеологија и Управљање баштином) на Филозофском факултету у Загребу.¹⁴

¹² <https://nakamotoinstitute.org/the-god-protocols/>, преузето 8. децембра 2020. године.

¹³ <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/zakoni/2020/1936-20.pdf>, преузето 24. децембра 2020. године.

¹⁴ http://www.interpares.org/lp2/display_file.cfm?doc=ip2_book_complete.pdf, преузето

Викторија Л. Лемие (Victoria L. Lemieux), ванредни професор архивистике на Универзитету Бритиш Колумбија у Ванкуверу, у извештају о истраживању провереном у организацији канадског SSHRC – Social Sciences and Humanities Research Council (Савет за истраживања у области друштвених и хуманистичких наука) под називом Blockchain Technology for Recordkeeping. Help or Hype? (Блокчејн технологија за канцеларијско пословање. Помоћ или бука?) тврди да је блокчејн технологија у својој основи технологија канцеларијског пословања, иако у новом децентрализованом облику, и сматра да ће од предстојећег развоја и примене ове технологије велику корист имати архивистика као наука која подупире канцеларијско пословање.¹⁵ Архивистика је, према њеним речима, чиста и примењена дисциплина која укључује „научно проучавање информација повезаних у процесе, који су и производи и покретачи људских мисли, осећања и активности у различитим контекстима”. Основни циљеви архивистике су преузимање докумената од запослених на пословима канцеларијског пословања, њихово сређивање и давање идентификатора тако да се та документа могу у будућности претраживати, и пре свега њихова заштита, на такав начин да остану неоштећена током времена. То се ради због тога да би се код докумената обезбедило настављање пружања поузданих доказа о чињеницама које су у њима забележене кад год је то потребно из правних разлога, историјских истраживања или неких других разлога.¹⁶

У дигиталном окружењу, тврди Лемие, постоји 8 основних компоненти електронског документа: *медиј*, то јест физички носач записаног садржаја; *физички облик*, који обухвата формалне атрибуте електронског документа (као што су писмо, језик и посебни знакови) без којих је документ нечитљив за корисника; *интелектуални облик*, формалне атрибуте који представљају акциртикулацију садржаја, у које су укључена документа, а обухватају конфигурацију информација и напомене; *садржај*, порука коју документ намерава да пренесе; *акција*, чин и намера који доводе до стварања документа; *лица*, чиниоци који учествују у стварању документа укључујући аутора, примаоца, лице које је записало документ, ствараоца и организатора

8. децембра 2020. године.

¹⁵ https://www.researchgate.net/publication/309414276_Blockchain_for_Recordkeeping_Help_or_Hype/link/580f52ab08aee15d4911e7e9/download, преузето 1. јула 2020. године.

¹⁶ На истом месту.

(идентитети који се у електронским документима не откривају увек); *архивска веза*, скуп односа између докумената који се односе на исту акцију која је изражена преко физичке локације класификационих кодова, или бројева из евиденција (деловодних протокола, регистара), и *контекст*, оквир деловања о ком говоре документа. Важно је имати на уму да код електронских докумената садржај, облик и медиј могу да постоје одвојено.¹⁷

Обезбеђивање могућности утврђивања, провере и ревизије поузданих докумената од суштинског је значаја у вредновању блокчејн технологије, нарочито због тога што се њен потенцијал примењује у великом броју делатности, која укључују и управљање подацима и идентитетима, здравствену заштиту, осигурање и пословање засновано на peer-to-peer платформама. Поузданост, односно тачност, поузданост и аутентичност докумената су нераскидиво повезани са принципом провенијенције докумената. Применом блокчејн технологије у канцеларијском пословању настаје потреба за развојем критеријума на основу којих се поузданост блокчејна може вредновати као технологија која може да се примењује и у заштити архивске грађе као културног добра. Блокчејн технологија би могла да послужи као основа за заштиту архивске грађе државних органа, али уз поштовање архивистичких принципа.¹⁸

Основне поставке Лемиевог истраживања су следеће:

- Блокчејн технологија је технологија канцеларијског пословања, у архивистичком значењу термина канцеларијско пословање, у ништа мањој мери него технологија која служи за пренос (финансијских) вредности преко интернета.
- Многе апликације које су покренуте или тек пројектоване у блокчејн технологији усмерене су на решавање проблема канцеларијског пословања. Те апликације, према њеним речима, нуде нову генерацију коришћења, меморисања и/или контроле докумената. Блокчејн, на пример, настоји да промени начин утврђивања аутентичности докумената тако што избегава ослањање на трећу страну, већ се окреће моделу успостављања аутентичности заснованом на систему.
- Захтеви за коришћењем блокчејн технологије у канцеларијском пословању често су пренаглашени и претенциозни, као на при-

¹⁷ На истом месту.

¹⁸ На истом месту.

мер блокчејн решења која тврде да пружају решења за архивирање електронских докумената, заправо нити чувају документа нити пружају дугорочну доступност докумената.

- Изгледа да у блокчејн заједници није развијена свест о важности архивистичке нити теорије канцеларијског пословања, њихових принципа и пракси, захтева које поставља канцеларијско пословање и стандарда који произилазе из канцеларијског пословања. Повећање контаката између архивске и документаристичке струке и блокчејн заједнице би могло да помогне у развијању ове свести.
- Упркос чињеници да је блокчејн технологија у својој основи технологија канцеларијског пословања и да се и даље јављају нови start-up пројекти који усмеравају пажњу на коришћење блокчејн технологије у апликацијама намењеним за канцеларијско пословање, нема много истраживања која су усмерена на утицај блокчејн технологије на канцеларијско пословање. Научни радници се изузетно ретко укључују у израду апликација заснованих на блокчејну које се развијају за потребе канцеларијског пословања.
- Пошто је то технологија канцеларијског пословања, будући развој блокчејна ће имати много користи од теоријских и практичних знања из архивистике.
- Блокчејн технологија доприноси стварању нових облика докумената којима се мора управљати као са доказима који имају правну снагу заједно са осталим документима не би ли се задовољиле пословне и друштвене сврхе. То укључује и одређивање како ће закон¹⁹ третирати документа настала на блокчејну и како на најбољи начин сачувати њихову дуготрајну аутентичност и доступност.
- Истраживања утицаја блокчејн технологије на финансијску стабилност треба да установе да ли би њено широко распрострањено коришћење у канцеларијском пословању могло да доведе до злоупотреба.
- Расте подршка за увођење техничких стандарда који се односе на блокчејн технологију. Стандарди оријентисани на коришћење блокчејна у канцеларијском пословању могу да помогну да се блокчејн технологија угради у постојећа решења и захтеве канцеларијског пословања.²⁰

¹⁹ Lemieux у овом извештају говори о канадским прописима који регулишу канцеларијско пословање и управљање документима.

²⁰ На истом месту.

Главне књиге у књиговодству, које евидентирају финансијске трансакције, добро су познате врсте рачуноводствених евиденција; аналогно њима, блокови у блокчејну представљају дигитални облик главне књиге, а трансакције које су у њима евидентирани испуњавају све услове да се сматрају за евиденције у дигиталном облику.²¹ Све више пословних апликација које се развијају у блокчејн технологији заснива се на решењима канцеларијског пословања уместо на коришћењу криптовалута. Штавише, коришћење блокчејн технологије за израду веродостојних и транспарентних докумената је препознато као одлична могућност у многим апликацијама развијеним у тој технологији.²²

Многи већ покренути старт-ап пројекти засновани на блокчејн технологији обухватају рад са електронским документима у следећим областима: лична документа и стања грађана (матичне књиге рођених, венчаних и умрлих, личне карте, пасоши, возачке дозволе, права својине на непокретностима,²³ исправе јавних бележника и дигитални потпис.²⁴)

Једна од највећих предности блокчејн технологије је та што омогућава заштиту приватности. Анонимност корисника блокчејн мреже јесте једна од основних идеја која је покренула ову технологију. Документа која се чувају унутар блокчејна су хешована, безбедно смештена и криптована. Ако корисник блокчејна жели да одобри неке право да види одређена документа у дешифрованом облику, али ни у ком случају сва, он може креирати други кључ за сваки поједини документ. Ова опција доводи до опасности од злоупотребе или губљења података ако корисник који чува кључеве криптованих докумената нестане или умре. Тај проблем је решен помоћу „тајног дељења“ (енглески *secret sharing*) које омогућава другим унапред одређеним корисницима блокчејна да сарађују на декодирању криптованих (шифрованих) података. То се најчешће примењује у болницама које су усвојиле блокчејн технологију.²⁵

²¹ На истом месту.

²² На истом месту.

²³ https://www.researchgate.net/publication/315830297_Preserving_the_Archival_Bond_in_Distributed_Ledgers_A_Data_Model_and_Syntax/link/5ab1757f0f7e9b4897c39d37/download, преузето 9. децембра 2020. године.

²⁴ <https://bib.irb.hr/datoteka/906471.TrustChainV11-final.pdf>, преузето 9. децембра 2020. године.

²⁵ https://www.researchgate.net/publication/309414276_Blockchain_for_Recordkeeping_

Блокчејн технологија је за архивистику погодна и због тога што омогућује утврђивање провенијенције електронских докумената. Гедон Гринспен (Gideon Greenspan), директор британске компаније Coin Sciences, која се бави развојем блокчејн технологије, истиче да је праћење провенијенције најизводљивије обећање које пружа блокчејн. Блокчејн пружа одличне могућности за праћење ауторства докумената и свих њихових измена током животног циклуса.²⁶

Због све већег коришћења блокчејна намеће се потреба његове стандардизације. Као и у многим другим областима, први корак по овом питању учинила је Аустралија. Standards Australia – национална организација за стандардизацију Аустралије је априла 2016. предложила увођење међународних стандарда за блокчејн технологију. Неколико националних организација за стандардизацију, међу њима и Савет за стандарде Канаде, затражило је од својих чланова да доставе примедбе на предлог за израду нових међународних ISO стандарда за блокчејн. Уз подршку неколико националних организација за стандардизацију неколико је рад на изради стандарда о блокчејну са фокусом на стварању механизма за омогућавање пролаза између различитих блокчејна, интероперабилности између блокчејна и других технологија, компатибилности са постојећим финансијским системима и стварању оквира за управљање. Технички комитет број 307 Blockchain and distributed ledger technologies (Блокчејн и децентрализоване технологије главне књиге)²⁷ је јула 2020. израдио ISO стандард 22739:2020 Blockchain and distributed ledger technologies – Vocabulary (Блокчејн и децентрализоване технологије главне књиге – Речник).²⁸

Help_or_Hype/link/580f52ab08aee15d4911e7e9/download, преузето 1. јула 2020. године.

²⁶ <https://www.coindesk.com/provenance-blockchain-tech-app>, преузето 10. децембра 2020. године.

²⁷ <https://www.iso.org/committee/6266604.html>, страница посећена 18. децембра 2020. године.

²⁸ <https://www.iso.org/standard/73771.html>, страница посећена 18. децембра 2020. године.

РЕЗИМЕ

Блокчејн технологија је децентрализована јавно дистрибуирана база података која садржи шифровану главну књигу (леџер) састављену од блокова повезаних чворовима (нодовима). Трансакције се на блокчејну оверавају масовном сарадњом свих учесника у мрежи. Безбедност ове мреже је максимална. Сваки блок садржи серије валидираних трансакција које су хеширане и кодиране у Мерклеово стабло, то јест блокове који се састоје од криптографског хеша претходног блока, забележеног временског момента у ком је извршена трансакција и података о извршеној трансакцији. Криптографски хеш јесте сваки математички алгоритам који пресликава податке произвољне величине у битни низ тачно одређене величине. То је једносмерна функција коју је немогуће извести у повратном правцу. Блокчејн технологија се највише користи у пословању са дигиталним криптовалутама од којих је најпознатији биткоин. Предност блокчејн технологије јесте у томе што управља подацима у оквиру децентрализованог система. Информације се налазе на више рачунара на којима се у нодовима чувају копије података. Један рачунар који је део мреже блокчејна проверава тачност, поузданост и аутентичност унетих података и истовремено потврђује њихову безбедност, а већи број копија података чува се на различитим рачунарима у оквиру мреже на различитим локацијама. Извештај Викторије Л. Лемије, ванредног професора архивистике на Универзитету Бритиш Колумбија у Ванкуверу, доводи до закључка да је блокчејн технологија у основи технологија канцеларијског пословања. Лемије сматра да ће од предстојећег развоја и примене ове технологије архивистика као наука која подупире канцеларијско пословање имати велику корист.

Слободан Станић, архивски помоћник
Историјски архив Кикинда

ОКРУЖНИ СУД У ВЕЛИКОЈ КИКИНДИ КАО ИНВАЛИДСКИ СУД ИНВАЛИДСКИ ПРЕДМЕТИ (1941–1944)

Сажетак: Истраживањем инвалидских судских предмета, дат је приказ остваривања инвалидског права, кроз ревизију поступка, који су узроци укидања (обуставе) инвалидских права и припадности и коју врсту документације је странка требало да поднесе у сврху обнове инвалидског поступка. Приложен је попис инвалидских предмета, са подацима о месту пребивања, чину у војсци, датуму и месту рањавања или смрти. Наведен је ранији и садашњи назив пребивалишта, из ког су потицали страдали или инвалиди.

Кључне речи: Инвалидски суд, обустава инвалидских права, ревизија инвалидских потпора, инвалидски лист, лични подаци инвалида, инвалидско уверење, одлука Комисије за преглед инвалида, решење инвалидског суда

Окружни суд у Великој Кикинди је вршио своју делатност и за време Другог светског рата. Почео је са радом априла 1941. год. после уласка немачких окупационих трупа. Његове надлежности су биле исте као и у предратној Краљевини Југославији, решавање предмета у другом степену. Организација рада суда је била као и раније, постојала су иста одељења и готово исте ознаке. Престао је са радом октобра 1944. године.

У Историјском архиву Кикинда, у фонду Ф. 80, Окружни суд у Великој Кикинди (1941–1944) налазе се инвалидски предмети, Окружног суда као инвалидског суда, који су смештени у 12 кутија, од броја кут. 12 до кут. 23 са ознаком Инв. и Р. инв. Укупно, 222 инвалидска предмета.

Грађа овог фонда, садржи инвалидске предмете погинулих или повређених војника у Првом светском рату, или у заробљеништву и војника бивше војске Краљевине Југославије, страдалих у априлском рату 1941. год. или на обуци пред сам рат и у заробљеништву за време Другог светског рата.

За добијање инвалиднине, странке су преко општинских поглаварстава, по инвалидским предметима, достављале Инвалидским судовима тражене податке :

1. а) година рођења и место сталног живљења молиоца, када је ступио у кадар, на који рок и у коју јединицу;
б) у којој је јединици служио и на којој војној дужности;
в) у којој је борби задобио рану и на ком положају;
г) када је разрешен службе у војсци ;
- Молилац треба да прикључи сва документа која има у овереном препису на државном језику;
2. Уверење војне власти да је био на обавезној војној дужности и тада задобио рану, ако команда нема података, онда под кривичном и материјалном одговорношћу и под заклетвом преслушати најмање два сведока очевица из те војне јединице о времену, месту и начину рањавања молиоца;
3. Извод из матице венчаних за жену;
4. Уверење да се са женом није законитим путем развео;
5. За свако дете извод из матице рођених, за децу усвојену и ванбрачну још и доказ да су законитим путем усвојена и када;
6. Уверење о држављанству молиоца;
7. Уверење да су живи сви чланови породице за које тражи помоћ, са означањем њихових имена;
8. Уверење о владању и да ли је и када био кажњаван и за које дело;
9. Уверење по § 5. инвалидског закона, са одговором на сваку тачку;
10. Уверење по § 43. инвалидског закона, са одговором на сваку тачку;
11. Уверење о његовом имовном стању и имовном стању његовог оца, ако је са њим у заједници живео или задруге садашње и у времену неоспособљавања. Уверење о порезу има да изда пореска управа. Ово уверење има да обухвати покретну и непокретну имовину ма где била; годишњи приход од зараде, занимања, службе, заната и других извора, месечну плату, пензију, колико плаћа лично пореза, колико отац или задруга;

12. Занимање пре одласка у рат и после рата;
13. Ако је за рад потпуно неспособан, да ли је везан за постељу, да ли му треба туђа помоћ и ко се о њему стара;
14. Ако је душевно болестан, ко му је законити старалац и где станује;
15. Ако је примао инвалиднину од бивше аустро-угарске власти, да прикључи решење о досуди инвалиднине у преводу на државном језику, или какав други доказ о томе;
16. Да није у државној нити пак самоуправној служби;
17. (За добровољце) да приложи у препису добровољачко уверење; Прибављене податке, требало је доставити све једновремено

Разлози који су условили укидање (обуставу) инвалидских права и припадљности:

- непостојање уверења војних власти, нити других ваљаних доказа за онеспособљавање у рату;
- ако су инвалиди били прегледани на лекарском комисијском прегледу, о процени привредне неспособности, по упутствима за процену неспособности, која су постала неважећа после Упутства од 10.05.1939. године.
- због неосноване молбе, која је поднета за добијање инвалидских права и помоћи, јер су судови и такве предмете морали решавати;
- ако предмети нису довољно ислеђени, јер молбе и жалбе нису на време поднете, или их није ни било, а решења о превођењу на нов закон, разматрана су само по жалби;
- ако према пореском уверењу, странка више плаћа на име непосредног пореза, па није сиромашног стања;
- добровољци су од државе бесплатно добијали аграрну земљу и били ослобођени плаћања земљарине, те по ранијем закону нису имали право на већ досуђену инвалиднину;
- (све док није ступио на снагу § 2 закона о изменама и допунама закона о добровољцима од 31.08.1928. год.);
- због некомплетно поднетих доказа и уверења, у документацији поднетој за добијање инвалидске потпоре;
- ако су првостепени судови пропустили да реше о праву молиоца по озакоњеној Уредби од 25.06.1936. год.

За обнову (ревизију) инвалидског поступка, странке су преко општинских управа, Инвалидским судовима достављале уверења и податке:

- 1) Да ли је инвалид жив и где је стално настањен;
- 2) Ако је жив, нека на записник пред насловом наведе све податке наведене у члану 69 став 1 тачке од а) до 3) Уредбе о радној инвалидности. У случају да о свему овоме има и писмених доказа, нека их приложи, а ако су уверења и остали докази на страном језику, морају бити преведени на државни језик;
- 3) Да ли је ратни инвалид ожењен;
- 4) Да ли има брачне деце, ванбрачне деце рођене до свршетка рата, или деце законитим мужем усвојене до свршетка рата;
- 5) Ако му је жива законита жена, прикључити и послати извод из матице венчаних, а за живу горњу децу наведену под тачком 4) извод из матице рођених;
- 6) Уверење, да су му живи жена и деца;
- 7) Уверење о томе, да је у рат отишао као војни обвезник бивше Аустро-угарске војске;
- 8) Ако има горњи инвалид инвалидски лист, нека га приложи;
- 9) Горњи инвалид има бити записнички преслушан код Наслова, ради навођења сведока и других ваљаних доказао томе, да је повреду, рану или болест задобио вршећи војну дужност;
- 10) Записнички преслушати сведоке, на које се ратни инвалид позвао, на околности под 9) из ове замолнице. У случају, да се исти сведоци налазе на територији друге општинске управе, замолити исту за преслушање тих сведока на околности под 9) ове замолнице;
- 11) Уверење о висини основног годишњег непосредног пореза, које плаћа горњи ратни инвалид. Ово се уверење има издати, саобразно околностима у члану 121 Уредбе о радној инвалидности и има бити оверено, од стране надлежне Пореске управе;
- 12) Да ли је примао инвалиднину и зашто му је обустављена, те прикључити или навести број тога решења;
- 13) Уверење о моралном владању и да ли је био судски кажњаван, када и зашто?
- 14) Уверење о његовом држављанству и завичајности;
- 15) Уверење о постојању или не постојању појединих чињеница наведених у §-у 6) Уредбе о радној инвалидности.

Сва горња уверења и преводи не подлежу никаквој такси по §-у 68 горње Уредбе нити каквој другој награди (§-70 Уредбе о радној инвалидности).

1. Уверење, колико непосредне порезе плаћа инвалид годишње
2. Уверење о имовном стању инвалида, да ли је добио од Аграрне реформе земље, колико и када
3. Уверење о држављанству инвалида, односно о томе да није оптирао за другу државу
4. Уверење о моралном владању, да није члан какве антидржавне организације
5. Извод из матице венчаних и рођених чланова породице инвалида, уверење о њиховом занимању и уверење да ли су у животу
6. Уверење да се удова инвалида, није преудала. За случај да се преудала, означити да ли се преудала за инвалида
7. Уверење о моралном владању удове инвалида
8. Уверење о имовном стању родитеља, браће и сестара
9. Уверење да ли су родитељи, браћа или сестре инвалиди, сиромашни и неспособни за рад и да им је инвалид био једини хранилац
10. Доказе о томе, да је инвалид у рату онеспособљен, или услед болести задобијене у рату

Судови који су у овим предметима, по званичној дужности, решавали доношење инвалидских права и припадности, укидање и по жалбама и молбама, ревизију поступка:

Срески суд (као првостепени инвалидски суд) у месту.

Окружни суд (као првостепени инвалидски суд) у местима у којима нема среских судова.

Инвалидски суд Потиске дивизијске области у Суботици.

Виши инвалидски суд у Београду.

Специјални инвалидски суд за ревизију инвалидских потпора у Београду.

Врховни инвалидски суд у Београду.

Д лав. н. б. 609

60707
287X-117

КРАЉЕВСКО СРПСКО
МИНИСТАРСТВО ВОЈНО
4-БОБр. 38519

СТАЛНА — ЛЕКАРСКА КОМИСИЈА

комаред, у Биверци
3 чета 10 али
доповас. взред.

У В Е Р Е Њ Е
О НЕСПОСОБНОСТИ

Мирко Луке Главогва из Биверца
срез Биверца округ Биверца
наглашен је сталном лекаром комисијом
у Биверци за стално неспособног по
члану 3 тачка 23 Уредбе о осло-
бођењу обвезника од службе у народној војсци
с тога што му је оштећена десна рука
мама после лупања кобуре

ЛИЧНИ ОПИС:

Висина и обим 170. 84. 92
Коса супна
Очи орне
Бркови кесичкасти
Брада сува
Нос правил.
Особени знаци ~
11. 4. 1917
Биверци
рођен 1887 год
Деловодња комисије,
Le Secrétaire,

капитан: ки. Драг. Мариановић
Саржане: Драг. Мариановић.

MINISTÈRE ROYAL DE GUERRE DE SERBIE

F O O N° 38519

COMMISSION DE RÉFORME
DE Bivertze

CERTIFICAT
D'EXEMPTION DU SERVICE MILITAIRE

Le nommé Mirko Louka Glavogwa
originaire Bivertze arrondissement de Bivertze
est déclaré par la Commission de Réforme de
Bivertze inapte d'une façon permanente
au service militaire, vu l'article 3 No 23 de la
Loi sur l'exemption du service Militaire dans
l'Armée Nationale à cause de Atrophie du
bras et de la main droit

SIGNALEMENT PERSONNEL

Taille et périmètre thoracique 170. 84. 92
Cheveux noirs
Yeux noirs
Moustaches châtaines
Barbe rasée
Nez régulier
Signes particuliers ~

Председник комисије,
Le Président de la Commission
de Réforme

Биверци: Драг. Мариановић
Саржане: Драг. Мариановић

Уверење о неспособности инвалида

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
1.	1941.	12	8	Вругић Павле	редов	Банатско Аранђелово	1915. руски фронт, Галиција, Дроховице, погинуо
2.	1941.	12	9	Влајков Боровој	редов	Башаид	1918. италијански фронт, Пијава, рањен
3.	1941.	12	13	Маркс Стеван	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	непознат, погинуо
4.	1941.	12	17	Жишков Језда	редов	Крстур ⁽¹⁹⁾	1914. српски фронт, Ваљevo, рањен
5.	1941.	12	22	Бербаков Радојица	редов	Драгутиново ⁽¹⁴⁾	1918. албански фронт, Берат, рањен
6.	1941.	12	24	Лисул Алекса	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1916. руски фронт, Галиција, рањен
7.	1941.	12	25	Микалачки Миленко		Башаид	1915. италијански фронт, брдо „Фонешпиц“ рањен
8.	1941.	12	27	Терзин Недељко	редов	Мокрин	1915. руски фронт, Галиција, рањен
9.	1941.	12	37	Кнежевић Александар	редов	Башаид	1915. руски фронт, Сота Гор, рањен

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
10.	1941.	12	39	Попов Александар	редов	Крстур ⁽¹⁹⁾	1917. болница у Требињу, умро
11.	1941.	12	40	Тири Иштван	редов	Врбица	1915. руски фронт, Галиција, Лемберг, рањен
12.	1941.	12	41	Момчилов Стеван	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1916. италијански фронт, рањен
13.	1941.	12	43	Сенђански Милан	редов	Бочар	1914. руски фронт, Галиција, Оловније, погинуо
14.	1941.	12	44	Степанов Радован	санитет редов	Мокрин	1914. руски фронт, Галиција, Винцерово рањен
15.	1941.	12	45	Ланг Штефан	редов	Банатска Топола	1915. руски фронт, Карпати, Стри, рањен
16.	1941.	12	53	Фридман Јакоб	редов	Меленци и Башаид	1916. италијански фронт, Добердо, рањен
17.	1941.	12	54	Јолић Петар	редов	Мокрин	1914. руски фронт, Галиција, рањен
18.	1941.	12	57	Агоштон Иштван	редов	Јазово	1915. италијански фронт, Герц, рањен

Окружни суд у Великој Кикинди као инвалидски суд...

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
19.	1941.	12	62	Бајић Илија	редов	Нови Кнежевац	1915. италијански фронт, Добердо, рањен
20.	1941.	12	63	Крстин Василије	редов	Мокрин	1917. руски фронт, Галиција, Лемберг, рањен
21.	1941.	12	82	Мајер Јозеф	редов	Банатски Деспотовац	1918. италијански фронт, Пијава, Рива Роте рањен
22.	1941.	13	102	Клајн Јозеф	каплар	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1914. руски фронт, Галиција, Мезер Лаборц рањен
23.	1941.	13	108	Демеша Јожеф	редов	Врбица	1916. руски фронт, Галиција, село Порхово нестало
24.	1941.	13	111	Кампф Хенрик	редов	Бочар	1918. италијански фронт, Пијава, погинуо
25.	1941.	13	115	Јованов Стеван	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1914. Чешка, умро у болници у Кашави
26.	1941.	13	118	Ердељан Славко	редов	Санад	1915. руски фронт, Галиција, погинуо

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
27.	1941.	13	120	Мадарас Антун	редов	Мајдан	1915. италијански фронт, Асиаго, рањен
28.	1941.	13	124	Бене Ђерђ	каплар	Нови Кнежевац	1916. италијански фронт, Толме, „Мрзли врх”, рањен
29.	1941.	13	126	Кочиш Михаљ	редов	Јазово	1915. италијански фронт, Добердо, рањен
30.	1941.	13	130	Лафли Доминик	редов	Солтур ⁽³⁹⁾	1915. руски фронт, Галиција, погинуо
31.	1941.	13	133	Брунер Франц	четни трубач	Наково	1915. италијански фронт, Пијава, погинуо
32.	1941.	13	134	Стојков Наум	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1916. италијански фронт, Асиаго, брдо „Монте Пау”, нестало
33.	1941.	13	136	Пфендт Петер	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1915. италијански фронт, Федоричин погинуо
34.	1941.	13	137	Ацин Иван	до-бро-волац редов	Банатско Аранђелово	1915. бугарски фронт, Власина (Србија), нестало

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
35.	1941.	13	140	Ланцош Миливој	редов	Ђала	1917. Јадранско море, утопио се код Ријеке
36.	1941.	13	142	Коман Обрад	добровољац редов	Иђош	1915. бугарски фронт, Власина (Србија), рањен
37.	1941.	13	145	Гал Иштван	редов	Нови Кнежевац	1914. руски фронт, Галиција, село Тепопоље, погинуо
38.	1941.	13	162	Ђирић Јефта	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1916. италијански фронт, Добердо, рањен
39.	1941.	13	166	Ракин Исидор	редов	Обилићево ⁽²⁸⁾	1917. руски фронт, Чешка, болница у Бриксу, умро
40.	1941.	13	168	Гецић Слободан	редов	Иђош	1941. Србија, рањен код Шапца
41.	1941.	13	178	Павлић Нестор	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1914. руски фронт, рањен
42.	1941.	13	182	Милићев Марко	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	непознато, нестао у руском заробљеништву
43.	1941.	14	187	Терхеш Пал	редов	Нови Кнежевац	1915. руски фронт, Пшемисл, умро у болници

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
44.	1941.	14	193	Геххардт Миклош	редов	Иђош	1914. руски фронт, Галиција, Лемберг, Јаново, погинуо
45.	1941.	14	194	Грастић Милош	редов	Мокрин	1915. руски фронт, Галиција Тарнопоље, рањен
46.	1941.	14	199	Месарош Андраш	редов	Руско Село	1916. непознато, погинуо у Румунији
47.	1941.	14	201	Тири Иштван	редов	Врбица	1915. српски фронт, погинуо код Чачка, брдо „Околиште”
48.	1941.	14	205	Најберт Фриђеш	редов	Мокрин	1916. руски фронт, умро у заробљеништву
49.	1941.	14	208	Караџин Панта	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1914. руски фронт, умро у војној болници
50.	1941.	14	212	Петер Јанош	редов	Потиски Свети Никола ⁽³²⁾	1915. италијански фронт, Каринтија, погинуо
51.	1941.	14	212	Петер Јанош	редов	Врбица	1914. српски фронт, погинуо код Лајковца

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
52.	1941.	14	214	Сигмонд Антал	редов ковач	Руско Село	1915. руски фронт, Галиција, Мезер Лаборц село Рајфнберг, умро од колере
53.	1941.	14	215	Лудањи Иштван	редов	Тоба	1914. руски фронт, Галиција, Турка, село Шијанки, умро од колере
54.	1941.	14	217	Лајш Јохан	редов	Масторт ⁽²¹⁾	1915. руски фронт, Галиција, Пшемисл, рањен
55.	1941.	14	221	Ач Андраш	редов	Банатска Топола	1915. руски фронт, Галиција, Броди, погинуо
56.	1941.	14	224	Цуцин Сава	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾ салаш Дерић	1940. станица Дерић, ишао на војну вежбу, као војник пао под воз, повреда
57.	1941.	14	229	Микалачки Радован	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1914. српски фронт, Обреновац, промрз-лине

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
58.	1941.	14	231	Бездан Ференц	редов	Сајан	1918. италијански фронт, рањен
59.	1941.	14	243	Банвег Стефан	редов	Солтур ⁽³⁹⁾	1914. руски фронт, Галиција, Лавов, рањен
60.	1941.	14	252	Кемивеш Андраш	редов	Чока	1914. руски фронт, Галиција, рањен
61.	1941.	14	261	Толмачев Милош	редов	Мокрин	1916. руски фронт, Галиција, умро у болници
62.	1941.	14	264	Попов Мата	подна-редник	Крстур ⁽¹⁹⁾	1914. руски фронт, Галиција, Лемберг, рањен
63.	1942.	15	18	Савин Ђурица	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	непознато
64.	1942.	15	52	Ђомпарин Коста	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1915. руски фронт, Пшемисл, рањен
65.	1942.	15	53	Сираки Пал	редов	Сајан	1916. италијански фронт, рањен
66.	1942.	15	55	Олајић Никола	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1940. Петроварадин, рањен, умро у болници у Великој Кикинди

Окружни суд у Великој Кикинди као инвалидски суд...

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
67.	1942.	15	59	Душков Сава	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1917. руски фронт, Коморан, умро
68.	1942.	15	61	Чордаш Шандор	редов	Банатско Аранђелово	1914. руски фронт, Галиција, погинуо
69.	1942.	15	65	Вујин Ненад	редов	Банатско Аранђелово	1914. руски фронт, Галиција, рањен
70.	1942.	15	66	Бек Миклош	редов	Бочар	1915. руски фронт, нестало
71.	1942.	15	68	Рајић Рада	редов	Ђала	1917. Словачка, рањен бомбом на обуци, болница Њитра
72.	1942.	15	69	Јордан Михаљ	редов	Санад	1915. италијански фронт, Босна, Ахтовац, умро у болници
73.	1942.	15	70	Хорн Јохан	редов	Бочар	1915. руски фронт, Галиција, Трнопоље, погинуо
74.	1942.	15	72	Шељмеша Јожеф	редов	Банатско Аранђелово	1914. руски фронт, Галиција, Лемберг, рањен

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
75.	1942.	15	73	Радин Бождар	редов	Банатско Аранђелово	1917. италијански фронт, болница у Тирољу, умро
76.	1942.	15	75	Гера Имре	редов	Врбица	1914. српски фронт, погинуо код Београда
77.	1942.	15	76	Ходи Андраш	редов	Нови Кнежевац	1914. руски фронт, Галиција, Брезовица, погинуо
78.	1942.	15	78	Степанов Жива	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1941. Немачка, Герлиц, умро у заробљеништву од туберкулозе
79.	1942.	15	81	Леваи Антал	редов	Рабе	1915. руски фронт, нестао у заробљеништву
80.	1942.	15	82	Јухас Антал	редов	Нови Кнежевац	1915. руски фронт, погинуо код Волхинија
81.	1942.	15	86	Хес Петер	редов	Свети Хуберт ⁽³⁸⁾	1916. руски фронт, умро у заробљеништву
82.	1942.	16	87	Каса Антал	санит. бол- ни-чар каплар	Мајдан	1916. италијански фронт, погинуо код Монте Грапа

Окружни суд у Великој Кикинди као инвалидски суд...

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
83.	1942.	16	88	Кузманов Милан	редов	Ђала	1914. руски фронт, рањен
84.	1942.	16	88	Руковер Анрија	редов	Петровград ⁽³¹⁾	1941. рањен код Чоке (Банат)
85.	1942.	16	89	Дудаш Витомир	редов	Мокрин	1917. руски фронт, умро у заробљеништву, Михајловски Хутор, Черниговска губернија
86.	1942.	16	91	Харјо Јохан	редов	Свети Хуберт ⁽³⁸⁾	1916. румунски фронт, рањен код Оршаве
87.	1942.	16	92	Салма Ференц	редов	Вујићево ⁽¹³⁾	1914. руски фронт, Галиција, нестао
88.	1942.	16	95	Ђурчин Душан	редов	Потиски Свети Никола ⁽³²⁾	1914. руски фронт, Пшемисл, погинуо
89.	1942.	16	97	Кобрехел Иштван	редов	Чока	1914. руски фронт, „Роватин“, погинуо
90.	1942.	16	97	Банду Јон	редов	Велики Торак ⁽¹¹⁾	1917. италијански фронт, непознато

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
91.	1942.	16	106	Стојин Жива	редов	Српски Итебеј	1919. руски фронт, у заробљеништву повређен изм. Томска и Семиполатинска
92.	1942.	16	112	Уђељи Ђерђ	редов	Нови Кнежевац	1915. руски фронт, Галиција, Лемберг, рањен
93.	1942.	16	113	Граховац Мирко	дбровољац поднаредник	Потком, Берковићи (БИХ) ⁽³³⁾	1916. солунски фронт, село Таглиц, рањен између Горничева и Лерина (Грчка)
94.	1942.	16	117	Потвен Николаус	редов	Бочар	1915. руски фронт, непознато
95.	1942.	16	119	Детки Михаљ	редов	Руско Село	1917. руски фронт, Буковина, Кирил Баба, рањен
96.	1942.	16	126	Косо Михаљ	санитет редов	Руско Село	1918. италијански фронт, Болцано погинуо
97.	1943.	17	9	Мушонг Фридрих	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1918. италијански фронт, непознато

Окружни суд у Великој Кикинди као инвалидски суд...

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
98.	1943.	17	10	Хергат Николаус	редов	Масторт ⁽²¹⁾	1916. италијански фронт, Соча, умро у болници од жутице у Сомбатхељу
99.	1943.	17	15	Габриел Антон	редов	Свети Хуберт ⁽³⁸⁾	1918. руски фронт, Краснојарск, нестало у заробљеништву
100.	1943.	17	16	Штајнбах Штефан	редов	Свети Хуберт ⁽³⁸⁾	1916. италијански фронт, непознато, Погинуо
101.	1943.	17	20	Ђуканов Љубомир	наред-ник	Српски Падеј ⁽⁴¹⁾	1918. италијански фронт, Тирол, Пијава, рањен, брдо „Чимарок”
102.	1943.	17	23	Кнежевић Витомир	добровољац редов	Башайд	1916. бугарски фронт, Добруца, село Кокарца, рањен
103.	1943.	17	24	Штуприх Николаус	редов	Немачка Црња ⁽²⁵⁾	1915. руски фронт, Галиција, Броди, рањен

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
104.	1943.	17	25	Демић Александар	редов	Мокрин	1942. умро у заробљеништву, сахрањен је на војном гробљу Оербке, Немачка
105.	1943.	17	28	Клуг Јозеф	редов	Наково	1914. руски фронт, рањен
106.	1943.	17	32	Генглер Петер	редов	Банатска Топола	1916. италијански фронт, Герц, погинуо
107.	1943.	17	33	Трандафир Милорад	редов	Потиски Свети Никола ⁽³²⁾	1941. Србија, рањен код Шапца, село Мајур
108.	1943.	17	34	Радин Драгољуб	редов	Потиски Свети Никола ⁽³²⁾	1941. Србија, Цер, рањен код Љубовије
109.	1943.	17	36	Милитар Петар	редов	Потиски Свети Никола ⁽³²⁾	1941. Србија, Шабац, умро у болници од рана
110.	1943.	17	37	Грбин Милутин	редов	Потиски Свети Никола ⁽³²⁾	1942. умро у заробљеништву, Старгард, руско гробље, Померанија (Немачка)
111.	1943.	17	38	Баковљев Жива	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1917. Коморан, нестало, непознато

Окружни суд у Великој Кикинди као инвалидски суд...

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
112.	1943.	17	39	Грбин Љубомир	редов	Потиски Свети Никола ⁽³²⁾	1941. погинуо код Бочара (Банат)
113.	1943.	17	41	Шлотер Јакоб	редов	Наково	1917. италијански фронт, Грађина, погинуо сахрањен у Локи
114.	1943.	17	44	Стојков Стојан	редов	Банатско Аранђелово	1942. умро у заробљеништву, Мец (Немачка)
115.	1943.	17	47	Крстин Глиша	редов	Иђош	1942. умро у заробљеништву, Волинген (Немачка)
116.	1943.	17	53	Милосав Иван	редов	Иђош	1917. италијански фронт, рањен, Монте Сан Габриел
117.	1943.	17	57	Мишков Јован	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1916. италијански фронт, рањен
118.	1943.	17	61	Петров Добромир	редов	Ђала	1914. солунски фронт, рањен на Дрини Јанине, Босанска Рача

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
119.	1943.	17	62	Новков Иса	редов	Крстур ⁽¹⁹⁾	1915. руски фронт, Галиција, Пшемисл рањен код Хомона
120.	1943.	17	66	Шаин Криштоф	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1917. италијански фронт, рањен
121.	1943.	18	67	Барбул Милош	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1916. италијански фронт, рањен
122.	1943.	18	68	Ујфалуши Јанош	редов	Потиски Свети Никола ⁽³²⁾	1915. италијански фронт, Сент Марио, рањен
123.	1943.	18	70	Гаврић Жива	редов	Башаид	1917. руски фронт, рањен
124.	1943.	18	71	Чекрџин Милорад	редов	Падеј	1916. италијански фронт, Тирол, рањен
125.	1943.	18	72	Француз Деспот	редов	Крстур	1916. италијански фронт, Добердо, село Сент Мартин, рањен

Окружни суд у Великој Кикинди као инвалидски суд...

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
126.	1943.	18	76	Тодоров Милорад	редов	Санад	1915. страдао у руском заробљеништву, Городсужде, село Гујево, Курска губернија
127.	1943.	18	77	Радишић Драгољуб	редов	Велика Кикинда ⁽⁹⁾	1942. умро у заробљеништву, Линген (Немачка)
128.	1943.	18	80	Хес Петер	редов	Свети Хуберт ⁽³⁸⁾	1916. умро у руском заробљеништву, Галиција, град Тоцкој
129.	1943.	18	81	Борош Јанош	редов	Јазово	1918. умро у заробљеништву у Италији, болница у Фиренци
130.	1943.	18	82	Молнар Ференц	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1918. погинуо код Липова, сахрањен у Колашину, Црна Гора
131.	1943.	18	88	Татић Богдан	редов	Мокрин	1941. умро на путу између Србобрана и Бечеја, Бачка
132.	1943.	18	91	Ђирић Лука	добровољац редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1916. бугарски фронт, Добруца, рањен

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
133.	1943.	18	92	Јегдић Богдан	редов	Крстур ⁽¹⁹⁾	1915. италијански фронт, Добердо, рањен
134.	1943.	18	93	Берчек Антон	редов	Крстур ⁽¹⁹⁾	1914. руски фронт, Галиција, рањен
135.	1943.	18	95	Остојин Никола	редов	Бочар	непознато, рањен
136.	1943.	18	96	Станчић Радован	редов	Башаид	1916. руски фронт, Галиција, рањен
137	1943.	18	97	Недељков Лазар	редов	Мокрин	1915. руски фронт, Галиција, рањен
138.	1943.	19	102	Вебер Михаел	редов	Наково	1916. умро у Албанији од маларије
139.	1943.	19	107	Стајић Совра	редов	Мокрин	1919. италијански фронт, Барлето, умро у болници у заробљеничком логору
140.	1943.	19	109	Кулчар Јанош	редов	Обилићево ⁽²⁸⁾	1916. италијански фронт, Каринтија, рањен, „Мрзли врх”
141.	1943.	19	110	Јанчић Јован	редов	Обилићево ⁽²⁸⁾	1915. руски фронт, Галиција, Тарнох, рањен

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
142.	1943.	19	112	Бајић Светозар	санитет редов, кочијаш	Нови Кнежевац	1916. руски фронт, Галиција, село Куровица, повређен
143.	1943.	19	113	Суботин Недељко	редов	Потиски Свети Никола ⁽³²⁾	1915. италијански фронт, Санта Луција, рањен
144.	1943.	19	114	Мари Михаљ	редов	Нова Кањижа ⁽²⁶⁾	1915. руски фронт, Черновице, Лемберг, рањен
145.	1943.	19	116	Жарков Жарко-Јован	редов	Обилићево ⁽²⁸⁾	1915. руски фронт, Лемберг, рањен
146.	1943.	19	118	Јованов Андрија	каплар	Чока	1916. италијански фронт, Монте Грапо, рањен
147.	1943.	19	123	Keљин Светозар	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1915. руски фронт, Галиција, Круковице, рањен
148.	1943.	19	125	Средојев Миливој	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1942. умро у заробљеништву, болница Фалингбостел, гробље у Оербке (Немачка)
149.	1943.	19	126	Пењин Совра	редов	Бочар	1941. погинуо код Руског Села (Банат)

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
150.	1943.	19	129	Гајин Мирослав	редов	Нови Кнежевац	1941. рањен код Љубовије (Србија)
151.	1943.	19	131	Рацков Филип	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1914. руски фронт, Галиција, Лиско, рањен
152.	1943.	19	132	Арсенов Велимир	редов	Банатско Аранђелово	1914. руски фронт, Карпати, Галиција, повреда од смрзавања
153.	1943.	19	135	Башарагин Радован	каплар	Крстур ⁽¹⁹⁾	1914. руски фронт, Галиција, Карпати, рањен
154.	1943.	19	136	Велимиров Душан	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1915. руски фронт, Галиција, рањен
155.	1943.	19	137	Константиновић Никола	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1915. руски фронт, Краков, рањен
156.	1943.	20	141	Фајстл Филип	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1918. руски фронт, умро у војној болници у Вршцу
157.	1943.	20	142	Мандић Ника	редов	Иђош	1915. рањен, непознато
158.	1943.	20	145	Момиров Лазар	редов	Крстур ⁽¹⁹⁾	1942. умро у заробљеништву, болница у Плану (Немачка)

Окружни суд у Великој Кикинди као инвалидски суд...

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
159.	1943.	20	146	Стражмештер Васа	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1916. руски фронт, Галиција, Коморан, рањен
160.	1943.	20	148	Милошев Ђурица	редов	Падеј	1941. рањен код Шапца (Србија)
161.	1943.	20	149	Симулов Данило	редов	Црна Бара	1916. погинуо на румунској граници
162.	1943.	20	152	Попов Арсен	редов	Банатско Аранђелово	1942. повређен у заробљеништву у Немачкој, на приватном имању
163.	1943.	20	154	Мишков Ђорђе	редов	Обилићево ⁽²⁸⁾	1915. руски фронт, Черновице, рањен
164.	1943.	20	157	Иличин Јован	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1918. руски фронт, Коморан, умро у болници у Великој Кикинди
165.	1943.	20	159	Киш Иштван	редов	Обилићево ⁽²⁸⁾	1916. италијански фронт, Добердо, рањен
166.	1943.	20	160	Мора Лајош	редов	Сајан	1917. италијански фронт, рањен
167.	1943.	20	161	Ђурђулов Уга	добровољац редов	Падеј	1916. бугарски фронт, Добруца, рањен

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
168.	1943.	20	162	Матак Андраш	редов	Јазово	1915. руски фронт, Лублин, село Чука Хаз рањен
169.	1943.	20	163	Гавански Милан	рез. поручник	Нови Кнежевац	1941. рањен, село Костурино, између Струмице и Валандова (Македонија)
170.	1943.	20	165	Семереди Јожеф	редов	Јазово	1914. руски фронт, Галиција, Киров, погинуо
171.	1943.	20	166	Арсенов Светозар	добровољац редов	Банатско Аранђелово	1915. рањен на Власини (Србија) у борби против Бугара
172.	1943.	20	168	Бах Штефан	редов	Шарлевил ⁽⁴⁵⁾	1915. италијански фронт, Добердо, село Сент Мартино, рањен
173.	1943.	20	169	Попов Васа	редов	Мокрин	1915. руски фронт, Лемберг, рањен
174.	1943.	20	174	Милић Добровој	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1914. руски фронт, Галиција, Карпати, рањен
175.	1943.	20	176	Гомбар Ђерђ	наред-ник	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1917. италијански фронт, Пијава, погинуо

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
176.	1943.	21	180	Јанков Деспот	редов	Иђош	1943. умро у заробљеништву, Бремерверде (Немачка)
177.	1943.	21	181	Стевић Светозар	добровољац редов	Банатско Аранђелово	1916. бугарски фронт, Добруца, Констанца, рањен
178.	1943.	21	183	Јосимов Тома	редов	Крстур ⁽¹⁹⁾	1916. руски фронт, Карпати, рањен
179.	1943.	21	184	Јегдић Миливој	поднаредник	Крстур ⁽¹⁹⁾	1915. италијански фронт, Добердо, рањен
180.	1943.	21	185	Хорват Ференц	редов	Банатско Аранђелово	1918. италијански фронт, Пијава, рањен
181.	1943.	21	187	Џепина Никола	добро-вољац редов	Печенци (БИХ) ⁽³⁰⁾	1916. бугарски фронт, Добруца, Амзача, рањен
182.	1943.	21	189	Лукић Тодор	добровољац редов	Дринић (БИХ) ⁽¹⁵⁾	1918. Солунски фронт, Царево Село, рањен
183.	1943.	21	191	Батиница Никола	наредник	Бара (БИХ) ⁽⁵⁾	1916. бугарски фронт, Добруца, Међедија рањен

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
184.	1943.	21	193	Дукатаров Предраг	добровољац редов	Мокрин	1916. бугарски фронт, Добруца, рањен
185.	1943.	21	195	Лукић Перо	добровољац редов	Дринић (БИХ) ⁽¹⁵⁾	1916. бугарски фронт, Кајмакчалан, рањен
186.	1943.	21	196	Бањац Тодор	добровољац редов	Буковача (БИХ) ⁽⁹⁾	1916. бугарски фронт, Добруца, Тибекјој (Румунија), рањен
187.	1943.	21	197	Саванов Урош	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1941. Велика Плана (Србија), повређен на утовару граната
188.	1943.	21	210	Јанић Обрад	редов	Мокрин	1914. руски фронт, рањен
189.	1943.	21	217	Рађеновић Никола	добровољац каплар	Босански Осредци (БИХ) ⁽⁷⁾	1919. солунски фронт, Пећ, рањен
190.	1943.	21	220	Вујић Бан	редов	Крстур ⁽¹⁹⁾	1915. италијански фронт, Добердо, погинуо
191.	1943.	22	233	Недељков Максим	редов	Ђала	1914. руски фронт, Галиција, рањен
192.	1943.	22	235	Бари Тот Антал	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1918. италијански фронт, рањен

Окружни суд у Великој Кикинди као инвалидски суд...

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
193.	1943.	22	238	Радулов Чедомир	редов	Бочар	1915. Славонски Брод, у болници умро од тифуса
194.	1943.	22	239	Арсенов Сава	редов	Банатско Аранђелово	1915. италијански фронт, Добердо, Сент Мартино, рањен
195.	1943.	22	245	Молдован Ђока	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1916. руски фронт, рањен
196.	1943.	22	248	Радак Милош	редов	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1916. италијански фронт, Монте Пао, рањен
197.	1943.	22	249	Шуштран Герасим	редов	Иђош	1918. италијански фронт, Цервигнано, умро у војној болници
198.	1943.	22	254	Губачко Андраш	редов	Јазово	1915. албанска граница, југ Србије, повреде од смрзавања
199.	1943.	22	257	Бадрљица Васа	каплар	Мокрин	1918. италијански фронт, Пијава, Монте Томба, рањен

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
200.	1943.	22	259	Бало Јожеф	редов	Бочар	1914. руски фронт, Галиција, Пшемисл 1915. Лублин, Волхинија, рањен
201.	1943.	22	263	Татић Богдан	редов	Мокрин	1941. умро на путу између Србобрана и Бечеја (Бачка)
202.	1943.	22	264	Палатинуш Ђеђ	редов	Сајан	1918. италијански фронт, Пијава, Моти, рањен
203.	1943.	22	268	Маркуш Мија	редов	Бочар	1915. италијански фронт, Герц, Ижонс, Сочи, рањен
204.	1943.	22	269	Гинтер Петер	редов	Бочар	1915. италијански фронт, Горица, Петана, Агран, рањен
205.	1943.	22	271	Др Симић Милош	лекар, санитет капетан I класе	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1941. погинуо за време бомбардовања Београда

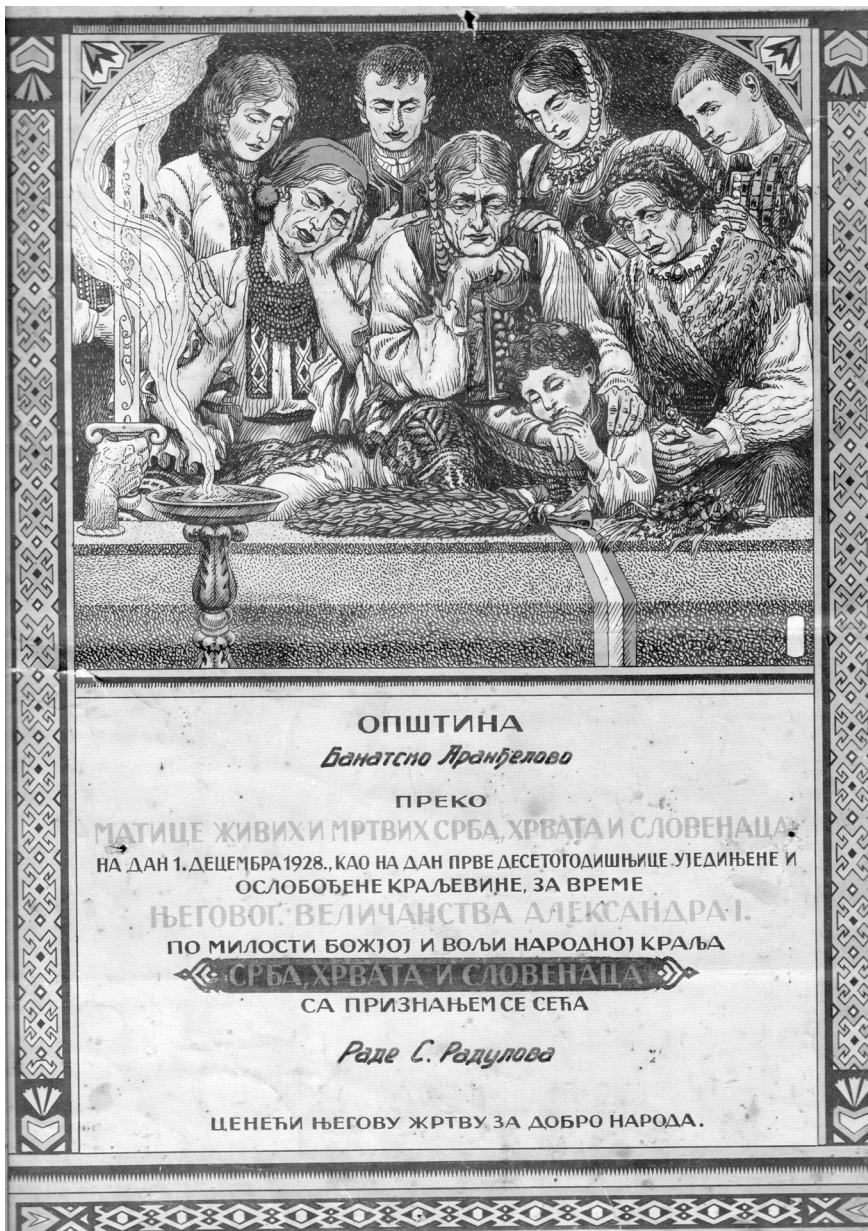
Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
206.	1943.	22	272	Пожар Ференц	редов	Банатски Моноштор	1916. руски фронт, Азуга, Румунија, рањен
207.	1943.	22	274	Петрић Љубомир	поднаредник	Бочар	1915. руски фронт, Карпати, рањен
208.	1944.	23	4	Харкаи Антал	редов	Падеј	1915. руски фронт, Карпати, рањен
209.	1944.	23	5	Кафка Николаус	редов	Наково	1914. руски фронт, Галиција, Самбор, рањен
210.	1944.	23	8	Гинтер Франц	редов	Бочар	1914. руски фронт, Галиција, Лемберг, Флоринка, рањен
211.	1944.	23	12	Фекете Иштван	редов	Јазово	1918. Албанија, болница у Каваји, умро од маларије
212.	1944.	23	13	Фасл Матиас	редов	Свети Хуберт ⁽³⁸⁾	1914. руски фронт, Галиција, село Штукла, рањен
213.	1944.	23	21	Добросављев Петар	поднаредник	Мокрин	1916. италијански фронт, Тирол, рањен
214.	1944.	23	23	Богојев Аксентије	редов	Санад	непознато, рањен

Ред. бр.	Год.	Бр. к.	Бр. пр.	Презиме и име	Чин	Пребивалиште	Година и место рањавања или смрти
215.	1944.	23	24	Петров Милан	редов	Нови Кнежевац	1917. руски фронт, Галиција, повреда од камиона
216.	1944.	23	39	Грбин Љубомир	редов	Потиски Свети Никола ⁽³²⁾	1941. Бочар (Банат), погинуо
217.	1944.	23	52	Тешић Младен	поднаред- ник	Мокрин	1915. руски фронт, Пшемисл, рањен
218.	1944.	23	53	Лаковић Војин	каплар	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1916. италијански фронт, Монте Санто, рањен
219.	1944.	23	54	Барта Мате	редов	Потиски Свети Никола ⁽³²⁾	1916. Галиција, у руском заробљеништву, Вароњешка губернија, сломио ногу
220.	1944.	23	59	Аврамов Никола	редов	Мокрин	1915. руски фронт, Пшемисл, рањен
221.	1944.	23	72	Мишков Коста	каплар	Велика Кикинда ⁽¹⁰⁾	1917. италијански фронт, рањен
222.	Без год.	23	Без бр.	Стојков Милутин	непознато	Велика Кикинда	руски фронт, непознато нестало у рату

Пребивалишта која су наведена у инвалидским предметима

Редни број	Ранији назив	Садашњи назив
1	Банатска Топола	Банатска Топола
2	Банатски Деспотовац	Банатски Деспотовац
3	Банатски Моноштор	Банатски Моноштор
4	Банатско Аранђелово	Банатско Аранђелово
5	Бара (БИХ)	Бара (БИХ), Федерација
6	Башаид	Башаид
7	Босански Осредци (БИХ)	Босански Осредци (БИХ) Федерација
8	Бочар	Бочар
9	Буковача (БИХ)	Буковача (БИХ), Федерација
10	Велика Кикинда	Кикинда
11	Велики Торак	Торак
12	Врбица	Врбица
13	Вујићево	Торда
14	Драгутиново	Ново Милошево
15	Дринић (БИХ)	Дринић (БИХ), Република Српска
16	Ђала	Ђала
17	Иђош	Иђош
18	Јазово	Јазово
19	Крстур	Српски Крстур
20	Мајдан	Мајдан
21	Масторт	Нови Козарци

Редни број	Ранији назив	Садашњи назив
22	Меленци	Меленци
23	Мокрин	Мокрин
24	Наково	Наково
25	Немачка Црња	Српска Црња
26	Нова Кањижа	Нови Кнежевац
27	Нови Кнежевац	Нови Кнежевац
28	Обилићево	Нови Кнежевац
29	Падеј	Падеј
30	Печенци (БИХ)	Печенци (БИХ), Федерација
31	Петровград	Зрењанин
32	Потиски Свети Никола	Остојићево
33	Потком, Херцеговина (БИХ)	Потком (БИХ), Република Српска
34	Рабе	Рабе
35	Руско Село	Руско Село
36	Сајан	Сајан
37	Санад	Санад
38	Свети Хуберт	Банатско Велико Село
39	Солтур	Банатско Велико Село
40	Српски Итебеј	Српски Итебеј
41	Српски Падеј	Падеј
42	Тоба	Тоба
43	Црна Бара	Црна Бара
44	Чока	Чока
45	Шарлевил	Банатско Велико Село

Сећање на погинулог војника у Првом светском рату

РЕЗИМЕ

Окружни суд у Великој Кикинди је вршио своју делатност и за време Другог светског рата. Његове надлежности су биле исте као и у предратној Краљевини Југославији, решавање предмета у другом степену. Организација рада суда је била као и раније, постојала су иста одељења и готово исте ознаке. У Историјском архиву Кикинда, у фонду Ф. 80, Окружни суд у Великој Кикинди (1941–1944) налазе се инвалидски предмети, Окружног суда као инвалидског суда. Укупно, 222 инвалидска предмета. Грађа овог фонда, садржи инвалидске предмете погинулих или повређених војника у Првом светском рату, или у заробљеништву и војника бивше војске Краљевине Југославије, страдалих у априлском рату 1941. год. или на обуци пред сам рат и у заробљеништву за време Другог светског рата.

Илдико Мергеш, виши архивиста
Архив Војводине, Нови Сад

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА АРХИВСКЕ ГРАЂЕ У АРХИВУ ВОЈВОДИНЕ

Сажетак: У овом раду описан је концепт *Ујујјстйва за йријрему и дијјјјализацију архивске грађе у Архиву Војводине и Приручника за йријрему и дијјјјализацију архивске грађе у Архиву Војводине* којима су утврђени и регулисани они методолошки поступци у припреми архивске грађе односно дигитализације, који нису обухваћени ранијим прописима и стручним упутствима.

Кључне речи: дигитализација, архивска грађа, припрема, снимање, дигитални запис, Архивски информациони систем

Дигитализација је процес превођења једног објекта – документа, слике или звука – у дигитални облик, а резултат је дигитални запис. Најпоузданији вид заштите архивске грађе јесте њено микрофилмовање, али се архиви и друге установе заштите у недостатку опреме за микрофилмовање, лабораторије и стручног особља, окрећу дигитализацији као једноставнијем и у краткорочном смислу јефтинијем виду заштите.

Дигитализација архивске грађе у Архиву Војводине, до недавно је вршена углавном спорадично, у смислу појединачних докумената, предмета или серија докумената, и то највише за потребе реализације одређених пројеката, изложби, стручних радова и за потребе истраживача. Међутим, ступањем на снагу *Правилника о ближим условима за дијјјјализацију културној наслеђа*¹, а затим *Закона о архивској грађи и архивској делатности*² наметнула се потреба да се у Архиву Војводине изради дугорочни план дигитализације комплетних фон-

¹ *Службени гласник РС*, број 76/2018.

² *Службени гласник РС*, број 6/2020.

дова. Установа се суочила са низом питања на које је требало дати одговор, као што су питање приоритетних фондова за дигитализацију, стања сређености и физичких карактеристика изабраних фондова, неопходне опреме за дигитализацију и складишног простора за чување дигиталних записа.

Према споменутом Закону један од задатака архива – поред микрофилмовања, конзервације и рестаурације – је и дигитализација архивске грађе.³ Циљеви наведеног процеса су заштита, интеграција у Архивски информациони систем, приступ већег броја корисника, лакше претраживање и објављивање архивске грађе. Значај дигитализације је у томе што се спречава хабање оригиналних докумената коришћењем њихових дигиталних записа.

Критеријуми за одређивање приоритетних фондова и збирки могу бити: значај архивске грађе; стање – ниво очуваности, осетљивост на манипулацију, постојаност; учесталост и ниво коришћења; целовитост и обрађеност збирке или фонда; ограниченост приступа; физичке карактеристике (формат, величина, облик, врста материјала) у вези са расположивим техничким и људским ресурсима; обезбеђивање сагласности носилаца ауторских права; потребе реализације других планираних активности установе. У Архиву Војводине је приликом израде програма рада за 2020. годину израђена *Листа приоритетних фондова за дигитализацију* која обухвата 38 фондова и збирки.

У наредном периоду, приступило се дигитализацији архивске грађе два фонда у целости, те је Одељење за дигитализацију поново било суочено са низом питања и проблема. Њиховом анализом дошло се до закључка да постоје два извора проблема, а то су ниво припремљености архивске грађе за дигитализацију и метода дигитализације.

Успешна и уска сарадња четири одељења Архива Војводине, Одељења за документацију и информације и информациони систем, Одељења за сређивање и обраду старије архивске грађе (до 1918. године), Одељења за сређивање и обраду новије архивске грађе (од 1918. године) и Одељења за дигитализацију и микрофилмовање, резултирала је изработом Упутства за припрему и дигитализацију архивске грађе у Архиву Војводине. Упутством је регулисан поступак припреме архивске грађе за дигитализацију и поступак дигитализације архивске грађе и микрофилмова. Примењује се приликом израде дигиталних

³ Исто, члан 29.

мастер копија архивске грађе и микрофилмова, предвиђених за чување на локалном складишном простору и у Архивском информационом систему односно за израду дигиталних оперативних копија предвиђених за коришћење, који ће истраживачима и другим корисницима бити доступни преко локалног складишног простора и Архивског информационог система (АРХИС). Упутство утврђује методолошке поступке у припреми и дигитализацији архивске грађе који нису обухваћени ранијим прописима и стручним упутствима и представљају допуну поступака на сређивању и обради архивске грађе.

У складу са споменутим Упутством израђен је и *Приручник за припрему и дигитализацију архивске грађе у Архиву Војводине* намењен архивистима и архивским помоћницима који на одељењима за сређивање и обраду архивске грађе врше припрему грађе за дигитализацију, као и архивистима, архивским помоћницима, сарадницима и оператерима у процесу дигитализације врше дигитализацију архивске грађе.

Неки од најважнијих методолошких поступака који су утврђени и објашњени у Приручнику су следећи:

1. Припрема архивске грађе за дигитализацију се одвија кроз проверу, контролу и допуну сређености архивске грађе у погледу:
 - а) класификације и систематизације архивске грађе;
 - б) сигнирања архивске грађе;
 - в) пагинације књига и фолијације списка.

Уколико се приликом контроле сређености фондова и збирки (до нивоа предмета) утврде неправилности, оне се отклањају у складу са програмом рада Одељења за сређивање и обраду новије архивске грађе (од 1918. године). У току припреме архивске грађе за дигитализацију уједно се врши пописивање и издвајање грађе за конзервацију и рестаурацију.

- а) Сређивање архивске грађе у облику списка се врши по хронолошком редоследу почев од најстаријег, иницијалног акта до најмлађег. Препорука је да се сваки предмет без оригиналног омота стави у посебан, нови омот. Предмети савијени у полутабаке би требали да се исправе и уколико немају оригинални омот списка, препорука је да се стављају у нови омот.
- б) Сигнатура као идентификациона ознака архивске јединице (књиге или предмета) мора бити јасно и видљиво наведена на корици књиге, омоту списка или првој страни архивске јединице.

Елементи сигнатуре су:

- бројчана ознака Архива Војводине (2) или скраћеница назива установе (АВ);
- број фонда према *Рејсџиру фондова и збирки Архива Војводине*;
- назив организационе јединице или тематске групе;
- инвентарни број књиге у фонду односно идентификациони број списка – деловодни број предмета или број архивске јединице који се утврђује у Архиву.

Архивске јединице се означавају скраћеницом „А.Ј.” и нумеришу се од броја 1 на нивоу фонда или збирке⁴. Код фондова сложене структуре који су у целости или у већем делу сређени по тематским групама односно класификовани по серијама докумената по теми, препоручује се примена нумерације за вишеслојне листе, са ознакама: 1, 1.1, 1.1.1, итд. На овај начин се поједностављује именовање дигиталних записа (које мора да прати структуру фонда) и јасно скраћују називи тематских група и подгрупа, а самим тим се скраћују и јединствене ознаке.

в) Пагинација књига или фолијација списка доказује да је предмет сређен, да је у њему исправан редослед аката, а у случају дигитализације служи као гаранција да је свака исписана страна у књизи скенирана односно да је сваки пун лист списка скениран. У тексту су наведени начини обележавања празних страна и страна која недостају у књигама, затим пуних и празних листова списка, дупликата и мултипликата и начин обележавања количине празних листова, дупликата и мултипликата у једном предмету на омоту списка. Такође, детаљно је разрађен начин обележавања илустративних материјала⁵, па и оне архивске грађе која се у

⁴ У случају комплексне структуре фонда архивске јединице се могу нумерисати од броја 1 и на нивоу одељења.

⁵ Реч *илустрајивни* у овом случају не означава визуелну карактеристику архивске грађе, већ његову могућност да илуструје, допуни и објасни животни пут и рад физичког и правног лица. Такви илустративни материјали могу бити: каталог, брошура, проспект, пропагандни летак, плакат; разгледница, дописница; позивница, улазница; рачун, поруџбеница, признаница, јеловник, мени, ценовник, тарифник; визит-карта, исправа или легитимација; крштеница, смртovníца, извод из матичне књиге, сведочанство, диплома, поседовни лист; новине, часопис, хемеротека (збирка исечака из новина); публикација у облику књижице – исправа или легитимација (лична карта, путна исправа, ђачка књижица, студентска књижица, здравствена књижица, војна књижица, чланска књижица, задругарска књижица, пореска књижица, штедна књижица, пословна (радна) књижица, службеничка књижица и др), годишњак, пословни адресар, историјат, статут, правилник, извештај и завршни рачун и др; књига; табеларни или графички приказ података; цртеж, скица, архитектонски

оквиру изабраног фонда или збирке неће дигитализовати.

2. Дигитализација архивске и микрофилмске грађе спроводи се у неколико фаза: преузимање архивске/микрофилмске грађе на дигитализацију, провера спремности архивске/микрофилмске грађе за дигитализацију, израда јединственог упутства за дигитализацију, снимање, контрола квалитета дигиталних записа, обрада снимака, именовање датотека, структурирање датотека, унос метаподатака и индексирање, контрола садржаја датотека, припрема оперативних копија, снимање мастер и оперативних копија на складишни простор за дуготрајно чување и похрањивање истих у Архивски информациони систем (АРХИС).
- а) Питања која нису детаљно разрађена или обухваћена споменути Упутством и Приручником, регулисана су *Јединственим упутством за дигитализацију* за сваки одређени фонд. Јединствено упутство садржи податке о томе како је архивска грађа класификована и систематизована, које ће серије дигиталних записа настати, да ли у изабраном фонду постоје документа или серије докумената која се неће дигитализовати, у ком временском периоду се планира почетак и крај процеса дигитализације, бира се уређај на ком ће се вршити скенирање серије или целокупне архивске грађе фонда или збирке, затим се дају технички параметри за скенирање, бирају се алатке (софтвери) за обраду, даје се упутство за начин контроле квалитета и садржаја, начин именовања дигиталних записа, као и начин и место складиштења дигиталне збирке и др. У Јединственом упутству се такође наводи ко је од запослених на одељењу за дигитализацију задужен за коју фазу процеса дигитализације и именују се и заменици у случају њихове спречености.
- б) Архивска грађа се скенира према налогу који је издат од стране руководиоца одељења односно параметара Јединственог упутства за дигитализацију, а у складу са *Смерницама за дигитализацију културног наслеђа Републике Србије* које је објавило Министарство културе и информисања Републике Србије 2017. године. Сарадници на пословима дигитализације изабраног фонда

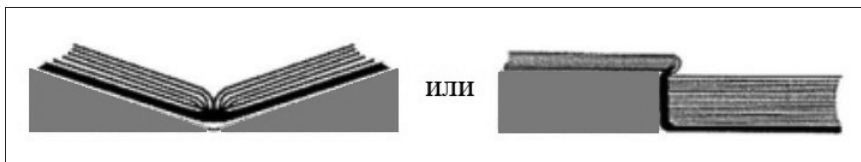
план; мапа, карта; фотографија; значка, печат, отисак печата; микрофилм, негатив, позитив, дијапозитив, слајд (дијапозитив у пластичном раму), стаклена плоча (слично слајду), филм, видеокасета, грамофонска плоча, магнетофонска трака, аудиокасета, матрица; магнетни носач података (флопи диск), оптички носач звука (CD), оптички носач звука и слике (DVD); разни предмети (као што су нпр. доказни материјали у судским предметима).

су дужни да у интерној евиденцији у облику табеле (*Ток дигитализације*) уписују фазе рада коју су започели односно извршили.

в) Основна правила која се спроводе у току скенирања архивске грађе су:

- избор скенера и параметара записа (као што су формат датотеке и њена резолуција);
- редослед дигиталних записа треба да прати редослед аката у архивској јединици;
- свака страна архивске грађе се снима у целости, одједном, осим ако димензије грађе превазилазе опсег снимања скенера, када се ради парцијално снимање;
- не скенирају се оне стране архивске грађе на којима не постоји никакав испис, ни печат, осим у случају старих сведочанстава са висећим печатом, који се снимају са обе стране без обзира да ли постоје исписи на полеђини.

Приликом скенирања књига, обавезно се снимају предња и задња корица и посебно се води рачуна о позиционирању и употреби постоља тзв. колевке за књиге (енглески *book cradle*) за осетљиву архивску грађу или сличног помагала за мање осетљиву грађу.

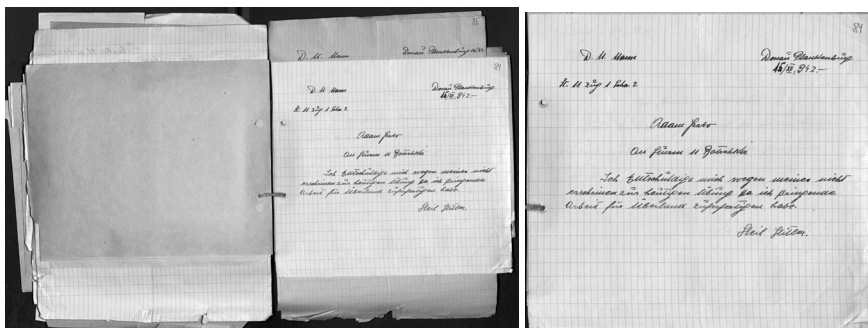

Постолое за књиу

Код скенирања списка је неопходно скенирати омот списка било да се ради о оригиналном омоту или новом, првенствено зато што пружа значајну информацију о предмету, као што је сигнатура, садржај или количина. Приручник затим даје методолошко упутство за скенирање списка, односно списка великог формата чије димензије превазилазе опсег снимања скенера, те се делови аката снимају парцијално, затим згужваних аката, пресавијених и више пута савијених аката, врпцом повезаних аката, грађе код које преовладава црна боја нарочито по ободу, аката на транспарентном папиру. Такође су дата упутства за начин скенирања илустративног материјала по врсти.

г) Контрола квалитета снимака (мастер копија) се врши у три фазе:

1. фаза – у току самог поступка скенирања на монитору;
 2. фаза – на рачунару, контролишу се смањени прикази (енгл. *Thumbnails*) свих дигиталних записа, уз помоћ опције за приказивање великих или посебно великих иконица (енгл. *Large icons* / *Extra large icons*);
 3. фаза – на рачунару, уз помоћ апликације за преглед слика у размери пиксела од 1 према 1 односно при увећању од 100% на монитору, по унапред одређеном проценту узорка.
- д) Мере обраде снимака могу бити *основне* или *најредне*. У основну обраду спадају исправке оријентације, искошености, опсецање маргина или оквира и др. У напредну обраду спадају обрада осветљења, контраста, боја и оштрине, спајање парцијалних снимака, отклањање или додавање делова документа⁶.

Изворни облик снимка (лево) и основна обрада (десно)
(Архив Војводине Ф. 556 2.7.2.1.1)

ђ) Називи датотека треба да осликавају тачну сигнатуру сваког појединачног документа и треба да омогуће повезивање слике са метаподацима, који се смештају у паралелно рађену базу података, у Архивски информациони систем (АРХИС). Назив сваког дигиталног записа се одређује на основу сигнатуре архивске грађе и представља *Јединствену ознаку дигиталне архивске грађе*. Елементи јединствене ознаке су:

- шифра земље – 688 (Република Србија према ISO 3166-1);
- бројчана ознака Архива Војводине – 2;

⁶ На документима који се користе у илустративне сврхе (изложбе, плакати, насловне стране књига) могу се извршити естетске измене, иако се на тај начин нарушава њихова аутентичност.

- број фонда према *Регистру фондова и збирки Архива Војводине*⁷;
- број или скраћеница назива организационе јединице или тематске групе;
- инвентарни број књиге у фонду односно идентификациони број списка – деловодни број предмета или број архивске јединице који се утврђује у Архиву.

У споменутом Приручнику су дата правила и ограничења у именовану дигитализованог фонда и дигиталних записа у смислу коришћења писма и дозвољених ознака.

е) Метаподаци који се уписују у саме дигиталне записе су: назив, кључне речи (није обавезан податак), датум креирања, формат, величина, ознака скенера, локација, аутор и власник записа. Остали метаподаци се уписују искључиво у базу података односно у Архивски информациони систем, не и у сам запис.

ж) По завршетку контроле квалитета и садржаја, у програмима за обраду фотографија, из мастер копија у TIFF формату са оптичком резолуцијом од најмање 300 тачака по инчу (dpi) генеришу се оперативне копије у JPG формату од 150 тачака по инчу (dpi).

з) Чување дигиталних објеката подразумева дуготрајно, континуирано осигурање могућности приступа и управљање тим објектима, односно њиховим садржајима. Мастер копије датотека треба чувати на системима са високим степеном поузданости, укључујући редувантност (нпр. RAID дискови у режиму „огледала”), у најмање две копије похрањене по могућности на различитим физичким локацијама. Један од видова безбедног и дугорочног чувања дигиталне збирке је коришћење само оперативних копија, које су због своје смањене величине односно компресованог облика и широко доступног формата (JPG) читљиве у било којој апликацији за преглед слика. Стратегија дуготрајног чувања дигиталних збирки укључује и постојање Архивског информационог система. Систем је јединствено софтверско решење за вођење документације са циљем обједињавања података и доступности информација установама заштите и другим државним органима.

Неретко се дешава да се скенирање архивске грађе поистовети са њеном дигитализацијом, што је погрешно. Скенирање је једна од фаза

⁷ У Архивском информационом систему су фондови заведени према њиховом броју у Централном регистру (нпр. 8919), али за интерну базу Архива Војводине препоручује се ознака према Регистру фондова и збирки Архива Војводине (нпр. Ф. 126) која се наводи у свим информативним средствима ове установе.

дигитализације коју је могуће нормирати за разлику од дигитализације архивске грађе. Комплексност процеса, учествовање већег броја сарадника, употреба низа хардвера и софтвера за снимање и обраду, па чак и комплексност структуре изабране архивске грађе, утичу на време трајања и квалитет самог процеса и налазе се у реципрочном односу. За врхунски квалитет је потребно време, док је за масовну производњу где се за циљ поставља квантитет потребно је мање времена и резултат ће имати значајно нижи квалитет. Управо због настојања да се добије што квалитетнија дигитална збирка односно дигитална библиотека у што краћем временском распону, у споменутом Упутству и Приручнику смо се трудили да попишемо све могуће ситуације и решимо евентуалне недоумице око припреме и дигитализације архивске грађе. Пропусте, којих сигурно има, регулисаћемо у виду допуна истих.

РЕЗИМЕ

Према Закону о архивској грађи и архивској делатности један од задатака архива – поред микрофилмовања, конзервације и рестаурације – је и дигитализација архивске грађе (члан 29). Циљеви наведеног процеса су заштита, интеграција у Архивски информациони систем, приступ већег броја корисника, лакше претраживање и објављивање архивске грађе. Стицањем искуства у области дигитализације архивске грађе и настојања да се добије што квалитетнија дигитална збирка односно дигитална библиотека, Архив Војводине је донео Упутство за припрему и дигитализацију архивске грађе у Архиву Војводине, на основу ког је израђен и Приручник за припрему и дигитализацију архивске грађе у Архиву Војводине.

Концепт ова два средства је да се утврде и регулишу методолошки поступци у припреми архивске грађе односно дигитализацији који нису обухваћени ранијим прописима и стручним упутствима. У њима су дата упутства за припрему архивске грађе за дигитализацију која се одвија кроз проверу, контролу и допуну сређености архивске грађе у погледу: а) класификације и систематизације архивске грађе; б) сигналирања архивске грађе; в) пагинације књига и фолијације списка. Такође, описане су фазе дигитализације и дата решења за поступање у специфичним ситуацијама којима се сусрећу оператери и други сарадници у процесу дигитализације.

Мр Владимир Иванишевић, архивски саветник
Архив Војводине, Нови Сад

ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА АРХИВСКОГ ИНФОРМАЦИОНОГ СИСТЕМА АРХИС У АРХИВУ ВОЈВОДИНЕ

Сажетак: Рад описује имплементацију Архивског информационог система АРХИС, који се води при Државном архиву Србије у Архиву Војводине. Архивски информациони систем АРХИС је имплементиран у Архиву Војводине у октобру 2020. отпочео унос података у АРХИС, у његов подсистем „Сређивање и обрада” за ниво фонда и збирке. Током 2021. године Архив је реализовао пројекат Миграција података аналитичких описа у Архивски информациони систем АРХИС. Том приликом је у АРХИС мигрирано 152.689 електронских записа аналитичких описа из 28 архивских фондова и збирки Архива Војводине.

Кључне речи: Архив Војводине, Архивски информациони систем АРХИС, Државни архив Србије, архивска грађа, архивски фонд, архивска збирка, сређивање и обрада, аналитички инвентар

Архивски информациони систем АРХИС јесте, на основу Закона о архивској грађи и архивској делатности, јединствени централизовани информациони систем јавних архива у Републици Србији који примењују јединствене стандарде за управљање документима и информацијама о архивској грађи. Јавни архиви учествују у изградњи и развоју Архивског информационог система АРХИС. АРХИС обухвата подсистеме: сређивање и обрада архивске грађе, преузимање и смештај, конзервација и рестаурација, библиотека и дигитализација.

Прва група запослених у Архиву Војводине присуствовала је 20. марта 2019. обуци за унос података и коришћење Архивског информационог система АРХИС, коју је Архив Србије организовао у Српско-корејском информатичком приступном центру у Београду.

Архив Војводине је прикључен на АРХИС у септембру 2020. године. Колеге из Архива Србије су 21. 9. 2020. одржале обуку за коришћење АРХИС-а у Архиву Војводине.

Архив Војводине је 26. октобра отпочео унос података у подсистем АРХИС-а модул, „Сређивање и обрада” за ниво фонда и збирке. Током 2020. године архивисти са Одељења за сређивање и обраду старије архивске грађе (до 1918. године) и Одељења за сређивање и обраду новије архивске грађе (од 1918. године) унели су основне елементе за ниво фонда/збирке – за 546 архивских фондова и збирки (за 58 фондова и збирки из периода до 1918. и 488 фондова и збирки из периода после 1918. године).

Архив Војводине је јануара 2021. године конкурисао са пројектом Миграција података аналитичких описа у Архивски информациони систем АРХИС код Министарства културе и информисања Републике Србије на Конкурс за финансирање или суфинансирање пројеката из области дигитализације културног наслеђа и савременог стваралаштва у 2021. години у области Дигитализације културног наслеђа на тему Област едукације и подизања капацитета запослених и промоције дигитализације културног наслеђа и савременог стваралаштва, подтему Дигитализација културног наслеђа и постављање дигитали-

зованог материјала на Национални претраживач културног наслеђа.

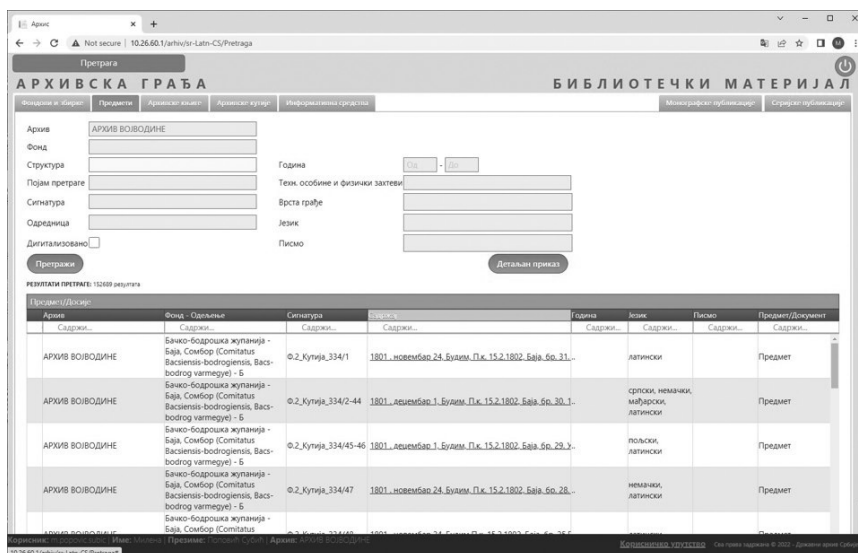
Како Архив Војводине у својим депоима чува архивску грађу жупанија и других органа власти који су деловали на подручју Аутономне Покрајине Војводине од краја 17. века до 1918. године као и органа власти, установа и организација који су деловале или још делују у саставу југословенских држава и Републике Србије, у Архиву Војводине се од седамдесетих година 20. века раде инвентари у виду аналитичких описа за појединачне предмете за грађу насталу на латинском, немачком, мађарском, славеносрпском језику, као и за архивску грађу на српском језику насталу после 1918. године који омогућавају лакше и брже претраживање архивске грађе. Од седамдесетих година 20. века до данас израђено преко 400 хиљада аналитичких описа за 147 архивских фондова и збирки. Преко 150 хиљада аналитичких описа је урађено у електронском облику. Ти описи представљају значајан резултат стручног архивистичког рада, који заслужује да буде представљен најширој јавности, а захтева додатне видове и средства заштите. Због тога се Архив Војводине одлучио да код Министарства културе и информисања Републике Србије конкурише за доделу средстава за пренос и похрањивање тих података у Архивском информационом систему АРХИС.

Основни циљеви тог пројекта били су:

- трајно сачувати постојеће електронске записе аналитичких описа архивских фондова и збирки Архива Војводине рађених у програмима мајкрософт ворд, мајкрософт ексел и Аналитика у Информационом систему Архива Војводине (ИСАВ), миграцијом у базу података АРХИС. Број аналитичких описа предвиђених за миграцију био је око 150.000.
- скратити време уноса података и да запослени у Архиву Војводине наставе послове на обради архивске грађе и директном уносу података у АРХИС. У случају да се упис у Архис вршио ручно, систематски, процењено је да би за то било потребно најмање 3 године ако би те послове обављало шест, односно седам архивиста.
- омогућити ефективно и ефикасно коришћење дела архивске грађе Архива Војводине у оквиру АРХИС-а.
- остварити ефективнију и ефикаснију фондовску повезаност архива у оквиру Архивске мреже Србије.
- омогућити корисницима архивске грађе и најширој могућој публици приступ архивској грађи преко веба и Националног претражи-

вача културног наслеђа.

- што је могуће више смањити број физичких посета корисника грађе Архиву Војводине
- омогућити публиковање и промоцију одабраних дигиталних докумената на Националном претраживачу културног наслеђа.

Министарство културе и информисања Републике Србије је својим решењем 16. марта 2021. године одобрило пројекат Миграција података аналитичких инвентара у Архивски информациони систем АРХИС и доделило средства за реализацију истог. После потписивања уговора између Архива Војводине и Министарства културе и информисања Републике Србије, Архив Војводине је са Агенцијом „Инфотренд” чији је директор инжењер Зоран Цветковић, 26. јула 2021. године потписао уговор о реализацији Пројекта. Након потписивања овог уговора уследио је рад у Архиву Војводине на припреми аналитичких описа (картица) за унос у АРХИС.

- Процес миграције извршен је кроз следеће међусобно повезане фазе:
1. Евидентирање расположивих дигиталних докумената, који садрже аналитичке описе (картице).
 2. Преглед дигиталних докумената и провера могућности да се логичке целине текстова и записа програмски препознају.

Укупно је мигрирано у АРХИС 152.689 аналитичких описа из 28 архивских фондова и збирки:

Ф. 2, БАЧКО-БОДРОШКА ЖУПАНИЈА
(COMITATUS BACSIENSIS-BODROGIENSIS, BÁC-S-BODROG VÁRMEGYE) – БАЈА И СОМБОР (BAJA, ZOMBORINUM; BAJA, ZOMBOR) (1699–1849), 1688–1849

– 13.789 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда није у потпуности мигриран

Ф. 5, ИЛИРСКА ДВОРСКА КОМИСИЈА, ДЕПУТАЦИЈА
(COMMISSIO, DEPUTATIO AULICA IN TRANSILVANICIS, BANATICIS ET ILLYRICIS; ILLYRISCHE HOFDEPUTATION UND HOFKANZLEI) – БЕЧ (WIEN) (1745–1777), 1688–1792

– 2.493 аналитичка описа – аналитички инвентар овог фонда није у потпуности мигриран

Ф. 7, СЛОБОДНИ ВОЈНИ КОМУНИТЕТ ПЕТРОВАРАДИН
(PETERWARDEINER MILITÄRCOMMUNITÄT) – ПЕТРОВАРАДИН (PETERWARDEIN) (1702–1918), 1702–1918

– 3.867 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда није у потпуности мигриран

Ф. 10, ТАМИШКА ЖУПАНИЈА (COMITATUS TEMESSIENSIS, TEMES VÁRMEGYE) – ТЕМИШВАР (TEMESVARINUM, TEMESVÁR) (1779–1849), 1731–1849

– 10.189 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда није у потпуности мигриран

Ф. 11, ТОРОНТАЛСКА ЖУПАНИЈА
(COMITATUS TORONTALIENSIS, TORONTAL VÁRMEGYE) – ВЕЛИКИ БЕЧКЕРЕК (MAGNUM BECSKEREK, NAGY BECSKEREK, ЗРЕЊАНИН) (1779–1849), 1731–1849

– 5.572 аналитичка описа – аналитички инвентар овог фонда није у потпуности мигриран

Ф. 19, ДИСТРИКТУАЛНИ ВРХОВНИ КОМЕСАРИЈАТ ЗА БАЧКУ, ТОРОНТАЛ И ВРШАЦ
(DISTRIKTSOBERCOMMISSARIAT FÜR BACSKA, TORONTAL UND VERSCHETZ) – СОМБОР (ZOMBOR) (1849–1852), 1849–1852

– 3.195 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда је у потпуности мигриран

Ф. 20, КОМЕСАРИЈАТ ЗА СРЕДЊУ И ДОЊУ БАЧКУ
(REGIERUNGSCOMMISSARIAT FÜR NIEDER UND MITTEL-

- BATSCHKA) – СОМБОР (ZOMBOR) (1849–1853), 1849–1853
– 2.482 аналитичка описа – аналитички инвентар овог фонда није у потпуности мигриран
- Ф. 21, КОМЕСАРИЈАТ ЗА ГОРЊУ БАЧКУ
(REGIERUNGSCOMMISSARIAT FÜR OBERBATSCHKA) – БАЈА
(БАЈА) (1850–1853), 1850–1853
– 1.336 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда је у потпуности мигриран
- Ф. 28, ПОЛИТИЧКО-ОРГАНИЗАЦИОНА КОМИСИЈА У ТЕМИШВАРУ
(POLITISCHEORGANISIERUNGSCOMMISSION IN TEMESVAR) –
ТЕМИШВАР (TEMESVAR) (1851–1852), 1851–1852
– 876 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда је у потпуности мигриран
- Ф. 33, СРПСКО-БАНАТСКА ЗЕМАЉСКА КОМИСИЈА ЗА ОРГАНИЗАЦИОНА ПИТАЊА
(SERBISCH-BANATER-ORGANISIERUNGSLANDESCOMMISSION)
– ТЕМИШВАР (TEMESVAR) (1853–1854), 1852–1854
– 1.085 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда је у потпуности мигриран
- Ф. 81, МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ, ОДСЕК ЗА БАНАТ, БАЧКУ И БАРАЊУ – НОВИ САД (1919–1920), 1918–1922
– 2.281 аналитички опис – аналитички инвентар овог фонда није у потпуности мигриран
- Ф. 98, КОМИСИЈА ЗА ЛИКВИДАЦИЈУ АГРАРНЕ РЕФОРМЕ – НОВИ САД (1919–1941), 1919–1941
– 3.261 аналитички опис – аналитички инвентар овог фонда је у потпуности мигриран
- Ф. 99, КОМИСИЈА ЗА ЛИКВИДАЦИЈУ АГРАРНЕ РЕФОРМЕ – ВУКОВАР (1919–1941), 1919–1941
– 2.720 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда је у потпуности мигриран
- Ф. 126, КРАЉЕВСКА БАНСКА УПРАВА ДУНАВСКЕ БАНОВИНЕ – НОВИ САД (1929–1941), 1929–1941
– 48.041 аналитички опис – аналитички инвентар овог фонда није у потпуности мигриран
- I ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ
– 1.211 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда је у потпуности мигриран

II УПРАВНО ОДЕЉЕЊЕ

– 6.909 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда није у потпуности мигриран

III ПОЉОПРИВРЕДНО ОДЕЉЕЊЕ

– 13.400 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда није у потпуности мигриран

IV ПРОСВЕТНО ОДЕЉЕЊЕ

– 26.521 аналитички опис – аналитички инвентар овог фонда није у потпуности мигриран

Ф. 184, ГЛАВНА КОМИСИЈА ЗА НАСЕЉАВАЊЕ БОРАЦА У ВОЈВОДИНИ – НОВИ САД (1945–1948), 1945–1965

– 3.778 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда је у потпуности мигриран

Ф. 185, ОДЕЉЕЊЕ ЗА АГРАРНУ РЕФОРМУ И КОЛОНИЗАЦИЈУ ГЛАВНОГ ИЗВРШНОГ ОДБОРА НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ ВОЈВОДИНЕ – НОВИ САД (1945–1951), 1945–1970

– 2.083 аналитичка описа – аналитички инвентар овог фонда је у потпуности мигриран

Ф. 203, ПОКРАЈИНСКИ СЕКРЕТАРИЈАТ ЗА ОБРАЗОВАЊЕ И КУЛТУРУ – НОВИ САД (1945–1971), 1945–1994

– 10.573 аналитичка описа – аналитички инвентар овог фонда није у потпуности мигриран

Ф. 204, ПОКРАЈИНСКИ СЕКРЕТАРИЈАТ ЗА РАД ИЗВРШНОГ ВЕЋА НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ ВОЈВОДИНЕ – НОВИ САД (1946–1975), 1945–1975

– 3.706 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда је у потпуности мигриран

Ф. 272, ПОКРАЈИНСКИ СЕКРЕТАРИЈАТ ЗА ОБРАЗОВАЊЕ – НОВИ САД (1956–1967), 1956–1967

– 2.580 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда је у потпуности мигриран

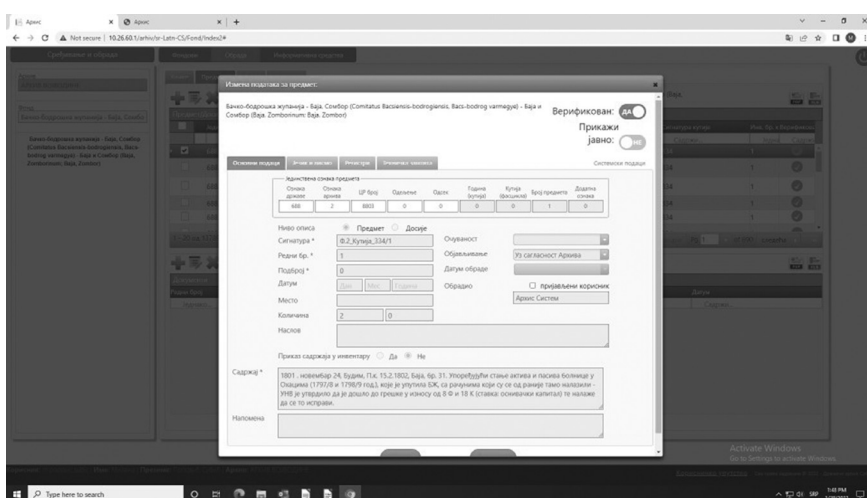
Ф. 334, ПОКРАЈИНСКИ КОМИТЕТ САВЕЗА КОМУНИСТА ВОЈВОДИНЕ – НОВИ САД (1919–1990), 1940–1990

– 5.045 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда није у потпуности мигриран

Ф. 340, ПОКРАЈИНСКА КОНФЕРЕНЦИЈА САВЕЗА СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ОМЛАДИНЕ ВОЈВОДИНЕ – НОВИ САД (1946–1990), 1946–1991

- 18.884 аналитичка описа – аналитички инвентар овог фонда није у потпуности мигриран
- Ф. 399, ЗБИРКА МОНАСТЕРИЈА 1702–1909
- 46 аналитичких описа – аналитички инвентар ове збирке је у потпуности мигриран
- Ф. 405, БАЧКА ЕПАРХИЈА – НОВИ САД (–), 1775–1944
- 616 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда је у потпуности мигриран
- Ф. 406, ПЕТРОВАРАДИНСКИ ВОЈНИ СУД (GERICHT DES FESTEN PLATZES PETROVARADIN) – ПЕТРОВАРАДИН (PETERWARDEIN) (1914–1917), 1914–1917
- 715 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда је у потпуности мигриран
- Ф. 408, СУБАЛТЕРНИ СУД ЗА ТАМИШКУ, ТОРОНТАЛСКУ И КРАШОВСКУ ЖУПАНИЈУ (IUDICIUM SUBALTERNUM TEMESIENSE CUM TORONTAL ET KRASSO UNITUM) – ТЕМИШВАР (TEMESVARINUM) (1787–1790), 1778–1790
- 864 аналитичких описа – аналитички инвентар овог фонда је у потпуности мигриран
- Ф. 468, ЗБИРКА ДИПЛОМА ПРОФЕСИЈА И ЗАНИМАЊА 1754–1913
- 192 аналитичка описа – аналитички инвентар ове збирке је у потпуности мигриран
- Ф. 470, ЗБИРКА ГРАЂАНСКИХ ЛИЧНИХ ДОКУМЕНАТА 1743–1923
- 1786 аналитичких описа – аналитички инвентар ове збирке је у потпуности мигриран
- Ф. 474, ВЛАСТЕЛИНСКИ СУД СИРИГ (SEDES DOMINALIS SZŐREG) – СИРИГ (SZŐREG) (1779–1848), 1783–1812
- 274 аналитичка описа – аналитички инвентар овог фонда није у потпуности мигриран.

По завршетку процеса миграције у Архиву је извршено тестирање мигрираних података. По завршеном тестирању у Архиву Војводине је 23. фебруара 2022. презентована реализација пројекта „Миграција података аналитичких описа у Архивски информациони систем (АРХИС)”. Рад на реализацији пројекта су презентовали архивисти Архива Војводине и Државног архива Србије, као и Иван Радојевић из предузећа ДОО Докус из Чачка, које пружа техничку подршку Држаном архиву Србије у вођењу Архивског информационог система АРХИС.

РЕЗИМЕ

Архив Војводине је прикључен на Архивски информациони систем АРХИС, који се води при Државном архиву Србије септембра 2020. године. До краја 2020. године архивисти Архива Војводине су унели у АРХИС, у модул „Сређивање и обрада” податке на нивоу фонда и збирке за 546 фондова и збирки које се чувају у Архиву. Архив Војводине је 2021. године на конкурс код Министарства културе и информисања Републике Србије за финансирање или суфинансирање пројеката из области дигитализације културног наслеђа и савременог стваралаштва у 2021. години добио средства за реализацију пројекта Миграција података аналитичких описа у Архивски информациони систем АРХИС. До краја 2021. године Архив Војводине је 152.689 аналитичких описа из 28 фондова и збирки израђених у различитим форматима електронског записа пребацио у јединствену базу АРХИС. Реализацијом овог пројекта аналитички описи архивских фондова и збирки који се чувају у Архиву Војводине су трајно сачувани, омогућено је њихово ефективно и ефикасно коришћење, корисницима архивске грађе и најширој могућој публици омогућен је приступ архивској грађи преко веба и Националног претраживача културног наслеђа, који ће омогућити и публиковање и промоцију одабраних дигитализованих докумената.

Зорица Барош, архивиста
Архив Војводине

КУЛТУРНА ПОЛИТИКА ПРЕМА РЕГУЛАТИВИ ЕУ СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ЗАШТИТУ АРХИВСКЕ ГРАЂЕ И ДОКУМЕНТАРНОГ МАТЕРИЈАЛА

Сажетак: У последњих неколико деценија, институције Европске уније су, у условима, односно околностима периодичних проширења и миграција унутар исте, постале веома важан фактор за одређивање и смернице националне политике у култури. Такође, када је реч о тематици која се односи на области културе иста су од питања мањег значаја за институције Европске уније постале веома важна тема. Институције ЕУ преузимају одређене иницијативе које су усмерене на национални ниво држава чланица а односе се на област културе. У том контексту постоји и одређен институционални оквир који чине Савет Европе, Савет Европске уније, Европска комисија итд.

Кључне речи: култура, културна политика, култура према регулативи ЕУ, културно наслеђе, архивска грађа, документарни материјал

Дефинисање појма културе

Према истакнутом теоретичару студија културе, Рејмонду Вилијамсу, култура је један од три појма у енглеском језику које је најтеже дефинисати. Дефинисање културе за нас овде јесте важно, јер „како разумемо културну политику зависи од тога како дефинишемо културу”.¹ На Унеско конференцији посвећеној културној политици, а одржаној 1982. године објављено је да: „култура даје човеку способност да размишља о себи. Кроз културу се човек изражава, постаје свестан себе, препознаје своје недостатке, испитује своја достигнућа,

¹ Вукановић, М., Поглед на културу Закони и праксе у Србији и пет држава чланица Европске уније, Завод за проучавање културног развика, Београд 2011, 6.

неуморно тражи нова значења и ствара дела којима превазилази своја ограничења”²

Култура у најопштијем смислу представља начин на који људи ступају у контакт са другим људима и са светом око себе. Она је кумулативни резултат искуства, вредности, уверења, ставова, значења, знања, социјалних организација, процедура, улога, просторних односа, концепта универзума, материјалних објеката, који су током генерација обезбеђени или стечени кроз индивидуалне или групне напоре и интеракције. Оспособљава људе да заједно живе у друштву у оквиру задатог географског окружења, у датој држави која се налази на одређеном ступњу техничког развоја, у одређеном временском периоду. Култура представља скуп знања, вредности, понашања и изражавања који је заједнички за одређену групу људи. Ти људи се затим међусобно идентификују као припадници једне културе – или их као такве идентификују други.³

На Међувладиној конференцији о културним политикама за развој, одржаној 1998. године у Стокхолму, дата је следећа дефиниција: „У свом најширем смислу, за културу се може рећи да је комплексна целина дистинктивних духовних, материјалних, интелектуалних и емотивних особина које карактеришу друштво или групу. Она не укључује само уметност и писма, већ и облике живота, фундаменталних права људских бића, вредносне системе, традиције и веровања”⁴

Култура је начин понашања и начин живота одређене групе људи у одређеном друштву. Она се огледа у знањима и веровањима, у моралу и нормама, у митовима, књижевности и уметности, као и у обичајима, навикама и погледима на свет, а који постоје у одређеној средини и у одређено време. Она је „начин на који се раде ствари”, а који смо најчешће стекли васпитањем и животом у неком друштву, и то у погледу:

- личне идентификације (раса, етницитет, пол, узраст, класа, држављанство, религија, сексуална оријентација),
- начина мишљења (идеје, мисли, предрасуде),
- начина понашања (обрасци понашања, начини сналажења, обичаји, ритуали, традиције),

² На истом месту.

³ Жегарац, Н., Кишјухас, А., Копривица, И., Појмовник културно компетентне праксе, Покрајински завод за социјалну заштиту, Нови Сад 2016, 7.

⁴ Вукановић, М., 6.

- начина изражавања (уметност, музика, плес, књижевност и комуникација),
- начина живота (породичне улоге, социјални и економски статус, образовање, привређивање, запосленост),
- начина интеракција (унутар породице, у широј породици, суседству, локалној заједници, у друштвеним организацијама и институцијама).

Културу чине стандарди (најчешће имплицитни) и правила (најчешће неписана) који усмеравају понашање. На „површини” културе обично се налазе њени видљиви изрази – материјални културни производи, ритуали и обичаји, односно језик, митови, књижевна дела, музика, плес, празници, народне ношње итд., док се нешто „дубље” налазе веровања, норме, ставови. На „дубљем” нивоу културе обично су начини, стилови и правила комуникације (фацијалне експресије, контакт очима, лични простор, додиривање, говор тела, тон гласа итд.), идеје о пријатељству, скромности, чистоти, лепоти, моралности, прикладности итд., концепти времена, простора, (не)правде, улога у вези са полом, годинама, пријатељством, лидерством, породицом, као и ставови према старијима, младима, правилима, раду, ауторитету, сарадњи, греху, смрти, браку, религији, одгајању деце, доношењу одлука, решавању проблема и томе слично. Култура и конкретни културни обрасци се усвајају социјализацијом, а бројни фундаментални аспекти културе су вероватно урођени и заједнички људском роду.⁵

Европски план за културу

Европски план за културу (установљен 2007) промовише:⁶

- културну разноликост и међукултурни дијалог,
- културу као катализатор креативности и иновација,
- културу као део међународних односа ЕУ.

Националне власти, институције ЕУ и културни сектор широм Европе од 2007. године блиско сарађују тежећи наведеним циљевима. У овом оквиру сарадње, национални органи могу да именују представнике у експертским групама на нивоу ЕУ у којима се најбоље

⁵ Жегарац, Н., Кишјухас, А., Копривица, И., Појмовник културно компетентне праксе 8.

⁶ <https://europa.rs/images/publikacije/kultura-audiovizual-sr.pdf> преузето 30.11.2021.

националне и регионалне праксе и нови начини заједничког рада на приоритетним питањима разматрају у оквиру такозваног Отвореног метода координације, облику управљања заснованом на добровољној сарадњи држава чланица. Како би се извукао максимум из већ постојећих експертиза на терену када је у питању креирање политика, Комисија редовно размењује становишта и информације са организацијама из културних сектора. Овај структурисани дијалог покрива читав спектар кључних питања као што су: културне и креативне индустрије, међукултурни дијалог, културна баштина и приступ култури.

Осим тога, широм Европе постоје независне групе посвећене подстицању културе. На пример, у области културне баштине, многе организације окупљене су под окриљем удружења Европа ностра. Ова паневропска федерација за културну баштину окупља око 250 невладиних и непрофитних организација са укупно више од пет милиона чланова и чини мрежу професионалаца и волонтера који су сви посвећени очувању културне баштине за садашње и будуће генерације.

Европска комисија пружа могућност заинтересованим странама и креаторима политика да се у оквиру Европског културног форума који се одвија два пута годишње сусретну и расправљају о најбитнијим питањима за сектор. ЕУ подстиче културну сарадњу са појединачним земљама ван ЕУ као и са регионалним и међународним организацијама. Од усвајања Европског плана за културу, култура се све више схвата као стратешки партнер од политичког, друштвеног и економског значаја који доприноси циљевима спољне политике. Као потписница Унескове Конвенције о заштити и унапређењу разноликости културних израза из 2005. године, ЕУ залаже се да се културна разноликост учини битним елементом њеног спољашњег деловања и да се развије нова и активнија културна улога Европе у међународним односима.

Средства за културу

Милиони људи и организација су обухваћени пројектима финансираним у оквиру програма, укључујући филмске ствараоце, дистрибутере, агенте продаје и друге аудиовизуелне професионалце, љубитеље биоскопа, уметнике и раднике у култури, издаваче и љубитеље књиге. Програм обезбеђује подршку за:⁷

⁷ На истом месту.

- пројекте прекограничне сарадње између културних и креативних организација унутар ЕУ и шире,
 - мреже које помажу културним и креативним секторима да делују изван националних граница и да ојачају своју конкурентност,
 - превод и промоцију европских књижевних дела,
 - платформе културних делатника који промовишу уметнике у успону и подстичу истинско европско програмирање културних и уметничких дела,
 - подизање капацитета и стручно усавршавање за аудиовизуелне професионалце,
 - развој фантастике, анимације, креативних документарних филмова и видео игара за европске биоскопе, телевизијска тржишта и друге платформе,
 - обуку и повећање компетентности аудиовизуелних професионалаца,
 - дистрибуцију и продају аудиовизуелних радова у Европи и изван ње,
 - фондове за међународну филмску сарадњу;
 - развој публице у циљу подстицања филмске писмености и повећања интересовања за европски филм кроз широк спектар догађаја.
- Од 2016. године Креативна Европа ће такође садржати инструмент финансијских гаранција у вредности од 121 милиона евра како би помогла културним и креативним секторима да добију бољи приступ финансијама. Остали програми које финансира ЕУ такође пружају подршку културним и креативним секторима:⁸
- Еразмус + подржава развој вештина кроз образовање и обуку, изградњу знања и партнерства кроз савезе знања и савезе секторских вештина,
 - COSME Programme for the Competitiveness of Enterprises and SME (енглески), програм ЕУ за конкурентност предузећа и малих и средњих предузећа, подржава предузетништво, приступ финансијама и тржиштима за мала и средња предузећа,
 - Хоризонт 2020 подржава истраживања и иновације, такође и у области културе и културне баштине.

⁸ На истом месту.

Од 2007. године Европски фонд за регионални развој издвојио је 3 милијарде евра за заштиту и очување културне баштине, 2,2 милијарде евра за развој културне инфраструктуре и 555 милиона евра као подршку услугама у области културе. Додатних 150 милиона евра уложено је од 1998. године кроз оквирне програме ЕУ за истраживање и технолошки развој.

Култура у Србији кроз промену Закона

Нови Закон о култури поставља десет принципа културног развоја, попут: отворености и доступности културних садржаја јавности; децентрализације одлучивања, организације и финансирања културних делатности; интеграције културног развоја у дугорочни економски и политички развој друштва; аутономије актера у култури и др. Као јавни интерес у култури дефинисано је: финансирање програма и пројеката организација и асоцијација, као и осталих субјеката који доприносе развоју културе и уметности; стварање услова за слободан приступ културном наслеђу од стране јавности; подршка међународној културној сарадњи; подстицај професионалним и научним истраживањима у култури; ширење и унапређење образовања у култури; охрабривање употребе нових технологија у култури; ког стваралаштва; подстицај аматерској култури и уметности; охрабривање тржишта уметности, спонзора, покровитеља и донатора у култури и др.⁹

Закон под културне активности и области сврстава: истраживања, заштиту и ревитализацију културног наслеђа, библиотечко информатичку делатност, књигу и књижевност (стваралаштво, издаваштво, књижарство, преводаштво), музику (компоновање, продукцију и интерпретацију), визуелне и примењене уметности, архитектуру, извођачке уметности (драмске уметности, балет, оперу и плес), кинематографију и аудиовизуелно стваралаштво, мултимедијално стваралаштво, научне и образовне делатности у култури и др. Једна од најзначајнијих новости, које доноси Закон, је формирање Националног савета за културу, чија је улога да обезбеди трајну експертску подршку у очувању, развоју и ширењу културе. Савет ће имати 19 чланова са мандатом од пет година, који ће бити бирани из кругова

⁹ Николић, Т., Кувекаловић, М., Р., Комар, Ж., Основна законска решења у култури – Србија, Немачка, Литванија, Грчка, Култура бр. 130, Универзитет уметности у Београду, Факултет драмских уметности, Београд 2011, 145.

еминентних и признатих уметника и професионалаца културног сектора. Савет ће имати аналитичку и консултативну функцију, а посебно задатак састављања стратегије културног развоја и мониторинга над њеном имплементацијом. Та стратегија треба да буде усвојена у Скупштини и да се односи на период од наредних 10 година.

Закон о културном наслеђу је објављен у *Службеном гласнику РС*, бр. 129/2021 од 28. 12. 2021. године, ступио је на снагу 5. 1. 2022, а примењиваће се истеком годину дана од дана његовог ступања на снагу, осим одредаба чл. 114–129. које ће се примењивати даном приступања Републике Србије Европској унији.¹⁰

Културно наслеђе је скуп ресурса, материјалних и нематеријалних, наслеђених из прошлости, препознатих као одраз и израз непрекидно еволуирајућих вредности, уверења, знања и традиција, насталих интеракцијом човека и простора током времена. Културно наслеђе Републике Србије обухвата нематеријално културно наслеђе и материјална културна добра која се налазе на територији Републике Србије, укључујући и Аутономну Покрајину Косово и Метохију као њен саставни део у складу са Уставом Републике Србије. Културно наслеђе може бити материјално културно наслеђе и нематеријално културно наслеђе. Материјално културно наслеђе чини непокретно и покретно културно наслеђе. Културна добра су део материјалног културног наслеђа вреднована и утврђена у складу са законом.

Законом о архивској грађи и архивској делатности уређује се систем заштите архивске грађе и документарног материјала, услови и начин коришћења архивске грађе, организација, надлежност и делатност архива у Републици Србији. Архивска делатност заштите архивске грађе и документарног материјала обухвата: истраживање, проналажење и евидентирање; прикупљање, преузимање, чување и стручно одржавање архивске грађе; проучавање, сређивање и обраду архивске грађе; спровођење мера заштите; израду информативних средстава, вредновање и категоризацију, коришћење, излагање и објављивање архивске грађе; надзор над чувањем и заштитом архивске грађе и документарног материјала који се налази ван архива и друге послове утврђене овим законом. Даном почетка примене овог закона престаје да важи Закон о архивској грађи Савезне Републике Југославије (*Службени лист СРЈ*, бр. 12/98 и 13/98 - исправка). Даном почетка примене овог закона престају да важе одредбе чл. 37, 38, 39, 40. и 41, члана 74.

¹⁰ Закон о културним добрима (*Службени гласник РС*, бр. 71/94, 52/2011 – др. закони, 99/2011 – др. закон, 6/2020 – др. закон и 35/2021 – др. закон).

став 3, чл. 76, 81, 93, 97. и 131. Закона о културним добрима (*Службени гласник РС*, бр. 71/94, 52/11 - др. закон и 99/11 - др. закон), а одредбе члана 53. став 2, члана 56. став 3, чл. 57, 61, 68, 70, 79, 85, 86, 87, 94, 95. и члана 111. став 4. тог закона престају да важе у делу који се односи на архивску грађу и рад архива. Овај закон ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у *Службеном гласнику Републике Србије* (24. 01. 2020), а примењује се истеком годину дана, од дана његовог ступања на снагу.¹¹

Унапређење европских интеграција у култури

Стратегија развоја културе Републике Србије од 2020. до 2029. године представља основни стратешки документ културне политике Републике Србије, којим се на целовит начин утврђују правци деловања и начини спровођења културне политике, као јавне политике у области културе.

Стратегијом се плански и систематски уређује јавни интерес у области културе и одређују приоритети развоја културе у наведеном десетогодишњем периоду. Стратегија у складу са чланом 20. Закона о култури садржи:¹²

1. Анализу постојећег стања и делатности у Републици Србији,
2. Основне поставке развоја културе,
3. Стратешке правце и инструменте културног развоја,
4. План реализације,
5. Критеријуме, индикаторе и поступке вредновања.

У процесу израде Стратегије, проучене су претходне верзије стратешких докумената о култури, као и релевантна истраживања и међународна искуства. У раду на изради Стратегије учествовали су представници Министарства културе и информисања, као и широк круг других стручних институција и појединаца, од Завода за проучавање културног развитка и других републичких установа културе, преко представника организација цивилног друштва до националних савета националних мањина.

¹¹ Закон о архивској грађи и архивској делатности (*Службени гласник РС*, бр. 6/2020).

¹² Закон о култури (*Службени гласник РС*, бр. 72/09, 13/16 и 30/16 – исправка) и члан 8. став 1. Закона о Народној скупштини (*Службени гласник РС*, бр. 9/10 и 108/13 – др. закон).

На јавној расправи о Нацрту Стратегије учествовали су, између осталих, и репрезентативна удружења у култури, образовне и научне институције, самостални уметници и стручњаци, као и представници Републичког секретаријата за јавне политике. Процес израде Стратегије пратио је Национални савет за културу. У Стратегији је изражено стратешко опредељење Републике Србије ка култури као једном од кључних чинилаца развоја друштва, односно култури као једном од националних приоритета, који доприноси хармоничном развоју друштва у Републици Србији, квалитету живота њених грађана и унапређењу међународних односа. Стратегија развоја културе Републике Србије од 2020. до 2029. године опредељена је за очување јединства културног простора Републике Србије кроз продуктивну сарадњу свих, појединачних и колективних, учесника у културном животу и уважавање њиховог заједничког доприноса култури Републике Србије. Такође, опредељена је за очување културне разноликости као посебног богатства наше земље, што укључује како стваралаштво националних мањина и свих друштвених група, тако и могућност различитих идентитетских избора. Стратегија је, с обзиром на то да Република Србија представља матичну државу српског народа насељеног у региону и различитим деловима света, опредељена за очување и повезивање српског културног простора, односно заштиту културног наслеђа и промовисање културног стваралаштва свих носилаца српског културног идентитета, без обзира на то где живе.

Посвећеност Републике Србије развоју међународних односа у култури има дугу традицију и јако системско упориште у институционалном, законодавном и програмском деловању. Република Србија је наследница потписаних споразума о културној сарадњи СФРЈ, који представљају основ за нове и савремене билатералне споразуме и програме сарадње који су резултирали низом успешних пројеката представљања културе наше земље. Динамичност сектора културних индустрија Републике Србије огледа се у присуству на манифестацијама културних индустрија, посебно у издаваштву (сајмови у Франкфурту, Лајпцигу) и кинематографији (Берлин, Кан, Венеција).

Међутим, видљив је недостатак оперативне мреже институција или тела за стратешко ширење српског културног присуства и језика у иностранству (културноинформативни центри, катедре и лекторати србистике, лобистичке групе, групе пријатеља и друго). Активну укљученост у међународну сцену показује и чланство и учешће Републике Србије у релевантним програмима у области културе (Програм

партиципације, Мрежа креативних градова Унеска, Иницијатива Унеска/ЕУ за борбу против илегалне трговине културним добрима (Peer-to-peer UNESCO/EU project), програм Креативна Европа и Европске престонице културе Европске уније, филмски фонд Еуримаж, Културне руте Савета Европе и друго).

Република Србија је чланица Савета министара културе југоисточне Европе од самог оснивања 2004. године, и један од лидера у механизму Централне и Источне Европе и Кине (17+1) и потписник је свих конвенција Савета Европе које се баве културом и културним наслеђем. Проглашењем Града Новог Сада за Европску престоницу културе 2021. године и пружањем подршке пројекту Нови Сад 2021 – Европска престоница културе, Република Србија активно учествује у програму Европске уније под називом Европске престонице културе.

РЕЗИМЕ

Тематика која се односи на културу према регулативи ЕУ у нашој држави свакако побуђује велику пажњу широке академске заједнице. У том контексту можемо говорити и о утицају прописа ЕУ који се односе на политику културе у нашој држави.

Свакако да морамо имати у виду да садржаји из области културе све више улазе у сферу комерцијализације. Све ово су неке нове тенденције које имају у одређеној мери позитивне конотације на пољу културе. Када је реч о регулативи у области културе у нашој земљи важно је напоменути да измене које се односе на Закон о културним добрима као и Закон о архивској грађи и архивској делатности представљају један у низу корака који иду у прилог побољшања у области културе. Посебно се наглашава да се одређени сегменти закона примењују тек по ступању Републике Србије у ЕУ. Поред наведеног, нови Закон о култури унапређује принципе културног развоја у Републици Србији. Стратегија развоја културе Републике Србије од 2020. до 2029. године представља основни стратешки документ културне политике Републике Србије, којим се на целовит начин утврђују правци деловања и начини спровођења културне политике, као јавне политике у области културе. Такође, опредељена је за очување културне разноликости као посебног богатства наше земље, што укључује како стваралаштво националних мањина и свих друштвених група, тако и мо-

гућност различитих идентитетских избора. Стратегија је, с обзиром на то да Република Србија представља матичну државу српског народа насељеног у региону и различитим деловима света, опредељена за очување и повезивање српског културног простора, односно заштити културног наслеђа и промовисање културног стваралаштва свих носилаца српског културног идентитета, без обзира на то где живе. Република Србија је чланица Савета министара културе југоисточне Европе од самог оснивања 2004. године, и један од лидера у механизму Централне и Источне Европе и Кине (17+1) и потписник је свих конвенција Савета Европе које се баве културом и културним наслеђем. Из свега наведеног произилази чињеница да Република Србија сигурним коракom иде ка унапређењу и развоју културе, али свакако да постоји слободан простор за даљи напредак у поменутој области.

Ференц Сиђи, архивиста
Историјски архив Сента

ТРИ ДЕЦЕНИЈЕ НА ЧЕЛУ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА СЕНТА

**Поводом одласка у пензију Иштвана Фодора,
директора Историјског архива Сента
и председника Друштва архивских радника Војводине**

Посао архивисте је усамљена делатност, јер он мора да се сналази у мору докумената и података, да их зарад вишег добра сачува и учини доступним за јавност – ово је мишљење лаика.

Мало је оних који на уму имају да је у овој професији – посебно кад је реч о руководећој позицији, нарочито у тешким временима попут оних која су у протеклим деценијама често погађала овај регион – потребно водити и добити битке које не дозвољавају да нас обришу са ове мапе. Наиме, архиви чувају писмени доказ наше прошлости, док су архивисти ти који не дозвољавају да се наша заједничка историјска свест изгуби.

Републичке одредбе, закони често не покривају оно што је неизмерно важно и одлучујуће за нас, те искључиво можемо да се ослонимо на савесност, одговарајући професионални став и пожртвованост једног вође који карактерише стручњака на водећој позицији. Рађање решења не прате спектакуларна признања, одједи у медијима, захвалнице. Неприметно и тек након много година, ретроспективно можемо да констатујемо да је ипак све на свом месту.

Иштван Фодор, рођен је 20. августа 1950. године у Сенти. Дипломирао је 1975. на Природно-математичком факултету Универзитета у Новом Саду, по завршетку студија на Одсеку за географију стиче диплому и звање дипломираног географа. Године 1979. полаже стручни испит за професора географије, 1984. за архивисту. Године 1997.

постаје главни архивист, док му је 2012. године додељена највише стручно звање – архивски саветник. Године 2007. стекао је сертификат о успешно завршеном курсу под називом „Психолошка питања у развоју талената”, на Одсеку за педагошку психологију Филозофског факултета Универзитета у Дебрецену.

Између 1973. и 1977. године био је наставник основне школе у Орому, док је од 1977. до 1979. предавао у Центру за заједничко средње и позивноусмерено образовање и васпитање средњег ступња у Сенти. Између 1979. и 1982. био је директор и педагошки руководилац сенћанских (заједничких) позивноусмерених средњих школа. Од 2002. до 2010. године био је професор географије у Гимназији са домом ученика за талентоване ученике „Бољаи” у Сенти. За директора Историјског архива у Сенти именован је 1983. године и на тој функцији се задржава све до децембра 2014. године када одлази у пензију.

Његов целокупни радни век карактеришу изузетне организационе вештине и истанчан осећај за научну дипломатију. Ове две одлучујуће карактеристике представљају камен темељац његових професионалних успеха. Један од очигледних доприноса изградње моста сарадње између српских и мађарских архива је серијско потписивање споразума о сарадњи од којих је први лично потписао 2006. године у Весприму са Удружењем мађарских архивиста као председник Друштва архивских радника Војводине. Можда се не чини великим кораком, али овај корак је неко морао да учини, неко је овај задатак морао да преузме на себе. Иштван Фодор је, у свима добро познатој сложеној политичкој ситуацији, начинио први корак али и дан-данас има оних који следе његове стопе, јер виде и признају да је заједницу (архивиста) усмерио у одговарајућем правцу. Други битан резултат активне сарадње (а не само оне формулисане на папиру) је публикација заједничких издања. Спомињући само најзначајнија издања која су уско повезана са истраживањем дешавања у нашој земљи након 1944. године: једно од дела је књига Тибора Молнара *Одабрани сјисци Команде бригаде Сентиа* 1944–1945, док је друго једна збирка која служи као помоћ у истраживачком раду, објављена под насловом *Сјисак фондова за истраживање Војне управе за Банат, Бачку и Барању*. Прва књига је издата 2011, а друга 2012. године – оба издања су заједничке двојезичне публикације Историјског архива Сента и Историјског архива Чонградске жупаније (на мађарском и српском језику). Присуствује бројним конференцијама и стручним консултацијама.

Издате су његове три самосталне збирке, више уредничких радова и неколико десетина студија о најразличитијим темама, почевши од локалне историје до збирки које се баве целокупном АП Војводином. Међу његовим радовима се посебно истиче књига коју је уредио заједно са Ержебет Апро под насловом *Фондови архива у Војводини насталих до 1918. године*. Књига под насловом *Архивски извори Карпатајског басена* је издата 2008. године. Превео је 40 уџбеника географије са српског на мађарски језик за потребе основних и средњих школа, док је са мађарског на српски за потребе архивиста превео неколико приручника за рад у архивској струци.

Поред свог рада у институцијама сматра битним да и у цивилној сфери преда своје знање о темама којима је привржен. Оснивач је Читалачког круга у Горњем Брегу, постао је председник Друштва архивских радника Војводине 2005 – 2009, чији је рад у то време, после више година паузе, обновљен. Између 1985. и 2009. је био председник, секретар и члан комисије уредника Удружења пријатеља музеја и архива „Дудаш Ђула” и члан је Друштва прекотисанских историчара из Дебрецена.

Учествовао је у изради стратегије за културу војвођанских Мађара у периоду између 2012. и 2018. године, као члан Одбора за културу Националног савета мађарске националне мањине.

Као члан мађарске поткомисије Међуакадемијске комисије САНУ и МАН за утврђивање цивилних жртава у Војводини током и после Другог светског рата 1941–1948. био је координатор архивског истраживачког тима. Његову сложену улогу у друштву најбоље показује његов став против мобилизације која се одвијала деведесетих година, учешће у стражарској служби током поплава на Тиси, као и организовање дечијих кампова у Адахатару.

Рад Иштвана Фодора је потврђиван и вреднован наградама као што је највише признање мађарске Владе које се додељује стручњацима из области јавних збирки писане баштине који су својим изузетним теоријским или практичним радом, израдом нових метода и њиховом применом допринели својој професији – награда Ференц Сечењи; као и награда Ђула Паулер коју држава Мађарска додељује архивистима који су током дужег периода показали изузетна достигнућа и који су својим делима и иницијативама допринели развоју своје професије.

Приликом једне доделе награда је рекао да је за њега највредније када значај његовог животног дела признаје његова сопствена бранша.

Награде и признања

Признање Града Сенте Про Урбе, Сента (2002)

Награда Ђула Паулер – највеће признање које се додељује архивистима у Мађарској (2006)

Спомен-плакета Архива Војводине, Нови Сад (2006)

Награда Ференц Сечењи, највише признање које мађарско Министарство људских ресурса додељује запосленима у државној служби (2011)

Награда „Др Димитрије Кириловић”, признање Друштва архивских радника Војводине (2011)

Награда Ференц Олтваи, признање Архива Чонградске жупаније (2012)

ИСТОРИОГРАФИЈА

Срђан Сивчев, архивиста
Историјски архив Кикинда

АТЛЕТИКА У ВЕЛИКОЈ КИКИНДИ ОД 1909. ДО 1925. ГОДИНЕ

Сажетак: Атлетика као организована спортска дисциплина у Великој Кикинди заживела је 1909. године, када је основан спортски клуб/друштво „НАК” (Nagykikindai Athletikai Club), односно „Великокикиндски атлетски клуб”. Успон великокикиндске атлетике трајао је до 1925. године, када се нагло гасе атлетске секције у градским клубовима услед успона фудбала.

Кључне речи: Велика Кикинда, атлетика, „НАК”, „КАЦ” „Србија 1909”, „Косово”, Ника Мирков, Божидар Мишковић, Бранко Богдан.

Период до почетка Првог светског рата (1909–1914)

Атлетика или популарно „Краљица спортова” је спортска дисциплина у којој су кикиндски спортисти у периоду од 1910. до 1925. године ушли у анале аустроугарске и југословенске атлетике. Атлетичари из „НАК”-а били су перјаница угарске атлетике у годинама пред избијање Првог светског рата и Краљевине СХС у првим послератним годинама.

Великокикиндска атлетика постала је 1909. године организована спортска грана у оквиру „НАК”-а, али се као спорт јавља знатно раније. Први писани траг о коришћењу елемената атлетике потичу из 1885. године, а реч је о извештају гимназијског наставника физичког Кароља Шулајтнера.¹ Затим од школске 1895/1896. године у извештајима гимназије помињу се школска атлетска такмичења, која сваке године постају све организованија и привлаче све већи број ђака. Ђаци су се такмичили у следећим дисциплинама: трчање на 100, 150 метара, скок у вис, скок у даљ, бацање кугле, скок мотком. У току

¹ М. Berar, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972, 98.

школске 1903/04. године из Будимпеште у кикиндску гимназију долази млади наставник физичког Геза Калман, за чије време су физичко васпитање и атлетика достигли озбиљан ниво. Калман је имао велике заслуге у стварању добре основе за формирање атлетске секције у „НАК”-у 1909. године.²

Велика Кикинда је 4. августа 1909. године добила први спортски клуб, под именом „НАК” („Великокикински атлетски клуб”), а клубу су створене три секције: фудбалска, рвачка и атлетска. Најзаслужнији за оснивање клуба, једног од најстаријих на простору јужне Угарске, били су Иван и Милан Богдан, Стеван Деван, Петар и Ника Мирков, Милош Веселиновић, уједно и први спортисти овог клуба. Први председник клуба био је Јене Кајтар, градски полицијски капетан.³

Атлетска и фудбалска секција биле су врло популарне међу гимназијалцима и оне су се почело нагло и успешно развијати. У овом раду нећу се бавити радом фудбалске и рвачке секције, јер је предмет анализа развоја атлетике у Великој Кикинди. У првим данима постојања клуба одржавани су тренинзи трчања на дуже стазе, а касније се прешло и на остале атлетске дисциплине: бацање кугле, бацање диска, бацање копља, штафетно трчање, скок у вис и скок у даљ. Тренинзи су одржавани на травнатом терену у Баранди, а често су атлетичари тренирали и по граду, трчећи по улицама у центру Велике Кикинде. Старији суграђани, који нису имали превише разумевања за спорт којег су сматрали узалудним трошењем времена, су се чудили видевши задихане младиће како трче.⁴ Градски челници убрзо су дали дозволу да атлетичари „НАК”-а тренирају на Вашаришту, покрај железничке пруге Велика Кикинда–Карлово (Н. Милошево).

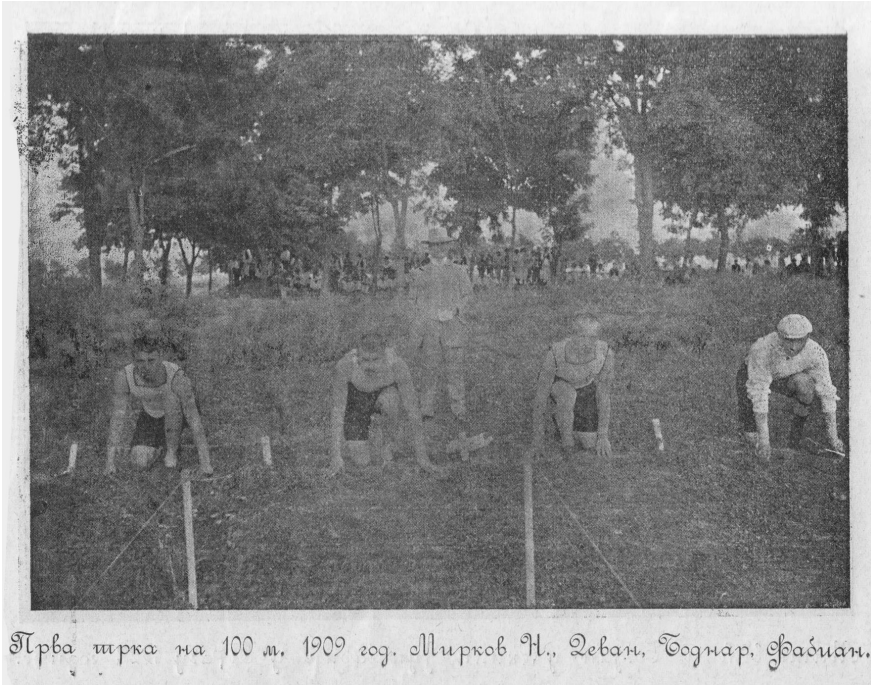
На Вашаришту је 20. августа 1909. године одржано прво такмичење, на коме су учествовали атлетичари домаћег „НАК”-а и атлетичари из клуба „ЖШЕ” из Жомбоља. У трчању на 100 метара први је био Стеван Деван, други Золтан Боднар, а трећи Ника Мирков. У скоку у даљ први је био Стеван Деван, у трчању на 200 јарди први је био такође Деван, а други кроз циљ је прошао Ника Мирков. Трећи у дисциплини бацања кугле био је Милош Лепедат, а на штафетној трци 4 x 100 метара прва је била екипа „НАК”-а. У дисциплинама скок у вис и бацање диска, жомбољски такмичари су освојили медаље. Кикинд-

² Исто.

³ V. Vujin, *Bilo jednom u Kikindi*, Kikinda 2001, 14.

⁴ *Сјоменица Ајлешкој клуба „Слоја” 1909–1934*, Кикинда 1934, 10.

ски атлетичари су укупном пласману освојили 23 бода, а жомбољски клуб 18, па је „НАК” тако уписао своју прву победу у историји.⁵ Убрзо, 28. августа, атлетичари „НАК”-а узвраћају посету жомбољском клубу, где су Стеван Деван и Ника Мирков освојили прво и друго место у дисциплини трка на 60 метара, односно друго и треће у скоку у даљ. Милош Веселиновић је освојио треће место у скоку у вис.⁶

Трка на 100 метара, одржана 20. августа 1909, у Великој Кикинди
(преузето из *Споменице Атлетског клуба „Слоја” 1909–1934*)

Наредне 1910. године атлетичари „НАК”-а наставили су да учествују на локалним и регионалним такмичењима, где су бележили одличне резултате. Клуб је 20. и 21. августа организовао такмичење на којем су, поред домаћег „НАК”-а, учествовале екипе „ТАК” (Темишвар), „ПОШТАШ” (Арад) и „Кечкемети АК”. Такмичење је трајало два дана, а првог дана су Милош Веселиновић и Јожеф Варја

⁵ М. Berar, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972, 103–104.

⁶ Исто, 104.

освојили друго, односно треће место у скоку у вис.⁷ Штафета „НАК”-а на 4 x 100 метара освојила је прво место, а штафета у саставу Стеван Деван, Ника Мирков, Божидар Мишковић и Адам Грос била је међу најбољим у читавој Угарској.⁸ У дисциплини трчање на 200 јарди прво место освојио је Деван, а друго Ника Мирков. Другог дана такмичења, у штафетној трци поново је најбоља била екипа „НАК”-а.⁹

Град је препознао рад „НАК”-а и клубу је решењем од 22. децембра 1910. године одобрио новчану помоћ у износу од 400 круна, а све до 1914. године иста сума је исплаћивана као вид подршке Градске управе првом спортском клубу у Великој Кикинди.¹⁰

Стеван Деван и Ника Мирков – најуспешнији атлетичари „НАК”-а у периоду до 1914. године. (Споменица Ајлетијској клубу „Слоја“ 1909–1934, 13).

⁷ М. Berar, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972, 106.

⁸ Исто, *Sport u Velikoj Kikindi*, 33.

⁹ Исто, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972, 106.

¹⁰ Историјски архив Кикинда (ИАК), Ф. 223 Град са уређеним сенатом Велика Кикинда 1778–1918, 18387/1910.

Клуб је поводом Поклада у јуну 1911. године организовао интерно такмичење, на којем су учествовали само чланови „НАК”-а. Такмичење је био добар метод да се стекне увид у форму такмичара пред почетак серије многобројних атлетских митинга који су очекивали чланове „НАК”-а у току летњих и јесењих месеци 1911. године. Резултати са такмичења су били следећи:

1. Трка на 100 јарди:
Антон Дојч (12 секунди), Ника Мирков, Јожеф Варја.
2. Бацање кугле:
Валтер Брагиа (11 метара и 5 цм), Ђорђе Лаковић, Шандор Срењи.
3. Трка на 400 метара:
Ника Мирков (55 секунди), Бела Вамош, Јожеф Варја.
4. Бацање копља:
Антон Дојч (34 метра и 8 цм), Стефан Брэдваровић, Ђорђе Лаковић.
5. Скок у вис:
Јожеф Варја (155 цм).
6. Бацање диска:
Ђорђе Лаковић (28 метара и 68 цм), Шандор Срењи, Ника Мирков.
7. Трка на 1600 метара:
Бела Вамош, Симон Брэдваровић.
8. Скок с мотком:
Антон Дојч (2 метра и 50 цм), Ђорђе Лаковић, Стефан Брэдваровић.
9. Скок у даљ:
Ника Мирков (5 метара и 61 цм), Антон Дојч, Шандор Залаи.¹¹

„НАК” је 20. августа 1911. године организовао окружно такмичење, на којем су учествовали атлетичари из Арада, Темишвара, Великог Бечкерека и наравно из Велике

Кикинде. Од такмичара великокикинског „НАК”-а запажене резултате остварио је Ђура Лаковић, који је освојио прво место у бацању диска, са резултатом 30,48 метара.¹²

Атлетски клуб из Арада 8. септембра 1911. организовао је такмичење на коме су узели учешће и атлетичари великокикинског „НАК”-а. Арадска публика је до последњег места испунила трибине, на којем је учествовало 9 клубова са 60 пријављених такмичара.

¹¹ *Felső Torontáli Közlöny*, број 47, 11. јун 1911, 3.

¹² М. Berar, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972, 107.

„НАК” је повео три такмичара (Бела Вамош, Антон Дојч и Милош Веселиновић), који су остварили запажене резултате. Вамош је био трећи на јуниорској трци на 800 јарди, Дојч такође трећи у јуниорској дисциплини скок с мотком. Веселиновић је био први на трци од 100 јарди и од организатора је добио сребрну плакету за постигнути успех. Вамош је у истој трци освојио треће место. Стеван Деван је у току 1911. године отишао да се такмичи за „Мађарски атлетски клуб” из Будимпеште, а он је на такмичењу у Араду у трци од 400 метара убедљиво био први.¹³

Атлетичари „НАК”-а су 1911. године постигли два велика успеха на државном нивоу. На првенству Јужне Угарске, које се одржавало у Сегедину, Ђура Лаковић је хицем од 33 метра освојио прво место, а Антон Дојч најсјајније одличје у скоку с мотком.¹⁴

Тренинзи су током 1910. и 1911. године били много интензивнији и дисциплинованији него у току 1909. године. Тренинге је водио Фрања Калман, вођа секције и градски подбележник. Иако клуб није имао професионалног тренера, тренинге су осмишљавали и њима координирали Стеван Деван и Ника Мирков.¹⁵

Поводом обележавања трогодишњице постојања клуба, „НАК” је 24. августа 1912. Године по први пут организовао такмичење државног карактера, које је истовремено било и окружно такмичење јужне Угарске. Учесници су се такмичили у следећим атлетским дисциплинама: трка на 100 јарди, бацање кугле, бацање диска, трка на 200 јарди, скок у вис, скок у даљ, трка на 1000 метара, бацање копља, трка на 400 метара, трка на 800 метара и штафетна трка 4 x 100 метара. Улаз је за седећа места износио 1 круну, а за стајаћа 40 филера.¹⁶ Нажалост, у изворима не постоје сачувани подаци о постигнутим резултатима са овог такмичења.

Атлетичари „НАК”-а су 29. септембра 1912. године учествовали на такмичењу у организацији темишварског Радничко-гимнастичарског удружења. Прво и друго место у трци на 100 јарди освојили су Арпад Ердеш и Антон Дајч, а први кроз циљ у трци на 800 метара прошао је Бела Вамош. У скоку у даљ први је био Антон Дојч, а исти такмичар освојио је најсјајније одличје и у трци на 200 метара.¹⁷

¹³ *Torontali Hirlap*, број 72, 10. септембар .1911. 2.

¹⁴ *Споменица Ајлелјској клубу „Слоја” 1909–1934*, Кикинда 1934, 11.

¹⁵ Исто.

¹⁶ *Torontali Hirlap*, број 68, 24. август 1913, 2.

¹⁷ Исто, број 81, 6. октобар 1912, 2.

Првенство Јужне Угарске у Великој Кикинди, 24. август 1912.
(преузето из М. Верар, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972)

Првенство Јужне Угарске у Великој Кикинди, 24. август 1912.
(преузето из М. Верар, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972)

Фудбалери „НАК”-а су организовали утакмице углавном у оквиру атлетских такмичења, јер је на тај начин била омогућена велика посећеност како фудбалском, тако и атлетским надметањима. Грађанство је поред фудбала желело да види одличне атлетичаре из Сегедина, Будимпеште, Арада, Панчева, Великог Бечкерека и Новог Сада. Атлетичари „НАК”-а остварили су у укупном пласману прво место у јужној Угарској и тим резултатом постали су кључни фактор у домену атлетике у овом делу Монархије. Остало је забележено да је кикиндска публика громогласно и са одушевљењем поздрављала успехе домаћих атлетичара бацањем кишобрана и штапова у ваздух.¹⁸

Из 1913. године не постоје сачувани подаци о резултатима атлетске секције кикиндског клуба, а у јуну 1914. године на атлетском митингу у Сегедину, члан „НАК”-а, Божидар Мишковић, поставио је нови рекорд јужне Угарске у трчању на једну енглеску миљу (1.609 метара) у времену од 4, 53 минута.¹⁹ Већ тада, као јуниор, Мишковић је наговестио одличне резултате у трчању на средњим пругама, што се касније и обистинило. Мишковић је постао рекордер у Краљевини СХС и ушао је у анале југословенског спорта као најбољи средњопругаш између два светска рата. Након избијања Првог светског рата, клуб престаје са радом, а чланови регрутацијом одлазе у своје јединице. Клуб је наставио да постоји захваљујући старијим члановима из управе, који га за време трајања рата одржавају у животу.

Клуб се од самог оснивања укључио у активан друштвени живот града организујући игранке и прославе. Тако је клуб за дочек нове 1910. године приредио културно-уметничко вече у оквиру којег је изведена представа грофа Шандора Фредка „Једина девојка”.²⁰ У „Народној гостионици” 20. августа 1911. године, на Дан Светог Иштвана, клуб је организовао приредбу, због атлетског такмичења које се организовало истог дана.²¹ „НАК” је 25. августа 1912. године организовао велико атлетско такмичење, а значајна тачка у програму било је одигравање фудбалске утакмице између „НАК”-а и „БСК”-а из Београда, тада најзначајнијег клуба из Краљевине Србије. За учеснике државног атлетског такмичења, фудбалере домаћег клуба и београдског „БСК”-а организован је концерт певачког друштва „Гусле” и игранка затвореног типа у „Народној гостионици”.²²

¹⁸ *Споменица Ајлешкој клубу „Слоја” 1909–1934*, Кикинда 1934, 12.

¹⁹ *Мишче Берар, Sport u Velikoj Kikindi*, 33.

²⁰ *Torontali Hirlap*, број 97,5. децембар 1909, 2.

²¹ Исто, број 62, 6. август 1911, 2.

²² Исто, број 62, 18. август 1912, 2.

Клуб у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца: златно доба атлетике у Великој Кикинди (1918–1925)

У току 1919. године, након завршетка Првог светског рата, клуб наставља активност, али сада под новим именом „КАЦ” (Кикиндски атлетски клуб). Атлетска секција прва је обновила рад, а најуспешнији такмичари из послератне генерације били су **Јене Колб**, **Ђура Пецић**, **Милорад Сандић**, **Љубомир Симић**, **Карл Кихл**, **Ђула Конрад**, **Јован Клајн** и **Хранислав Радовић**. Атлетичари су 1919. године почели поново да тренирају на Вашаришту, где је тркачку стазу некоришћену за време рата, прекрила висока трава. **Божидар Мишковић** и **Бранко Богдан** били су најбољи кикиндски, али налазили су се и међу најбољим атлетичарима у држави уопште у периоду од 1919. до 1925. године.

Бранко Богдан

Божидар Мишковић

(преузето из Д. Дејанац, *Лексикон познатих Кикинђана*, Кикинда 2004)

Прво веће послератно атлетско такмичење одржано је у Великој Кикинди 25. јула 1920. године. Том приликом приређено је земаљско атлетско такмичење банатског савеза. Такмичари „КАЦ”-а постигли су следеће резултате: Хранислав Радовић био је други у трци на

800 метара; Бранко Богдан такође други у трци на 200 метара, док је у истој дисциплини Ђула Конрад био трећи. У трци на 1500 метара Божидар Мишковић био је први са резултатом 4,41 минут, а он је исто био први и у трци на 400 метара, резултатом 57,2 секунде.²³

Атлетски клуб „Викторија” из Великог Бечкерека организовао је 4. септембра 1920. године такмичење у следећим атлетским дисциплинама: трка на 100, 200, 400, 800 и 1500 метара, штафета 4 x 100 метара, бацање кугле, бацање диска, скок у вис, скок у даљ и скок мотком. На такмичењу су учествовале екипе „Конкордије” и „ХАШК”-а из Загребачке, „КАЦ” из Велике Кикинде, „Т.Т.Е.” из Дебељаче, „Обилић”, „Гвожђари” и „Викторија” из Великог Бечкерека. Мишковић је први прошао кроз циљ у трци на 400 метара, резултатом 58, 4 секунде, а Мишковић је био први и у трци на 1.500 метара, са временом 5,17 минута. У трци на 800 метара први је прошао кроз циљ Љубомир Симић, а Конрад и Колб су у трци на 200 метара прошли као други и трећи кроз циљ.²⁴ Наредног месеца, 3. октобра, атлетски клуб „Обилић” из Великог Бечкерека организовао је такмичење, на коме су атлетичари „КАЦ”-а остварили одличне резултате, при том поставивши рекорде у појединим дисциплинама.

Период од 1921. до 1924. године представља „златно доба” атлетике у Великој Кикинди, јер су атлетичари „КАЦ”-а својим одличним резултатима допринели да клуб избије у сам врх југословенске атлетике.

Клуб је 14. јула 1921. године организовао окружно такмичење за Банат, а домаћи такмичари су остварили следеће резултате: у трци на 200 метара први је био Пецић; у трци на 800 метара прво место освојио је Клајн; у трци на 1.500 метара најсјајније одличје узео је Мишковић, а у скоку у даљ први је био Колб.²⁵ „КАЦ” је 4. септембра организовао такмичење, на којем су учествовали тада једни од најбољих атлетичара у Краљевини СХС: Светозар Поповић „Кика” из београдског „БСК”-а, Јанко Булик из загребачке „Конкордије” и Карло Амбрози из бечкеречке „Викторије”.²⁶ У августу 1921. године изашла је табела најуспешнијих атлетских клубова у Банату, на којој је „КАЦ” заузео друго место, иза „Викторије”, која се налазила међу најбољим екипама у читавој Краљевини СХС:

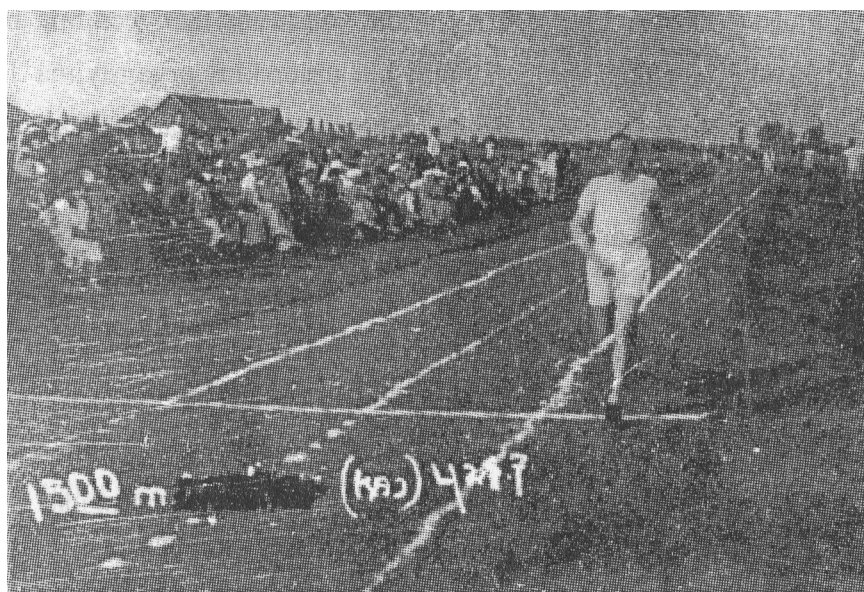
²³ М. Berar, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972, 108–109.

²⁴ М. Berar, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972, 110.

²⁵ Исто, 111.

²⁶ *Сјоменица Ајллейској клуба „Слоја” 1909–1934*, Кикинда 1934, 13.

Клуб	1. место	2. место	3. место	Број поена
Викторија	28	23	11	320
КАЦ	20	11	8	141
Конкордија	8	1	/	43
ДСК	6	4	3	65
Обилић	3	2	3	24
НАШК	2	8	4	38
Панчево	2	2	/	16
Вашаш	/	/	/	16 ¹

Мишковић улази у циљ на трци од 1.500 метара
на митингу у Великој Кикинди, 4. септембра 1921.
(преузето из М. Berar, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972)

Јован Клајн пролази кроз циљ у трци на 800 метара,
10. јула 1921. године у Великој Кикинди
(преузето из М. Berar, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972)

Клуб из Велике Кикинде је 30. јуна 1922. године организовао окружно такмичење, на коме су атлетичари „КАЦ”-а постигли одличне резултате. У трци на 100 метара Колб и Богдан су заузели друго, односно треће место. У скоку у даљ први је био Богдан са резултатом 6,3 метара, а он је такође освојио прво место у бацању кугле, са хицем од 13,38 метара, док је Колб био други у скоку у даљ. Колб је први прошао кроз циљ у трци на 200 метара, са резултатом 24,4 секунде. Богдан је био први у трци на 400 метара (57,8 секунди) и трећи у бацању диска. Клајн је први прошао кроз циљ у трци на 800 метара (2,18 минута), док је Мишковић поставио нови рекорд у трци на 1500 метара, са временом од 4,25 минута. У штафети 100 x 200 x 300 x 400 метара, екипа „КАЦ”-а освојила је прво места, поставивши нови рекорд од 2,17 минута.²⁷ Мишковић и Богдан су се те године налазили на врхунцу

²⁷ М. Berar, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972 114.

каријере, што се могло видети по постигнутим резултатима. Атлетски савез Војводине организовао је 17. јула 1922. године такмичење, на којима су атлетичари кикиндског клуба остварили запажене резултате. Први у скоку у даљ био је Богдан (6,34 метара), први и други у трци на 200 метара били су Мишковић (2,7 минута) и Клајн, а Мишковић је први прошао кроз циљ и у „својој” трци на 1.500 метара (4,35 минута). У трци на 200 метара Колб је освојио треће место.²⁸ „КАЦ” је 22. августа организовао земаљско такмичење, на којем су се атлетичари из Велике Кикинде поново доказали као врхунски такмичари. У трци на 800 метара први кроз циљ је прошао Мишковић, а исти такмичар освојио је прво место и у трци на 1.500 метара, као и у трци на 400 метара (56,7 секунди). Богдан је освојио прво место у троскоку (11,5 метара), а у скоку у даљ и бацању диска пласирао се као други. Колб је освојио друго место у троскоку, а треће у трци на 100 метара и скоку у даљ.²⁹

Божидар Мишковић, као члан репрезентације Краљевине СХС, учествовао је 7. јуна 1922. године на међудржавном сусрету са Румунијом у Београду, које је организовано због прославе венчања краља Александра I Карађорђевића и румунске принцезе Марије. У трци на 800 и 1.500 метара освојио је прво место, а као члан штафете заједно са Перпаром („Приморје”), Поповићем („БСК”) и Којићем („ХАШК”), поставио је нови државни рекорд са временом 3, 38 минута³⁰. У Прагу је 7. и 8. августа 1922. године организована Словенска олимпијада, на којој су још учествовале Чехословачка и Пољска. Мишковић се такмичио у трци на 800 и 1.500 метара, а у репрезентацију је уврштен и Бранко Богдан у дисциплини скок у даљ. Мишковић је у обе дисциплине освојио друго место, док је прво место освојио Воларик из Чехословачке, тада најбољи средњопругаш Европе. Нажалост, Богдан се повредио на самом старту такмичења³¹.

²⁸ Исто.

²⁹ Исто, 116.

³⁰ *Споменица Атлетског клуба „Слоја” 1909–1934*, Кикинда 1934, 14.

³¹ М. Berar, *Sport u Velikoj Kikindi*, 35.

Репрезентација Краљевине СХС у Прагу. Бранко Богдан у оделу,
а испред њега је Мишковић
(преузето из *Споменица Ајлелјској клуба „Слоја“ 1909–1934*)

Штафета „НАК”-а била је једна од најбољих у држави у периоду до 1925. године, а у саставу Бранко Богдан, Јене Колб, Љубомир Симић и Ђула Конрад више пута је обарала државни рекорд у трци 4 x 100 метара. Колико је супериорна била ова штафета показује и један, из данашње перспективе, невероватан догађај. Првенство Војводине одржавало се 17. јуна 1922. године у Новом Саду, а најбржи члан штафете, Љубомир Симић, игром случаја није успео да стигне из Београда на трку. Како времена за чекање више није било, најстарији члан штафете, Бранко Богдан, налази решење. Пришао је трибинама, на којима је седео његов млађи и физички много слабији брат Милан и упитао га је: „Браца, имаш ли неке гаће испод тих панталона?”, на шта је овај постиђено и срдито одговорио: „Хвала богу да имам, какво ти је то глупо питање?”. „Одлично”, настави Богдан, „брзо скидај панталоне и долази овамо!”. Милан је као први члан чувене штафетне поставе, у неодговарајућој опреми, босоног, пренео првих 100 метара штафетну палицу, коју је у страху да је не испусти, држао обема рукама. Због спорог Милановог трчања остале екипе су после првих 100 метара

имале предност од читавих 25 метара, међутим Бранко Богдан, Јене Колб и Ђула Конрад су стигли одмакле противничке такмичаре и у циљ ушли као победници.³²

Крајем 1922. године Атлетски савез Краљевине СХС, објавио је званичну ранг-листу најуспешнијих клубова и појединаца у држави:

Екипа	1. место	2. место	3. место	Број бодова
КАЦ	24 (20) ²	11 (8)	8 (6)	161 (141)
Викторија	15 (28)	11 (23)	12 (11)	120 (220)
БСК	13 (/)	5	3	83
ХАШК	7 (2)	6 (8)	6 (4)	59 (38)
Југославија	4	4	/	32
СК Кањижа	3	5	1	31
Обилић	3 (3)	/ (2)	1 (3)	16 (24)
Панчево	2 (2)	2 (2)	1 (/)	17 (17)
Соко	2	/	/	10
ЖШЕ	1	10	4	39
НАК	1	/	2	/
БТ	1	1	1	9
НТК	/	7	5	26
Конкордија	2 (/)	1 (1)	2 (/)	5 (43)
Љубљана	/	1	2	5
ЖАК (Београд)	/	1	2	5 ³

Из приложене табеле може се видети да је „КАЦ” из Велике Кикинде био најуспешнији атлетски клуб у Краљевини СХС 1922. године. Јене Колб био је најбоље пласирани атлетичар у држави 1922. године, са 10 првих, 3 друга и 4 трећа места на такмичењима. Божидар Мишковић био је другопласирани атлетичар Краљевине СХС са 9 првих и 3 друга места. Љубомир Симић нашао се на петом месту са 4 златне и 4 сребрне медаље, а Бранко Богдан на четвртном са шест првих и два друга места.³³ Одлични резултати сјајне генерације атлетичара из „КАЦ”-а омогућили су клубу да се нађе на врху југословенске атлетике у првој половини 1920-их година.

Клуб је 1922. године добио ново име, „Србија”, које ће носити десет година, све до 1932. године. Тада је клубу промењено име у „Слога”. Званично име клуба било **Велико-Кикиндски атлетски клуб**

³² М. Berar, *Sport u Velikoj Kikindi*, 35.

³³ Исто, 117.

„Србија” 1909. Према статуту, клуб је имао две секције, атлетску и фудбалску, а била је потребно сагласност 220 чланова да би се успоставила нова спортска грана у оквиру клуба. Боје клуба биле су плава и бела.³⁴

На челу фудбалске и атлетске секције налазио се капетан, који је био члан управног одбора клуба. Чланови клуба састојали су се од оснивача, помажућих, редовних чланова и подмлатка.³⁵

Печат АК „Србија” 1909
(ИАК, Ф. 60, 1806/1923)

Већ 1922. године дошло је до смањења броја чланова у атлетској секцији клуба, али и у 1923. години атлетичари „Србије” су постизали врхунске резултате. Пред око 1500 гледалаца, 17. јуна у Великој Кикинди одржано је такмичење у организацији Атлетског савеза Војводине. Чланови „Србије” постигли су следеће резултате: Бранко Богдан био је први у трци на 200 метара (25,8 секунди), скоку у даљ (5,86 метара), у троскоку (11,72 метара), док је у бацању диска освојио треће место. Божидар Мишковић био је први у трци на 800 метара (2,04 минута) и 1.500 метара (4,26 минута).³⁶ Атлетски клуб из Жомбоља је 8. јула организовао такмичење, на којем су атлетичари „Србије” поново доминирали: Мишковић је освојио прва места на 400 метара (58,5 секунди), 800 метара (2,25 минута) и 1.500 метара (4,31 минута). Богдан је победио у бацању диска, са хицем од 33,7 метара, док је у скоку у даљ

³⁴ ИАК, Ф. 60 Општина града Велика Кикинда 1919–1941, 1806/1923.

³⁵ Чланови оснивачи су они који су уплатили у клупску благајну 50 динара. Потпомажући су они који су уплаћивали 20 динара годишње у благајну. Редовни чланови могли су постати мушкарци са навршених 18 година, а да нису кривично гоњени. Чланови подмлатка могли су бити момци од 13 до 18 година, уз писмену дозволу родитеља. (ИАК, Ф. 60, 1806/1923).

³⁶ М. Berar, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972, 117.

освојио друго место. Јене Колб је у скоку у вис (1,6 метара) и скоку у даљ (5,78 метара) освојио друго место, а Љубомир Симић је у бацању копља освојио бронзу.³⁷ Реванш је одржан 8. јула у Великој Кикинди, а атлетичари „Србије” су били више него доминантни. Љубомир Симић био је први у трци на 100 метара (11,7 секунди) и на 200 метара (24,8 секунди). Мишковић је освојио злато у трци на 400 и 1.500 метара, док је Богдан био најбоље пласирани такмичар у скоку у даљ (5,93 метара) и скоку у вис (1,7 метара). Јене Колб је био први у троскоку (12 метара) и бацању кугле (12,4 метара). У штафети 4 x 300 метара, тим „Србије” је био бољи од жомбољске екипе.³⁸

На атлетском митингу у организацији „ЖАК”-а из Великог Бечкерека, учествовало је 53 атлетичара из Вел. Бечкерека, Загреба, Љубљане, Београда, Жомбоља, Кањиже и Велике Кикинде. Симић је однео победу на 200 метара (25,4 секунде) и 400 метара (56,2 секунде), а Мишковић на 800 метара (2,07 минута) и 1.500 метара (4,34 минута)³⁹. На међународном такмичењу у организацији загребачког „ХАШК”-а, Мишковић је у трци на 800 метара освојио друго место са резултатом 2,3 минута, које је све до почетка 1930-их био југословенски државни рекорд.⁴⁰

У току 1924. године атлетска секција „Србије” почиње полако да се осипа. Младићи показују све мање интересовања за атлетiku, спорт који је поставио Велику Кикинду на спортску мапу Аустроугарске и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Мушка омладина све више се окреће фудбалу, где се према аутору споменице „са сразмерно мање тренирања и труда може постићи већа популарност код шире публике”⁴¹ То се видело према учешћу такмичара „Србије”, јер су нпр. на такмичењу које је организовао „Обилић” из Великог Бечкерека 24. маја 1924. године, учествовали само Богдан и Мишковић, тада већ ветерани. Мишковић је први прошао кроз циљ на 800 метара (2,15 минута) и 1.500 метара (4,51 минута), док је Богдан у скоку у даљ био други, а у бацању диска трећи.⁴² У сумраку атлетике Велике Кикинде, последње веће име овог спорта био је Јован Тангл, који је на првенству војвођанског подсавеза 28. септембра 1924. године, освојио трећа

³⁷ Исто.

³⁸ Исто, 117–118.

³⁹ М. Berar, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972, 118.

⁴⁰ *Споменица Атлетског клуба „Слоја” 1909–1934*, Кикинда 1934, 16.

⁴¹ Исто, 17.

⁴² М. Berar, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972, 118.

места у трци на 800 и 1.500 метара.⁴³ Наредне године, 5. јула 1925, на такмичењу СК „Кадима” из Новог Сада, Тангл је освојио прво место у трци на 1.500 метара (5,01 минут). Атлетика губи све више поборника и број атлетичара се 1925. године рапидно смањивао. Крајем године остала је само још неколицина чланова и међу њима Мишковић, који се 17. јула 1925. године опростио од атлетске каријере, први местом на 800 метара (2,8 минута) и 1.500 метара (4,36 минута), на војвођанском такмичењу у Великом Бечкерекy.⁴⁴

Епилог

Након повлачења Божидара Мишковића практично је дошло до гашења атлетске секције у „Србији”. Покренуто је неколико акција да би се пробудио атлетски живот у граду, али резултати су били слаби. Учињено је само то да је шачица младића присила себе на неколико седмица тренинга. Међутим, клуб је организовао такмичење 25. јула 1926. године, као покушај оживљавања атлетике у Великој Кикинди. Испоставило се да ће ово бити последње регистровано атлетско такмичење у граду у међуратном периоду.

У трци на 100 и 400 метара победио је Недучин, атлетичар „Обилића” из Великог Бечкереча. Јован Тангл, атлетичар „Србије”, био је први на 800 метара (2,2 минута) и 1.500 метара (5,18 минута). Бранко Богдан, ас великокикинске атлетике, већ у познијим такмичарским годинама, освојио је прва места у чак четири дисциплине: скок у даљ, скок у вис, бацање кугле и бацање диска. Иако је такмичење привукло значајан број учесника, оно није остварило очекиван резултат: прилив нових, младих чланова, који би били генератор поновног успона атлетике у Великој Кикинди.

Ово је било једино евидентирано атлетско такмичење на којем су учествовали такмичари из неког другог клуба из Велике Кикинде. Реч је било о СК „Косово”, основаном 1920. године. У првих неколико година, клуб је поред бројније фудбалске секције имао и атлетску секцију, много мање развијену него што је био случај са „КАЦ”-ом, односно „Србијом”. На последњем атлетском такмичењу у међуратном раздобљу, Кихел, атлетичар „Косова”, освојио је друго место у трци на 100 метара.⁴⁵

⁴³ Исто, 119.

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ М. Berar, *Sportska monografija Kikinde do 1941. godine*, Kikinda 1972, 120.

Такмичари АК „Србије” последњи пут су се екипно појавили на такмичењу у Великом Бечкерекy 21. и 22. августа 1926. године, које је организовао АК „Обилић”. Поред Кикинђана, учествовале су екипе „НАК”, „Јуда Макаби” (из Новог Сада), „Бачка” (Суботица) и атлетски клубови из Панчева и Земуна.⁴⁶

Атлетика као организована спортска дисциплина дефинитивно престаје да постоји у градским клубовима 1929. године. Атлетски клуб „Слога” (до 1932. године АК „Србија”), 1937. године поново је покушала да оживи атлетику. Стефан Кристифоровић, секретар АК „Слога” је у извештају за годишњу скупштину клуба рекао да је ентузијазам за тренинге био кратког даха, нарочито због тога што клуб није имао атлетску стазу. Стеван Симић, врло талентовани бацач диска, неколико пута је био послат у Петровград код Карла Амброзија, некадашњег првака државе у бацању диска на тренинг. Секција је била кратког века, а тренинзима је руководио Бранко Богдан, ас великокикиндске атлетике.⁴⁷

Клуб је од оснивања 1909. године, па све до 1922. године тренинге одржавао на Вашаришту. АК „Србија” је 1922. године поднео молбу градској управи да му се изда земљиште у Народном врту (парк „Бландаш”) у циљу подизања терена, атлетског и фудбалског. Вашариште није било подесно као простор за тренинге и одржавање такмичења и утакмица из више разлога. После сваког вашара, клуб је морао да уложи значајна средства да би травнату површину довео у ред, хигијенски услови били су веома лоши услед велике количине измета након одржавања вашара која је остајала на простору за вежбање. Вашариште је било и доста удаљено од центра града и члановима клуба је требало пуно времена да дођу до њега, што им је одузимало драгоцено време за тренинг. Градско начелство је потврдно одговорило на захтев АК „Србије” и клубу је уступљено земљиште иза Народног врта, према Неметовим виноградима у дужини од 160 метара и ширини 82 метара, димензија 13.120 м².⁴⁸ Клуб је био дужан да одржава чистоћу терена, а имао је обавезу и да игралиште уступи за потребе других спортских клубова у Великој Кикинди. Клуб је плаћао закупнину од 50 динара годишње, а земљиште је требало бити уступљено

⁴⁶ Исто, 121.

⁴⁷ Исто, 122.

⁴⁸ Ф. 60 Записници скупштине града, 21, 307. број 15508–1922, 1922.

клубу 1. маја 1924. године на коришћење.⁴⁹ АК „Србија” је 1926. године упутио молбу градској управи да му се изда у закуп вежбалиште иза Народног врта на 15 година, јер на том простору жели да изграду трибину, гардеробер и санитарни чвор са тушевима за спортисте, а клуб би у ту сврху издвојио 65.000–70.000 динара. Решењем скупштине града, земљиште је уступљено клубу на 10 година, где је клуб и даље плаћао 50 динара годишње закупнине.⁵⁰

Клуб је у пролеће 1928. године започео са изградњом трибине на свом игралишту у Народној врту. Трибина је завршена до маја 1929. године, а коштала је 112.000 динара, од којих је клуб из сопствених прихода издвојио 82.000 динара, док је преосталих 20.000 затражио од Градске управе у виду молбе.⁵¹ Управа клуба је у молби навела да град треба да има на му „да је циљ клуба телесно и душевно развијање омладине” и да због тога потврдно да реагује на молбу АК „Србије”. Градско начелство је одобрило помоћ решењем под бр. 4904, 21. марта 1930. године, у износу од 8.000 динара.⁵² Међутим, терен и трибине су користили само фудбалери „Србије”, јер је 1926. године активност атлетске секције замрла. Најзаслужнији за изградњу стадиона 1924. године и трибине 1928/29. године био је председник клуба, учитељ Славко Радовић, а инжењер Димитрије Николајевић урадио је пројекат и вршио надзор на изградњи трибина.

Данас, стадион користе ОФК „Кикинда” и ОАК „Кикинда”, својеврсни носиоци традиција „НАК”-а, „Србије” и „Слоге”.

Други градски клуб у којем је постојала атлетска секција, СК „Косово”, свој терен је добио 1922. године, захваљујући Магдалени Тинковић, која је била донатор земљишта између Штеванчеве баре и Баранде (простор данашњег Атлетског стадиона), на којем је клуб изградио атлетско и фудбалско игралиште. Пре тога, обе секције СК „Косово” су тренирале на Вашаришту или иза железничке станице.⁵³

⁴⁹ Исто.

⁵⁰ Исто, 25, 127. број 5561–1926, 1926.

⁵¹ Исто, 2256, 1928.

⁵² Исто.

⁵³ В. Маријановић, *Sto godina fudbala u Kikindi*, Kikinda 2010, 29.

**Водећа имена атлетике у Великој Кикинди
од 1909. до 1925. године**

Ника Мирков: Рођен 1892. године у Великој Кикинди. Један је од пионира спорта у граду, јер је 1909. године са групом истомишљеника основао „НАК”, први спортски клуб у граду. Бавио се атлетиком, фудбалом и рвањем. Био је члан чувене спринтерске штафете, која је пред избијање Првог светског рата била непобедива у Аустроугарској. Постао је државни првак Аустроугарске у рвању 1911. године у лакој категорији. Као фудбалер наступао је за „НАК” од 1909. до 1919. године. Постао је тренер рвача 1912. године, а тренер фудбалера АК „Србија” 1928. године. Као члан одбора клуба, допринео је да се подигну трибине на стадиону АК „Србија” 1928–1929. године. Члан хора „Гусала” био је од 1921. до 1947. године, а одликован је Сребрном медаљом Југословенског певачког савеза.⁵⁴ Умро је 1974. године у Кикинди. Крајем 2019. године установљено је Градско признање за изузетан допринос развоју спорта, које је добило име по Ники Миркову, а које ће се додељивати сваког 28. децембра на Дан града.

Ника Мирков
(преузето из Д. Дејанац, *Лексикон њознајћих Кикинђана*,
Кикинда 2004)

⁵⁴ Д. Дејанац, *Лексикон њознајћих Кикинђана*, Кикинда 2004, 114–115.

Божидар Мишковић: Рођен је 1894. године у Великој Кикинди. Атлетиком се активно бавио од 1912. до 1925. године, наступајући за „НАК”, „КАЦ” и „Србију”. Био је члан непобедиве штафете 100 x 200 x 300 x 400, која је поставила аустроугарски државни рекорд. Током прве половине 1920-их неколико пута је постављао државне рекорде на 800 и 1500 метара, а био је члан репрезентације Краљевине СХС у поменутиим дисциплинама. Мишковић је 1953. године обновио атлетику као спортску секцију при фудбалском клубу „6. октобар”. Умро је 1983. године.⁵⁵

Бранко Богдан: Рођен је 1895. године у Великој Кикинди. Наследник трговачке фирме Марка Богдана, синовац др Живка Богдана, градоначелника Велике Кикинде од 1895. до 1910. године. Бавио се атлетиком, фудбалом и тенисом. Био је члан кикиндског „НАК”-а, „КАЦ”-а и АК „Србије” од 1910. до 1925. године. На државном првенству у троскоку 1922. године освојио је прво место, а другу у скоку у даљ и бацању диска. На Словенској олимпијади у Прагу 1922. године уз Мишковића је био члан репрезентације Краљевине СХС. Паралелно са атлетиком играо је и фудбал за градске тимове, а успешно се бавио тенисом. Председник АК „Србија” и потпредседник СК „Слога”, чијом иницијативом су изграђени тениски терени у градском парку.⁵⁶

Јене Колб: Рођен је 1896. године у Великој Кикинди. Почео је да се бави фудбалом 1909. године у подмлатку „НАК”-а. Заиграо је за први тим „КАЦ”-а 1919. године, а наредних година се окреће атлетици. Највеће успехе постизао је 1922. године, кад је проглашен за најбољег атлетичара у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Такмичио се у тркама на 100 и 200 метара, скоку у вис, скоку у даљ, троскоку и бацању кугле.⁵⁷

⁵⁵ Исто, 117–118.

⁵⁶ Д. Дејанац, *Лексикон њознајих Кикиндјана*, Кикинда 2004, 120.

⁵⁷ Исто, 121.

РЕЗИМЕ

Кикински атлетичари су од 1910. до 1925. године постизали одличне резултате и доспели су у сам врх аустроугарске и југословенске атлетике. Први спортски клуб, „НАК” у граду основан је 1909. године и састојао се из фудбалске, атлетске и рвачке секције. Најуспешнији су били атлетичари, а до 1914. године и избијања Првог светског рата, у сам врх угарске атлетике стигли су Ника Мирков, Стеван Деван, Божидар Мишковић. У току 1919. године, клуб наставља активности, али под новим именом – „КАЦ. Златни период великокикинске атлетике трајао је од 1919. до 1925. године, када су се Божидар Мишковић и Бранко Богдан налазили међу најбољим атлетичарима у Краљевини СХС, поставши репрезентативци. „КАЦ” је 1922. годину завршио као најуспешнији клуб у Краљевини СХС, према званичној ранг листи Атлетског савеза. Поред Мишковића и Богдана, кикинску атлетику у државни врх винули су и Јене Колб, Ђура Пецић, Милорад Сандић, Љубомир Симић, Карл Кихл, Јован Клајн и Хранислав Радовић. Клуб крајем 1922. године мења име у „Србија 1909”, које је носило до 1932. године и још једне промене имена у АК „Слога”. У току 1924. године атлетска секција „Србије 1909” почиње да се осипа, док популарност фудбала бива све већа. Атлетика као организована спортска дисциплина престаје да постоји 1929. године и тек током 1950 - их и током 1960 – их година почиње поновно покретање атлетике у граду и лагани успон „краљице спорта” на спортској лествици Војводине, Србије и Југославије.

Мср Леонила Павловић, архивски саветник
Архив Војводине, Нови Сад

ДЕЛАТНОСТ СЕКЦИЈЕ ПОДМЛАТКА ДУНАВСКОГ БАНОВИНСКОГ ОДБОРА ДРУШТВА ЦРВЕНОГ КРСТА – НОВИ САД

Сажетак: У раду је приказано оснивање, организација и промене у организацији Подмлатка Дунавског бановинског одбора Друштва Црвеног крста у Новом Саду. Рад је настао на основу података из архивске грађе поменутог Друштва, која се налази у Архиву Војводине.

Кључне речи: Црвени крст, Дунавски бановински одбор Друштва Црвеног крста, Подмладак, секција, млађани

Црвени крст је међународна хуманитарна организација основана у Женеви 1863. године. Идеја о његовој организацији родила се приликом битке код Солферино 1859. године, на северу Италије када је Анри Динан, трговац из Женеве, гледајући десетине рањених на бојишту покренуо месно становништво и организовао добровољно указивање помоћи рањеницима. Своје искуство он је описао у књизи *Сећање на Солферино* и изазвао велику реакцију јавности. То је довело до сазивања Међународне конференције у Женеви, октобра 1863. године, која представља оснивачки конгрес Црвеног крста. Одлучено је да се створе организације у свим државама и одређен је амблем састављен од пет једнаких црвених квадрата на белом пољу. Као такав он се примењује и као знак санитетске службе и то целокупног војног санитета, грађанских болница и свих санитетских зона. Објекти и лица означени тим знаком не смеју у време оружаних сукоба бити нападнути. Пошто је било неопходно да државе признају како рањеници и болесници неће бити нападани, као ни они који их лече, 22. августа 1864. године у Женеви потписана је прва Женевска

конвенција, која признаје неутралност санитета и негу рањених без обзира на народност.¹

Српско друштво Црвеног крста је основано 25. јануара 1876. године на одредбама Женевске конвенције од 22. Августа 1864. године. Признато је од Међународног комитета Црвеног крста у Женеви 11. јуна 1876. године, а за члана Лиге Друштва Црвеног крста признато је у Паризу 22. августа 1919. године.² Оно је 1924. године преименовано у Друштво Црвеног крста Краљевине СХС и почело да делује на целој државној територији.

После ослобођења Војводине од Аустроугарске и њеног прикључења Краљевини СХС, грађани Новог Сада су на позив др Лазе Марковића³, тадашњег повереника Народне управе за Народно здравље, на састанку одржаном 1. децембра 1918. године, основали Друштво Црвеног крста за Бачку, Банат и Барању, са седиштем у Новом Саду.⁴ Одмах је изабран Главни одбор којим је председавала Дора Дунђерски.

Током 1925. године, обласни одбори су постојали у следећим местима: Београду, Загребу, Љубљани, Сарајеву, Новом Саду, Осијеку, Мостару, Сплиту, Цетињу, Нишу, Скопљу, Битољу, Приштини и Ужицу. Новосадска област је обухватала целу Бачку и четири среза у Банату: Новокањишки, Новобечејски, Великобечкеречки и Модошки.

¹ О. Бихаљи – Марин и др. (ред), *Мала енциклопедија*. Општа енциклопедија 2, Просвета, Београд 1959, 981 (даље О. Бихаљи – Марин и др., *Мала енциклопедија*).

² Закон о Друштву Црвеног крста Краљевине Југославије, *Службене новине Краљевине Југославије*, бр. 201/1933.

³ Архив Војводине (даље АВ), Ф. 143, Дунавски бановински одбор Друштва Црвеног крста – Нови Сад (1924–1941), 1923–1941 (даље Ф. 143), Извештај о раду Дунавског бановинског одбора Друштва Црвеног крста Краљевине Југославије за 1935. г. – др Лаза Марковић је био лекар, повереник Народног здравља у Народној управи за Банат, Бачку и Барању, оснивач Српског друштва Црвеног крста за Банат, Бачку и Барању, први начелник Дунавске банске управе – Одељења за народно здравље и социјалну политику, организатор и први председник Подмлатка Црвеног крста у Војводини, оснивач Лекарског друштва и Лекарске коморе у Новом Саду, председник Антитуберкулозне лиге, члан Књижевног савета Матице српске, председник Месног одбора Народне одбране и национални радник. Рођен је 1876. године у Томашевцу, у Банату. Основну школу је завршио у Чуругу, гимназију у Новом Саду, а медицину у Пешти. Преко три деценије је провео у Новом Саду где је као лекар, добротвор и творац многих хуманих и социјалних установа, затим као писац и предавач веома стручно и савесно обављао свој национални рад.; Л. Павловић, *Историјат и делатност Дунавског бановинског одбора друштва црвеног крста – Нови Сад*, *Архивска њакса*, бр., 21, Тузла 2018, 450–451.

⁴ АВ, Ф. 143, Весник Новосадског обласног одбора друштва Црвеног крста СХС, бр., 1–2, 1926.

Имала је у својој надлежности око 196 општина.⁵

Дотадашњи Потиски обласни одбор Друштва Црвеног крста је променио назив у Новосадски обласни одбор Друштва Црвеног крста.

Поделом земље на нова управна подручја⁶, на основу Закона о Друштву Црвеног крста Краљевине Југославије⁷ од 19. августа 1933. године, извршена је реорганизација Друштва Црвеног крста. Новосадски обласни одбор Друштва од 1. јануара 1934. године мења свој назив у Дунавски бановински одбор Друштва Црвеног крста.

Дунавски бановински одбор је обухватао четири града: Нови Сад, Суботицу, Стару Кањижу и Сремске Карловце; 16 срезова (Апатински, Бачкопаланачки, Бачкотополски, Великокикиндски, Жабалски, Јашатомићки, Кулски, Новобечејски, Новокнежевски, Новосадски, Оџачки, Петровградски, Сенђански, Сомборски, Старобечејски, Тителски), 4 среза Осечког обласног одбора (Батински, Дарђански, Илочки и Шидски) и 27 срезова Београдског обласног одбора (Алибунарски, Белоцрквански, Вршачки, Грочански, Гружански, Иришки, Јасенички, Качерски, Ковачички, Ковински, Космајски, Колубарски, Крагујевачки, Лепенички, Младеновачки, Моравски, Опленачки, Орашачки, Орашки, Подунавски, Пожаревачки, Посавски, Рамски, Румски, Сремскомитровачки, Старопазовачки, Таковски) са 46 среских места, 675 општина и 2.363.231 становника. Свој рад је почео са 32 среска одбора и 95 општинских одбора; 2 велика добротвора; 32 утемељача, 862 стална члана; 6.452 редовна члана (грађанског реда и државног службеника); 4.451 помажућим чланом (грађанског реда и државног службеника) и 881 чланом из реда војске.⁸

Друштво је имало и своје секције: Санитетску, Економско-финансијску, Административну и секцију Подмлатка.

Дунавски бановински одбор Друштва Црвеног крста радио је без прекида од 1934. до 1941. године, тј. до почетка Другог светског рата.

⁵ Исто, Весник Новосадског обласног одбора друштва Црвеног крста СХС, бр, 1–2, 1926; извештај Потиског обласног одбора Друштва Црвеног крста Краљевине СХС за 1924. годину. На основу података у поменутом извештају Новосадска област је обухватала 200 општина, расподељених у три округа: Сомборски са 77 општина, Старобечејски са 36 општина и Великобечкеречки са 87 општина.

⁶ Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја, *Службене новине Краљевине Југославије*, број 233-/ХСVI 1929.

⁷ Закон о Друштву Црвеног крста Краљевине Југославије, *Службене новине Краљевине Југославије*, број 201/1933.

⁸ АВ, Ф. 143, Извештај о раду Дунавског бановинског одбора Друштва Црвеног крста за 1934. годину.

Организација Подмлатка

За време Првог светског рата деца у Канади и неким другим државама су заједно са старијим суграђанима учествовала у раду Друштва Црвеног крста. Једни су скупљали књиге за војнике, правили завоје за болеснике, продавали значке, те тако набављали средства, док су други, излазили у поља и ливаде, брали цвеће и носили у болнице да обрадују рањенике, који су се враћали својим домовима. Кад се рат завршио ти мали добротинитељи, су пожелели да даље помажу сиротињи по целом свету. Њихови наставници су схватили колики је значај тог њиховог ангажовања око рањених и болесних у рату и решили да сву школску децу организују као чланове Подмлатка Црвеног крста. На иницијативу Лиге Друштва Црвеног крста, основан је 20. марта 1922. године Подмладак Црвеног крста и организован као саставни део Друштва Црвеног крста. Задатак му је био да развија свест, отвара и унапређује основна знања из телесне и друштвене политичке хигијене, васпитава у грађанским дужностима, националном духу, развија потребу и смисао узајамног помагања, негује међународно пријатељство. Подмладак је представљао организацију деце и омладине узраста од 6 до 18 година.⁹

У нашој земљи на иницијативу Лиге Друштва мира Црвеног крста, основан је 1921. године Подмладак Црвеног крста. На челу организације налазио се Главни одбор у Београду, који је имао своје Обласне одборе.

Обласни одбор Подмлатка Црвеног крста за целу Војводину: Срем, Банат, Бачку и Барању организован је на конференцији у Новом Саду, 28. јануара 1924. године, у присуству делегата Главног одбора Подмлатка Друштва Црвеног крста секретара Бож. Зечевића, заузимањем новосадског учитеља Душана Ружића, а под председништвом потпредседника Обласног одбора Црвеног крста др Јована Ненадовића. За председника је на основу чл. 63 правила и чл. 15 Пословника, изабран др Лаза Марковић, а за чланове на основу чл. 13 др Веселин Ћисаловић из Новог Сада; Ђорђе Суботић из Суботице, Милан Мандровић из Великог Бечкерека, просветни инспектори, професор Душан Јованов, као заступник директора мушке гимназије, Марко Вилић, директор женске гимназије Павле Лотић, директор учитељске школе, Рад. Лазаревић, директор Трговачке академије, Бранко Радуловић, директор мушке грађанске школе, Ванда Радуловић, директор

⁹ Исто, Весник Новосадског обласног одбора друштва Црвеног крста СХС, бр. 1–2, 1926.

женске грађанске школе, Ђорђе Петровић, школски надзорник, Душан Атанацковић и др А. Моч, чланови општине, Зора др Ж. Стефановића, председник друштва женске задруге Српкиња Новосаткиња, Олга Вилић, председник Посестрима, Лазар Димић и Душан Ружић, учитељи; по чл. 16 професор Александар Земуровић, управник шегртске занатлијске школе, Анђелија Јовановић, председник Матице Напредних жена, др Ђура Јовановић, лекар, др Вера Недељковић, професор и др Милош Ђирић, лекар. Овај одбор се конституисао на седници одржаној 29. јануара 1924. године. Изабрани су за председника Ђорђе Петровић, за секретара Душан Ружић, за благајника Душан Јованов, а у извршни одбор осим часника Олга Вилић (чл. 13 пословника). Година његовог рада поклапала се са почетком школске године тј. 1. септембром, а завршавала се 30. јуна.¹⁰

Разредни старешина или учитељ је имао обавезу да покрене иницијативу о упису чланова у Подмладак, а ако то не учине онда је управник тј. директор одговоран да спроведе поменути организацију. Ђаци су у сваком одељењу бирали између себе разредни одбор који се састојао од председника, благајника, секретара и њихових заменика. Сви уписани чланови плаћали су чланарину по 50 пара месечно. Могао је и читав разред да заради неку своту новца па да из те своте подмири чланарину, барем за неке чланове. Ниједан ђак се није могао одбити или искључити из друштва због сиромаштва. После изабраних разредних одбора бирали су се школски одбори. За председника школског одбора је углавном биран изабрани председник најстаријег разредног одбора. Уколико се обављао неки заједнички рад у неком месту, онда се између свих школских одбора бирао међушколски одбор са истим члановима као и школски одбор. То је било у случају да сви ђаци једнога места приређују неки заједнички рад, заједнички концерт, забаву, санитарну установу, феријалну колонију и др.

Приликом ступања у организацију Подмлатка сваки млађан је морао положити обећање да ће чувати и неговати своје здравље, да ће радити и настојати да постане добар грађанин своје домовине и да ће се старати о другој деци и помагати им. Ово обећање је морао својеручно потписати и дати разредном одбору како би добио чланску карту.

Пропаганду своје делатности Подмладак је ширио преко свог листа Гласник, преко војвођанских листова, живом речју, а посебно прославом Друштвеног дана. Дани Подмлатка су били 5. фебруар и 8.

¹⁰ Исто, Извештај Потиског обласног одбора Друштва Црвеног крста Краљевине СХС за 1924. годину.

јун, када су се највише ширила друштвена начела и скупљали прилози за Црвени крст. Током школске 1934/1935. године организација је прослављала и Дан мира, Матерински, Дечији дан и Дан туберкулозе.

Чланарина се плаћала једном месечно и део своте се слао Главном одбору за издавање *Гласника* Подмлатка. Гласник се слао бесплатно сваком разреду и то на сваких десет организованих чланова и чувао се у архиви разреда. Појединци су се могли претплатити на Гласник код Главног одбора Подмлатка у Београду. Обласни одбори су имали обавезу да шаљу половину чланарине Главном Одбору два пута годишње и то крајем месеца јануара и крајем школске године. Сваки разред који се организовао морао се јавити Обласном Одбору у Нови Сад. Сваки члан је добијао по члански лист, Борбу (игра) за добро здравље, понекад и значку, сваки разред по књигу примања, списак чланова и двапут по 3 разредне чланске карте. Ове разредне чланске карте слале су се заједно са убраном чланарином јануара и јуна месеца Обласном одбору.

До краја школске 1923/1924. године овој организацији је приступило 80 школа са укупно 11.858 чланова.

Да би ђаци што боље научили правила хигијене решено је да се „Игра за добро здравље” спроводи у свим разредима од 2. разреда основне школе па до 4. разреда средње школе. Сваки разред је морао да изабере своје здравствене надзорнике који су сваки дан прегледали и испитивали своје другове да ли обављају личну хигијену. У свим школама где је могло мерила се висина, тежина деце и обим груди. Курсеви о практичној хигијени, о нези болесника, о првој помоћи и о хигијенској исхрани требали су да се организују где је год је било могуће. Такве курсеве могли су организовати обласни и месни одбори, уз помоћ медицинског особља у болницама и амбулантама. Нарочито се обраћала пажња на борбу против туберкулозе. Друштва која су бринула о здрављу у Недељи борбе против туберкулозе држала су предавања, делила брошуре, лепила плакате, писала чланке.

Ради упознавања најпотребнијих хигијенских правила, одржаване су конференције наставника по свим већим местима Војводине, као и предавања на родитељским састанцима, по селима и забавама. У овом послу истакли су се Ђура Терзин и Димитрије Хаднађев, Иса Поповић и Ђорђе Петровић, школски надзорници, многи учитељи, а нарочито Душан Јелкић и млађани из Гимназије у Србобрану. У многим местима, поред наставника, и старији чланови вршили су надзор у игри за добро здравље, прегледали децу како су се умила, очешљала,

односно умили их, очешљали их, очистили, доводили у ред, вежбали су просте соколске вежбе, изводили вежбе дисања и друга правила практичне хигијене. У овом послу нарочито се истакао ученик 4. разреда Николајејевске основне школе из Новог Сада, Гиге Бугарски и Ст. футошки млађани. Футожани су уз упутство вредног учитеља Стеве Бошњаковића држали недељне састанке, на којима се заједнички читао Гласник и вежбала правила практичне хигијене.

Према Програму рада Подмлатка оснивала су се дечија игралишта где год су постојали одговарајући услови, а око њиховог отварања водили су бригу или сами одбори Подмлатка Друштва Црвеног крста или у заједници са другим друштвима и надлежним органима, која су имала дужност да се брину за физичко васпитање деце. Нарочито су се шириле наше народне игре.

Подмладак је организовао и течајеве за нове дечије игре. У Новом Саду је 1924. године боравио амерички професор В. А. Виланд, делегат америчког Подмлатка Црвеног крста који је одржао двонедељни течај дечијих игара. Тада су новосадска деца научила много нових америчких игара. Пошто није било игралишта импровизиована су два привремена, једно код Суда, а друго у згради Учитељске школе. Деци се највише допала кошарка па им је професор поклонио нове лопте за баскет и фудбал. После завршетка течаја одржан је Први збор Подмлатка 17. маја 1924. године, на коме су деца приказала научене игре. Највише им се допао Баскет Бал.

На жалост научене игре се нису могле неговати, јер се привремена игралишта нису могла користити. Игралиште поред Суда прелила је вода, а игралиште у згради Учитељске школе је сметало школском раду и морало је бити склоњено.

У тражењу новог игралишта провело се доста времена али пошто се припремала сезона купања већа брига се обратила организовању овога. Настојало се да се у планове свих нових школа које се подижу унесу дечија купатила са тушевима. Заслугом Здравственог одсека млађани су добили право на употребу купатила ове установе, а од града поред истог купатила и 50 метара обале, где ће градити ново купатило за наредну сезону.

Свака школска учионица је имала своју школску апотеку у којој се налазио термометар, завоји, средства за дезинфекцију и најобичнији лекови. Ормариће за ту намену су израђивала деца у својим радионицама. Они су оснивали и своје амбуланте и слали о своме трошку болесну децу у болнице. Чланови Подмлатка су учествовали у борби против маларије.

У сваком већем месту добротворне женске установе су оснивале кухиње у којима су школска деца добијала један оброк дневно. Њих је помагао Хигијенски завод у Новом Саду.

Чланови Подмлатка су оснивали радионице за ручни рад. Највише су се бавили моделарством, картонажом и коричењем, плетарством, резбарством и столарством. Све радове су украшавали народним орнаментима. Углавном су израђивали ствари које су потребне њима и њиховим друговима, а продајући те предмете долазили су до потребних средстава којим су помагали другаре. Почетком маја у Новом Саду су основане две радионице једна за децу основних школа а друга за средњошколце. У првој је радило 200 млађана, а у другој 60. Највише су радили дрвенарију, нпр. разне играчке, кутије за играчке, лењире, рамове за слике, полице за књиге и цвеће, брисаче за ноге, кућице за птице итд.

До средстава су долазили и скупљањем лековитих биљака, шкољки и пужева, те обрађивањем вртова и цвећњака и продавањем производа.

Др Лаза Марковић је приређивао учитељске течајеве како би повећао кадар сарадника Подмлатка и божићне вашаре на којима су излагани ручни радови. На крају сваке школске године приређивале су се се месне и обласне изложбе дечијих ручних радова, као и базари.

Нарочита пажња се обраћала помагању сиромашних чланова. Многе организације су приређивале забаве и од чистог прихода облачиле своје сиромашне другове и помагали их разним школским прибором. Изучавале су се географске карте куда и коме да се пошаље помоћ. Почела је да се шири међушколска преписка. Чланови Подмлатка су се међусобно дописивали и тако упознавали и зближавали. Препорука је била да се што више дописују деца из најудаљенијих крајева наше државе и деца из напреднијих крајева са онима из заосталих крајева. Школе из богатих крајева су слале школски материјал, одело, а по могућности и храну, школама из сиромашних крајева. Новосадска Николајевска школа и Салајачка основна школа послале су велики сандук до 200 кг тежине у Прилеп, у коме је било 50 кг брашна, кукуруз, школски прибор, књиге и разне играчке. Све су то деца сама паковала, адресирала и сваки је дародавац написао кратко писамце или разгледницу непознатом другу.

Залагањем др Лазе Марковића од школске 1927/1928. године организовано је за време школског одмора летовање на Фрушкој Гори, а затим у Шумадији. Он се залагао да се подигну летовалишта у Равници – Врднику и Буковику – Аранђеловцу. Прва летовалишта Подм-

латка налазила су се на Фрушкој Гори и то на Змајевцу, тзв. Венцу, а од 1932. године летовалиште је премештено поред манастира Раванице у Врднику. Из извештаја Подмлатка сазнајемо да су током распуста 1934. године у Раваницу одлазила деца узраста од 8 до 12 година која су била слаба и малокрвна, да би сунчањем, купањем, шетњом на свежем ваздуху и добром храном здравствено ојачала. Друго летовалиште је било у Аранђеловцу – Буковику поред бањског парка, у близини Тополске цркве на Опленцу. У Раваници – Врднику летовалиште је подигнуто на манастирском имању, а у Буковику на имању удовице госпође Јеле Капетановић, жене бившег министра. Оба земљишта уступљена су на употребу бесплатно. До 1940. године подигнута су летовалишта у Врднику – Јаску, где су летовала женска деца и у манастиру Велика Ремета за мушку децу.¹¹

Главни одбор Друштва Црвеног крста је Решењем од 10. јуна 1934. године прописао Правилник Подмлатка Црвеног крста, а Извршни одбор је 2. јула 1934. године прописао Упутство за организовање и рад Подмлатка Црвеног крста.¹² Из извештаја Главног одбора упућеног Обласном одбору Подмлатка Црвеног крста сазнајемо да су сви Обласни и месни одбори Друштва престали обављати своју дужност 31. августа 1934. године. Њихове дужности, архиву и имовину су преузеле надлежне секције Подмлатка при одборима Друштва. Правилник Подмлатка Црвеног крста је ступио на снагу 1. септембра, а престала су важити Правила и Правилник Подмлатка Црвеног крста прописана од Проширеног извршног одбора 6. јула 1928. године.¹³

Заузимањем наставника и наставница Секција Подмлатка Дунавског бановинског одбора Друштва Црвеног крста је 1934. године организована у 672 народне школе, 54 средње, 15 стручних, 28 шегртских, 3 омладинска пододбора – укупно 772 школска одбора и 111.886 чланова.¹⁴

Подмладак Црвеног крста је постао најмоћнији и најважнији помоћник школе и наставника у васпитању омладине. Обављајући племениту и корисну улогу у васпитању школске младежи он је уједно допринео њеном здравственом, хуманом и грађанском васпитању.

¹¹ Исто, Извештај о раду Дунавског бановинског одбора из 1940. године.

¹² Исто, Извештај о раду Дунавског бановинског одбора из 1934. године.

¹³ Исто, Секција Подмлатка бр. 3302/34

¹⁴ Исто, Извештај о раду Секције Подмлатка за школску 1934/1935. годину.

РЕЗИМЕ

У нашој земљи на иницијативу Лиге Друштва мира Црвеног крста, основан је 1921. године Подмладак Црвеног крста. На челу организације налазио се Главни одбор у Београду, који је имао своје обласне одборе.

Обласни одбор Подмлатка Црвеног крста за целу Војводину: Срем, Банат, Бачку и Барању организован је на конференцији у Новом Саду, 28. јануара 1924. године, у присуству делегата Главног одбора Подмлатка Друштва Црвеног крста секретара Бож. Зечевића, заузимањем новосадског учитеља Душана Ружића, а под председништвом потпредседника Обласног одбора Црвеног крста др Јована Ненадовића. За председника је изабран др Лаза Марковић. Година његовог рада поклапала се са почетком школске године тј. 1. септембром, а завршавала се 30. јуна. Приликом ступања у организацију Подмлатка сваки млађан је морао положити обећање да ће чувати и неговати своје здравље, да ће радити и настојати да постане добар грађанин своје домовине и да ће се старати о другој деци и помагати им.

Пропаганду своје делатности Подмладак је ширио преко свог листа Гласник, преко војвођанских листова, живом речју, а посебно прославом Друштвеног дана. Дани Подмлатка су били 5. фебруар и 8. јун, када су се највише ширила друштвена начела и скупљали прилози за Црвени крст. Током школске 1934/1935. године организација је прослављала и Дан мира, Матерински, Дечији дан и Дан туберкулозе.

Главни одбор Друштва Црвеног крста, Решењем од 10. јуна 1934, прописао је Правилник Подмлатка Црвеног крста, а Извршни одбор је 2. јула 1934. године, прописао Упутство за организовање и рад Подмлатка Црвеног крста.

Заузимањем наставника и наставница Секција Подмлатка Дунавског бановинског одбора Друштва Црвеног крста је 1934. године организована у 672 народне школе, 54 средње, 15 стручних, 28 шегртских, 3 омладинска пододбора – укупно 772 школска одбора и 111.886 чланова.

Подмладак Црвеног крста је постао најмоћнији и најважнији помоћник школе и наставника у васпитању омладине.

Сандра Радојчић, виши архивиста
Архив Војводине, Нови Сад

СТРУЧНИ ЗАНАТСКИ ТЕЧАЈЕВИ У ОРГАНИЗАЦИЈИ ТРГОВАЧКО-ИНДУСТРИЈСКЕ И ЗАНАТСКЕ КОМОРЕ, НОВИ САД (1919–1941)

Сажетак: У раду је дат преглед рада на организацији стручних течајева првенствено за занатлије, а потом и за трговце и индустријалце, који је спроводила Трговинско-индустријска комора у Новом Саду (1919–1941) и њен Завод за унапређивање занатства, трговине и индустрије. Рад је заснован на подацима из необјављене архивске грађе фонда Трговинско-индустријска комора у Новом Саду (1919–1941), који се чува у Архиву Војводине.

Кључне речи: комора, течај, курс, организација, завод, занат, развој, унапређење

Одлуком Велике народне скупштине Војводине 25. новембра 1918. године о прекиду веза Војводине са Угарском „како државноправном, тако и у политичком и привредном погледу” и њеном прикључењу Краљевини Србији, настале су сасвим нове политичке и привредне околности у развоју Војводине.

Већ током децембра 1918. године (непосредно по оснивању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца) у Новом Саду су учестала окупљања привредника претежно из Новог Сада и других бачких места, на којима су разматране могућности њиховог привредног повезивања и организованог деловања, и где је створена идеја о потреби за оснивањем коморе за подручје Бачке, са седиштем у Новом Саду. Међу заговорницима оснивања Коморе у Новом Саду, што је подразумевало кидање свих формално-правних веза са комором у Сегедину, посебно се истицао Коста П. Миросављевић, каснији дугогодишњи председник коморе¹.

¹ Архив Војводине (даље: АВ), Ф. 92, Белешка о фонду.

Привредне прилике у Војводини тог доба биле су следеће:

Од укупног броја фабрика у Краљевини СХС, на Војводину (без Срема) је отпадало 428 фабрика (21,2%), што је чинило 18,2% радних места у држави. По релативној развијености индустрије у Краљевини СХС, Војводина је била одмах после Словеније.

Трговина у Војводини била је релативно развијенија у односу на остала подручја нове државе. Њен значај био је велик не само за покрајину, него и за целу државу, због достигнутог степена робности њене привреде, и извозних капацитета, што је било последица једностране развијености привреде (на основу једностраних природних богатстава), због чега је била упућена на размену добара са другим подручјима, односно трговину. Детаљистичка трговина (трговина на мало) у Војводини нашла се у првим послератним годинама у пуном замаху, као последица глади за робом, изазване дугогодишњим трајањем рата.

Занатство у Војводини било је у погледу апсолутног и релативног броја занатских радњи, као и по квалитету занатских радова, на првом месту у новој држави. Оно је доживело је своје златно доба средином 19. века, али од тог доба индустрија је постепено преузимала од занатства све функције у свим областима производње где је продрла, сузбијајући га на тржишту својим dobrим производима, које је, захваљујући већој продуктивности рада и нижим трошковима производње, могла да продаје по нижој цени. Криза у коју је због тога доспело занатство у Војводини није била пролазна, него трајна. Ипак, постојало је широко поље рада за занатство у оном гранама које су само делимично индустријализоване, и поготово у оним областима производње и услуга где индустрија још није била допрла. Упоредо с тим, индустријализација је стварала могућност за развој нових заната, као што су били аутомеханичарски, електромеханичарски, радиотехнички и други. Занатство је било значајно за развој индустрије и као богат резервоар квалификоване радне снаге неопходан за индустријску производњу и њен напредак².

У таквим околностима, 1. фебруара 1919. године на седници изабраних представника трговаца и занатлија Бач-бодрошке жупаније, била је конституисана Трговачко-занатска комора у Новом Саду, са својом привременом управом, на челу са председником Љубом Сте-

² Н. Гаћеша, *Привредна комора Војводине*, Нови Сад 1999, 10–13.

фановићем, трговцем из Новог Сада³. На конституишућој скупштини Коморе прихваћен је њен Статут⁴, у чијем 2. члану се наводе задаци новоосноване коморе, међу којима је на првом месту наведено да узима иницијативу за оснивање и подизање корисних установа за напредак трговине и заната, као што су берзе, стручне школе, курсеви (течајеви), музеји и друго.

Стручно школство у Војводини у то доба било је веома запостављено, због чега је делатност Коморе на том пољу била веома важна. До оснивања Државне средње техничке школе у Новом Саду, у Војводини није било ни једне средње стручне школе. Услед тога су се квалификовани радници, техничари и други стручњаци школовали у иностранству, враћајући се кући са стручним знањем, али са мање вере у снагу своје земље и њене привреде. Осим њих, у Војводини је у то доба постојао значајан број шегрта (у 1927. години било је у Војводини 18.581 шегрта⁵).

Комора је настојала да решава неке најзначајније проблеме оновремене производње, трговине и занатства, као што су увођење техничких иновација у производне процесе и повезивање науке са производњом, кроз стручно усавршавање произвођача у циљу повећања квалитета и продуктивности рада. У том циљу Комора је организовала стручне течајеве за поједине занатске и трговачке струке, а за потребе усавршавања и обуке занатских мајстора и њихових помоћника. Унапређивањем занатства, и нарочито занатског подмлатка, Комора се бавила од свог оснивања, али први занатски течај на подручју Коморе одржан је од 2. 7. до 2. 9. 1923. године, уз финансијску помоћ Државног Завода за унапређење индустрије и занатства у Београду (поменути Завод радио је при Министарству трговине и индустрије). Предавач на курсу био је Фрања Хаузер, ципелар из Новог Сада, а програм течаја обухватао је познавање обућарског материјала, обућарске алате, и стручно цртање. На курс се уписало 40 ученика (занатлија и њихових помоћника).⁶

Први наредни занатски течајеви на подручју Коморе одржани су

³ АВ, Ф. 92, Тематска група „Записници са седница Управе и пленарних седница” а. ј. 18, Записник са I седнице Управе Трговачко-занатске коморе у Новом Саду, од 1. 2. 1919.

⁴ АВ, Ф. 92, Тематска група „Нормативна акта Коморе” (1919–1939) а. ј. 1, прилог предмета: публикација Статут Трговачко-занатске коморе у Новом Саду, из 1919.

⁵ Н. Гаћеша, наведено дело, 41.

⁶ АВ, Ф. 92, 1479/1923.

у 1925. години, такође уз помоћ Државног завода. Комора је те године организовала 3 течаја, и то: женско-кројачки, мушко-кројачки и ципеларски, и сва три у Новом Саду. Ови курсеви одржани су по програму рада који је прописао Државни завод. По том програму обућарски курс обухватао је:

- познавање обућарског материјала, кожа и начина штављења коже, њених особина и употребе, познавање добре коже и кад је добро штављена, цене коже и одакле се кожа набавља. Затим дрво и његова примена у обућарском занату. Калупи, мазови, кремове и виксе за кожу и обућу, обућарска смола, ћириш, восак, прагант, доброта овог материјала и његова употреба. Вуна, памук, сомот, ланено платно, еластик, и њихова употреба у обућарском занату.
- алати који се употребљавају у обућарском занату, машине за шивење, и руковање машинама и алатима.
- стручно цртање, узимање мере и кројење обуће. Разне вежбе у кројењу, израда ђона и горњег дела обуће руком, израда коване и шивене обуће.
- склапање рачуна, коштање једне обуће и одређивање цене. Како се воде просте књиге и пишу рачуни, познавање прописа Закона о радњама и других закона који се односе на занатство.

Према програму, рад Државног завода, кројачки курс обухватао је следећа предавања:

- познавање кројачког материјала. Опште особине вуне, памука, лана, свиле и кудеље, начин добивања, особине и разликовање врста тканина. Оцењивање квалитета вунених и осталих тканина, по доброти и јачини влакна, по ткању и спољном изгледу. Цене тканине и одакле се добављају. Разне поставе за капуте, одређивање квалитета и цене.
- алати који се употребљавају у кројачком занату, игле, маказе, машине за шивење, и кутије, и њихова употреба.
- стручно цртање, узимање мере за одела и кројење, разне вежбе у кројењу, састављање и шивење одела.
- просто вођење књига и писање рачуна, познавање прописа Закона о радњама и других закона који се односе на занатство.

Из дописа Новосадске обртне корпорације сазнајемо да је ципеларски курс трајао од 20. 7. до 6. 9. 1925, са учитељем Фрањом Хаузером, овдашњим обућарским мајстором, а похађало га је 36 особа

(11 самосталних мајстора и 25 помоћника). Исто удружење јавило је Комори 14. 7. 1925, да ће одржати женски кројачки курс, са учитељем Ђуром Пашићем, женским кројачким мајстором из Новог Сада, и 35 учесника.⁷

У наредној, 1926. години, Комора је организовала четири курса, од тога два у Суботици и два у Сенти:

- кројачки курс у Суботици одржан је од 18. 1. до 11. 3. 1926, похађало га је 26 кројачких занатлија, а наставник је био Тома Футо, кројачки мајстор из Суботице.⁸
- обућарски и кројачки курсеви у Сенти одржани су са наставницима Ференцом Хаузером, стручним обућарским мајстором, и Танасијем Белеслином, стручним кројачким мајстором, обојицом из Новог Сада. Обућарски курс имао је 38 полазника, а кројачки 32.⁹
- ципеларски курс у Суботици одржан је од 15. 6. до 10. 8. 1926. године, са предавачима Гезом Филеп и Ђеном Клајном, стручним мајсторима из Суботице. Број пријављених учесника био је преко 40, али га је успешно завршило свега 18 особа.¹⁰

Следећа, 1927. година, донела је новине и напредак у Коморином раду на организовању течајева у виду организовања првог аутомобилског, радио и електричарског курса, што је за оно време био изузетан подвиг. Комора се по овом питању обратила за помоћ Инжењерској комори, Нови Сад, и „Техничкој школи за аутомобиле, курс и усавршавање шоферског заната” при Индустрији мотора Протић у Новом Саду.¹¹

Новост у наредној 1928. години, представљала је организација зидарско-гесарског курса у Новом Саду, који је отпочео 16. 1. и трајао до 31. 3. 1928. године, са предавачима инж. Ланцош, Тошић и Сакмајстер.¹² У 1928. години одржани су још:

- кројачки и ципеларски курс у Бачкој Паланци. Оба курса одржана су од 1. 1. до 4. 2. 1928, предавачи су били Фрања Хаузер (за ципеларски) и Танасије Белеслин (за кројачки курс), обојица

⁷ АВ, Ф. 92, 214/1925, 4007/1925.

⁸ АВ, Ф. 92, 233/1926.

⁹ АВ, Ф. 92, 1242/1926.

¹⁰ АВ, Ф. 92, 2698/1926.

¹¹ АВ, Ф. 92, 456/1927.

¹² АВ, Ф. 92, 102/1928.

стручни мајстори из Новог Сада. Обућарски курс похађало је 29 учесника, а кројачки 26 особа.¹³

- кројачки и ципеларски курс у Оџацима. Оба курса одржана су од 16. 2. до 11. 3. 1928, а предавачи су били такође Фрања Хаузер и Танасије Белеслин.¹⁴
- женски фризерски течај у Новом Саду¹⁵ трајао је од 1. 3. до 30. 6. 1928. године, са наставницима Хенриком Шагом и Владом Возаревићем.¹⁶
- кројачки и ципеларски курсеви у Апатину одржани су од 15. 6. до 15. 7. 1928. године, оба са по 29 полазника.¹⁷
- ципеларски курс у Суботици започео је 31. 7. а завршен 14. 10. 1928. године, са наставником Фрањом Анталом, ципеларом из Ст. Итебеја, и 28 учесника.¹⁸
- фризерски¹⁹ курс у Сомбору одржан је од 15. 10. до 1. 12. 1928, са наставником Андријом Кумеркрамером мл. из Сомбора, и завршило га је 24 берберска обртника и помоћника.²⁰

У 1929. години организовани су следећи курсеви:

- зидарско-тесарски течај у Новом Врбасу, одржан од 10. 1. до 2. 3. 1929, са наставницима инж. Микша Баш, инж. Оливер Кемењ и Фридрих Курц, испитани зидарски мајстор, сви из Новог Врбаса. Курс је похађало 29 особа из Старог и Новог Врбаса и Куцуре.²¹
- кројачки и ципеларски курсеви у Старом Бечеју трајали су истовремено од 31. 1. до 28. 2. 1929, са 38 слушалаца на кројачком, и 40 слушалаца на ципеларском курсу.²²
- кројачки курс у Новом Саду, у организацији Стручног и модног

¹³ АВ, Ф. 92, 5177/1927.

¹⁴ АВ, Ф. 92, 707/1928.

¹⁵ Или, како то Удружење берберско-фризерских послодаваца из Новог Сада у свом допису наводи „течај учења даменфризерства”.

¹⁶ АВ, Ф. 92, 1068/1928.

¹⁷ АВ, Ф. 92, 2438/1928.

¹⁸ АВ, Ф. 92, 2823/1928.

¹⁹ Или, како то Сомборско опште занатлијско удружење у свом допису каже „кудравичарски курс”.

²⁰ АВ, Ф. 92, 4899/1928.

²¹ АВ, Ф. 92, 5209/1928.

²² АВ, Ф. 92, 102/1929.

листа за кројаче „Кројач”, започео је 4. 2. 1929. и трајао 4 недеље, и на њему с предавало кројење по систему „Кројачке академије М. Милер и син” у Минхену.²³

- кројачки курс у Суботици отпочео је 21. 1, а завршен 24.2.1929, са 71 полазником.²⁴
- зидарско-тесарски курс у Новом Саду, започео је 19. 12. 1929. године, и трајао до 28. 2. 1930. године. Предавања су држали новосадски инжењери, а похађало га је 49 учесника са целог коморског подручја.²⁵

Наредне, 1930. године организовани су следећи курсеви:

- кројачки курс у Новом Врбасу, започео је 20. 2. а завршио се 20. 3. 1930. године. Слушалаца је било 29.²⁶
- општи курс из књиговодства, социјалног законодавства, меничног права и кореспонденције за занатлије у Тителу, отпочео је 15. 1. 1930, и похађао га је 81 учесник.²⁷
- кројачки курс у Новом Врбасу одржан је од 17. 2. до 20. 3. 1930, са наставником Сатори Јозефом, кројачким стручним учитељем из Новог Сада, и 30 учесника.²⁸
- курс за аутогено заваривање и резање у Новом Врбасу, одржан је од 9. 9. до 20. 9. 1930, са наставницима инж. Леом Кнез и мајстором за аутогено заваривање Ђурковићем. Курс је похађало 32 учесника из Новог и Старог Врбаса, Фекетића, Куцуре, Торже, Секића и Србобрана.²⁹
- три кројачка курса у Новом Саду, у организацији Стручног и модног листа за кројаче „Кројач”
- фризерски курс у Новом Саду, у организацији Удружења берберски и фризерских мајстора у Новом Саду, одржан од 15. 3. до 15. 6. 1930. године.³⁰

²³ АВ, Ф. 92, 211/1929.

²⁴ М. Косић, Привреда Војводине у 1929. години, Нови Сад 1930; у: АВ, Ф. 92, 1600/1930, прилог предмета: публикација, издање Трговачко-индустријске и занатске коморе у Новом Саду.

²⁵ Исто.

²⁶ АВ, Ф. 92, 1830/1930.

²⁷ Исто.

²⁸ АВ, Ф. 92, 1744-1772/1930.

²⁹ АВ, Ф. 92, 515/1930.

³⁰ АВ, Ф. 92, 265/1931.

- општи курс из књиговодства, социјалног законодавства, трговачког и меничног права, рачуна, кореспонденције и државног језика, за занатлије и трговце у Ади, одржан је од 8. 12. 1929. до 24. 2. 1930, са 24 учесника.³¹

Комора је у 1931. години организовала следеће курсеве:

- општи курс за занатлије у Бачкој Тополи, са 40 слушалаца, завршен је 13. 2. 1931. године.³²
- кројачки течај у Кули, одржан од 1. 2. до 1. 3. 1931, са 22 учесника.
- курс за аутогено варење у Новом Саду, одржан је од 10. до 28. 2. 1931. године, уз помоћ Творнице за душик д.д. из Руша код Марибора (Словенија), са 39 слушалаца.
- курс за зидаре и тесаре у Новом Саду, одржан од 18. до 28. 2. 1931. године, као репетиториј претходног оваквог курса.
- молерско-фарбарски курс у Новом Врбасу, отпочео је 15. 2. 1931. године.
- курс из женског кројења у Суботици
- општи курс за занатлије и трговце у Кули
- општи курс за занатлије у Ади
- општи курс за занатлије у Сомбору
- курс народног веза у Српско-американском институту у Сремској Каменици, отпочео је 7. 8, а завршен 28. 8. 1931. године. На курсу се предавао народни вез са упутством, применом и теоријом за практичну наставу, цртање, и примењивање народних шара уз етнографска објашњења. Наставнице су биле Јулка Јовановић, Јелена Веловић и Цвета Бингулац, све три наставнице вештина из Новог Сада, и Марина Недељковић, академски сликар из Београда. Курс је похађало 20 учитељица основних, занатских и грађанских школа.³³
- течај из цртања у Новом Саду, који је био подељен у две групе, и то:
 - цртање за све занатске гране, које је обухватало опште цртање, бојадисање, писање разних величина слова, конструкција геометријских фигура, слободно цртање слова и шаблона, израда у картону, цртање стилова и др.

³¹ Исто.

³² АВ, Ф. 92, 265/1931.

³³ АВ, Ф. 92, 1962/1931.

– цртање за грађевинске занате, и то за зидаре, кровопокриваче и столаре.

Поменути течај отпочео је 17. 11. 1931. године и трајао око 3 месеца.³⁴

- течај из електромеханике у Новом Саду, на коме се предавала теорија и пракса електромеханике, и фина механика. Овај курс започео је такође 17. 11. 1931. године.³⁵

У години 1932, Комора је отишла корак даље у организовању занатских стручних течајева, учествујући у организацији узорне практичне текстилне радионице у Бачком Петровцу, у којој би се тамошњи околни сеоски свет упућивао у модернији начин обраде кудељног влакна. Кућевна кудељна радиност у Краљевини Југославији била је најразвијенија у Бачком Петровцу, Гложану и Пивницама, и постојало је велико интересовање за усавршавање ове радиности путем ткачко-текстилног течаја. Наиме, ова радиност почела је опадати јер се нису примењивали усавршенији методи тадашње модерне текстилне технике, него се и даље радило старим методама. У том циљу, у марту 1931. године, Бачки Петровац је посетио инж. Чедомир Јоксимовић, текстилни стручњак из Државног завода за унапређење индустрије и занатства у Београду, када је сазвана конференција заинтересованих лица и организација, на којој је дошло до договора у вези са организацијом текстилног течаја. Комора је зато у октобру 1932, ангажовала инж. Павла Врбовског, директора Хмељарско-пољопривредне школе у Бачком Петровцу, али до реализације курса дошло је тек 10. 2. 1933. године.³⁶

Осим тога, у 1932. години организовани су следећи течајеви:

- ципеларски курс у Старој Кањижи, одржан је од 1. 6. до 15. 8. 1932, са наставником Гече Јаношом, и 31 полазником.³⁷
- кројачки курс у Новом Саду, одржан је у фебруару 1932, са 38 курсиста.
- фризерски течај у Новом Саду, одржан од 8. 2. до 21. 4. 1932. године, са наставником Хенриком Шагом, фризером из Новог Сада, и 25 учесника.³⁸

³⁴ АВ, Ф. 92, 5976/1931.

³⁵ Исто.

³⁶ АВ, Ф. 92, 1387/1931.

³⁷ АВ, Ф. 92, 6044/1931.

³⁸ АВ, Ф. 92, 140/1932.

- женско-фризерски курс у Суботици
- ципеларски курс у Кули, одржан је од 1. 2. до 1. 3. 1932. године.³⁹
- женско-фризерски курс у Новом Саду
- курс књиговодства и српског језика у Старој Кањижи
- општи занатски курс у Новом Саду⁴⁰
- кројачки курс у Црвенки, одржан од 17. 8. до 10. 9. 1932. године.⁴¹
- ципеларски курс у Суботици, одржан је од 24. 9. до 27. 11. 1932. године.⁴²

У 1933. години коначно је одржан дуго припремани текстилни течај у Бачком Петровцу. Течај је отпочео са радом 10. фебруара, и радио до 10. 4. 1933. године. Циљ овог течаја био је да се народ у Петровцу и околини обучи раду у ткању са брзим (аутоматским) чунком, будући да се на тај начин могло ткати два до три пута брже него дотадашњим начином ткања, а могле су се израђивати и тканине бољег квалитета и широке тканине. На течају се вежбао рад у ткању са брзим чунком и припремни радови за ово ткање. Осим тога, одржана су предавања о рационалном гајењу кудеље, сортама конопље, преради и топљењу конопљине трске. За течај су прибављена била са брзим чунком и помоћу њих су адаптирани обични ручни разбоји, какви су се и до тад употребљавали у кућној радиности. Курс је похађало 105 слушалаца (77 женских и 28 мушких). Као стручни мајстор на курсу је радио Милан Грујић, ткачки мајстор из Београда. После обуке у ткању аутоматским чунком, течај је продужен на обуку у раду са шафт-машином. Овај продужетак курса похађало је 25 особа.⁴³

Осим овога, у 1933. години одржани су и следећи курсеви:

- молерско-фарбарски курс у Суботици, одржан од 16. 1. до 4. 3. 1933. године.⁴⁴
- столарски курс у Суботици, одржан од 10. 1. до 28. 3. 1933. године.⁴⁵
- обућарски курс у Руском Крстуру, одржан у мају и јуну 1933.

³⁹ АВ, Ф. 92, 453/1932.

⁴⁰ АВ, Ф. 92, 2902/1933.

⁴¹ АВ, Ф. 92, 3548/1932.

⁴² АВ, Ф. 92, 865/1932.

⁴³ АВ, Ф. 92, 1387/1931.

⁴⁴ АВ, Ф. 92, 866/1932.

⁴⁵ АВ, Ф. 92, 8104/1932.

године.⁴⁶

- мушко-кројачки курс у Суботици, одржан од 10. 7. до 9. 8. 1933. године.⁴⁷
- обућарски курс у Сенти, одржан од 13. 11. до 12. 12. 1933. године.⁴⁸

Наредне, 1934. године одржани су следећи течајеви:

- општи курс у Бачкој Тополи, одржан од 14. 11. 1933. до 15. 1. 1934. године.⁴⁹
- женско-кројачки курс у Суботици, одржан од 15. 1. до 2. 3. 1934. године.⁵⁰
- курс за вулканизирање и лепљење гумене обуће у Новом Саду, одржан од 19. до 24. 3. 1934. године.⁵¹
- берберско-фризерски курс у Новом Саду, одржан у сарадњи са Берберско-фризерском секцијом Удружења занатлија у Новом Саду, од јануара до маја 1934. године.⁵²
- обућарски курс у Темерину, намењен обуци у кројењу обуће, и одржан у мају 1934. године.⁵³
- кројачки курс у Новом Саду, из мушког кројачког заната, са предавачем Хелцл Симоном из Новог Сада, отпочео 4. 11. 1934. године и трајао 6 недеља.⁵⁴
- стручни пекарски течај у Новом Саду, одржан од 21. 10. до 24. 11. 1934. године.⁵⁵
- стручни курс за столарске мајсторе и помоћнике у Новом Саду, одржан у новембру 1934. године.⁵⁶
- два стручна курса берберско-фризерске струке у Новом Саду, одржани за мајсторе и старије помоћнике од 8. 10. до 9. 11. 1934.

⁴⁶ АВ, Ф. 92, 325/1933.

⁴⁷ АВ, Ф. 92, 1667/1933.

⁴⁸ АВ, Ф. 92, 1338/1933.

⁴⁹ АВ, Ф. 92, 7988/1933.

⁵⁰ АВ, Ф. 92, 10978/1933.

⁵¹ АВ, Ф. 92, 1205/1934.

⁵² АВ, Ф. 92, 1375/1934.

⁵³ АВ, Ф. 92, 2129/1934; 3622/1934.

⁵⁴ АВ, Ф. 92, 7811/1934; 8607/1934.

⁵⁵ АВ, Ф. 92, 8599/1934.

⁵⁶ АВ, Ф. 92, 8637/1934.

године, и за ученике од 17. 9. до 17. 12. 1934. године.⁵⁷

Одлуком пленарне седнице Коморског већа од 18. 12. 1934. године⁵⁸ долази до формирања Завода за унапређење занатства, који се посебно бавио проблематиком унапређења занатства и занатског подмлатка кроз организацију занатских течајева. Завод за унапређење занатства од почетка свог рада бавио се организовањем течајева, којих је било три врсте:

- Стручни течајеви, за мајсторе и њихове помоћнике – задатак ових течајева био је да мајсторима и помоћницима пружи могућност да усаврше своје стручно знање и да се упознају са оновременим најновијим техникама стручног рада. С обзиром на чињеницу да слушаоци течаја често нису располагали ни основним знањем рачунице и нису владали државним језиком у довољној мери, течај су, осим стручних предавања, сачињавала и предавања из српско-хрватског језика и рачунице.

Течајеви за кандидате за полагање мајсторских испита – ови течајеви били су намењени лицима која се спремају да полагају мајсторски испит, и на њима су проучавани Закон о радњама, Закон о заштити радника, Закон о социјалном осигурању радника, трговачко и менично право, рачуноводство и књиговодство, познавање робе са технологијом, дописивање, цртање, порези и царине, и државни језик са правописом.

Општи течајеви за занатске ученике – ови течајеви организовани су у местима у којим нису постојале стручне продужне школе, и њихов наставни план обухватао је српскохрватски језик, рачун и основе геометрије, националну географију са историјом, и основе цртања.⁵⁹

У 1935. години одржано је укупно девет стручних течајева, четири општа течаја за занатске ученике, један течај за кандидате за полагање мајсторских испита, и један течај из српскохрватског језика и рачуна,⁶⁰ и то:

- обућарски течај у Суботици – одржан је од 18. 4. до 19. 6. 1935.

⁵⁷ АВ, Ф. 92, 8678/1934.

⁵⁸ АВ, Ф. 92, Тематска група „Записници са седница коморског Већа” а. ј. 30, Пленарна седница коморског Већа, од 18. 12. 1934.

⁵⁹ Публикација Трговинско-индустријске и занатске коморе у Новом Саду, Извештај о раду Завода за унапређивање занатства, трговине и индустрије при Трговинско-индустријској и занатској комори у Новом Саду, Нови Сад 1939, у: АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 70/1939, прилог предмета: публикација.

⁶⁰ Исто.

године, са наставником Милисавом Рајковићем, стручним учитељем Државног завода за унапређење индустрије и занатства, и 25 слушалаца (мајстора и помоћника) који су са успехом завршили курс.

- кројачки течај у Сенти – одржан је од 2. 6. до 18. 8. 1935. године, са наставником Божидаром Рајковићем, стручним учитељем Државног завода.
- први течај стручне школе за берберско-фризерске ученике – одржан је од 15. 2. до 15. 5. 1935. године, наставници су били чланови Удружења занатлија у Новом Саду (Олушки Радован, Мартин Фрања, Петровић Душан, Бенковић Јоца, Бетдековски Бора и Маринковић Лазар). Течај је имао преко сто учесника, подељених у више разреда.⁶¹
- други течај стручне школе за берберско-фризерске ученике – одржан је од 16. 9. до 16. 12. 1935, са истим распоредом по разредима и наставницима као и претходни.⁶²
- берберско-фризерски течај у Суботици – одржан је од 28. 8. до 29. 9. 1935, са наставником Лукинић Стеваном, стручним учитељем Завода за унапређење занатства при Занатској комори у Београду. Течај је свршило 44 слушаоца.
- столарски течај у Бачкој Паланци – одржан је од 21. 10. до 20. 11. 1935, са наставником Гезом Волфрамом, архитектом. Течај је свршило 22 слушаоца.
- обућарски течај у Новом Врбасу – одржан је од 9. 11. до 22. 12. 1935, са наставником Милисавом Рајковићем, стручним учитељем Државног завода. Слушалаца је било укупно 24 (мајстора и помоћника), и сви су са успехом завршили течај.
- тродневни стручни течај за аутогено заваривање у Новом Саду – организован је од стране Завода у сарадњи са Творницом за душик д.д. из Руша код Марибора (Словенија), у времену од 16. до 18. 10. 1935. године. Предавачи на течају били су стручњаци поменутог предузећа, уз приказивање филмова и дијапозитива, и практично приказивање аутогеног заваривања у Поткивачкој школи Дунавске бановине. Одзив учесника био је веома велик (преко 300).⁶³

⁶¹ АВ, Ф. 92, 1205/1935.

⁶² АВ, Ф. 92, 7747/1935.

⁶³ АВ, Ф. 92, 7459/1935.

- тродневни стручни течај за аутогено заваривање у Суботици – одржан је од 21. до 23. 10. 1935, у истој организацији и програму рада као и претходни одржан у Новом Саду.⁶⁴
- општи занатски течајеви одржани су у Кисачу,⁶⁵ Чибу,⁶⁶ Гакову⁶⁷ и Колуту.⁶⁸
- течај за кандидате за полагање мајсторских испита – одржан је у Новом Саду од 2. 9. до 19. 11. 1935, и завршило га је 25 учесника, помоћника разних занатских струка.⁶⁹

У току 1936. године одржано је укупно 26 течајева, које су завршили 676 слушалаца, и то: четири стручна занатска течаја, два специјална стручна течаја, четири течаја за кандидате за полагање мајсторских испита и 14 течајева за опште образовање ученика.

Стручни занатски течајеви одржани у 1936. години били су:

- месарско-кобасичарски течај у Новом Врбасу – одржан је 16.1. до 5. 3. 1936. године, а наставници на течају били су др Косановић Ђуро и Гутсон Вилим, ветеринари, Килц Јован, Реперт Јован и Вилхер Јован, месари, и Бишоф Јован, ревизор Централне задруге из Новог Сада. На течају је учествовало 27 месарских и кобасичарских мајстора и помоћника из Новог Врбаса и околних места.
- обућарски течај у Црвенки – одржан је од 3. 2. до 23. 3. 1936, са наставником Стеваном Фејешом из Куле, и 20 учесника.
- столарски течај у Сомбору – одржан је од 27. 4. до 26. 5. 1936, а наставник је био Геза Волфрам, стручни учитељ Завода за унапређење занатства Занатске коморе у Београду. Течај је свршило 25 учесника.
- кројачки течај у Бачком Добром Пољу и Пашићеву – одржан је од 31. 7. до 29. 8. 1936, са наставником Јозефом Сатори из Новог Сада. Прва половина течаја је одржана у Бачком Добром Пољу, а друга у Пашићеву. Течај је завршило укупно 20 слушалаца.
- дводневни стручни течај за аутогено заваривање у Новом Саду,

⁶⁴ Исто.

⁶⁵ АВ, Ф. 92, 9366/1934.

⁶⁶ АВ, Ф. 92, 8972/1934.

⁶⁷ АВ, Ф. 92, 1446/1935.

⁶⁸ АВ, Ф. 92, 9834/1934.

⁶⁹ Наведена публикација, у: АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 70/1939, прилог предмета: публикација.

одржан 15 и 16. 9. 1936. године.⁷⁰

Специјални стручни течајеви одржани у 1936. години били су:

- течај из познавања материјала за металце, у Новом Саду – одржан је од 12. 5. до 27. 6. 1936, а наставник је био инж. Леон Пољокан, професор Трговачке академије. Течај је похађало 36 слушалаца.
- течај из рачунице и геометрије у Новом Саду – одржан је од 14. 9. до до 6. 11. 1936. године, са већ поменутиим наставником инж. Леоном Пољокан. Течај је похађало 26 слушалаца.

Течајеви за кандидате за полагање мајсторских испита у 1936. години одржани су у Апатину, Бачкој Тополи, Иригу и Старом Сивцу, и са успехом их је свршило прео 100 кандидата.

Течајеви за опште образовање ученика у 1936. години одржани су у Чибу (2), Обровцу (2), Кисачу (2), Чонопљи (2), Буљкесу (2), Вепровцу, Дероњама, Кулпину и Светозару Милетићу, са укупно 385 слушалаца.

Течајеви из српскохрватског језика и занатске рачунице у 1936. години одржани су у Новом Врбасу и Црвенки, са укупно 47 учесника.⁷¹

У истој години, организован је и први течај за аранжирање излога, одржан у априлу 1936. године и Новом Саду.⁷²

У 1937. години одржано је укупно 35 течајева, и то четири врсте течајева (стручни, специјални, течајеви за кандидате за полагање мајсторских испита и течајеви за опште образовање ученика, као и претходне (1936) године.

У овој години одржано је девет стручних течајева:

- кројачки течај у Бачкој Паланци – трајао је од 29. 1. до 13. 3. 1937. године, са наставницима Јозефом Сатори, Ремлингер Рудолфом и Такач Јосифом. Учествовало је 29 слушалаца течаја.
- течај из бетонских радова за зидарске мајсторе у Новом Саду – одржан је од 3. 2. до 12. 3. 1937, са наставником инж. Срећком Пуст, професором Државне средње техничке школе. Циљ овог течаја био је да усаврши зидарске мајсторе у извођењу бетонских радова и припреми их за допунски испит који је био прописан Правилником о обиму и разграничењу грађевинских

⁷⁰ АВ, Ф. 92, 8505/1936.

⁷¹ Наведена публикација, у: АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 70/1939, прилог предмета: публикација.

⁷² АВ, Ф. 92, 2370/1936.

радњи. У течају је учествовало 29 слушалаца.

- течај из бетонских радова за зидарске мајсторе у Сомбору – одржан је од 8. 2. до 27. 4. 1937, са наставником инж. Кротин Светозаром, бившим наставником Чешке више техничке школе у Прагу. Похађало га је 15 учесника.
- берберско-фризерски течај у Суботици – трајао је у времену од 20. 8. до 26. 9. 1937, са наставником Стеваном Лукинићем, и завршило га је 27 учесника.
- берберско-фризерски течај у Сомбору – трајао је у времену од 27. 9. до 27. 10. 1937. године, са истим наставником као и у Суботици, и завршило га је 23 учесника.
- столарски течај у Кули – отпочео је 12. 9. 1937, и после привременог прекида, завршен је 25. 2. 1938. године. Наставник је био Вајнер Фрања из Суботице, и похађало га је 26 учесника.
- течај из познавања материјала за металце у Новом Саду – одржан је 23. 9. до 30. 10. 1937, са наставником инж. Леоном Пољокан, и успешно га је завршило 16 слушалаца.
- течај из аутогеног заваривања у Новом Саду – организован је (као и 1935) у сарадњи са Творницом за душик д.д. из Руша код Марибора (Словенија), од 20. 10. до 3. 11. 1937, са наставником инж. Леоном Кнезом, и похађало га је 30 учесника.
- пекарски течај у Старом Бечеју – одржан је од 1. 11. до 30. 11. 1937, са наставником Људевитом Киселим, уз учешће 28 слушалаца.

У 1937. години одржано је укупно три специјална течаја, и то: течај из пореског законодавства за занатлије и трговце у Новом Саду (трајао је од 18. до 22. 10. 1937, са наставником Н. Црнојевићем, вишим секретаром финансијске дирекције), и два течаја из српскохрватског језика и рачунице, одржана у Кули и Бачкој Паланци, у вези са стручним течајевима за столаре, односно кројаче, који су одржани у тим местима.

Што се тиче течајева за кандидате за полагање мајсторских испита, у овој години одржано их је укупно 10 у следећим местима: Србобран, Стари Бечеј, Тител, Илок, Стара Пазова, Бачка Паланка, Жабал, Суботица и Нови Сад (два, први за занатске помоћнике, а други за индустријске раднике), и завршило их је око 300 кандидата.

У току 1937. године одржано је 13 течајева за опште образовање ученика, и то у Горњем Ковиљу, Шајкаш Светом Ивану, Чибу, Буљкесу,

Дероњама, Гакову, Обровцу, Кулпину, Вепровцу, Светозар Милетићу, Кисачу, Чонопљи и Будисави. Завршило их је преко триста ученика.

У овој години треба истаћи да је Завод упутио два питомца на стручно усавршавање у иностранство, и то: Вагнер Јована, кројача из Новог Сада, на курс у стручној школи „Наполитано” у Паризу, и Косту Симина из Новог Сада на учење крзнарског заната у Братиславу. Такође, новчано је помогао Габел Хенрику, месару из Новог Врбаса, похађање Стручне месарско-кобасичарске школе у Берлину.⁷³

Највећи део активности Завода у 1938. години односио се на одржавање течајева, као једном од најефикаснијих начина за унапређевање стручне спреме. У току ове године одржано је 35 течајева, које је успешно завршило 1.041 привредник. Проширењем делокруга рада Завода на трговину (и угоститељство), које је уследило крајем 1937, у задатке Завода ушло је и организовање трговачких течајева. По врстама, одржано је седам стручних занатских течајева, четири течаја за кандидате за полагање мајсторских испита, три течаја из српскохрватског језика, шест трговачких течајева и 15 течајева за опште образовање ученика.

Стручних занатских течајева одржано је у 1938. години укупно седам, и то:

- кројачки течај за мајсторе у Новом Саду – одржан је од 24. 1. до 23. 2. 1938, а предавач је био Вагнер Јован, стручни наставник из Новог Сада, и завршило га је 30 слушалаца.
- течај из армирано-бетонских радова у Новом Саду – отпочео је 2. 2. а завршио се 4. 3. 1938. године. Предавачи на течају били су инж. Срећко Пуст и инж. Милан Цветков. Курс је завршило 27 учесника.
- обућарски течај у Новом Саду – трајао је од 20. 6. до 7. 7. 1938. године, уз учешће 28 обућарских мајстора и помоћника, и са наставником Костом Симиним из Новог Сада.
- кројачки течај у Сомбору – одржан је од 16. 8. до 16. 9. 1938, уз учешће 23 кројачка мајстора, и са предавачем Петром Иђушким, стручним наставником из Сомбора, који се вратио са стручног усавршавања из Беча и Будимпеште.
- мушки и женски кројачки течај у Сенти – одржан је од 8. до 29. 8. 1938, са Јованом Вагнером, стручним наставником из Новог

⁷³ Наведена публикација, у: АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 70/1939, прилог предмета: публикација.

Сада, и око 30 учесника.

- кројачки течај у Старој Кањижи – трајао је од 20. 1. до 20. 2. 1938. године. Наставник је био Футо Тома, кројачки мајстор из Суботице. Течај је завршило 28 слушалаца.
- кројачки течај у Црвенки – одржан је од 1. 2. до 1. 3. 1938. године, са 27 учесника, и стручним наставником Симоном Хелцлом из Новог Сада.

Течајева за кандидате за полагање мајсторских испита одржано је у овој години укупно четири, и то три у Новом Саду и један у Сомбору. Свршило их је 140 учесника.

Течајеви из српскохрватског језика и рачунице одржани су у Старој Кањижи, Суботици и Бачкој Тополи, и похађало их је укупно 80 учесника.

Течајеви за опште образовање ученика одржани су у Товаришеву, Куцури, Гакову, Вепровцу, Чонопљи, Светозар Милетићу, Буљкесу, Гајдобри, Дeroњама, Кисачу, Кулпину, Чибу, Обровцу, Шајкаш Светом Ивану, и Вајској, са укупно око 430 ученика.

Проширењем делокруга рада Завода за трговину, Завод је у 1938. години организовао шест трговачких курсева, и то:

- течај из двојног књиговодства у Суботици – одржан је од 5. 4. до 2. 6. 1938, са 35 слушалаца, и наставником Јелић Иваном, професором Државне трговачке академије.
- течај из немачке кореспонденције у Новом Саду – трајао је од 7. 3. до 8. 4. 1938. године, са наставником Милер Јакобом, професором Државне трговачке академије, и 15 успешно свршених слушалаца.
- течај из српскохрватског језика, немачке кореспонденције, калкулације и рачунице у Кули – одржан је од 16. 12. 1937. до 26. 2. 1938. године, свршило га је 25 учесника, а наставници су били Васо Жеравица, Јозеф Дикман, и Милан Грубић, учитељи.
- течај из трговачке рачунице и калкулације, трговачког двојног књиговодства и трговачке кореспонденције у Бачком Петровцу – отпочео је 2. 2, а завршен је 20. 4. 1938, са 30 слушалаца и наставницима инж. Иван Груњик и Павле Феђи.
- течај из трговачке кореспонденције у Бачкој Тополи – одржан је од 1. 11. 1938. до 17. 2. 1939, имао је 32 слушаоца, са наставником Ђ. М. Трбовићем.
- течај из аранжирања излога и рекламе у Новом Саду – први ове

врсте, одржан је од 25. 7. до 13. 11. 1938. године. Настава је рађена по угледу на Школу примењене уметности у Братислави, коју су завршили наставници овог течаја Слободан Ковачевић из Новог Сада и Богдан Густав из Сомбора. На курсу је учествовало 22 трговачка помоћника – аранжера излога, од чијих радова је касније приређена Изложба аранжерских радова.⁷⁴

У 1939. години одржано је укупно 45 течајева кроз које је прошло укупно 1.365 привредника, од њих 1.188 занатлија и 177 трговаца.⁷⁵

Што се тиче стручних занатских течајева, у овој години одржано је 20 курсева са укупно 617 учесника, и то су били следећи:

- кројачки течај у Старој Моравици, који је одржао Тома Футо, стручни наставник из Суботице, и трајао је од 1. 2. до 4. 3. 1939, са 28 слушаца.⁷⁶
- течај из бетонских радова у Новом Саду, намењен зидарским мајсторима у циљу да се спреме за допунски испит прописан Правилником о обиму и разграничењу грађевинских радњи, одржан је од 6. 2. до 4. 3. 1939. године. Наставници су били инж. Срећко Пуст и инж. Милан Цветков, а курс је уписало 27 зидарских мајстора, а завршило 21 лице.⁷⁷
- кројачки курс у Кули, одржан од 8. 2. до 4. 3. 1939, са наставником Петром Иђушким, кројачем из Сомбора, и 34 слушаца курса.⁷⁸
- берберско-фризерски течај у Новом Саду, одржан је од 6. 3. до 18. 4. 1939, а приређен у сарадњи са Државним заводом из Београда, са наставником Лукинић Стеваном из Београда. Течај је завршило 32 слушаца од 42 пријављена на почетку курса.⁷⁹
- стручни продужни шегртски берберско-фризерски течај у Новом Саду, одржан је од 6. 2. до 22. 5. 1939. године. Наставници су били чланови Удружења занатлија из Новог Сада: Петровић Душан, Јурик Јован, Иваница Петар, Олушки Радован, Чупић Бошко, Бенковић Јоца и Ковачевић Паја. Течај је похађало 120

⁷⁴ Наведена публикација, у: АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 70/1939, прилог предмета: публикација.

⁷⁵ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 84/1939.

⁷⁶ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 30/1939.

⁷⁷ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 30/1939.

⁷⁸ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 7/1939.

⁷⁹ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 6/1939.

ученика (берберских и фризерских шегрта), подељених у 6 разреда.⁸⁰

- течај из техничког цртања за металце, мајсторе, помоћнике и индустријске раднике из металургијских струка (бравари, машинбравари, механичари, лимари и др.) у Новом Саду, одржан је 6. 3. до 13. 4. 1939. године. Предавач на курсу био је инж. Васа Ешкичевић, технички стручњак војног ваздухопловства. Од 35 уписаних слушалаца, њих 23 је успешно завршило курс.⁸¹
- течај из мушког и женског кројачког заната у Старом Бечеју, одржан је од 23. 3. до 14. 5. 1939, са наставником Јосипом Липником, стручним учитељем Државног завода из Београда. Течај је имао по 20 учесника за оба курса.⁸²
- електроинсталатерски течај у Новом Саду, који је започео 24. 4. 1939. године и трајао месец дана, са наставним програмом који је обухватао основне законе и принципе рада електротехничких стројева, њихову примену, пренос енергије, примену електротехнике, струјомере, осигураче, проводнике, прорачун осветљења, планове, предрачунае, оправке мотора, отклањање радио сметњи, познавање електричног материјала и других прописа, електротехнику слабе струје, сигнална постројења, телеграфска постројења, громобране, и основе радио технике. наставници су били инжењери Пониж Рајко, Драгојлов Никола и Љубојевић Владимир. На течај се пријавило 28 учесника.⁸³
- пекарски течај у Суботици, одржан од 15. 4. до 26. 5. 1939, са предавачем Кисели Људевитом из Винковаца, повременим наставником Државног завода, и учешће 23 слушаоца.⁸⁴
- течај из аутогеног заваривања у Новом Саду, започео 24. 4. 1939, и трајао је 14 дана. Течај је организован (као и претходних година) у сарадњи са Творницом за душик д. д. из Руша крај Марибора, са предавачем инж. Леом Кнезом и мајстором Ђуроковић Стеваном. Похађало га је 29 учесника.⁸⁵
- течај из аутогеног заваривања у Сомбору, одржан је од 8. до 20.

⁸⁰ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 8/1939.

⁸¹ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 10/1939.

⁸² АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 11/1939.

⁸³ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 16/1939.

⁸⁴ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 19/1939.

⁸⁵ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 20/1939.

5. 1939. године и организован је као и исти течај, претходно организован у Новом Саду. Похађало га је 25 учесника.⁸⁶

- столарски течај у Старом Сивцу, одржан од 11. 4. 1939, у трајању од месец дана, са стручним столарским наставником арх. Гезом Волфрамом из Новог Врбаса, и 28 слушалаца.⁸⁷
- мушко-кројачки течај у Жабљу, одржан од 19. 4. до 11. 5. 1939, са наставником Јосипом Липником из Београда, и 25 учесника.⁸⁸
- мушки и женски кројачки течај у Чуругу, одржан од 31. 5. до 21. 6. 1939, са предавачем Јосипом Липником, стручним учитељем Државног завода из Београда. Течај је имао укупно 30 учесника, од којих су многи похађали оба курса.⁸⁹
- кројачки течај у Старом Сивцу, одржан од 30. 5. до 22. 6. 1939. године, са предавачем Петром Иђушким из Сомбора, стручним учитељем Завода, и 24 учесника течаја.⁹⁰
- кројачки течај у Бездану, одржан од 3. 7. до 21. 7. 1939. године, са предавачем Петром Иђушким из Сомбора, и 28 слушалаца.⁹¹
- женско-кројачки течај у Новом Саду, организован у сарадњи са Државним заводом из Београда и одржан од 1. 9. до 2. 10. 1939, са предавачем Јосипом Липником, стручним учитељем Државног завода. Од 54 уписана слушаоца, њих 35 је успешно завршило курс.⁹²
- кројачки течај у Бајмоку, одржан од 14. до 30. 8. 1939, са предавачем Петром Иђушким из Сомбора и 30 учесника течаја.⁹³

Такође, одржани су и следећи општи занатски течајеви:

- течај из српскохрватског језика и занатске рачунице у Старој Моравици, одржан од 1. 2. до 4. 3. 1939, са 28 слушалаца, и наставником Боза Лајошом, управитељем основне школе.⁹⁴
- течај из српскохрватског језика и занатске калкулације у Кули,

⁸⁶ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 21/1939.

⁸⁷ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 25/1939.

⁸⁸ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 27/1939.

⁸⁹ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 35/1939.

⁹⁰ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 36/1939.

⁹¹ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 41/1939.

⁹² АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 46/1939.

⁹³ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 50/1939.

⁹⁴ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 30/1939.

одржан од 6. 3. до 25. 4. 1939, са 30 слушалаца.⁹⁵

У истој години одржана су два течаја за кандидате за полагање мајсторских испита, и то:

- у Старом Бечеју, одржан од 27. 2. до 14. 5. 1939, са 25 слушалаца.⁹⁶
- у Новом Саду, одржан од 6. 10. до 28. 12. 1939, са око 40 слушалаца.⁹⁷

Што се тиче трговачких течајева, у овој години одржано их је шест, и то:

- течај из аранжирања излога и рекламе у Старом Бечеју, одржан од 2. 1. до 31. 1. 1939. године, са наставником Слободаном Ковачевићем, стручним учитељем Завода, и 34 слушаоца.⁹⁸
- течај из аранжирања излога и рекламе у Сомбору, трајао је од 10. 1. до 10. 3. 1939. године, са наставником Густав Богданом из Сомбора, и 35 учесника течаја.⁹⁹
- општи трговачки течај у Старом Бечеју, одржан је од 16. 2. до 6. 4. 1939. године, са наставницима др Фридман Аурелом и Штернхајм Ладиславом из Старог Бечеја, и имао је 28 учесника.¹⁰⁰
- течај из аранжирања излога и рекламе у Вечерњој школи Трговачке омладине у Новом Саду, одржан у марту 1939. године у трајању од 2 недеље, са наставником Слободаном Ковачевићем, стручним учитељем Завода, и 25 учесника.¹⁰¹
- течај из аранжирања излога и рекламе у Суботици, одржан од 15. 3. до 15. 4. 1939, са наставником Слободаном Ковачевићем, стручним учитељем Завода. Од 30 уписаних слушалаца, њих 21 је успешно завршило курс.¹⁰²
- течај из аранжирања излога и рекламе у Новом Саду, приређен у сарадњи са Удружењем аранжера излога Краљевине Југославије из Новог Сада, и одржан од 1. 7. до 15. 12. 1939. године, са 21 учесником, и наставником Слободаном Ковачевићем.¹⁰³

⁹⁵ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 7/1939.

⁹⁶ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 15/1939.

⁹⁷ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 65/1939.

⁹⁸ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 30/1939.

⁹⁹ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 30/1939.

¹⁰⁰ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 5/1939.

¹⁰¹ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 12/1939.

¹⁰² АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 13/1939.

¹⁰³ АВ, Ф. 92, група IV – 1 3. 31/1939.

- Такође, одржани су и течајеви за опште образовање ученика, и то укупно 14 течајева са 411 учесника,¹⁰⁴ међу којима између осталих у Вајској,¹⁰⁵ у Пачиру,¹⁰⁶ у Чонопљи и Светозар Милетићу,¹⁰⁷ Дероњама, Куцури, Обровцу, Буљкесу, Вепровцу, Гајдобри, Гакову, Чибу, Надаљу и Плавни.¹⁰⁸

У 1940. години Завод је организовао укупно 50 течајева, од чега 46 занатских, а по врстама одржано је:

- 21 стручни занатски течај
- 18 течајева за опште образовање ученика
- 4 течаја за кандидате за полагање мајсторских испита
- 3 општа занатска течаја
- 3 трговачка течаја
- 1 течај за индустријалце и индустријске раднике цигларско-црепарске струке.

Кроз ове течајеве прошло је 1.744 ученика.¹⁰⁹

У сарадњи са Удружењем индустријалаца цигларско-црепарске струке и Удружењем циглара Дунавске бановине, Завод је приредио течај са предавањима из цигларско-црепарске струке, који је одржан од 26. 2. до 3. 3. 1940. године у Новом Саду. На овом течају предавао је већи број стручњака из поменуте струке из Новог Сада, Београда, Кикинде, Чуруга и са Цигларске школе у Цвикау (Немачка): инж. Павле Васић, инж. Влада Пауновић, арх. Милан Радин, инж. Александар Шумахер, инж. Петар Милићевић, инж. Савин Карло. На овом течају учествовало је више од 100 власника и радника цигларско-црепарских предузећа.¹¹⁰

Исте године, приређени су следећи стручни занатски курсеви:

- мајсторски пекарски течај у Новом Саду, одржан је од 2. 1. до 14. 2. 1940, у сарадњи са Државним заводом за унапређење индустрије из занатства из Београда. Наставник је био Људевит

¹⁰⁴ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 84/1939.

¹⁰⁵ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 14/1939.

¹⁰⁶ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 26/1939.

¹⁰⁷ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 34/1939.

¹⁰⁸ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 84/1939.

¹⁰⁹ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 5/1941.

¹¹⁰ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 38/1940.

Кисели, а похађало га је 27 учесника.¹¹¹

- стручни течај за графичке раднике у Новом Саду, организован је у сарадњи са Удружењем ималаца штампарских предузећа и Савезом графичких радника. Отпочео је 10. 1. 1940. и трајао три месеца, до 14. 4. 1940. године. Наставник је био Светозар Марковић, академски сликар. Течај је завршило 24 слушаоца.¹¹²
- течај из грађевинских заната у Новом Саду, организован је у циљу обуке помоћника из зидарских, тесарских, клесарских и бунарџијских струка за предстојећи мајсторски испит. Течај је одржан од 10. 1. до 17. 2. 1940. године, а предавали су инж. Срећко Пуст, инж. Сава Поповић, Фрања Милошевић, Ваза Вучковић и инж. Теодор Аврамовић. Похађало га је 19 слушаоца.¹¹³
- течај из зидарског заната у Суботици, одржан је од 22. 1. до 2. 3. 1940. године, са наставником Гршић Људевитом, градитељем, и 24 слушаоца.¹¹⁴
- кројачки течај у Оџацима, одржан од 30. 1. до 17. 2. 1940. године, са наставником Петром Иђушким, стручним учитељем Завода, и 23 полазника.¹¹⁵
- течај за собосликере и личиоце у Суботици, одржан је од 8. 2. до 1. 4. 1940. године, са 27 учесника и наставником Фаркаш Војиславом, академским сликаром.¹¹⁶
- кројачки течај у Бачкој Тополи, одржан је 13. 2. до 9. 3. 1940. године. На течају је било 25 учесника, а наставник је био Тома Футо, стручни учитељ из Суботице.¹¹⁷
- столарски течај у Сенти, отпочео је 11. 3. 1940. године, и трајао месец дана, до 11. 4. 1940. године. Похађало га је 35 слушаоца, а наставник је био Геза Волфрам, архитекта.¹¹⁸
- кројачки течај у Темерину, одржан је 4–17. 3. 1940, са наставником Петром Иђушким, стручним учитељем Завода, и 28 учес-

¹¹¹ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 89/1939.

¹¹² АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 71/1939.

¹¹³ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 93/1940.

¹¹⁴ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 92/1939.

¹¹⁵ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 12/1940.

¹¹⁶ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 11/1940.

¹¹⁷ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 14/1940.

¹¹⁸ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 33/1940.

ника.¹¹⁹

- течај за собосликере и личноце у Новом Саду, одржан је у сарадњи са Државним заводом за унапређење индустрије из занатства из Београда, од 20. 3. до 10. 5. 1940. године. Наставник је био Фар Ђура, а похађало га је 35 учесника.¹²⁰
- течај из мушко-кројачког заната у Сомбору, приређен је сарадњи са Сомборском занатлијском омладином „Зора”, и одржан од 1. 4. до 1. 6. 1940. године, са наставником Петром Иђушким из Сомбора, стручним учитељем Завода, и 25 слушалаца.¹²¹
- течај за берберске и фризерске ученике у Новом Саду, одржан је у сарадњи са Берберско-фризерском секцијом Удружења занатлија у Новом Саду, и отпочео је 5. 2, а завршио се 3. 6. 1940. године. Течај је похађало 70 учесника подељених у више разреда.¹²²
- столарски течај у Апатину, приређен од 23. 4. до 23. 5. 1940, са наставником Гезом Волфрамом, стручним учитељем Завода, и 29 слушалаца.¹²³
- берберско-фризерски течај у Новом Саду, организован у сарадњи са Државним заводом и одржан од 3. 6. до 15. 7. 1940, са наставником Стеваном Лукинићем, стручним учитељем Државног завода, и 21 слушаоцем који су успешно завршили течај.¹²⁴
- кројачки течај у Суботици, приређен у сарадњи са Државним заводом и одржан од 10. 7. до 25. 8. 1940, са наставником Јосипом Липником, стручним учитељем Државног завода, и 76 слушалаца (мајстора и старијих помоћника), који су учили кројење мушког и женског одећа.¹²⁵
- стручни течај из обућарског заната у Новом Саду, такође организован у сарадњи са Државним заводом, и одржан од 25. 7. до 9. 9. 1940, са наставником Милисавом Рајковићем, стручним учитељем Државног завода, и 62 слушаоца.¹²⁶
- кројачки течај у Фекетићу, одржан од 12. до 24. 8. 1940. године,

¹¹⁹ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 42/1940.

¹²⁰ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 28/1940.

¹²¹ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 30/1940.

¹²² АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 18/1940.

¹²³ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 49/1940.

¹²⁴ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 56/1940.

¹²⁵ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 54/1940.

¹²⁶ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 58/1940.

са наставником Петром Иђушким, стручним учитељем Завода, и 22 полазника.¹²⁷

- кројачки течај у Суботици, одржан од 27. 8. до 20. 10. 1940. године, са наставником Драгојлом Страјнићем из Београда, и 45 слушалаца.¹²⁸
- помоћнички кројачки течај у Новом Саду, трајао је о 22. 9. до 30. 10. 1940, са наставником Драгојлом Страјнићем из Београда, и 61 учесником.¹²⁹
- стручни течај за кројачке мајсторе у Новом Саду, одржан је од 11. 9. до 8. 10. 1940. године. На овом течају узело је учешће 59 самосталних кројачких мајстора, који су желели да се упознају са нарочитим практичним системом кроја наставника Драгојла Страјнића, који је дуго низ година провео на стручном усавршавању у иностранству.¹³⁰
- течај за берберске и фризерске ученике у Новом Саду, отпочео је 14. 10. 1940. године, и трајао око три и по месеца. Течај је похађало 107 учесника.¹³¹

Што се тиче општих занатских течајева, у 1940. години одржани су:

- општи занатски течај у Србобрану, са 25 учесника¹³²
- општи занатски течај у Крњаји, са 34 полазника¹³³
- течај из српскохрватског језика, дописивања и занатске калкулације у Бачкој Тополи, са 25 слушалаца.¹³⁴

У истој години, одржана су и четири течаја за кандидате за полагање мајсторских испита, и то:

- два течаја у Новом Саду, са укупно 55 слушалаца,¹³⁵
- у Бачкој Тополи, са 34 полазника течаја,¹³⁶

¹²⁷ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 48/1940.

¹²⁸ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 66/1940.

¹²⁹ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 68/1940.

¹³⁰ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 59/1940.

¹³¹ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 67/1940.

¹³² АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 17/1940.

¹³³ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 19/1940.

¹³⁴ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 14/1940.

¹³⁵ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 53/1940; 85/1940.

¹³⁶ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 25/1940.

– у Апатину, са 66 слушалаца.¹³⁷

Такође, одржани су и течајеви за опште образовање ученика, и то у Дероњама,¹³⁸ Чибу,¹³⁹ Буљкесу,¹⁴⁰ Светозару Милетићу,¹⁴¹ Чонопљи,¹⁴² Обровцу,¹⁴³ Вепровцу,¹⁴⁴ Дарди (2), Гајдобри,¹⁴⁵ Надаљу,¹⁴⁶ Гложану, Бајши, Кисачу, Куцури,¹⁴⁷ Шајкашу (2), и Гакову,¹⁴⁸ похађало их је преко 500 ученика.¹⁴⁹

Што се тиче трговачких течајева, у овој години одржана су три:

- течај из српскохрватског језика и трговачке рачунице у Бачкој Тополи¹⁵⁰
- трговачки течај у Старој Моравици¹⁵¹
- течај из аранжирања излога и рекламе у Старој Пазови, одржан од 1. до 14. јула 1940, који је похађало 22 учесника, а наставник је био Слободан Ковачевић, стручни учитељ Завода.¹⁵²

Рад Завода за унапређивање занатства, трговине и индустрије при Трговинско-индустријској и занатској комори у Новом Саду био је веома интензиван, и захваљујући знатним финансијским средствима које му је омогућила Комора, показивао је напредак из године у годину. То показује и следећи преглед броја одржаних курсева на коморском подручју по годинама, од оснивања Завода до 1940. године:

- у 1935. години одржано је 15 течајева
- у 1936. години одржано је 26 течајева

¹³⁷ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 10/1940.

¹³⁸ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 53/1939.

¹³⁹ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 86/1939.

¹⁴⁰ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 74/1939.

¹⁴¹ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 81/1939.

¹⁴² АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 73/1939.

¹⁴³ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 72/1939.

¹⁴⁴ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 60/1939.

¹⁴⁵ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 63/1939.

¹⁴⁶ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 90/1939.

¹⁴⁷ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 47/1939.

¹⁴⁸ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 79/1939.

¹⁴⁹ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 5/1941.

¹⁵⁰ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 20/1940.

¹⁵¹ Исто.

¹⁵² АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 45/1940.

- у 1937. години одржано је 35 течајева
- у 1938. години одржано је 35 течајева
- у 1939. години одржано је 45 течајева
- у 1940. години одржано је 50 течајева¹⁵³

Коморско особље, које је чинило и особље коморског Завода, препознало је значај естетског изгледа радње, како споља тако и изнутра, и значај развијања укуса, осећаја за лепо и допадљиво, за облик и стил, и да без рекламе, која у ствари значи на што упадљивији начин скренути публици пажњу на одређени предмет, не може постојати успешна трговачка радња, поготово у већим местима где је и конкуренција већа. Тако је главни секретар Коморе и Управник коморског Завода др Славко Станић, још 1937. године објавио књигу *Вештина продаје и рекламе*¹⁵⁴ коју је Комора бесплатно поделила свим продужним и стручним школама на свом подручју.

У истом циљу, крајем 1940. године, тачније 1. октобра, почела је са радом коморска Школа за трговину и декоративну вештину, прва своје врсте у тадашњој држави. Задатак ове школе био је да створи кадар „напредних” трговаца, вештих продаваца, аранжера излога, рекламних стручњака и трговачких организатора. Школа је у својој првој (и нажалост, јединој) школској 1940/41. години примила укупно 40 ученика.¹⁵⁵

Иако је у 1940. години одржан рекордан број курсева и отворена нова коморска Школа, општи услови за рад Завода на стручном усавршавању занатлија, трговаца и индустријалаца и њиховог подмлатка, и на тај начин за напредак трговине и заната, били су знатно неповољнији него ранијих година. То је била последица ратне психозе и учесталог позивања привредника на војне вежбе, до чега је дошло већ крајем 1939. године, и услед тога је дошло до отказивања многих већ организованих курсева, као и до смањеног интересовања за курсеве за стручно усавршавање код занатлија и трговаца, као и њихових помоћника и шегрта.

Почетком 1941. године, коморски Завод је и поред неповољних прилика и даље интензивно радио на организацији течајева за занатлије и трговце. Између осталих, био је у плану још један течај за ау-

¹⁵³ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 5/1941.

¹⁵⁴ С. Станић, Вештина продаје и рекламе, Нови Сад 1937, у: АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 82/1939, прилог предмета: публикација.

¹⁵⁵ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 5/1941.

тогено заваривање,¹⁵⁶ али уласком Краљевине Југославије у рат, рад Коморе је нагло прекинут.

РЕЗИМЕ

На седници изабраних представника трговаца и занатлија Бач-бодршке жупаније одржаној 1. фебруара 1919. године конституисана је Трговачко-занатлијска комора у Новом Саду, чији је су задаци, између осталог, били да узима иницијативу за оснивање и подизање корисних установа за напредак трговине и заната, као што су берзе, стручне школе, курсеви (течајеви), музеји и друго. У том циљу Комора је организовала стручне течајеве за поједине занатске и трговачке струке. Унапређивањем занатства, и нарочито занатског подмлатка, Комора се бавила од свог оснивања, али први занатски течај на подручју Коморе одржан је 1923. године, и обухватао је познавање обућарског материјала, обућарске алате, и стручно цртање. На курс се уписало 40 ученика. Први наредни занатски течајеви на подручју Коморе одржани су у 1925. години, и то: женско-кројачки, мушко-кројачки и ципеларски. У наредним годинама Комора је организовала више стотина стручних течајева, међу којима: кројачке, ципеларске, фризерске, зидарско-тесарске течајеве, опште курсеве из књиговодства, социјалног законодавства, меничног права и кореспонденције, курсеве за аутогено заваривање и резање, за зидаре и тесаре, молерско-фарбарске курсеве, курс народног веза, течај из електромеханике, ткачко-текстилне течајеве, курс за вулканизирање и лепљење гумене обуће, месарско-кобасичарске течајеве, течајеве из познавања материјала за металце, из рачунице и геометрије, течајеве за аранжирање излога, течајеве из бетонских радова за зидарске мајсторе, пекарске и столарске течајеве, течајеве из армирано-бетонских радова, из цигларско-црепарске струке, течајеве за собосликоре и личиоце, и др. У периоду од 1935. до 1940. године одржано је преко 200 течајева. Крајем 1940. године почела је са радом коморска Школа за трговину и декоративну вештину, прва своје врсте у тадашњој држави, чији је задатак био да створи кадар „напредних” трговаца, вештих продаваца, аранжера излога, рекламних стручњака и трговачких организатора. Почетком 1941. године, уласком Краљевине Југославије у рат, рад Коморе је нагло прекинут.

¹⁵⁶ АВ, Ф. 92, група IV – 1 З. 27/1941.

Светлана Љубљанац, архивски саветник
 Архив Војводине, Нови Сад

ХМЕЉАРСТВО У ВОЈВОДИНИ

Сажетак: У раду је дат шири приказ узгајања хмеља на просторима данашње Војводине, односно Бачког Петровца. Износимо податке о производњи хмеља из његовог *златној доба* и катастрофалне кризе хмељарства, која је директно погодила и пиварску индустрију. Рад је заснован на необјављеној архивској грађи фонда Краљевске банске управе Дунавске бановине који се чува у Архиву Војводине.

Кључне речи: хмељ, Бачки Петровац, школа, криза, пиво

Највећа заслуга за узгој хмеља на просторима данашње АП Војводине, односно Бачке, припада грофу Андреју Хадик¹ (1710–1790), знаменитој личности осамнаестог века. Хадик је био истакнути војсковођа који је својим заслугама постао фелдмаршал на двору краљице Марије Терезије. Године 1763. је добио мађарску грофовску титулу, 1765. године је постављен за члана дворског Ратног савета у Бечу, а 1769. године је добио велики посед у данашњем Футогу, касније властелинство грофа Котека. За доживотног главног жупана Бачко-бодрошке жупаније именован је 1776. године.

Гроф Хадик је 1770. године на ове просторе први донео хмељ,² почео да га сади на свом поседу и да подиже прве хмељарнике.³

¹ З. Ђере, „Војсковођа Марије Терезије. Гроф Андраш Хадик од Футога”, у: *Војвођански историј у контексту европске историје. Личности војвођанској историје*, Зборник радова 2, Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за историју, Нови Сад – Бачка Паланка 2014, 229–242.

² Хмељ (*Humulus lupulus*) је вишегодишња биљка чије је стабло повијено, дугачко 3–6 м и прекривено оштрим длакама; цветови су једносполни, дводомни. Гаји се само женска биљка ради цветова који се употребљавају у индустрији пива. (О. Би-хаљи-Мерин и др. (ред.), *Мала енциклопедија Просвета. Овјашна енциклопедија*, том 2, М–Шчукин, Београд 1959, 942).

³ Архив Војводине, Ф. 92, Трговинско-индустријска и занатска комора Нови

Узгој и сађење хмеља се проширио и на имања у Бачком Петровцу, Кулпину, Челареву. Под утицајем изузетно повољне цене хмеља на светском тржишту, развила се велика производња ове културе у Југославији.⁴ „Златно доба” хмељарства се везује за период између 1905. и 1925. године, када је Југославија била један од највећих произвођача (продуцентата) и извозника хмеља, те је спадала у ред највећих светских произвођача ове биљне културе која је покривала око 10.000 хектара војвођанске плодне земље.⁵ Извозиле су се велике количине хмеља, а нарочито у периоду од 1923. до 1928. године. Целокупна вредност хмеља која је извезена из Југославије на светско тржиште, у периоду од 1920. до 1932. године, износила је 1.212.829.⁶ У то време, на светској ранг листи произвођача хмеља, Југославија се налазила на шестом месту (док је већ 1930. година спала на петнаесто). Тада су највећи светски произвођачи хмеља били: Немачка, Енглеска, САД и Чехословачка, код нас Словенија са долином Савиње, а центар трговине хмељом је било место Жалец. После Словеније, други велики произвођач је била Војводина и то Бачка. Села у Бачкој у којима се производио хмељ су: Бачки Петровац, Кисач, Руменка, Футог, Бегеч, Гложан, Параге, Челарево, Стапар, Бач и Гајдобра. Села у Срему: Черевих, Луг, Љуба, Ердевик, Шид, Бингула и Кукујевци.

У погледу годишње производње хмеља, као и у погледу квалитета, на првом месту је био Бачки Петровац. Најугледнији произвођачи хмеља у Бачком Петровцу су били: Чани Ђура, Врбовски Миша и Паленкаш Миша. Од трговаца са хмељом, двадесетих година прошлог века, најзначајнији је био Рудолф Таусиг (чехословачки држављанин),

Сад, 5574/23 (АВ, Ф. 92, 5574/23). Из дописа Трговачко-занатске коморе Нови Сад упућеног Министарству трговине и индустрије у Београду 1923, видимо кратак историјат о почецима производње хмеља на територији данашње АП Војводине: „Пре неких 45 година почело је властелинство грофа Котека у Старом Футогу као први у овом пределу да сади хмељ, после тога су 1891 године неки Маковник и Беличка у Петровцу куповали од футошког спахилука дуванског семена и почели истим садити мање површине. Свима се ускоро придружио бивши општински лекар у Петровцу, др Герих, и бивши општински бележник у Петровцу именом Пинтеровић. У Оцацима је отпочео производњу неки Тришлер; у Суботици неки пуковник Милодановић; почели су по томе поступно један за другим да производи хмељ”.

⁴ Т. Аврамовић, *Привреда Војводине од 1918. до 1929/30. године с обзиром на стање ње Првој свејској рајиша*, Нови Сад 1965, 99–100.

⁵ Ј. Кишгечи, „Hmeljarski magacin u Bačkom Petrovcu”, у: *Časopis iz istorije poljoprivrede*, XVIII/1, Kulpin 2010, 40–47.

⁶ М. Лазић, *Пољопривредна производња у Краљевини Југославији (1919–1940)*, Београд 1999, 86–87.

затим Хајнрих Екштајн, Лаба Тома и други. Неки трговци са хмељом су радили као посредници (комисионари), између наше производње и извоза у Чехословачку, Немачку, Енглеску, Америку и др. Најзначајнији комисионари су биле фирме: *Ј. Алјман и Ко; Едуард Грајзингер и Фрања Шренк*.

Бачки Петровац је посебно значајан за развој хмељарства и по томе што је у Бачком Петровцу 1927. године основана приватна Специјална пољопривредна школа за хмељарство.⁷

Приватна хмељарско-пољопривредна школа у Бачком Петровцу

Министарство пољопривреде и вода у Београду је 29. октобра 1927. године, а на иницијативу Словачког ратарског удружења у Бачком Петровцу, одобрило оснивање приватне Специјалне пољопривредне школе за хмељарство у Бачком Петровцу. Одобрена су и правила школе по којима је правни власник школе било Словачко ратарско удружење у Бачком Петровцу.

Циљ оснивања овакве школе је био да омладини пружи што боље стручно образовање и васпитање.

Надлежност око издржавања школе имало је њено Старатељство, а надзор над школом имало је Министарство пољопривреде и вода (према чл. 4. Закона о специјалним пољопривредним школама) преко својих органа и Земеделска Једнота у Прагу.

Старатељство се састојало из више чланова: среског економа, три заступника Словачког ратарског удружења, заступника Земеделске Једноте у Прагу, два педагога, једног рачунског заступника, једног за-

⁷ Архив Војводине, Ф. 126, Краљевска банска управа Дунавске бановине Нови Сад, III а. ј. 242 (у даљем тексту: АВ, Ф. 126). Осим ове пољопривредне школе, на територији данашње Војводине до 1918. године постојале су две ниже пољопривредне школе, у Ади и Илоку. Школа у Ади је основана 1880. године, а школа у Илоку 1897. године. Године 1921. је основана пољопривредна школа у Вршцу. Те школе су до 1927. године потпадале под надлежност Министарства пољопривреде, када су предале управним областима и то – школа у Ади Београдској, школа у Илоку Сремској, а школа у Вршцу Подунавској области. Од око 30 нижих пољопривредних школа, колико их је било у Краљевини Југославији, шест школа тог типа су се налазиле на територији Дунавске бановине: школе у Ади, Илоку, Вршцу, Пожаревцу, Крагујевцу и Смедеревској Паланци. Циљ ових двогодишњих школа је био да теоријски и практично образују земљорадничку децу из свих пољопривредних грана и да их оспособе за успешно вођење својих газдинстава.

ступника општине и директора школе. Старатељство, кога је бирало Словачко ратарско удружење, имало је свог председника, потпредседника, секретара и свој надзорни одбор. Чланови Старатељства су се бирали на неодређено време, а њихово чланство је престајало: смрћу члана, кад члан сам иступи и кад члан не обавља своју дужност. Своју дужност су обављали бесплатно. Старатељство је сазивало седнице једном месечно. Њихови закључци су били пуноважни кад је седници присуствовао председник или потпредседник са најмање четири члана. Решавала је проста већина, а у случају једнаке поделе гласова решавао је председник. Директор школе је присуствовао седницама и писао записник, али без права на гласање. Старатељство је састављало буџете и преко свог Надзорног одбора је контролисало годишње школске рачуне, одређивало је наставнике, њихове плате и бринуло се да се правила школе и њен наставни програм тачно испуњавају.

Управа школа је била поверена управитељу који је одговарао за сав ред у школи и био је дужан да одреди датум испита сваке школске године. Обављао је административне послове школе и одговарао за школски инвентар.

Наставни програм је обухватао: веронауку, српски језик, словачки језик, рачун и геометрију, географију, ботанику, зоологију, физику, климатологију, хемију, гајење биљака, хмељарство, гајење стоке, ветеринарство, право и народну економију, виноградарство, пољопривредне зграде, педологију, вртарство, млекарство, хигијену човека, бактериологију, књиговодство и практичне вежбе.

Обука је трајала две године, од почетка октобра, па до краја марта, пет часова дневно, а наставни језик је био словачки.

Сведочанства су се издавала на крају школске године.⁸

Из Извештаја о раду Приватне хмељарско-пољопривредне школе у Бачком Петровцу за 1932/1933. годину⁹ добијамо увид у рад ове школе у времену од њеног оснивања крајем 1927. године до 1932/1933. године.

Статистички преглед ученика у школским годинама:

- 1927/28 – у првом разреду је било 8 редовних ученика,
- 1928/29 – у првом разреду је било 23, а у другом 5 ученика. Укупан број је 28 редовних ученика.
- 1929/30 – у првом разреду је било 13, а у другом 3 ученика. Укупан број је 16 редовних ученика.

⁸ АВ, Ф. 126, III 42931/30.

⁹ АВ, Ф. 126, III 8351/34; III 13070/34.

– 1930/31 – у првом разреду је било 11, а у другом 6 и 3 ванредна ученика. Укупан број је 17 редовних ученика и 3 ванредна.

– 1931/32 – у првом разреду је било 8, а у другом 4 ученика. Укупан број је 12 редовних ученика.

– 1932/33 – у првом разреду је било 24, а у другом 4 ученика. Укупан број је 28 редовних ученика.

У ових шест година рада школе са словачким наставним језиком, наставници су, као ваншколски рад, одржали 139 предавања и осам течајева у Бачком Петровцу и околним селима.

Постојали су разни проблеми који су доводили у питање даљи рад и опстанак школе. Финансирање школе је увек било нередовно и недовољно, јер је школа била приватна и издржавала се помоћу помоћи – субвенција које су биле мале и нередовно су се исплаћивале. Други важан недостатак у раду школе био је мањак адекватних учбеника. Због овога је опадало интересовање ученика за школовање. Један од проблема се односио на оснивање огледног школског добра које је било неопходно не само за практичну наставу ученика, већ и за важну пропаганду напредног пољопривредног газдовања пред одраслим земљорадницима. Оснивање школског добра је било условљено великим финансијским улагањима које школа није имала.

Након великог успона производње хмеља, у који су земљорадници уложили велика средства, *неки и цели свој иметак, чак се и задуживали*, долази до наглог смањења производње јер су домаће фабрике смањивале интерес за прераду хмеља. Нагло повећање површина на којима се гајио хмељ и неорганизованост продуцената (произвођача) који су свој продукт већ на почетку кампање нудили на продају у великим количинама, имало је великог утицаја на ниско формирање цена. Ове понуде продаје неупућених хмељара искористила је несолидна трговина, која није служила као реалан посредник између произвођача и потрошача, већ као шпекулант на обострану штету. Већина произвођача је продавала свој хмељ са губитком или је евентуално покривала само своје трошкове за обраду, брање и сушење, иако су истовремено пивари плаћали високе цене. Под оваквим околностима произвођачи су тражили заштиту у стварању својих организација. Тако је 1924. године основано **Удружење војвођанских хмељара у Бачком Петровцу**,¹⁰ а крајем 1926. године се оснива **Савез**

¹⁰ АВ, Ф, 126, III 14983/31. Ово удружење је најстарије и било је иницијатор свих осталих хмељарских организација. Удружење је 1930. године имало 1.463 члана која су обрађивала 1935 к. ј. хмеља. Њихови чланови су биле општине: Бачки Петровац, из општине Кулпин, Буљкес, Стапар, Лалић, Селенча, Сремска Митровица, Бечеј, Врбас и др.

војвођанских продуцената са хмељом у Новом Саду. Ова удружења су основана са циљем да унапреде хмељарство, да олакшају набавку потребног материјала око ове културе, да помогну око стручног образовања хмељара у погледу производње, бербе и да буду посредник са осталим привредним организацијама. Оба удружења су имала само инструктиван карактер, што није било довољно, тако да су убрзо основане хмељарске задруге са циљем да се баве заједничком продајом хмеља директно у друге земље и да раде са великим трговцима из иностранства. **Хмељарска задруга са ограниченим јемством** основана је 1929. године у Бачком Петровцу.¹¹ Исте године оснивају се хмељарске задруге у Бегечу,¹² Деспот Светом Ивану,¹³ Гајдобри,¹⁴ Парагама,¹⁵ Пашићеву,¹⁶ те Савез хмељарских задруга Нови Сад.¹⁷ Основни задатак Задруге у Бачком Петровцу се огледао у унапређивању рационалне производње хмеља. Циљ овог заједничког задружног рада био је у производњи квалитетне робе која би се касније успешно продавала у земљи и иностранству. Задруга је требало да едукује хмељаре и да својим члановима набавља целокупан материјал потребан за културу хмеља.

Велика светска економска криза 1929. године погодила је целокупну привреду, а нарочито пољопривреду Краљевине Југославије. Европско тржиште било је преплављено јефтиним пољопривредним производима из прекоокеанских земаља, што је изазвало пад цена, посебно биљних производа, чији пад је ескалирао од јула 1929. до фебруара 1930. године. Овај велики пад цена производа директно је погодио наше хмељарство, те је у огромној мери опала производња хмеља. У Југославији је 1927. године било обрађено 9.167 хектара, 1928. године 9.218 хектара, док је обрађених површина са хмељом следећих година све до 1932. године било све мање, тако да је 1932. године било свега 1.471 хектара обрађене површине.¹⁸ Ова катастрофална криза хмељарства је трајала од 1927. до 1931. године.

¹¹ АВ, Ф. 208, Окружни суд Нови Сад, Т 42/29.

¹² АВ, Ф. 208, Т 41/29.

¹³ АВ, Ф. 208, Т 43/29.

¹⁴ АВ, Ф. 208, Т 44/29.

¹⁵ АВ, Ф. 208, Т 45/29.

¹⁶ АВ, Ф. 208, Т 46/29.

¹⁷ АВ, Ф. 208, Т 60/29.

¹⁸ АВ, Ф. 126, III 10708/35.

Дошло је и до све веће несразмере светске производње хмеља и производње, односно, потрошње пива, а као што знамо, хмељ је једна од основних сировина у производњи пива. Наиме, велики број пољопривредника се бавио хмељарством што је довело до његове хипер-производње, а самим тим и до неорганизоване продаје хмеља. „Хмељ се нудио на све стране у бесцење”. Како је куповна моћ потрошача опадала, тако је долазило и до огромног смањења потрошње пива, а самим тим и до великог пада производње пива. Све више се почела конзумирати потрошња јефтинијег вина и ракије, као и безалкохолних пића. Паду конзумирања, односно потрошње пива допринела је и „прохибиција” – забрана продаје, производње, увоза и транспорта алкохола у Америци. У 1929. години државна трошарина за пиво је износила 62 динара, а обласна 30 за 100 литара. Нека места су чак уведила и „калдрмарину” за пиво. На простору данашње Војводине је радило шест пивара које су основане пре Првог светског рата: „Вајферт” у Панчеву, „Јосип Аман” у Апатину, „Гербер” а. д. у Бечеју, „Лазар Дуњерски” у Зрењанину, „Александар Цофман” у Вршцу и „Лазар Дуњерски” у Чибу.¹⁹

Опадање потрошње пива почело је 1929. године, јер је од тада настало стално повећавање дажбина на пиво. Године 1927/28. по 1 хл пиво је било оптерећено просечно са 100 до 162 динара у име државне и самоуправне трошарине и пореза на пословни промет. Индустрија пива је располагала капацитетом производње од 1, 5 мил. хл годишње, а његова продаја је 1928. године износила 728.307 хл, док је у 1934. години продаја пива износила само 210.000 хл.²⁰

У Југославији су постојале 34 пиваре које су имале капацитет од 1,500.000 хл годишње, али ни у најбољим годинама оне нису могле да искористе више од половине свог капацитета.

У следећој табели ћемо приказати преглед продаје пива по годинама:²¹

¹⁹ Т. Аврамовић, *н. г.*, 165.

²⁰ АВ, Ф. 138, Ф III 2357/35. У чланку референта „Централе индустријских корпорација Краљевине Југославије у Београду”, господин Франо Виндиш је објавио у: *Индустријски преглед*, 1935, „Преглед стања југословенске индустрије”.

²¹ АВ, Ф. 138, Удружење индустријалаца у Новом Саду – Нови Сад, FXXXIV 902/35.

Година	Хл. пива	Искор. капацитета	Опадање у процентима према претходној години и према 1927. години	
1924.	750.000	50%		
1927.	740.000	49%		
1928.	728.307	48%	1,5%	1,5%
1929.	674.763	45%	7%	8,8%
1930.	653.238	43%	3%	11,7%
1931.	540.254	36%	17,3%	27%
1932.	339.762	22%	37%	54%
1933.	214.417	14,3%	37%	71%
1934.	210.060	14%	2%	71,6%

Криза пиварске индустрије се снажно одражавала и на друге гране привреде, чије је производе пиварска индустрија трошила, а нарочито пиварски јечам и хмељ.²²

²² Пиварска индустрија је у 1930. години имала годишњу потребу за 1.600 вагона за пиварски јечам, а у 1938. години та потреба се svela на 800 вагона, што је дошло као последица смањења потрошње пива у земљи. У 1937. години је за пиварску индустрију увезено 47 вагона из иностранства (Румуније, Мађарске и Чешке) – у пиварском јечму и сладу.

Привредни комитет Друштва народа је у фебруару 1932. године организовао састанак хмељарских експерата, са циљем да испитају светски положај производње и трговине хмеља и да пронађу решења и пружи помоћ у оздрављењу ове привредне гране. Експерти су преко Централне индустријских корпорација доставили Савезу пиварске индустрије Краљевине Југославије мноштво документације по том питању и низ предлога за санацију који се сводио на редукацију површина засађених хмељом. Државе које су биле заинтересоване да се реши тешко питање хмељарства су одлучиле да оснују међународни хмељарски уред који би се ослањао на већ постојећу Средњоевропску хмељарску канцеларију. Савез војвођанских хмељара из Бачког Петровца је предлагао да све наше произвођачке и трговачке, али и пиварске организације, приступе овој Канцеларији, али је Савез пиварске индустрије то одбио.²³

На конференцији Савеза пиварске индустрије која је одржана 13. јуна 1933. године код Централне индустријских корпорација у Београду констатовано је да је тешка ситуација у којој се наша пиварска индустрија настала услед наглог опадања потрошње пива које није у толикој мери последица привредне депресије, већ великог фискалног оптерећења пива, те га учинила скупим пићем, док су вино и ракија ослобођени од државне и бановинске трошарине. На овој седници је на основу изнетих података састављен експозе који је поднет Управном одбору, те је донет закључак да се експозе одштампа у виду Меморандума (о кризи пиварске индустрије и њених узрока, наведене су штетне последице по јавна тела и друге привредне гране и предложене су мере којима би се пиварска индустрија могла спасити од пропасти) који се морао поднети краљевској влади, народним посланицима и свим лицима заинтересованим за таква привредна питања. Наглашено је да се спас пиварске индустрије налази једино у већој потрошњи пива која се може постићи једино појефтињењем цене пива у продаји. До смањења цена пива би се могло доћи једино ако се укине државна и бановинска трошарина на пиво, која је већ укинута на вино и ракију. У случају да се то не деси, тада би опет требало увести трошарину на вино и ракију у правилној сразмери према садржини алкохола, као и уз истовремено снижење трошарине на пиво. Надаље, да се додељивање концесија за точење алкохолног пића ограничи и редуцира сразмерно месним потребама, с обзиром на број становништва. И најзад, од Народне банке се очекивало да помогне пиварској индустрији,

²³ АВ, Ф. 138, FXXXIV 610/32.

тако што ће одобравати кредите.²⁴ Ипак, најхитнија мера у спасавању пиварске индустрије односила се на рок обрачунавања трошарине. Захтевало се да се обрачунавање трошарине врши код продаје пива уз алтернативу да ако то није могуће, да се опет заведе шестомесечни обрачунски период. Овај Меморандум је одштампан у 1200 примерака и послат је свим министрима, помоћницима министра финансија, банским управама и бановима лично, председницима општина, председнику Народне банке, свим трговинско-индустријским занатским коморама, берзама, радничким коморама, свим већим дневним новинама итд.²⁵ Путем пропаганде у новинама јавност је била упозната са тешким стањем у пиварској индустрији после чега су престали жестоки напади на индустрију пива.

После окончања прохибиције у Америци 1933. године, после катастрофалног пада цена хмеља и његове онемогућене продаје, што је довело до материјалне пропасти наших земљорадника, у обнову хмељарства се улазило постепено и обазриво. У низу мера које су се предузимале ради оздрављења ове привредне гране, најважније су се односиле на побољшање и појачање производње хмеља, односно повећање површина под хмељом, те што успешније продаје хмеља у иностранство. У циљу стабилизације хмеља, сматрало се да је потребно извршити ограничење производње хмеља. Спроведена је акција и одржан је Међународни хмељарски конгрес 23. септембра 1935. године у Прагу. Овај конгрес је сазвао Средњеевропски хмељарски биро из Минхена и позвао државе у којима се производио хмељ, да расправљају о регулисању и ограничавању земљишта посађеног хмељом, као и о приносима и о продаји хмеља. Ова акција стабилизације хмеља се морала спровести јер се рентабилност производње хмеља могла спровести само онда када би се на светским тржиштима регулисала понуда која не би била већа од потраживања. Био је потребан плански поступак у хмељарству и међународна сарадња ради ограничења и регулисања хмељом посађених површина, да не би опет дошло до хиперпродукције хмеља. На Конгресу је састављен меморандум, са циљем убрзаног доношења законских мера ради регулисања хмељом засађених површина, ради организације продаје, те узајмног признања контроле и сигнирања хмеља.²⁶ Тако је донета одлука Краљевске банке управе Дунавске бановине, где је регулисано да максимум

²⁴ АВ, Ф. 138, FXXXIV 3184/33.

²⁵ АВ, Ф. 138, FXXXIV 429/35.

²⁶ АВ, Ф. 126, III 45962/35.

површина под хмељом у Бановини буде ограничен на 1500 хектара.²⁷ Такође, радило се на томе да се уведе обавезно сигнирање хмеља, као и обавезно учлањивање произвођача у принудна удружења. Произвођачи су негодовали, говорећи да према Правилнику о контроли хмеља намењеног извозу из 1932. године, већ постоји факултативно сигнирање, те никако није потребно уводити опште, обавезно сигнирање, јер би то представљало само непотребне издатке за произвођаче, као и сметњу за нормално обављање извоза, што би имало за последицу да ће инострани купци одлазити да купују хмељ у друге државе, нпр. у Пољску, где свега тога нема. Исто тако, појавиле су се велике тешкоће у вези са регулисањем платног промета које су угрозиле извоз хмеља. Наиме, чехословачки увозници који су вршили посредовање у нашем извозу хмеља, тако што су куповали код нас хмељ за трећу земљу, плаћали су унапред куповну цену, а хмељ су слали у ону земљу где су га продали. Како се ту радило о земљама са којима је Југославија имала клириншки споразум, куповна цена се плаћала нама, а не чехословачким посредницима. Они су до свог новца могли доћи само путем југословенско-чехословачког клиринга, на који се чекало и до годину дана. Чехословачки трговци су због оваквог стања код нас одлазили у Пољску која је била један од највећих конкурената у хмељу. Конкретан пример би изгледао овако: „Чехословачка фирма купи у Југославији хмељ за једну француску пивару. Она тај хмељ купи преко комисионера у Југославији; пошаље томе комисионеру унапред новац и хмељ даје слати преко чехословачког транзита у Француску. Али, према нашим прописима мора она пивара у Француској платити у југословенски клиринг, пошто тај хмељ мора трговац у Чехословачкој декларирати као југословенски, јер исти хмељ мора ићи у транзиту. Након свега пак мора чехословачки трговац тражити враћање својег новца у Чехословачку, што траје неколико месеци док му се на тај начин новац поврати.”²⁸ У трговину са хмељом увукли су се и разни домаћи преваранти који су куповали хмељ по једној цени, а продавали по већој, куповали робу на почек, а затим нестајали.

Нажалост, поново је вештачки створен утисак хиперпродукције хмеља, постојале су бројне шпекулације у којима су профитирали трговци и препродавци, а страдали произвођачи хмеља. Оваква ситуација је трајала до Другог светског рата, када је производња хмеља потпуно уништена.

²⁷ АВ, Ф. 126, III 10708/35.

²⁸ АВ, Ф. 92, 3748/36.

РЕЗИМЕ

Највећа заслуга за узгој хмеља на просторима данашње Војводине, односно Бачке, припада грофу Андреју Хадику (1710–1790) значајној личности осамнаестог века. „Златно доба” хмељарства се везује за период између 1905. и 1925. године, када је Југославија била један од највећих произвођача (продуцентата) и извозника хмеља, те је спадала у ред највећих светских произвођача ове биљне културе. Тада су највећи светски произвођачи хмеља били: Немачка, Енглеска, САД и Чехословачка, код нас Словенија са долином Савиње, а центар трговине хмељом је било место Жалец. После Словеније, други велики произвођач је била Војводина и то Бачки Петровац, који је посебно значајан за развој хмељарства и по томе што је у Бачком Петровцу 1927. године основана приватна Специјална пољопривредна школа за хмељарство. Циљ оснивања овакве школе је био да омладини пружи што боље стручно образовање и васпитање. Обука је трајала две године, од почетка октобра, па до краја марта, пет часова дневно, а наставни језик је био словачки.

Велика светска економска криза 1929. године погодила је целокупну привреду, а нарочито пољопривреду Краљевине Југославије. Велики пад цена пољопривредних производа директно је погодио наше хмељарство, те је у огромној мери опала производња хмеља. У Југославији је 1927. године било обрађено 9.167 хектара, 1928. године 9.218 хектара, док је обрађених површина са хмељом следећих година све до 1932. године било све мање, тако да је 1932. године било свега 1.471 хектара обрађене површине. Ова катастрофална криза хмељарства је трајала од 1927. до 1931. године.

Дошло је и до све веће несразмере светске производње хмеља и производње, односно, потрошње пива, а као што знамо, хмељ је једна од основних сировина у производњи пива. Како је куповна моћ потрошача опадала, тако је долазило и до огромног смањења потрошње пива, а самим тим и до великог снижења његове производње. Све више се почела конзумирати потрошња јефтине вина и ракије, као и безалкохолних пића. Паду конзумирања, односно потрошње пива допринела је и „прохибиција” – забрана продаје, производње, увоза и транспорта алкохола у Америци. Опадање потрошње пива почело је 1929. године, јер је од тада настало стално повећавање дажбина на пиво. Године 1927/28. по 1 хл пиво је било оптерећено просечно са

100 до 162 динара у име државне и самоуправне трошарине и пореза на пословни промет. Индустрија пива је располагала капацитетом производње од 1,5 мил. хл годишње, а његова продаја је 1928. године износила 728.307 хл, док је у 1934. години продаја пива износила само 210.000 хл.

После окончања прохибиције у Америци 1933. године, после катастрофалног пада цене хмеља и његове онемогућене продаје, што је довело до материјалне пропасти наших земљорадника, у обнову хмељарства се улазило постепено и обазриво. У низу мера које су се предузимале ради оздрављења ове привредне гране, најважније су се односиле на побољшање и појачање производње хмеља, односно повећање површина под хмељом, те што успешније продаје хмеља у иностранство. У циљу стабилизације хмеља, сматрало се да је потребно извршити ограничење производње хмеља.

Нажалост, поново је вештачки створен утисак хиперпродукције хмеља, постојале су бројне шпекулације у којима су профитирали трговци и препродавци, а страдали произвођачи хмеља. Оваква ситуација је трајала до Другог светског рата, када је производња хмеља потпуно уништена.

Др Филип Крчмар, виши архивист
Историјски архив Зрењанин

НЕГОВАЊЕ ЗАВИЧАЈНЕ КУЛТУРЕ У СВЕТЛУ ЗРЕЊАНИНСКИХ ЗАВИЧАЈНИХ ЧАСОПИСА

Сажетак: Прилог пружа осврт на напоре и настојања зрењанинских завичајних истраживача, историчара, аутора и љубитеља локалног културно-историјског наслеђа да оформе и уређују сопствено гласило посвећено неговању завичајне културе овога града. Та стремљења су нашла свој најнепосреднији израз у четири часописа која су у овом граду основана од педесетих година прошлог века до данас: *Архивска траћа*, *Улазница*, *Зрењанински завичајац* и *Завичајац*. И поред великог ентузијазма који је пратио њихово оснивање и уређивање, ниједан од њих није достигао виши научни степен и одговарајућу научну категоризацију, те су њихови сарадници и данас приморани да се оглашавају у стручним гласилима ван Зрењанина, у другим срединама. Ипак, због свог богатог садржаја и широког дијапазона тема које су у њима обрађене, ови часописи су страховито потцењени, а сасвим је извесно да ће у будућности бити важан и незаобилазан извор података за истраживаче прошлости и завичајне културе Зрењанина и Средњег Баната.

Кључне речи: Зрењанин, завичајна култура, часописи, *Архивска траћа*, *Улазница*, *Зрењанински завичајац*, *Завичајац*

Као и у другим срединама бивше Југославије, и у Зрењанину је почетком педесетих година прошлог века углавном био довршен процес конституисања и организовања локалних и регионалних установа културе – архива, музеја и библиотека. Основане већ у првим поратним годинама¹, оне су у реченом периоду укључене у архивску, му-

¹ Решењем Одељења за просвету Главног извршног одбора Аутономне Покрајине Војводине бр. 16800 од 2. новембра 1946. била су изражена настојања органа власти да се обједини културно-просветни рад и организују локалне установе културе, што је даље подразумевало формирање јединствених културно-научних завода у свим већим градовима АП Војводине и околним срезovima: *С делокрујом на један град и*

зејску и библиотечку мрежу, изграђену оновременим законодавством на републичком нивоу.² У наредним годинама ће се прилагођавати административно-политичким прекрајањима и експериментисањима, суочавати се са неким хроничним проблемима (попут недостатка простора или стручног кадра) али су у суштини добиле физиономију коју су задржале до данашњег дана. Уз покретање недељног листа *Зрењанин* (новембар 1952), ово су били главни предуслови за почетак системског проучавања, заштите и популаризације културно-историјског наслеђа на подручју Зрењанина и Средњег Баната. И док је зрењанински музеј већ у првим поратним годинама забележио прве напоре ка организовању изложбене делатности,³ Архив и Библиотека ће, након привременог превазилажења почетних проблема са проналажењем смештаја и прикупљања архивске грађе, односно књижног фонда, кренули у правцу покушаја покретања периодичних гласила културно-научног карактера, посвећених промоцији локалног културно-историјског наслеђа и завичајних аутора. Тиме ће се оне уклопити, а на одређен начин и покренути тренд који је у размаку од неколико година забележен и у другим срединама.⁴

више околних срезова, постојаће у сваком граду градски музеј, истодобно и повереништво за шеренске сџоменике и лейоше, архива и дидлиошека, који ће имаћи исто њако службено име и јединствену ујраву. Ове усјанове диће по мојушћиву смешћене у једној згради. По појреби и величини посла моју оне имаћи издвојену администрацију и сћручно половање, али ће сачињавати у сваком граду један културно-научни завод... (Филип Крчмар, *Сџоменица Историјској архива Зрењанин 1947–2017*, Зрењанин 2017, 73). На основу овог решења, зрењанински Архив, Музеј и Библиотека заиста су и започели заједно, под истим кровом (у тзв. „Јанковићевој кући“) свој послератни развој, да би се после пар година организационо и физички раздвојили и кренули свако својим путем.

² Види: Закон о државним архивама, *Службени гласник Народне Републике Србије* 4, 25. јануар 1951, 84–87 и Закон о музејима НР Србије, *Службени гласник Народне Републике Србије* 4, 25. јануар 1951, 88–91. Што се тиче библиотека, за њихово функционисање није донет општи закон, али је ова област ипак била делимично регулисана нешто раније донетим одговарајућим законским актима, пре свега *Основном уредбом о дидлиошекарско-архивистичкој сћруци* (1947), односно *Наредбом о увођењу нових звања: дидлиошекарски шехничар и дидлиошекарски руковалац* (1948); осим тога, практично у исто време основани су Друштво библиотекара НР Србије (1947) и Средња библиотекарска школа (1948), те покренут часопис *Бидлиошекар* (о томе види: Драгана Сабовљев, „Библиотечко законодавство и положај запослених у јавним библиотекама у Србији“, *Чийалишће* 29, Панчево (новембар) 2016, 4–5.

³ О томе види: Дејан Воргић, „Почеци изложбене делатности Уметничког одељења Народног музеја Зрењанин (1945–1950)“, *Гласник музеја Баната* 19, Панчево 2017, 48–61.

⁴ Тако су нпр. у Новом Саду покренути *Зборник Мајшће срјске за друшћивене*

Архивска грађа (1953–1956, 1991)

Први у низу зрењанинских часописа који је за циљ имао неговаће завичајне културе и промоцију локалног културно-историјског наслеђа је *Архивска грађа*, гласило зрењанинске архивске установе. За кратко време колико је излазила (децембар 1953 – март 1956), изашло је укупно 11 свезака, у којима су публикована важна документа за градску историју Великог Бечкерека – повеље, дипломе, мапе и законски прописи и уредбе. И поред свих мањкавости које су стављане – или се могу ставити – на терет уређивачке политике, значај овог часописа лежи у чињеници да је у питању један од најстаријих архивистичких часописа на подручју данашње АП Војводине.⁵

Прва свеска *Архивске грађе* појавила се у децембру 1953, у време када је почињао нов период развоја архивске установе у Зрењанину. Најбољи опис покретања овог гласила дао је његов уредник др Павле Зубковић⁶; у предговору прве свеске, након описа потешкоћа са који-

науке (1950), *Рад војвођанских музеја* (1952) и *Грађа за проучавање сѐоменика културе Војводине* (1957); у Београду је 1956. покренут Зборник Народног музеја, а још раније већ поменути часопис *Библиошкар* (1948).

⁵ О томе види: Зоран Вељановић, Дијана Бореновић, „Библиографија часописа *Годишњак Историјског архива Града Новог Сада*”, *Архивски анали* 9, Нови Сад 2015, 96, нап. 1, где је наведено да су се *први часописи војвођанских архива* (подв. Ф. К.) *појавили доста ситидљиво крајем педесетих година двадесетог века: Историјски архив у Зрењанину, Историјски архив у Панчеву (Информатор)*. Међутим, од појаве прве свеске *Архивске грађе* (1953) до првог броја *Информатора* (1963) прошла је читава деценија (прим. Ф. К.).

⁶ Павле Зубковић (Будимпешта, 1888 – Зрењанин, 1973) је био правник, председник Банатског сирочадског стола у Петровграду, те управник Градске библиотеке у Зрењанину и руководилац овдашње архивске установе. Рођен 7. априла 1888. у свештеничкој породици (отац Георгије је био епископ будимски Српске православне цркве), Зубковић је завршио Правни факултет у Будимпешти и положио адвокатски испит. После Првог светског рата дошао је у Краљевину СХС и службовао по разним местима у Војводини, највише у Великом Бечкерек у (Петровграду). Овде је обављао дужности правног референта Београдске области – до 1929. године и увођења Шестојануарске диктатуре, када је поднео оставку. Као *одличан стручњак у самоуравњивним питањима*, решењем бана Дунавске бановине Светислава Рајића постављен је августа 1936. за председника Сирочадског стола у Петровграду. Његовим залагањем је 1938. године извршена рестаурација Бановинске зграде у Петровграду (данас зграда Скупштине Града Зрењанина). По завршетку Другог светског рата накратко је радио у Градској библиотеци *Жарко Зрењанин* и ударио темеље ове установе, да би 1953. прешао у Градски архив. Ту се нашао на челу уређивачког одбора *Архивске грађе* и узео активног учешћа у превођењу и публиковању важних докумената за градску историју. Паралелно с тим, накратко је обављао и дужности управника Архива (1. јул – 1. октобар 1953), да би по уступању те функције наставио да ради на припреми грађе за публиковање и сопственом, али и стручном усавршавању својих колега. Ус-

ма се зрењанински Архив сусретао у почетним годинама свог рада, он је забележио: ...научно-истіраживачки рад оііочеті је већ 1. айрила 1953. іодине. На ііом раду су у ііочетіку били зайослени ііри хонорарна службеника са виішом ііколском сіремом и знањем латіинскоі, немачкоі и маћарскоі језика и један манийулаііивни хонорарни службеник. Овде је рад за релатіивно краііко време од 5–6 месеци ііоііко најредовао, да је Градска државна архива у сітању и моіућносіі да објави радове коіі се састііје махом из ііревода ііовеља, ііривілеііја, ііаііенаііа и друііх сііса од ііііоріјскоі значаја и важносіі. Ова докуменіа, која су из XVIII века, веіім делом су ііисана на латіинском и немачком језику, и ііек од ііоловине XIX века на маћарском језику. Публикаціја докуменіа на латіинском језику биће на латіинском и сріском језику у верном ііреводу, а неке речи које се не налазе ни у сііручним речницима, или би се само ііуііем оііисивања моіле изразиііи, сііављене су у ііексіу у (...), ііружајуіі ііако моіућносіі чііаоцу да, укоііко има или се наће ііодесна или одііоварајућа реч, іііу саоііііі урећивачком одбору Градске државне архиве у Зрењанину...⁷

Поред Зубковића, Редакціју часописа чинили су још Имре Хас, Сима Цуціћ, Рудолф Боднар, Милош Радуловић и Ерне Марок.⁸ Било

лед нарушеног здравља, пензионисао се 1. октобра 1957. Наставио је да се бави преводилачким радом, као судски тумач немачког језика. Умро је у Зрењанину 27. фебруара 1973. године. За биографију Павла Зубковића види: Филип Крчмар, *Сііоменица Ііііоріјскоі архива Зрењанин (1947–2017)*, Зрењанин 2017, 438–439.

⁷ „Предговор”, у публикацији: *Архивска ііраћа* св. 1, Зрењанин 1953, 3.

⁸ Имре Хас (Бока, 1887 – Ријека, 1964), просветни радник, рачуновођа, лектор, управник зрењанинске архивске установе. Рођен 12. марта 1887. у Боки, у занатліјској породици, Хас је студирао теологију и класичне студије, а дипломирао је 1911. године радом на тему *Развој маћарскоі ііііоріјскоі романа*. Први светски рат одвео га је у Италију, Француску и Белгију, а боравио је, у научен сврхе, и у Маћарској и Аустрији. Често је мењао послове, радећи као наставник у Гимназији и Трговачкој академији, службеник у разним предузеііима, шеф рачуноводства итд. У зрењанинском Архиву почео је да ради хонорарно од 1. новембра 1952, у време када је ова установа услед недостатка стручног и школованог кадра била принуђена да се ослања на рад пензионера са добрим знањем страних језика – маћарског, немачког, латинског и др. Поред преводилачких, Хас је обављао и административно-финансијске („режисерске”, тј. рачуноводствене) послове, упоредо радећи лектуру прилога за часопис *Архивска ііраћа*. Октобра 1953. је чак наследио Павла Зубковића на челу Архива и ту дужност је обављао све до 1. септембра 1954. У овој установи је остао као хонорарни сарадник до почетка 1957, када се, из породичних разлога, преселио у Ријеку, где је преминуо 1. септембра 1964 (Ф. Крчмар, *нав. дело*, 439–440).

Сима Цуціћ (Беодра, 1913 – Зрењанин 1988), просветни радник, педагог, књижевник и књижевни критичар. Родио се 20. марта 1905. у занатліјској породици. Основну школу је похађао у Беодри и Кикинди. У Сомбору је 1925. завршио Учитељску школу и ту је започео и свој књижевни рад. Након трогодиііше учитељске праксе

је предвиђено да часопис излази четири пута годишње, али је од овог плана било одступања. У првој години (1953) појавила се једна свеска, у другој (1954) шест (од тога један двоброј), у трећој (1955) – три (од тога један двоброј) и у четвртој – једна. Након тога, часопис је пре-стао са излажењем. Локални недељник *Зрењанин* будно је пратио из-лажење овог часописа и о њему информисао своје читаоце.⁹

у Драгутинову и Елемиру, положио је стручни испит у Вршцу и примљен на Вишу педагошку школу у Београду, на групу за југословенску књижевност и српскохрватски језик. По завршетку студија, 1931. постављен је за наставника грађанске школе у Великом Бечкереку. По ослобођењу овог града 1944. постављен је за шефа Просветног одељења Војне области за Банат, а затим и за шефа Просветног одсека Окружног народноослободилачког одбора у Зрењанину. У јесен 1945. именован је за директора Гимназије у Зрењанину и на том положају ће остати до 1955, када је изабран за професора Више педагошке школе у Зрењанину за предмет историја југословенске књижевности. Ту је остао до пензионисања (1965). Објавио је више књига за децу, а за свој рад је и награђиван (Змајева награда 1979). Активно је деловао и у Матици српској у Новом Саду, као члан разних комисија, а једно време и председник Матициног Књижевног одељења. Умро је 14. августа 1988. и сахрањен је на Томашевачком гробљу у Зрењанину. За више детаља о Цуцићу види: Славољуб Обрадовић, *Писац и критичар Сима Цуцић (монографија)*, Ниш 2009; Todor Malbaški (ur.), *Zrenjanin, Zrenjanin* 1966, 418; „In memoriam. Умро књижевник Сима Цуцић”, *Зрењанин* 1859, год. XXXVII, 19. август 1988, 14; Марија Чука, „Завичајци. Књижевни судија”, *Зрењанин* 2258, год. XLIV, 18. август 1995, 12; Недељко Кулић (ур.), *Зрењанинска гимназија 1846–1996*, Зрењанин 1996, passim; „Сима С. Цуцић”, у публикацији: Драган Раушки (ур.), *Прилози за историју Новог Милошева* књ. 3, Ново Милошево 2003, 124–126.

Рудолф Боднар је био градски чиновник и бележник Великог Бечкереча и Петровграда. Као чиновник градске управе радио је и за време окупације. По ослобођењу, као политички некомпромитован, а уз то и одличан познавалац архивске праксе и страних језика, добио је намештење у новооснованој архивској установи, у којој је радио од 1953. до 1961. године. Преводио је са латинског, мађарског и немачког језика.

Милош Радуловић је био начелник Секретаријата за просвету и културу Народног одбора Града Зрењанина (Ф. Крчмар, *нав. дело*, 102).

Ерне Марок (Сарча, 1876 – Зрењанин 1963) се родио 1876. у данашњој Сутјесци, у породици општинског бележника. Гимназију је учио у Темишвару, Сегедину и Великом Бечкереку. Дипломирао је агро-економију у Мађаровару, а затим је у Будимпешти завршио и Ветеринарски факултет. По завршетку студија вратио се на своје имање у Сарчи, где је 1908. изградио електричну централу – био је то почетак електрификације банатских села. Заинтересован за историју, прикупљао је и објављивао документе и податке из прошлости свог родног места и околине. Сарађивао је са зрењанинским Архивом и у часопису *Архивска трага* објавио је неколико радова. Умро је 1963. у Сутјесци, а сахрањен је на Католичком гробљу у Зрењанину (Драгољуб Чолић, „Познати Зрењанинци (127). Ерне Марок”, *Зрењанин* 986, год. XIX, 2. октобар 1971, 2; „Завичајни албум. Маркови и Сарча”, *Завичајци. Часопис за неговоње завичајне културе* 13, Зрењанин (март) 2003, 61.

⁹ Душан Ђук, „Ипак има успеха у развоју културног живота Зрењанина”, *Зрењанин* 63, год. III, 9. јануар 1954, 2; Васа Добросављевић, „Из Градске архиве. Прва публикација докумената из историје града”, *Зрењанин* 63, год. III, 9. јануар 1954, 3; С.,

Садржај *Архивске грађе* по свескама је изгледао овако¹⁰:

Свеска 1 (децембар 1953): 1) *Предјовор од Др Павла Зубковића* (стр. 3–8); 2) *Привилеија Марије Терезије којом се уздиже ойшиина Велики Бечкерек на сйейен йржишиа у Бечу* (стр. 9–16); 3) *Паиенит цара Фране којим се у граду Великом Бечкереку одобрава найлаиа калдрмарине ради изграђе и одржавања йушева* (стр. 17–21); 4) *Акт о изузимању од йлаћања калдрмарине од 13 сейшембра 1806* (стр. 22–24); 5) *Уйуиство о устројсйву и делокрују Мајисйраиа Великој Бечкерек* (стр. 25–39).

Свеска 2 (февруар 1954): 1) *Вашарска йарифа из 1797. йодине* (стр. 3–12); 2) *Уйуиство за рад камералне йржишине блајајне и њених ориана краљевско-йривилејованој йржишиа Великој Бечкерек* (стр. 13–30); 3) *Калдрмаринска йарифа из 1806.* (стр. 31–34).

Свеска 3 (април 1954): 1) *Ориинални урбарииални ујовор од 9. Айрила 1828. Год. Који је склойлен између Коморе кр. Уј. Дворских имања и йривилејованој града Вел. Бечкерек на 20 узастйойних йодина и йо од 1 нов. 1828 до 31 октй. 1848 йод.* (стр. 3–23); 2) *Повеља Фране йрвој од 12 јула 1832 йодине којом се йойврђују йривилеије Марије Терезије* (стр. 13–30); 3) *Ори. Повеља краља Фердинанда йрвој од 21 марйа 1844 йод. Којом одобрава одржавање йодишнейе вашара, йо реду чейвршој* (стр. 31–34).

Свеска 4 (јун 1954): *Уйуиство за Кр. Камерални йривилејовани град Велики Бечкерек о начину руковања сирочадском имовином йушем мајисйраиа и сирочадској сйарашеља* (стр. 3–34).

Свеска 5 (октобар 1954): У петој свесци *Архивске грађе* објављене су репродукције осам историјских карата које приказују развој Великог Бечкерек од средњег до краја XVIII века са пратећим објашњењима: 1) *Ток реке Бејеја у 17. веку* (стр. 4–5); 2) *Положај града и реке Бејеја у*

„Нове књиге и часописи. *Архивска грађа Градске државне архиве* (год. II, свеска II), *Зрењанин* 78, год. III, 24. април 1954, 4; С., „Осам мапа из прошлости града. *Архивска грађа Градске државне архиве у Зрењанину*. Год. II, св. 5”, *Зрењанин* 115, год. IV, јануар 1955, 8; В., „Из живота наших културних установа. Зрењанинска државна архива у 1955. години – Пут ка напретку архивске службе – Опширни план штампања архивске грађе”, *Зрењанин* 117, год. IV, 15. јануар 1955, 6; Др Павле Зубковић, „Поводом издатих 10 свезака *Архивске грађе*. Издавачка делатност у Градској архиви”, *Зрењанин* 162, год. IV, 5. новембар 1955, 5.

¹⁰ За библиографију часописа *Архивска грађа* види: Ф. Крчмар, *нав. дело*, 386–387, према: Историјски архив Зрењанин (= ИАЗ), регистратура ИАЗ 1947– (= рег. ИАЗ 1947–), кут. 46, „Архив Србије Београд – Библиографски подаци о публикацији Историјског архива Зрењанин *Архивска грађа*”, бр. 523/1970. Такође види: „Архивска грађа”, zikipedia.com, приступљено: 12. новембра 2020.

17. веку (стр. 6–7); 3) *Инијравилаан Бечкерека у друјој йоловини 17. века* (стр. 8–9); 4) *План Бечкерека из 1697–1698* (стр. 10–11); 5) *Бечкерек йре рушења уйврђења* (стр. 12–13); 6) *Бечкерек йосле разрушења йврђаве йрема условима Карловачкој мира* (стр. 14–15); 7) *Град Бечкерек од 1760–1772* (стр. 16–17); 8) *Земљишнокњижна (йрунијовна) карйша йрада Бечкерека из 1793* (стр. 18–19); 9) *Напомена уредништва* (стр. 20).

Свеска 6–7 (децембар 1954): 1) *Кратак историјски преглед постанка и организације Војне границе* (стр. 3–11); 2) *Основни закони за Карловачку, Вараждинску, Банијску, Славонску и Банатску војну границу* (стр. 12–59).

Свеска 8 (март 1955): 1) *Др Павле Зубковић, О йривилејијама као йравним изворима* (стр. 3–7); 2) *Привилејија Фрање 1 од 18. 1. 1822. й. издайша йрйовцима камералној йрада Вел. Бечкерека* (стр. 8–40).

Свеска 9–10 (новембар 1955): 1) *Др Павле Зубковић, Краййак истйоријайй радиносйи и занаййлијских оранйзација* (стр. 3–13); 2) *Поводом Повеље Фрање 1 издайше сайунциским, кујунциским и казанциским мајсйорима у В. Бечкереку 1818 йодине* (стр. 14–15); 3) *Превод овереној йрейиса Повеље Фрање 1 издайше сайунциским, кујунциским и казанциским мајсйорима у В. Бечкереку 1818 й.* (стр. 16–33); 4) *Још две йовеље* (стр. 34–40); 5) *Сйисак чланова руфетиша из 1820 йодине* (стр. 41–43); 6) *Извод из рејисйира радњи од 1810 до 1884* (стр. 44–57).

Свеска 11 (март 1956): 1) *Ерне Марок, Грађа из йрошлости и ойшйине Неузине* (стр. 3–24); 2) *Четйири майе (майе Тамишкој Банайша)* (стр. 25–32); 3) *Ерне Марок, Истйорија Сарче (до колонизације 1803 йодине)* (стр. 33–48); 4) *Из йрошлости Зрењанина – Пожар из 1807 йодине* (стр. 49–55).

Као што се јасно може уочити, најпродуктивнија година у излажењу *Архивске йрађе* је била 1954, када су публиковане три, а за штампу припремљене још две свеске. За кратко време колико је излазио, овај часопис је стигао и да промени име – упоредо са статусним променама архивске установе у Зрењанину, које су пратиле политичко-административне промене оног времена.¹¹ Тако је првих десет

¹¹ Почетком 1955. године, укинути су дотадашњи Тамишки и Бегејски срез, док се град Зрењанин спојио са Потиским и Јашатомићким срезом у нову административну област под именом Зрењанински срез. Како су оснивачка права пребачена са Градског народног одбора Зрењанин на срез Зрењанин, то је архивска установа променила назив у *Срески државни архив Зрењанин* (Ф. Крчмар, *нав. дело*, 104). Међутим, и ово име је промењено већ наредне, 1956. године у *Државни истйоријски архив Зрењанин*, након што су права оснивача поново пренета, овога пута са Среза Зрењанин на Народни одбор општине Зрењанин.

публикација може да послужи као школски пример како не треба објављивати архивску грађу (подв. Ф. К.)²⁰.

Након публикавања овог прилога, управник зрењанинског Архива Милан Туторов оштро је протествовао код Друштва архивских радника Србије, наводећи како је први број *Архивској алманаха* оставио у целини врло добар уписак обимом, разноврсношћу и обрадом материјала, лепошом едизије, као и својом научношћу и редакцијом, али да се, са друге стране, озбиљно може приговорити начину и тону приказивања уопштењем у најисима Лазара Ђелая. Очигледно је – писао је Туторов – да је свака информативна кријтика корисна, али она у начелу не сме бити одвећ катејорична, а најмање треба да узме тон доцирања и дељења лекција. На ову рефлексију овлашћује нас нејосредно искуство: да смо, насупрот кријници Л. Ђелая, добили неколико ласкавих оцена од друћих познавала ствари у вези са нашом едизијом „Архивска грађа”²¹.

Почетком деведесетих година, након три и по деценије од последњег броја, јавила се и идеја о оживљавању часописа. Дванаести број *Архивске грађе* појавио се 1991, али овога пута у виду научно-информативног средства за фонд Градско поглаварство Велики Бечкерек – Петровград 1919–1941. Овај фонд (Ф. 97), категорисан је као фонд од великог значаја, обухвата 581 књигу и 326 кутија са укупно 36.233 инвентарне јединице.²² Предметни регистар фонда подељен је у десет главних група које одражавају суштину његове архивске грађе: 1) Управа и јавне службе; 2) Правосуђе; 3) Војска и војне јединице; 4) Просвета и култура; 5) Социјалне и здравствене установе; 6) Привреда и банкарство; 7) Друштвене, политичке организације и удружења; 8) Црква и црквене организације; 9) Збирке и 10) Осјало. У 12. свесци *Архивске грађе* представљена је прва од ових целина – *Управа и јавне службе*, чиме је несумњиво у великој мери олакшан посао будућим завичајцима у процесу истраживања комуналне политике града. Нажалост, услед опште друштвено-политичке и економске ситуације деведесетих година (манифестоване у хроничном недостатку материјалних средстава) овај покушај обнове часописа остао неуспешан,

²⁰ Lazar Čelap, „ARHIVSKA GRAĐA Državnog istoriskog arhiva Zrenjanin. Izdanje Državnog istoriskog arhiva sreza Zrenjanin 1953–1956, god. I–IV, sv. 1–11”, *Arhivski almanah* 1, Beograd 1958, 211.

²¹ ИАЗ, рег. ИАЗ 1947–, кут. 9, „Достава података”, бр. 237/1–1958, 1.

²² Верица Николић, Тања Милошевић, *Водич кроз архивске фондове Историјској архива Зрењанин, Зрењанин* 2007, 168.

будући да је његово даље излагање након тога обустављено.

Почетком XXI века, ово се питање изнова и изнова налазило на „дневном реду” и улазило у годишње планове рада Архива, али није реализовано; у тренутку писања овог прилога, има назнака да би часопис ускоро могао бити (поново) обновљен.

Улазница. Часопис за културу, уметност и друштвена питања (1967–)

Са традицијом излагања дужом од пола века, *Улазница* је свакако најзначајнија и најдуговечнија периодична публикација културног, али и завичајног карактера у Зрењанину. Њен издавач је првобитно била Књижевно-просветна заједница Зрењанин, а затим Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин”. Замишљена као авангардни часопис, *Улазница* је представљала радове зрењанинских ликовних, књижевних, позоришних и музичких уметника. Као мото овог гласила – који је уједно и кумовао његовом наслову – послужио је стих песника и новинара Бране Петровића: *Мртви не могу унутра, живи је улазница*. Тиме се сугерисало да су смернице уређивачке политике часописа борба против окошталости и учмалости на плану културе и артикулација нових уметничких сензибилитета. Први број *Улазнице* изашао је почетком 1967. године,²³ а први уредник часописа био је професор и књижевник др Лука Хајдуковић.²⁴ И поред тога што је на самом почетку добила негативне критике, *Улазница* је наставила да редовно излази и опстала до данас.²⁵ Иако је већ дуже време по

²³ Т-ић, „Тема дана. Улазница”, *Зрењанин* 747, год. XV, 28. јануар 1967, 7.

²⁴ М. Ковачевић, „Лука Хајдуковић, директор Војвођанског позоришног музеја. Културну баштину очувати од заборава”, *Зрењанин* 2248, год. XLIV, 26. мај 1995, 5; Марија Чука, „Завичајац – мр Лука Хајдуковић. Професорове неомеђине”, *Зрењанин* 2913, год. LVI, 30. мај 2008, 12; Зоран Славић, „Сећање. Лука Хајдуковић (1937–2010)”, *Зрењанин* 3037, год. LVIII, 15. октобар 2010, 18; Božo Bobot, Luka Hajduković, Milan Livada, *Književna reč i Zrenjaninu 1944–1984*, Zrenjanin 1984, 240.

²⁵ Вест о изласку из штампе првог броја *Улазнице* пренела је његов садржај, уз кратак, претежно негативан коментар објављених прилога. Овакав вид критике упућен је, према речима аутора: *не да дисмо њрекорили уредништво часописа, већ да помоћемо људима окућеним око њега у израђивању физиономије новорођенчеца која ће најбоље одговарати нашим условима и њојредима*. И поред тога, вест о првом издању *Улазнице* била је пропраћена позивом на претплату: **ЧИТАОЧЕ, „УЛАЗНИЦА” ЈЕ ПРВИ ЗРЕЊАНИНСКИ ЧАСОПИС ЗА КУЛТУРУ, УМЕТНОСТ И ДРУШТВЕНА ПИТАЊА. ДА БИ НА ВРЕМЕ ПРИМАО „УЛАЗНИЦУ”, НАЈБОЉЕ ЈЕ ДА СЕ ПРЕТПЛАТИШ НА ЊУ. УРЕДНИШТВО „УЛАЗНИЦЕ”, КПЗ ЗРЕЊАНИН ЈНА ДР. 3,**

свом карактеру претежно књижевни часопис – намећен превасходно темама из књижевности и историје књижевности, те промовисању књижевног стваралаштва (нарочито младих) – у њој су током протеклих деценија објављени бројни прилози који се односе на историју Великог Бечкерека, Петровграда и Зрењанина. Превага књижевних у односу на историјске теме може се лако објаснити ако се узме у обзир и чињеница да су одговорни уредници *Улазнице* били су махом књижевници и књижевни посленици, чиме се може на задовољавајући начин објаснити превага књижевних у односу на остале теме. Поред већ поменутог Луке Хајдуковића, који је дужност одговорног уредника обављао и у периоду 1977–1978, на тој функцији су се смењивали још Зоран Славић (1969–1970, 1973–1975, 1986–1989, 1999–2000),²⁶ Милорад Миленковић Шум (1970–1973, 1978–1986, 1991–1999),²⁷ Војислав

Жиро-рачун 563-8-10, за „Улазницу“. Аутори прилога у првом броју били су Вуксан Лакићевић, Тодор Манојловић, Душан Јовић, Иван Лерик, Милорад Миленковић Шум, Здравко Мандић, Изет Сиријић, Миодраг Мартинов, Деси Абел, Зоран Славић, Драгољуб Чолић, Борислав Путник и Душица Цвејић (Т-ић, „Тема дана. Улазница“, *Зрењанин* 747, год. XV, 28. јануар 1967, 7).

²⁶ Зоран Славић (Петровград, 18. новембар 1945–), књижевник, књижевни и позоришни критичар, новинар. Основну школу и Другу гимназију завршио у Зрењанину, дипломирао на Катедри за југословенску и светску књижевност на Филолошком факултету у Београду. Радио је као професор у зрењанинској Другој гимназији, помоћник директора Градског народног позоришта „Тоша Јовановић“, директор Центра за културу и Дома младости и главни уредник културе у РТВ Нови Сад. У четири наврата је био главни и одговорни уредник часописа *Улазница*. Његов богат књижевни опус обухвата осам збирки песама, пет романа, две књиге есеја, неколико радио-драма и серије телевизијских путописа, као и на десетине критика објављених у дневној штампи и стручној периодици. Био је сценариста и режисер двадесетак документарних филмова. Заступљен је у антологијама и књижевним лексиконима, а радови су му превођени на више језика. Од значаја за завичајну историографију Зрењанина су му збирка књижевних, ликовних и позоришних критика и есеја *Писање заборав* (2005), затим, зборник радова *Банати је као ѝрича* (2011), *30 година Културној ценџра Зрењанин* (2008), те књижевни зборник *Адресе из Средње Баната* (2019), као и документарни филмови које је снимео о Зрењанину, његовим знаменитим житељима и значајним догађајима: *Мала и субјективна ѝрича о Бечкереку, Петровграду и Зрењанину*, *Шајћинац у Граднулицу*, *Сава Дамјановић – животи у мајици ѝлуме*. *Витез сцене за сва времена* (2015), *Шамџони из ѝдесет и шесте* (2016), *Професор Иван Лерик – животи, ѝшка и ѝстѝшка* (2017). Активно радећи и у пензији, обавља функцију уметничког директора продуцентске куће Дигитал стил. Живи у Зрењанину (Зоран Славић, „Адресе из Средњег Баната“. *Улазница. Часопис за културу, уметност и друшћивена ѝшћана* 253–254, Зрењанин 2019, 259; Ана Панџић – Зоран Славић, „Уз фестивал и књига“, *Зрењанин* 3070, год. LIX, 3. јун 2011, 25; Ана Панџић, „Књига Банат је као прича. Свеобухватни беочуг културе“, *Зрењанин* 3071, год. LIX, 10. јун 2011, 20).

²⁷ Милорад Миленковић Шум (Рајковац код Младеновца, 1937 – Зрењанин, 23.

Зорић (1975–1977),²⁸ Богдан Џувер (1989–1991),²⁹ Радивој Шајтинац

јул 2000), књижевник, уредник *Улазнице*. Школовао се у родном месту, Младеновцу и Бања Луци. На Вишој педагошкој школи у Београду је дипломирао на Одсеку за дефектологију. У Зрењанин се доселио 1962. године и испрва радио у просвети – као наставник у ОШ „2. октобар” и „9. мај”, истовремено се укључивши у локалне књижевне токове. Од 1983. је био запослен у Градској народној библиотеци „Жарко Зрењанин”, где се ангажовао као главни и одговорни уредник *Улазнице* и целокупне издавачке делатности ове установе. Писао је поезију и прозу, а повремено драме и књижевну критику. Био је члан Друштва књижевника Војводине. За своје књижевно стваралаштво у више наврата је награђиван. Марија Чука, „Ствара своју литературу”, *Зрењанин* 2250, год. XLIV, 23. јун 1995, 14; Вожо Bobot, Лука Hajduković, Milan Livada, *Књижевна рећ и Зрењанину 1944–1984*, Zrenjanin 1984, 240; „In memoriam. Изнад црнице постелице Милораду Миленковићу – Шуму”, *Зрењанин* 2513, год. XLVIII, 28. јул 2000, 2.

²⁸ Војислав Зорић (Бијела, 1934 – Зрењанин, 2017), књижевник и новинар. Основну школу је похађао у Сарајеву и Београду, а средњу у Ваљеву и Бару. Дипломирао је на Пољопривредном факултету у Београду. Радио је на Институту за суптропске културе у Бару, а затим и у Зрењанину. Након тога је радио као дописник новосадског *Дневника* и уредник листа *Зрењанин*, у ком је уређивао и подлистак *Комбинајт* – гласило Индустријско-пољопривредног комбината „Серво Михаљ”. Објавио је више романа, приповедачких збирки, монодрама, путописних књига, а писао је и сатиричну прозу. За своје књижевно стваралаштво у више наврата је награђиван, а 2006. добио је и Награду ослобођења Зрењанина. Умро је 24. новембра 2017. године у Зрењанину, а сахрањен је у Новом Саду („In memoriam. Војислав Зорић (1934–2017)”, *Зрењанин* 3409, год. LXV, 8. децембар 2017, 7.

²⁹ Богдан Џувер (Ограђеница, Црна Гора, 28. јун 1936 –), песник. Као дете се преселио у Сивац, крај Сомбора, где је завршио основну школу. У Сомбору је завршио гимназију, а дипломирао је на Правном факултету у Београду. Настањује се 1963. у Зрењанину, где је радио као помоћник и заменик општинског јавног тужиоца, а затим и јавни тужилац (1976 – 1984). Након рада у правосуђу, шест година је радио као управник Градске библиотеке „Жарко Зрењанин”. У том период био је и главни уредник издавачке делатности библиотеке, а уједно и уредник *Улазнице*. Објавио велики број песама у разним листовима и часописима. Аутор је песничких збирки: *Колишће* (1974), *Повесмо вида* (1979), *На усни земље* (1984), *Рало, ојћори* (1987), *Ограђеница* (1987), *Врх на брећу* (1995), *Светле џаме* (1996), *У нејодећу једнаком* (1999), *Чаша њоредуша* (2005), *Љушћене карактера* (2005). Добитник је књижевне награде *Блажо Шћепановић* за поезију. Заједно са супругом Миленом даровао је своју породичну библиотеку Градској библиотеци „Карло Бијелички” у Сомбору (Марија Чука, „Завичајци. Песнику тужиоцу”, *Зрењанин* 3202, год. XLV, 28. јун 1996, 12; Зоран Н. Јованов, „Богдан Џувер. Емоције и ерудиција”, *Зрењанин* 2324, год. XLV, 28. новембар 1996, 5; „Легат Богдана и Милене Џувер”, https://sr.wikipedia.org/wiki/Легат_Богдана_и_Милене_Џувер, приступљено 14. новембра 2020).

(2000–2007)³⁰ и Владимир Арсенић (2007–).³¹

У уводнику стотог броја, објављеног 1985. године, тадашњи уредник Милорад Миленковић Шум укратко је сумирао пут који је часопис до тог тренутка прешао: *За нейуне две деценије излажења овој часопису са сигурношћу се може тврдити да је он од самој почетка био отворен за сва иројресивна кретања у уметности, посебно књижевној и ликовној, али да није зајостављао ни традиционалне духовне вредности које су настале у овим иросторима. УЛАЗНИЦА је објавила иреко хиљаду аутора из свих крајева наше земље (СФРЈ – прим. Ф. К.), суседних земаља, Европе, Африке, Америке и Азије. На њеним страницима иредстављена су дела исаца, криичара, естетичара, научних радника, ириадника свих наших народа и народности. У циљу неговања револуционарних традиција објављивани су тек-*

³⁰ Радивој Шајтинац (Зрењанин, 1. март 1949–), књижевник, књижевни и ликовни критичар и преводилац. Основну школу и гимназију је завршио у родном граду, након чега је студирао Општу књижевност са теоријом књижевности на Филолошком факултету у Београду. Пише поезију, прозу, књижевну и ликовну критику, бави се драматургијом и превођењем са руског и енглеског језика. Био је један од оснивача *Улазнице*, часописа за културу, уметност и друштвена питања, коју је издавала најпре Заједница културе Зрењанин, а затим Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“. Објавио је 15 књига поезије, исто толико књига прозе, десетак драма и 3 књиге есеја. Најзначајније збирке песама: *Оружје људски рањено* (1970), *Сузе у лунајарку* (1987), *Оченаш на Тајмс скверу* (1991), *Оловни долов* (1995), *Лед и млеко* (2003), *Кањшика моноишија* (српско-мађарско издање, 2007), *Псећа суза* (2014). Проза: *Банашка чиианка* (1991, 2005, 2008), *Мој дејетски део светиа* (1994), *Чеховија* (1996), *Жртве бидермајера* (2000), *Нага сиианује на крају ирага* (2002), *Кинеско двориште* (2006), *Дилинкуца* (2012), *Сува иила* (2019). Збирке есеја: *Хошел Чарнојевић* (1989), *Демојорјон* (1990), *Хајка на Акиеона* (1997). Драмe: *Цвеће и смрт сииарој Луке*, *Љуичејови снови*, *Банашикон*, *Аијланшиска веза*, *Паорска ирозница*. За своје вишедеценијско књижевно стваралаштво стекао је низ признања: Награда *Карољ Сирмаји* (1992), Награда *Стеван Пешић* (1997), *Књија иодине* – Награда Друштва књижевника Војводине (2004), Награда *Димитрије Мишириновић* (2006), Награда *Теодор Павловић* (2013), а лауреат је Награде *Тодор Манојловић* за 2019. годину, за модеран уметнички сензибилитет. Члан је Српског књижевног друштва, Друштва књижевника Војводине и српског Пен клуба. Живи у Зрењанину (Марија Чука, „Песник душе равничарске. Радивој Шајтинац“, *Зрењанин* 2311, год. XLV, 30. август 1996, 12).

³¹ Владимир Арсенић (Београд, 14. јун 1972–), библиотекар, издавач, књижевни критичар и писац. Магистрирао компаративну књижевност на телавивском универзитету. Редовни је критичар интернет-портала *E-novine* и *booksa.hr*. Писао је и за *Think tank*, *Beton*, *Quorum*, *Пешчаник*. Заједно са Срђаном Срдиећем водио Радионицу креативног писања Хила у Београду. Стални је сарадник сусрета *Сит grano salis* у Тузли. Преводи са енглеског и хебрејског језика. Од 2007. године је уредник *Улазнице*. Живи у Зрењанину и навија за Тотенхем Хотспур („О нама. Vladimir Arsenić“, <https://www.partizanskaknjiga.com/o-nama/>, приступљено: 13. новембра 2020).

стови са тематиком НОР-а и Револуције, обележавани су значајни књижевни и друштвени јубилеји, али и радови из многих области друштвено-политичког, научно-образовног, социјалног и економског развоја нашег самоуправног социјалистичког друштва (подв. Ф. К.). Са око 1500 њесама, 200 њрозних радова, 400 њтекстова из области есејистике и кријстике, 60 друштвених тема, 500 ликовних њрилоја, као и текстовима из друштвених области уметности и културе – наш часопис је свакако оставио дубок њтрај у развоју културе и друштва у овим нашим њпросторима...³²

Последњих двадесетак година устаљена је пракса да часопис крајем сваке календарске године расписује литерарни конкурс за необјављену причу, песму и есеј. Сваке године на адресу зрењанинске библиотеке стигне око 2.000 радова из земље, али и иностранства, тако да је конкурс одавно превазишао локалне оквире.³³

Зрењанински завичајац (1998–2004) и Завичајац (2000–)

Средином и крајем деведесетих година прошлог века јавила се иницијатива за оснивањем једног завичајног удружења Зрењанинаца, која ће напослетку резултирати појавом два нова гласила са „завичајним” предзнаком: *Зрењанинској завичајца* и *Завичајца*. Ова иницијатива проистекла је из фељтона у међуопштинском регионалном

³² Milorad Milenković Šum, „Uz stoti broj”, *Ulaznica* 100, god. XIX, Zrenjanin 1985, 3.

³³ За више детаља о покретању *Улазнице* види: В. Bobot и др., *нав. дело*, XVIII, 210–217; Marija Čuka, „Urednici, redakcije i izdavači od 1. do 100. broja *Ulaznice*”, *Ulaznica* 100, god. XIX, Zrenjanin 1985, 120–122; Marija Anđić, „Počeci i razvoj *Ulaznice*, časopisa za kulturu, umetnost i društvena pitanja”, *Ulaznica* 226–227, god. XLIV, Zrenjanin 2011, 135–145. За (непотпуну) библиографију види: Marija Čuka, „Bibliografija „*Ulaznica*” god. XII, 1978. Br. 61, 62–63, 64–65”, *Ulaznica* 66, god. XIII, Zrenjanin 1979, 79–82; М. Čuka, „Bibliografija „*Ulaznica*” godina XIII, 1979. Br. 66, 67, 68, 69–70”, *Ulaznica* 71–72, god. XIV, Zrenjanin 1980, 89–93; М. Čuka, „Bibliografija „*Ulaznica*” godina XIV, 1980. Brojevi 71–72, 73, 74, 75”, *Ulaznica* 76, god. XV, Zrenjanin 1981, 69–75; М. Čuka, „Bibliografija „*Ulaznica*” godina XV, 1981. Br. 76, 77–78, 79, 80”, *Ulaznica* 81, god. XVI, Zrenjanin 1982, 71–76; М. Čuka, „Bibliografija „*Ulaznica*” godina XVI, 1982, br. 81, 82, 83, 84, 85”, *Ulaznica* 86, god. XVII, Zrenjanin 1983, 65–70; М. Čuka, „Bibliografija „*Ulaznica*” godina XVII, 1983, br. 86, 87, 88, 89, 90”, *Ulaznica* 91, god. XVIII, Zrenjanin 1984, 47–52; М. Čuka, „Bibliografija „*Ulaznica*” godina XIX, 1985. Br. 96–97, 98, 99, 100”, *Ulaznica* 101–102, god. XX, Zrenjanin 1986, 71–76; М. Čuka, „Bibliografija „*Ulaznica*” god. XX, 1986. Br. 101–102, 103, 104–105”, *Ulaznica* 106–107, god. XXI, Zrenjanin 1987, 137–140; М. Čuka, „Bibliografija „*Ulaznica*” god. XXII, 1988. Br. 111–112, 113–114, 115”, *Ulaznica* 116–117, god. XXIII, Zrenjanin 1989, 103–108; М. Čuka, „Bibliografija „*Ulaznica*” god. XXIII, 1989. Br. 116–117, 118, 119–120”, *Ulaznica* 121–122, god. XXIV, Zrenjanin 1990, 98–101.

недељнику *Зрењанин* под називом *Завичајци*, који је крајем 1994. покренула и током наредне две године уређивала библиотекарка Марија Чука.³⁴ У оквиру ове рубрике је, на основу грађе прикупљене седамдесетих и осамдесетих година, објављено преко стотину биобиблиографских текстова о Зрењанинцима који су својим вредним радом допринели развоју својих ускостручних делатности и постигли у њима значајне резултате.

Годину дана касније, 22. децембра 1995, првих педесет личности чије су биографије обрађене у оквиру Чукиног фељтона, окупиле су се у Градској народној библиотеци „Жарко Зрењанин”. Том приликом је проф. др Бранислав Обремски,³⁵ завичајац који је у то време жи-

³⁴ Марија Чука (рођ. Мичкеи, Зрењанин, 4. април 1949–), библиотекар, оснивач и доживотни почасни председник Друштва завичајаца Зрењанин. Основну школу на мађарском језику и гимназију завршила у Зрењанину. Након студија енглеског језика и кратког рада у просвети, од 1974. године запослена у Градској народној библиотеци *Жарко Зрењанин*, на Завичајном одељењу. Активно промовишући завичајну историју и културу града Зрењанина, сарађивала је најпре у часопису *Улазница*, за који је израђивала библиографију, а затим и у листу *Зрењанин*, у ком је почев од децембра 1994. уређивала фељтон под називом *Завичајци*. У њему је обрадила више од стотину зрењанинских завичајаца – истакнутих уметника, здравствених и просветних радника, научника, спортиста итд. Радећи на њиховом проналажењу, повезивању и окупљању – како оних у граду, али и оних ван њега – основала је 1998. године Друштво завичајаца Зрењанин и постала његов први председник. Под њеним вођством Друштво је покренуло и свој часопис *Завичајац*. *Часопис за неговање завичајне културе*. Од 2011. године је доживотни почасни председник Друштва. Била је члан Председништва Друштва библиотечких радника Војводине, секретар и председник подружнице Друштва библиотечких радника Војводине Зрењанин, члан Председништва и председавајући Секције библиотекара завичајних збирки Војводине, члан Управног одбора Градске народне библиотеке „Жарко Зрењанин” и Историјског архива Зрењанин. За свој рад на пољу библиотекарства и неговању завичајне културе добила је низ признања и награда, међу којима и награду *Искра културе* (2004). Аутор је низа изложбених поставки и неколико десетина радова објављених у часописима *Улазница* и *Завичајац*, али и у оквиру појединих монографија и зборника радова. Живи у Зрењанину (Казивање Марије Чуке аутору, март/новембар 2020).

³⁵ Бранислав Обремски (Велики Бечкерек, 1922 – Београд 2008), економиста, универзитетски професор. По завршетку Државне трговачке академије (1940), уписао се на студије Економско-комерцијалне високе школе у Београду (потоњи Економски факултет). Истовремено се запослио у тамошњој Прашкој кредитној банци, али је због смртног случаја био принуђен да се врати у родни град и запосли у Набављачкој задрузи државних службеника, потом у Фабрици уља, те у Индустијско-пољопривредном комбинату „Серво Михаљ”, где је 1956. постављен за финансијског директора. Упоредо се бавио и научним радом, те је 1965. докторирао на Економском факултету. Поново одлази у Београд 1968, где је обављао дужности директора Центра за упоредне анализе при Заводу за економске експертизе. Паралелно је био ванредни професор Економског факултета у Прилепу и предавач на истуреним одељењима Више школе за организацију рада у Новом Саду. Након одласка у пензију (1981), био је ангажован у раду Комбината „Серво Михаљ” и бројним другим пројектима. Средином и крајем деведесетих се ангажовао на организовању зрењанинских завичајаца у Београду. Умро је 2008. године (Марија Чука, „Завичајци. Заљубљеник у компаративне анализе”, *Зрењанин* 2269, год. XLIV, 3. новембар 1995, 13; Марија Чука, „Скица

вео у Београду, покренуо идеју да се покуша окупљање и умрежавање Зрењанинаца у главном граду. Он ће током 1996. предано радити на остварењу ове намере, заједно са још неколицином завичајаца-истомишљеника – Светиславом Јешићем,³⁶ Радомиром Наумовим³⁷ и Вла-

за портрет. Завичајни премијер”, *Зрењанински завичајац* 6, год. II, Београд (јун) 1999, 12–13.

³⁶ Светислав Јешић (Велики Бечкерек, 27. јул 1920 – Београд, 15. март 2005), друштвено-политички радник, председник општине Зрењанин, министар. Основну школу и Државну трговачку академију је похађао у родном граду. Као млад је често био хапшен због симпатија према комунистичком покрету. По избијању Другог светског рата (1939) постао је члан СКОЈ-а, а идуће године је искључен из школе. За време окупације је у више наврата био хапшен као талац. Након ослобођења, постао је члан Рејонског комитета КПЈ у свом родном граду, а потом био постављен за секретара за привреду Војне области за Банат. У Новом Саду је затим био помоћник директора „Житопромета”, директор Народног млекарства Војводине, шеф одсека за индустрију, помоћник повереника за трговину и снабдевање Војводине, помоћник повереника за државне набавке. Од 1950. до 1955. био је председник Народног одбора града Зрењанина. На тој функцији био је задужен за изградњу новог комуналног система, односно реорганизацију срезова. По истеку мандата вратио се у Нови Сад, где је постао секретар за привреду Војводине. Годину дана касније именован је за министра за робни промет Србије (угоститељство, трговина и туризам). Након тога, је био генерални секретар Задружног савеза Југославије, главни директор *Југоданке* за Србију и Косово и Метохију, делегат у Скупштини НР Србије, члан Савета Републике Србије и Савета за спољну политику Србије. Деведесетих година је узео активног учешћа у оснивању Друштва завичајаца у Београду, а суделовао је и у уређивању часописа *Зрењанински завичајац* (Светислав Јешић, Сведочанство непокора. Јесен која је донела пролеће”, *Зрењанински завичајац* 2, год. I, септембар 1998, 40–41. За више детаља о Јешићу види: Бранка Новаковић, „Време прошло, време садашње... Године наше стварности”, *Зрењанин* 1462, год. XXIX, 30. децембар 1980, 2; Марија Чука, „Завичајци. Градоначелник света”, *Зрењанин* 2313, год. XLV, 13. септембар 1996, 14; Бранкица Станковић, „Сусрети. Сабирање прошлости”, *Зрењанински завичајац* 1, год. I, Београд (мај) 1998, 14–16.

³⁷ Радомир Наумов (Чока, 12. мај 1946 – Београд, 22. мај 2015), дипл. инжењер електротехнике, министар рударства и енергетике. Основну школу и гимназију похађао у Зрењанину и нижу музичку школу, дипломирао на Електротехничком факултету у Београду (1964–1969). Након тога се запослио на Електротехничком институту „Никола Тесла” у Београду, где се бавио научним радом – објавио је више од 60 радова у часописима и зборницима, узевши учешћа на бројним научним скуповима и саветовањима у земљи и свету. Од 1992. обављао је дужности генералног директора Института. Предавао је на Техничком факултету у Бору, а био је и народни посланик и члан градске владе Београда задужен за енергетику. Од 2004. до 2007. године био је републички министар рударства и енергетике, а од 2007. до 2008. и министар вера (Марија Чука, „Високи напон и тромбон. Живети уз Теслу”, *Зрењанин* 2233, год. XLIV, 24. фебруар 1995, 14; Марија Чука, „Министар из редова завичајаца. Енергија као судбина”, *Завичајац* 21–22, Зрењанин 2005, 2–3). Преминуо је 22. маја 2015. године (П. В., „Преминуо Радомир Наумов”, *novosti.rs*, 22. мај 2015. Приступљено: 14. новембра 2020).

димиром Зделаром.³⁸ Резултат њиховог рада било је најпре формирање Иницијативног одбора за оснивање Друштва Зрењанинаца у Београду, а затим и израда Нацрта статута овог удружења.³⁹ Иницијативни одбор је током лета 1996. припремао конститутивну скупштину, о чијем је одржавању обавестио и на њу позвао јавност огласом у дневном листу *Полиџика*.⁴⁰ Оснивачки скуп *Друштва Зрењанинаца – Зрењанинских завичајаца и пријатеља Зрењанина у Београду* одржан је 19. октобра 1996. године у београдском ресторану „Трандафиловић”. Присутствовало му је стотинак гостију и том приликом је усвојен Статут Друштва.⁴¹

Већ у јесен наредне, 1997. године, учињени су и конкретни кораци у чвршћем ојачавању веза Зрењанина са Зрењанинцима на страни, када је организована *Недеља Зрењанинаца у Београду* (21–27. септембар), а у међувремену су и завичајци у другим градовима – Новом Саду, Суботици, Краљеву, чак и Будимпешти почели да се организују.

Друштво Зрењанинаца у Београду је 1998. године покренуло часопис под називом *Зрењанински завичајац*. Први број се појавио маја месеца, а као чланови његове редакције означени су Бранислава Алексић (компјутерска обрада), Александар Анђелић (медији), Душан Анђелковић (уредник фотографије), Васа Атанасију (спорт), Аранка

³⁸ Владимир Зделар (Велики Бечкерек, 1931 – Зрењанин, 25. септембар 2004), дугогодишњи спортски радник и активиста, завичајац. По завршетку основне и средње школе определио за студије археологије, које је након смрти оца напустио, непосредно пред дипломирање. Запослио се у Одбојкашком савезу Србије, где је 20 година обављао дужности секретара. Након пензионисања (1984), вратио се из Београда у Зрењанин, где се ангажовао у проучавању историје локалног спорта. На његову иницијативу формирана је комисија састављена од чланова Спортског савеза, Завичајног одељења Народног музеја и Историјског архива Зрењанин посвећена прикупљању грађе везане за ову област. Резултат њеног рада било је формирање Собе спорта – јединственог музејског одељења посвећеног зрењанинском спорту. Зделар је био и члан Одбора за обнову споменика краља Петра (1991–2004) и Друштва завичајаца Зрењанин, а у часопису *Зрењанински завичајац* уређивао је фељтон *Жудња за слободом* (бр. 3–6). За више детаља види његову биографију у сталној поставци Собе спорта Народног музеја у Зрењанину.

³⁹ Бранислав Обремски, „Почетак почетка. Од идеје у Зрењанину до оснивачке скупштине у Београду”, *Зрењанински завичајац* 1, год. I, Београд (мај) 1998, 6–8.

⁴⁰ *Исто*, 8.

⁴¹ Као оснивачи Друштва Зрењанинаца – Зрењанинаца завичајаца и пријатеља Зрењанина у Београду касније су наведени: Светислав Јешић, Бранислав Обремски (председник), Радомир Наумов, Мирослав Звекић, Веселин Микалачки, Радивој Коларов, Радмила Тонић, Драгомир Златановић, Влатка Петков и Георгије Поповић. Б. Обремски, *нав. дело*, 6.

Балинт (образовање), Миодраг Грубачки (хроника), Славица Грујин (привреда), Марина Грујић (култура), прим. др Ђока Дошен (здравство), проф. др Золтан Ђармати (текстови на мађарском језику), Владимир Зделар (историја), Стелуца Мулић (текстови на румунском језику), Борис Павлов (публицистика), Јене Фа (сведочанства), Дара Фанка (ликовна уметност), Јано Хањик (текстови на словачком језику), Шандор Хартиг (примењена уметност) и Војислав Цвејић (маркетинг). Издавачки савет чинили су: Андреј Бурсаћ, Петар Дамјанов, Ференц Деак, Светислав Јешић (председник), др Златомир Козловачки, академици Василије Крестић и Чедомир Попов, Маргит Кристијан Бренчић, Радомир Наумов, Милорад Станулов, Марија Чука и Радивој Шајтинац. Штампан је у штампарији Ушће принт на Новом Београду, у тиражу од 500 примерака, који је нешто касније увећан на 700. Као главни и одговорни уредник *Зрењанинској завичајца* био је потписан Петар Дамјанов.⁴²

Из састава редакције било је очигледно да је највећи део посла око уређивања часописа обављала група зрењанинских ентузијаста на оне Зрењанинце који су остали у граду. Они су се крајем исте године (28. децембра 1998) удружили у Друштво завичајаца Зрењанин, са седиштем у Градској народној библиотеци „Жарко Зрењанин”. За његовог председника изабрана је Марија Чука, ауторка фељтона *Завичајци*, која је до тада за собом имала већ дугогодишњи стаж у популаризацији завичајне културе, окупљању завичајаца и уређивању завичајних тема у локалној и другој штампи.⁴³

Два завичајна друштва су сарађивала у уређивању часописа *Зрењанински завичајац*, али је почетни ентузијазам који је пратио њихово деловање врло брзо уступио место неспоразумима и размимо-

⁴² Петар Дамјанов (Зрењанин 1943 – Београд, 15. новембар 2005), новинар и завичајни истраживач, покретач и главни уредник часописа *Зрењанински завичајац*. Радио је као новинар и уредник у листовима *Фронти*, *Народна армија* и *Војска*. Уређивао је и *Догир*, часопис за слепе. По одласку у пензију био је помоћник главног уредника листа *Војни ветеран*, а потом и главни и одговорни уредник листа *Борац*, гласила СУБНОР-а Србије. У оквиру свог публицистичког стваралаштва, написао је 16 књига, од којих 5 о историји војног новинарства у Србији. Аутор је запажене монографије о манастиру Морача и коаутор илустроване монографије о традицији гардијских јединица у Србији. Написао је сценарија за више документарних филмова; уређивао је мултимедијалне пројекте о држању војника у ратовима за одбрану отаџбине. Добитник је новинарског признања *Светозар Марковић* Удружења новинара Србије. Сахрањен је 19. новембра 2005. на београдском гробљу „Орловача”.

⁴³ О томе види: Сл. М., „Друштво Завичајци – Зрењанин. Да се сачува традиција”, *Зрењанин* 2433, год. XLVIII, 7. јануар 1999, 3.

илажењу. Због тога је Друштво завичајаца Зрењанин у пролеће–лето 2000. покренуло сопствени часопис под називом *Завичајац*. *Часопис за нејовање завичајне културе*, који излази и дан-данас. *Зрењанински завичајац* наставио је да излази све до 2004. године, када је угашен, услед неактивности чланства београдског завичајног друштва, на које је указивано у уводницима последњих бројева.⁴⁴ Последњи (дво)број појавио се крајем 2004. године (носио је ознаку „јул–децембар“). И само друштво Зрењанинци – завичајци и пријатељи Зрењанина у Београду је врло брзо замрло, након стагнације и недостатка воље за рад млађих генерација.

С друге стране, *Завичајац* је успео да превазиђе непријатан раздор међу уредницима-завичајцима, тешке тренутке у којима се налазио практично већ прве године свог постојања (НАТО-агресија 1999) и успео да оствари континуитет (иако нередован) у излажењу, који траје до данашњег дана. У почетку је чак уживао финансијску подршку Општине Зрењанин,⁴⁵ а једнако као што је то био случај и са осталим завичајним часописима – локални недељник *Зрењанин* је редовно извештавао о изласку сваког броја.⁴⁶ Закључно са 2019. годином изашло је укупно 35 бројева, од којих је скоро половина доступна на интернету, у електронском формату. Главни уредник овог часописа био је такође Петар Дамјанов, све до смрти 2005. године. Након тога, из штампе се појавио још један број (2006), да би у излажењу наступила пауза која је трајала све до 2011. године (бр. 29). У њему је као уредник био назначен Божидар Дринић,⁴⁷ који ће ту дужност обавља-

⁴⁴ Бранислав Обремски, „Упорно ћутање”, *Зрењанински завичајац* 23–24, год. VI, Београд 2003, 3; Бранислав Обремски, „Ентузијастички – где сте?”, *Зрењанински завичајац* 28–29, год. VII, Београд 2004, 1.

⁴⁵ Б. М., „На последњој седници Извршног одбора Скупштине општине Зрењанин. Подршка талентима”, *Зрењанин* 2536, год. XLIX, 5. јануар 2001, 4.

⁴⁶ Сл. М., „Нови број часописа *Завичајац*. Часопис за нови миленијум”, *Зрењанин* 2509, год. XLVIII, 30. јун 2000, 6; Маја Пандуров, „Сусрет завичајаца Зрењанина са Суботичанима. Корен у срцу”, *Зрењанин* 2514, год. XLVIII, 4. август 2000, 9; Б. М., „На последњој седници Извршног одбора Скупштине општине Зрењанин. Подршка талентима”, *Зрењанин* 2536, год. XLIX, 5. јануар 2001, 4; З. Баба, „Часописи. Пенџери равнице”, *Зрењанин* 2546, год. XLIX, 16. март 2001, 15; „Активности Друштва завичајаца Зрењанина. Нови часопис, завичајни странци”, *Зрењанин* 2591, год. XLIX, 8. фебруар 2002, 14; А. Б., „Часописи. Нови *Завичајац*”, *Зрењанин* 2612, год. XLIX, 12. јул 2002, 11; А. Б., „Часописи. Нови *Завичајац*”, *Зрењанин* 2661, год. LI, 4. јул 2003, 15; „Десет година Друштва завичајаца. На језицима средине и света”, *Зрењанин* 2692, год. LII, 6. фебруар 2004, 14; З. Б., „Часописи. Нови *Завичајац*”, *Зрењанин* 2718, год. LII, 6. август 2004, 19.

⁴⁷ Божидар Дринић (Зрењанин, 3. јануар 1953 –), новинар и публициста. Радио је у листу и на радију Зрењанин, а био је и дописник новосадских и београдских

ти до 32. броја, када ју је уступио књижевници Марини С. Грујић (бр. 33 од 2016).⁴⁸

Главна карактеристика *Завичајца* огледала се у ширини, односно дијапазону тема које је захватао, а којима су Зрењанин и Средњи Банат били најмањи заједнички именитељ. Објављивани су прилози из историје Зрењанина и околних места, археологије, уметности, сликарства, спорта, медицине, музике, етнологије, књижевни прилози, архитектуре, и разних других области. У уређивању часописа учествовали су новинари⁴⁹, књижевници и књижевни „посленици”⁵⁰, здравствени⁵¹ и просветни радници и педагози⁵², запослени у градским установама културе (Историјском архиву Зрењанин⁵³, Народном музеју Зрења-

дневних листова. Објављивао је радове у *Улазници*, а јавља се и као уредник, аутор или коаутор више завичајних наслова. Осим *Завичајца*, уређивао је и часопис *Aīrap*. Најзначајнији радови: *Fabrika koža Toza 1865–1985*, Zrenjanin 1985 (у коауторству са Радивојем Шајтинцем и Милисавом Миклушевим); *Водич кроз Зрењанин*, Зрењанин 1990; *Žene banatske*, Zrenjanin – Novi Sad 2014.

⁴⁸ Марина С. Грујић (Зрењанин, 7. фебруар 1960 –), књижевник, књижевни критичар, новинар и библиотекар. Основну и средњу школу завршила у Зрењанину, Правни факултет у Новом Саду. Радила је као новинар листа *Зрењанин* и дописник новосадског *Дневника*. Пише поезију, драмске текстове, књижевну критику, есеје, студије, кратке приче и бави се теоријом књижевности за децу. Аутор је два романа, добитник бројних награда и признања. Заступљена је у многим књижевним зборницима, а сарађивала је са значајним књижевним часописима у земљи и региону. Члан је Друштва књижевника Војводине, Академије „Иво Андрић”, СОКОЈ-а, уредник Издавачког предузећа „МОДУС” Зрењанин, главни и одговорни уредник часописа за неговање завичајне културе *Завичајац*. Најзначајнија дела: *Анђеоска враиша* (1994), *Венац Мале Рашке* (1995), *Сунчева љуљашка* (1996), *Дивље маслине* (1998), *Бора Карамела* (2000), *Књижевно дело Милана Туђорова* (2004), *Позив у помоћ* (2007, 2016²), *Хиљаду нада* (2016). Живи у Зрењанину (Душан Вукотић, „Лира Мале Рашке. Може ли небу да буде свеједно”, *Зрењанински завичајац* 3, год. I, Зрењанин, септембар 1998, 11–12; Марија Чука, „Завичајци. Марина С. Грујић – песникиња традиције и савремености”, *Зрењанин* 2917, год. LVI, 27. јун 2008, 12; Зоран Славић (ур.), *Адресе из средње Банашке*, Зрењанин 2020, 395).

⁴⁹ Васа Атанасију, Бранка Јајић, Димитрије Војводић, Милена Бечејац, Љиљана Баиловић, Милорад Савић, Ђуро Ђукић, Мирослава Пудар, Аранка Молнар, Божидар Дринић, Александра Хајдин, Милан Ливада, Далибор Бубњевић.

⁵⁰ Зоран Славић, Иван Даников, Марина Грујић, Илеана Урсу, Ливијус Лападат, Маја Пандуров, Парашка Димитријевска Пејчић.

⁵¹ Др Добрица Пауновић, др Зорица Кукић, др Ђока Дошен, др Радиша Станић.

⁵² Мирко Далмација, Никола Шлајх, Милан Радаковић, Рако Томовић, Милоранка Бошњак.

⁵³ Милан Ђуканов, Нада Борош, Верица Николић, Регина Миланов, Аранка Балнт, Ибоја Тошов, Филип Крчмар.

нин⁵⁴, Градској народној библиотеци „Жарко Зрењанин”⁵⁵, Заводу за заштиту споменика културе⁵⁶, Савременој галерији уметничке колоније „Ечка”⁵⁷), туризмолози⁵⁸ итд., а нарочиту агилност су показали хроничари, историчари-аматери и завичајни истраживачи Зрењанина и насељених места Средњег Баната.⁵⁹ Текстове су потписивали и стручњаци и сарадници из различитих установа и сфера јавног живота у Зрењанину: економије (Ерне Лазар), правосуђа (Иштван Прец), социјалне заштите (Александра Танасијевић), урбанизма и пејзажне хортикултуре (Војин Мраковић) итд. Осим тога, уредништво *Завичајца* се трудило од самих почетака да привуче што већи број млађих аутора, којима је такође остављено доста простора у часопису (Вигор Арва, Анастасија Дамјанов, Сандра Поткоњак, Стефан Бирдић итд).

Њихови текстови су по правилу били праћени обиљем илустративног материјала за који су се побринули ликовни уметници, најбољи градски фотографи и колекционари старих разгледница и фотографија града.⁶⁰ Богат фото-документарни материјал који је настао приликом уређивања *Завичајца* је 2012. године презентован јавности у виду изложбе одржане у Изложбеном салону Историјског архива Зрењанин, аутора Ивана Панчића, фотографа часописа. Том приликом је направљена ретроспектива бројева овог гласила.⁶¹

У почетку је *Завичајац* редовно писао о свим активностима Друштва завичајаца, не испуштајући из вида одјеке на које је ово удружење имало у другим штампаним и електронским медијима; отуда су последње стране првих бројева по правилу бивале резервисане за ру-

⁵⁴ Видак Вуковић, Миодраг Цветић, Милева Шијаковић, Јелена Кнежевић, мр Рајка Грубић, Невена Дујин, Владислава Игњатов, Оливера Скоко, Ивана Арађан, Дејан Воргић, Сениша Оњин.

⁵⁵ Марија Чука, Вучина Шћекић, Драгана Сабовљев.

⁵⁶ Весна Мајсторовић, Весна Каравида, Бојан Којичић, Бранислав Милић, Нада Бењоцки, Споменка Урошевић.

⁵⁷ Сунчица Ламбић Фењчев, Славица Попов, Јасмина Туторов.

⁵⁸ Гордана Беженар Васиљевић, Ана Панчић.

⁵⁹ Борис Павлов, Дејан Бошњак, Ференц Немет, Иван Бошњак, Адам Јонаш, Душан Дејанац, Милан Варадинац, Петар Жебељан, Миодраг Грубачки, Саша Мирчетић.

⁶⁰ Иван Панчић, Јене Фа, Даниел Вршка, Зоран Међо, Јован Његовић Дрндак.

⁶¹ „Дани европске баштине”, *Завичајац*, Часопис за неговање завичајне културе 32, год. IX, Зрењанин (децембар) 2012, 7–8; Чука Марија, „Zavičajci svome zavičaju”, *Завичајац*, Часопис за неговање завичајне културе 32, год. IX, Зрењанин (децембар) 2012, 9–12; Л. З., „Недеља Дана европске баштине у Зрењанину 2012. Даривање и задужбинарство”, *Зрењанин* 3139, год. LX, 28. септембар 2012, 17.

брику под називом *Дрући о нама, ми у новинама*. Честе су биле репортаже или интервјуи са Зрењанинцима који су остварили врхунске резултате на пољу свог рада (спорт, музика, глума, економија/привреда итд.), а који су живели не само у Зрењанину, већ и у другим срединама – како у земљи, тако и у иностранству. *Завичајац* је неретко доносио и интервјуе са водећим људима Града Зрењанина, као и приказе књига са завичајном тематиком, чија се продукција током прве деценије XXI века налазила на узлазној путањи. Читаоцима су представљане и оне публикације чији су аутори били Зрењанинци, независно од у њима обрађене тематике.

Имајући све наведено у виду, није претерано рећи да је уређивање *Завичајца* представљало подухват у чију је реализацију била укључена целокупна јавна и културна сцена Зрењанина, а све у намери да се остави *шићо комилејнија и квалићетнија слика садашњости за будућности*.⁶²

Друга битна одлика овог часописа је његова истрајна и изразита оријентација ка мултикултуралности, што се најнепосредније очитива(ло) у његовој вишејезичности: текстови су објављивани, осим на српском, и на мађарском, словачком, румунском, немачком, македонском, шведском, чешком, есперанту итд. Резимеи су објављивани најпре на енглеском, немачком и француском, потом од двоброја 4–5 и на руском, шпанском и италијанском, а од двоброја 34–35 и на – кинеском!⁶³ Стављање нагласка на мултикултурално наслеђе града није била само последица освртања у даљу прошлост града и његове околине, већ је било и сасвим логично ако се узму у обзир околности датог тренутка у којима се часопис налазио на врхунцу: током првих година 21. века, баш у време када је редакција била „најревноснија”, актуелна политика европских и евроатлантских интеграција Републике Србије ишла је на руку таквој уређивачкој политици. У јавном дискурсу мултикултуралност је стављана високо на пиједестал друштвених норми и *Завичајац* се својом уређивачком политиком и садржајем савршено уклапао у такав наратив – промовишући различитост, толеранцију, вишејезичност итд.⁶⁴ Поред тога, оваква пракса јасно је показивала

⁶² Идеја-водиља и својеврсни мото Друштва завичајаца Зрењанин гласи: Поштујући своју прошлост, стварамо слику о себи за будућност (Marija Čuka, „Od ideje i stvarnosti, do budućnosti”, *Zavičajac* 36–37, год. XII–XIII, Зрењанин 2019, 11. Такође види: „Društvo zavičajaca Zrenjanin: Poštujući svoju prošlost, stvaramo sliku o sebi za budućnost”, ilovezrenjanin.com, 9. децембар 2019, приступљено: 14. новембра 2020).

⁶³ Имајући овакву вишејезичност у виду, М. Чука је приметила да је *Завичајац* јединствена публикација у свету, са текстовима на 17 језика. Marija Čuka, „Od ideje i stvarnosti, do budućnosti”, *Zavičajac* 36–37, год. XII – XIII, Зрењанин 2019, 11.

⁶⁴ Оваква уређивачка политика је највише дошла до изражаја када је један од

и показује тенденцију да се часопис представи и страном читалачкој публици, првенствено преко Зрењанинаца у дијаспори до којих успе да пронађе пут, а који су и сами неретко имали посебан простор за оглашавање на страницама *Завичајца*.

За две деценије излажења (2000–2020), направљене су две велике ретроспективе *Завичајца*: прва је била већ поменута изложба 2012. године.⁶⁵ Други значајни осврт на историјат часописа учињен је 2019. године, када је Друштво завичајаца Зрењанин обележавало четврт века постојања (том приликом је промовисан последњи двоброј – 36/37).⁶⁶

Лишен критичко-научног апарата и академских стега, по правилу богато илустрован, *Завичајац* представља штиво које је подједнако приступачно и истраживачима од заната и лаицима. Он не поседује високу научну категоризацију (на коју никада није ни претендовао), али је већ сада, након тринаест година излажења и 37 бројева незаобилазан извор информација не само за даљу, већ и новију историју Зрењанина и Средњег Баната; извор, чије богатство и квалитет података, по свему судећи, неће бити премашени у догледно време. Ово тим пре јер се, у отежаним условима излажења⁶⁷, са умањеним интензитетом деловања *Друштва завичајаца*, при константно неизвесним изворима финансирања и тешко предвидивим последицама актуелне пандемије вируса ковид-19, будући бројеви часописа налазе под знаком питања.

сарадника часописа, Томислав Николић Томи у Стразбуру направио низ фотографија са истакнутим званичницима Савета Европе и других установа и комисија Европске уније, који су у рукама држали или листали *Завичајац*. О томе види: „Свет у нама – ми у свету. *Завичајац* у престоници Европе”, *Завичајац*. Часопис за неговање завичајне културе 13, год. IV, Зрењанин (март) 2003, 2–3; Tomislav Nikolić Tommy, „*Завичајац* у Европи”, *Завичајац*. Часопис за неговање завичајне културе 14–16, год. IV, Зрењанин (јун–децембар) 2003, 40–41.

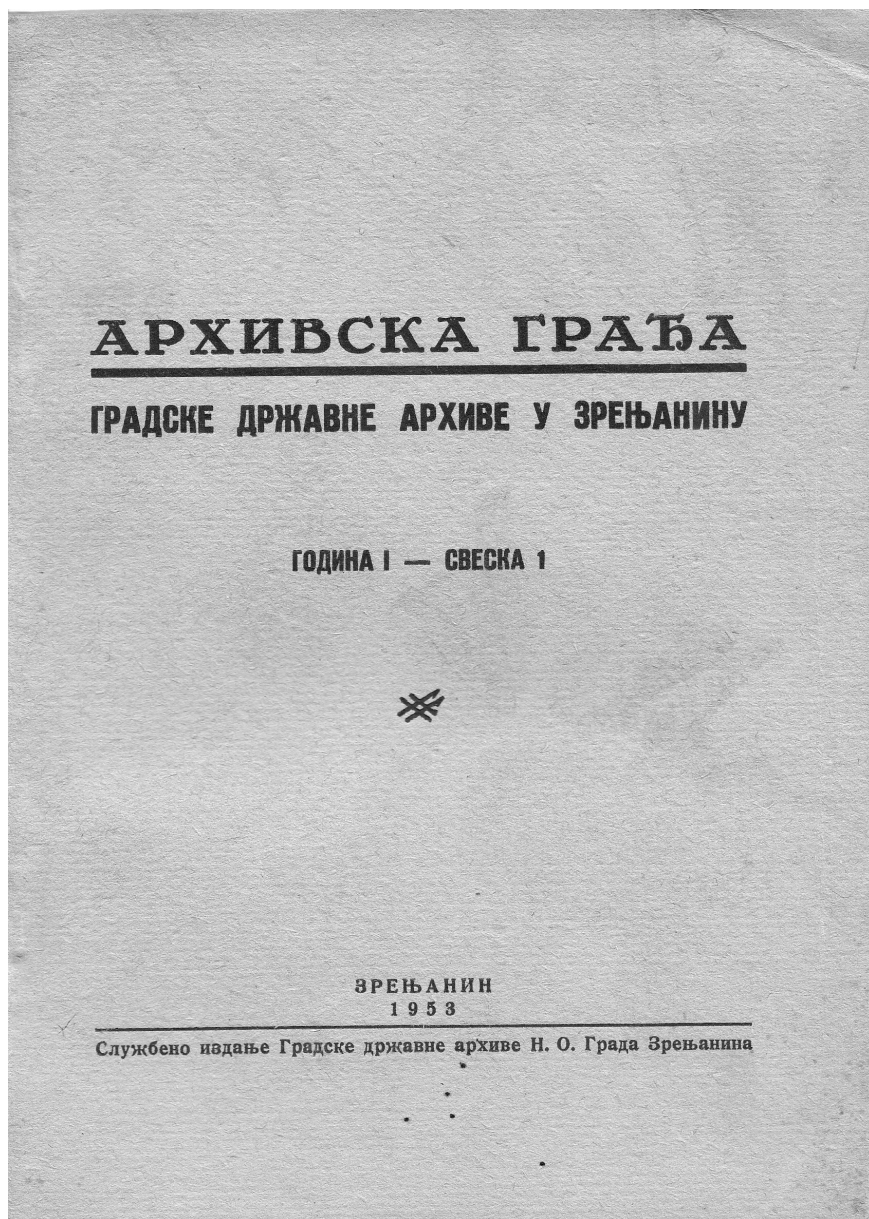
⁶⁵ Том приликом је избројано 1348 завичајних страна, 397 аутора, са 5.144 библиотечке јединице. Ђука Марија, „*Zavičajci svome zavičaju*”, *Завичајац*. Часопис за неговање завичајне културе 32, год. IX, Зрењанин (децембар) 2012, 10; Л. З., „Недеља Дана европске баштине у Зрењанину 2012. Даривање и задужбинарство”, *Зрењанин* 3139, год. LX, 28. септембар 2012, 17.

⁶⁶ Бојана Латиновић, „*Društvo zavičajaca Zrenjanin – Zrenjanin: četvrt veka Društva za ponos i primer*”, *Завичајац*. Часопис за неговање завичајне културе 36–37, год. XII–XIII, Зрењанин 2019, 3–7; Марија Ђука, „*Od ideje i stvarnosti, do budućnosti. Osvrt na vaš i naš časopis Zavičajac*”, *Завичајац*. Часопис за неговање завичајне културе 36–37, год. XII–XIII, Зрењанин 2019, 8–11.

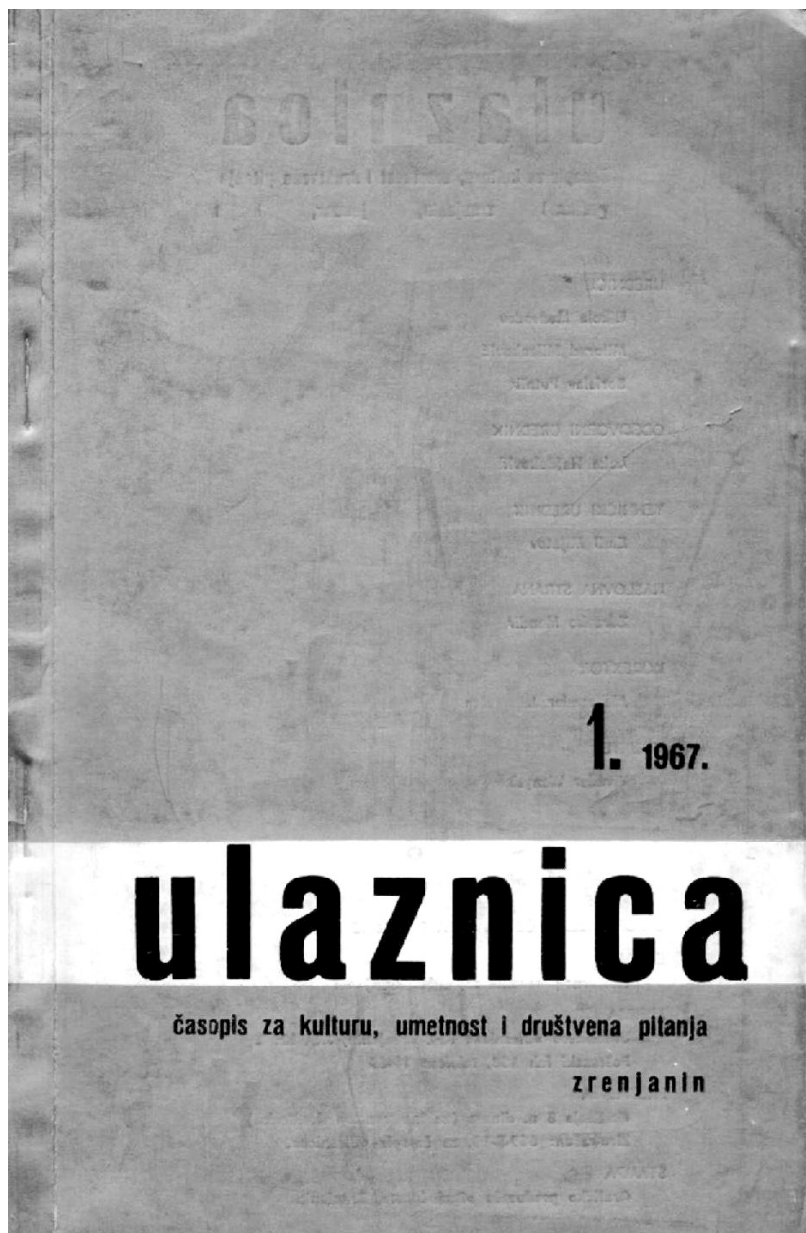
⁶⁷ Бројеви *Завичајца* су делимично доступни онлајн, на сајту zrenjaninskizavicajac.com. Часопис је такође делимично очуван у Градској народној библиотеци „Жарко Зрењанин”, Историјском архиву Зрењанин, као и у Библиотеци Матице српске (прим. Ф. К.).

Преглед бројева *Завичајца*

Број	Годиште	За период	Напомена
1–2	I	мај – јун 2000.	двоброј
3	I	септембар 2000.	
4–5	II	децембар 2000. – март 2001.	
6–7	II	јун – септембар 2001.	двоброј
8	II	децембар 200.1	специјално издање
9–10	III	март – јун 2002.	двоброј
11–12	III	септембар – децембар 2002.	двоброј
13	IV	март 2003.	
14–16	IV	јун – децембар 2003.	троброј
17	V	2004.	
18–20	V	2004.	троброј
21–22	VI	март – јун 2005.	двоброј
23–24	VI	септембар – децембар 2005.	двоброј
25–26	VII	–	двоброј посвећен спорту и историји спорта у Зрењанину, необјављен услед недостатка финансијских средстава
27–28	VII	септембар – децембар 2006.	двоброј
29	VIII	април 2011.	
30	VIII	август 2011.	
31	VIII	децембар 2011.	
32	IX	децембар 2012.	
33	X	април 2016.	
34–35	XI–XII	децембар 2017 – фебруар 2018.	двоброј
36–37	XII–XIII	децембар 2018 – фебруар 2019.	двоброј

Насловна страна првог броја *Архивске грађе*
(децембар 1953)

Насловна страна првог броја *Улазнице*
(јануар 1967)

Насловна страна првог броја *Зрењанинској завичајца*
(мај 1998)

Насловна страна првог броја *Завичајца*
Часописа за неговање забучајне културе
(мај-јун 2000)

Dr. Filip Krčmar

Historisches Archiv Zrenjanin

HEIMATKULTURSPFLEGE IM SPIEGEL DER ZRENJANINER HEIMATSZEITSCHRIFTEN

Zusammenfassung

Seit der 1950-er bis heutzutage strebte man in Zrenjanin dazu, eine Zeitschrift ins Leben zu rufen, redigieren und etablieren, die der Pflege, Erforschung und Popularisierung der einheimischen, lokal-regionalen Kultur und Geschichte Zrenjanins gewidmet wäre. Diese Bemühungen resultierten mit vier Zeitschriften insgesamt, die verschiedenen Bereichen von Zrenjaniner Heimatkultur thematisierten und behandelten. Diese umfassen: *Arhivska građa* (*Archivgut*), dann, *Ulaznica. Časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja* (*Eintrittskarte. Zeitschrift für Kultur, Kunst und soziale Fragen*), *Zrenjaninski zavičajac. List za negovanje zavičajne kulture* (*Das Zrenjaniner Heimatblatt. Das Blatt für Heimatskulturpflege*), und letztlich, *Zavičajac. Časopis za negovanje zavičajne kulture* (*Das Heimatblatt. Zeitschrift für die Heimatskulturpflege*).

Das älteste unter den obengenannten Heimatblätter war im 1953 gegründete und von Historischen Archiv in Zrenjanin herausgegebene Zeitschrift *Arhivska građa*. Obwohl kurzlebig und von Nichthistorikern und Nichtarchivaren redigiert, wurden darin die bedeutendsten Archivalien, und zwar: städtische Privilegien, Diplome, Urkunden, Karten usw. veröffentlicht. Trotz aller Mängel, die man ihr zuschreiben könnte, bewies sich *Arhivska građa* als doppelt bedeutsam: zuerst als eine der ältesten archivarischen Fachzeitschriften in nachkriegszeitlichen Wojwodina, sowohl als Hauptquelle für die städtische und regionale Geschichte der ehemaligen Gross-Betschkerek und Umgebung des 18 und 19 Jahrhunderts. Insgesamt 11 Hefte erschienen seit 1953 bis 1956, als die Zeitschrift aufgehört hat. 35 Jahre später versuchte man sie 1991 zu erneuern, was zum Erscheinen der 12. Heft geführt hat. Jedoch verhinderten damals ungünstigen politisch-ökonomischen Verhältnisse die Erscheinung der neuen Nummern und seit dann befindet sich die Frage der Zeitschriftswiederbelebung ständig in der Archivstagesordnung.

Anfangs 1967 begann die damalige Kulturgemeinschaft Zrenjanins eine avantgardische Zeitschrift herauszugeben, die *Eintrittskarte* getauft wurde. Solcher Titel stammte von der Versen des Dichters und Journalists Brana Petrović, der seinerzeit dichtete: *Die Tote können nicht herein / Das Leben ist eine Eintrittskarte*. Die *Eintrittskarte* symbolisierte also einen lebendigen Geist der Zeitschriftsmitarbeitern, die die verkrusteten und steifenden Kunst-, Literatur- und überhaupt Kulturnormen damaliger Zeit herausfordern, bekämpfen und brechen wollten. Obwohl heute ausschließlich der Literatur gewidmet, in ihrer früheren Jahrgänge bot *Ulaznica* zahlreiche heimatgeschichtlichen, meistens die lokale Arbeitsbewegung und marxistische Fragen betreffenden Beiträge. Aus heutigen Standpunkt stellen dieselbe eine wertvolle Quelle für das nachkriegszeitliche Zeitraum der Zrenjaniner Heimatgeschichte dar. Die neuere Jahrgänge *Ulaznica* (Nr. 203–255) sind heute Online-vorhanden.

Mitte der 1990-en Jahren wurden die ersten konkreten Schritten richtungs Gründung eines Heimatvereines in Zrenjanin gemacht, dessen Ziel war, alle für die Heimatkultur und Heimatgeschichte interessenhabende und begeisterte Leute zu versammeln. Die Anregung dafür kam als eine breitere Reaktion auf das von Bibliothekärin Marija Čuka verfasste Feuilleton, die seit Ende 1994 im lokalen Wochenblatt *Zrenjanin* zu erscheinen begonnen hat. Nach den mehreren Treffen von Heimatsleute, die Initiative für die Vereinsgründung wurde von derjenigen Zrenjaniner übernommen, die inzwischen sich nach Belgrad übersiedelten. Der Verein wurde letztlich daselbst im Herbst 1996 gegründet und hat zwei Jahre später seine eigene Zeitschrift ins Leben gerufen. Dieselbe erhielt die Name *Zrenjaninski zavičajac*. *List za negovanje zavičajne kulture* und galt als ein Organ von *Verein des Zrenjaniner Heimatsleute in Belgrad*. Der Redaktionskern aber bildeten die Zrenjaniner und Zrenjaniner Residenten. Bald traten die Streiten zwischen zwei Strömen ein, deren Ergebnis die Gründung eines neues Vereines in 1998 war, dessen Sitz diesmal in Zrenjanin war. Zwei Jahre später hat dieser Verein seine eigene, unabhängige Zeitschrift gestartet: *Zavičajac*. *Časopis za negovanje zavičajne kulture*. Beide ähnlichgesinnte und das gleichen Publikum zielenden Zeitschriften existierten gleichzeitig bis 2004, als die ältere aufgehört hat, der Unmöglichkeit der außer Zrenjanin lebenden Heimatsleute zu animieren und eine Redaktion zu organisieren zufolge. Andererseits hat es dem jüngeren Verein gelang, die Auseinandersetzungen zu überwinden und eine, obwohl unregelmäßige Kontinuität der Zeitschrift in den schweren Zeiten zu versichern. *Zavičajac* erscheint heute noch immer, ist aber mit den finanziellen Möglichkeiten des Herausgebers

eng verbunden. Obwohl von textkritischen Apparatus und hohen wissenschaftlichen Rangierung beraubt (worauf diese Zeitschrift überhaupt niemals reflektierte), *Zavičajac* ist äußerst ungerecht unterschätzt; das Reichum der heimatbetreffenden, geschichtlichen literarischen und anderen Beiträge, die darin publiziert wurden, wird nicht in der in absehbaren Zukunft übertroffen.

Светлана Љубљанац, архивски саветник
Архив Војводине, Нови Сад

ЈЕДАН ПРИЛОГ О КОЛОНИЗАЦИЈИ У АП ВОЈВОДИНИ

Сажетак: Рад је заснован на истраживању архивске грађе фонда Одељења за аграрну реформу и колонизацију Главног извршног одбора Народне скупштине Аутономне Покрајине Војводине – Нови Сад, који се чува у Архиву Војводине. Изнети су подаци из извештаја Контролне комисије Војводине о резултатима прегледа извршених припрема за долазак нових колониста у Војводину, о броју конфискованих кућа по местима и прегледом земљишног фонда и његове расподеле у местима: Футог, Обровац, Парабућ, Сонта и др.

Кључне речи: аграрна реформа, колонисти, извештај

Одељење за аграрну реформу и колонизацију Главног извршног одбора Аутономне Покрајине Војводине (ГИОНСАПВ) је установљено ради спровођења Закона о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији, који је објављен 28. августа 1945. године.¹ Закон је донет „с циљем додељивања земље земљорадницима који немају земље или је немају довољно”, а на основу њега је најпре извршено одузимање земљишних поседа од бројних категорија власника и прелаз у руке државе. Из тако добијеног државног земљишног фонда земља је подељена аграрним субјектима (спољним и унутрашњим колонистима и њиховим породицама, месним аграрним интересентима, итд.). Одељење је вршило све послове који проистичу из Закона о аграрној реформи и колонизацији заједно са одсецима за аграрну реформу и колонизацију при окружним народним одборима, рефератима за ове послове при среским народним одборима и месним народним одборима којима су помагали зборови месних народних интересената

¹ *Службени лист ДФ*, број 64/1945.

у пословима утврђивања објеката и субјеката аграрне реформе. Посебне органе за извршење аграрне реформе представљали су окружни аграрни судови. Ови судови су доносили у другом степену коначне одлуке о утврђивању објеката и субјеката аграрне реформе и одлуке по жалбама на одлуке народних одбора у поступку извршења аграрне реформе. После укидања Одељења, незавршене предмете, као и предмете спорова настале у имовинско правним односима колониста, решавали су следећи покрајински органи: Главна управа за пољопривреду и шумарство АПВ, Секретаријат за привреду АПВ и Покрајински секретаријат за послове финансија.

Спровођење аграрне реформе у Војводини предвиђено је у три етапе, и то: експропријација,² затим подела земље из земљишног фонда аграрним интересентима – аграрним субјектима, и као трећа етапа, земљишнокњижни упис стања створеног аграрном реформом (премер и укњижба земље на нове власнике). Пословање у поступку спровођења аграрне реформе у Војводини свело на припремне радње и припремање материјала који би послужио у тренутку отпочињања поступка по Закону о аграрној реформи.³

Главна комисија за насељавање бораца у Војводини је именовала у свим насељеним местима Месне комисије у које су улазила три представника бораца, бирали су их сами насељеници, представник МНО, представник Управе народних добара и по један геометар који је руководио техничким пословима око доделе земље. Месна комисија је имала задатак да изврши поделу земље свим редовно досељеним породицама, чије су молбе већ решене, да попише све фамилије које су без одобрења прелазиле или са редовним насељеницима или појединачно према наредби Главне комисије за насељавање или према наредби завичајних месних и среских народних одбора. За доделу земље у обзир су долазиле само породице које су се за стално доселиле. Ова комисија је имала задатак и да направи списак породица које желе да уђу у задружну обраду земље (сељачку радну задругу) и то: породице које пристају да се за задругу одреди задружно земљиште, наделивање свакој породици и породице које желе да се свакој додели тј. означи припадајућа парцела. Преко ових комисија она је вршила све послове до колонизације бораца према плану усвојеном од Аграрног савета и

² Експропријација, као прва етапа спровођења аграрне реформе започета је непосредно после 1. јануара 1946, тако да је прва експропријациона расправа одржана 3. јануара 1946. године и то у Срему, у Срезу Стара Пазова.

³ Архив Војводине (даље: АВ), Ф. 185 Одељење за аграрну реформу и колонизацију ГИОНСАПВ (даље: Ф. 185), а. ј. 2.

према пријавама одобреним од савезног Министарства колонизације. Била је повезана са Главном пољопривредном комисијом за Војводину која јој је стављала на располагање земљу и фондове зграда, покућства, живог и мртвог инвентара, семена и хране преко својих подређених органа према уредби о наведеним фондовима коју је прописивао Привредни савет. Главна комисија је упућивала, по плану који је израдио Аграрни савет, породице бораца за насељавање у одређени срез и место. Министарство колонизације је дало Главној комисији потребан број техничког особља, које је било у њеној надлежности. Главна комисија је била обавезна да шаље петнаестодневне извештаје о извршеном раду Аграрном савету и савезном Министарству колонизације. Месне комисије су вршиле додељивање земље и средства из фондова породицама досељених бораца према решењима и упутствима Главне комисије. У сваком месту су колонисти бирали своје насељеничке одборе који су помагали рад месних комисија. Среске комисије контролисале су рад месних комисија и слале своје извештаје и примедбе Главној комисији. Уредбом о спровођењу насељавања бораца у Војводини,⁴ коју је донео Аграрни савет, за насељавање свакој породици било је додељено по осам к. ј. обрадиве земље са зградом за становање и помоћним пољопривредним зградама с тиме, да се почев од петог члана породице додељивало још по пола к. ј. на сваког члана и да укупно додељена површина земљишта није могла бити већа од 12 катастарских јутара.

Подела земље, као друга етапа спровођења аграрне реформе, аграрним субјектима требала је да почне 1. фебруара 1946. године, али пошто експропријација у то време, у већем делу није била завршена, ова етапа почела је тек током марта 1946. године и прва подела земљишног фонда извршена је у Срему у срезу Шид.⁵

Комисију која је образована ради прегледа припрема извршених за долазак колониста, чинили су: Андрија Шубат, секретар Главне Комисије за насељавање бораца у Војводини; Јован Старчев, вршилац дужности шефа одсека Одељења за аграрну реформу и колонизацију и Милош Војновић, инспектор Контролне комисије Војводине.⁶

Комисија је по обиласку готово свих места у која су требали да стигну нови колонисти сачинила извештај о стању какво је било на терену.

⁴ Службени лист ДФЈ, број 72/1945.

⁵ АВ, Ф. 185, а. ј. 2.

⁶ АВ, Ф. 185, а. ј. 3156.

Футог

У Футогу је било 873 *дивше фашистичке куће*,⁷ а квота за насељавање спољних колониста је била 450 породица.

Издвојено кућа:

1. За јавне сврхе	21 кућа
2. За замену погорелцима Раковца и Лединаца	34 кућа
3. За унутрашњу колонизацију	43 куће
4. За спољну колонизацију	238 куће
Укупно:	336 кућа
Остаје:	537 кућа

Земљишни фонд

1. Конфисковано	4. 185 к. ј.
2. Експроприсано	2. 141 к. ј.
Укупно	6. 326 к. ј.

Издвојено

1. За подмирење месних аграрних интересената	415 к. ј.
2. Покрајинско добро	217 к. ј.
3. Пољопривредна станица МНО-а	30 к. ј.
4. За кудељару	20 к. ј.
5. За подмирење аграрних интересената Кисача	67 к. ј.
6. Бач. Петровца и Гложана	532 к. ј.
7. Бегеча	118 к. ј.
8. За замену погорелцима	164 к. ј.
9. За унутрашњу колонизацију	237 к. ј.
10. За огледну станицу	15 к. ј.
11. За приспеле спољне колонисте	2013 к. ј.
12. Потпуно неплодно земљиште	975 к. ј.
Свега издвојено	4803 к. ј.
Остаје за раздеоу земље	1523 к. ј.

Према овим подацима се могло закључити да се у Футог могло населити 430 породица, а не планираних 450, јер није било довољно земље.

Куће у којима су већ живели колонисти су биле врло мало оштећене. На преосталих стотињак кућа у које су требали да се настане ко-

⁷ Одлука Председништва АВНОЈ-а од 21. новембра 1944, о прелазу у државну својину непријатељске имовине, о државној управи над имовином неприсутних лица и о секвестру над имовином коју су окупаторске власти присилно отуђиле, *Службени лист ДФЈ* број 2/1945.

лонисти потребно је било поправити врата и прозоре, те набавити шпорете, као и десет вагона кукуруза.

МНО је формирао грађевински одбор од четири члана којим је руководио члан Извршног одбора.

У Футогу је било око сто породица бескућника домородаца и око тридесет породица ауто колониста.

По намирењу спољне колонизације у Футогу је остало још 345 кућа.

Обровац

У Обровцу је било предвиђено да се насели 340 породица. На располагању је било 397 кућа, а за спољну колонизацију је било издато 327 кућа. Поред предвиђених 340 колонистичких породица, квота се могла подићи за још дванаест породица, пошто је преостало седамдесет кућа и расположиве земље 120 к. ј., тако да су у Обровцу колонизирале 352 породице.

Домаћих *бескућника* је било неколицина и били су смештени, тако да проблем у вези с питањем бескућника у Обровцу није постојао.

У кућама у које су већ били смештени колонисти није било већег оштећења, а мање поправке је требало извршити на 115 кућа. Међутим, МНО није ништа предузео у погледу поправки, кредит није коришћен, чак ни грађевински материјал није био припремљен. У магацину није било ствари, али је постојала могућност да се колонисти снабдеју са намештајем од оних ствари које су дате на реверс појединцима на чување. Једино је храна била довољно обезбеђена.

Парабућ

У Парабућу је колонизација била завршена. Колонисти су намењени земљом и кућама. Након подмирења остало је осамдесет кућа које се нису могле употребити, јер у земљишном фонду није више било земље.

Куће које су намењене колонистима нису биле у лошем стању, осим четрдесетак кућа на којима су се морала поправити врата и прозори и морали су се још донети шпорети. МНО је формирао одбор, те је набавио од добијеног кредита осам кубних метара дасака. Са радом се није почело, јер није било стручњака који би те поправке извели. Нарочито се оскудевало са столарима.

Сонта

У Сонти је било предвиђено да се насели 180 породица. Бивших *фашистичких кућа* је било 194 на располагању. За спољну колонизацију је било издвојено 147, односно толико је дошло колонистичких породица. За јавне сврхе је издвојено пет кућа. За унутрашњу колонизацију је дато двадест и две куће. Свега је било издато 174 куће, а остало је двадесет кућа. У Сонти је било око 350 породица *дескућника* и то је представљало велики стамбени проблем. Од мештана је било колонизовано по линији спољне колонизације девет породица, а по унутрашњој колонизацији двадесет и две породице. Комисија је дала МНО-у упутство да од унутрашњих колониста и од оних који још нису колонизовани предложи тридесет и три породице које би према реду првенства имале право на спољну колонизацију, па би се тако стамбени проблем ублажио. Земље за подмирење колониста је било довољно.

Са поправкама кућа се још није било почело. СНО Сомбор није дао потребна упутства у вези поправке кућа, а МНО Сонта није извршио чак ни попис кућа које је требало поправити и пописати шта на њима недостаје. Мртви и живи инвентар је био обезбеђен за свих 180 породица које су се требале населити. Намештаја, нарочито постељине је било много, тако да се то слало у друга места која то нису имала. Храна за колонисте је била обезбеђена.

Како се друга етапа спровођења аграрне реформе у Војводини – подела земље аграрним субјектима приближавала крају, вршене су потребне припреме за спровођење треће етапе – земљишнокњижни упис стања створеног аграрном реформом, односно спровођење кроз земљишне књиге права власништва аграрних субјеката, тј. свих оних који су по Закону о аграрној реформи добили земљу и постали нови власници исте.

Из Извештаја Душана Ракчевића, са обиласка техничких радова колонизације, сазнајемо да у неким селима бачкопаланачког, кулског и Бачкотополског среза, у времену од **14. до 23. марта 1946. године**, рад није био започет из неколико разлога: што су се радне задруге формирале по неколико пута у разним облицима, што су куће често мењане, што колонисти нису пристали да приме земљу из суседних катастарских општина где је то требало да се прими, што су се мењале директиве у погледу доделе земље официрским породицама и што је постојала немарност и несхватање озбиљно своје дужности од стране секција и месних комисија за колонизацију и доделу земље.

Теренски рад на додељивању ораница односно окућница с баштама односно винограда отпочеле су следеће техничке секције: Пашићево, Нове Шове, Фекетић, Гајдобра, Нова Гајдобра, Товаришево, Букин, Бачка Паланка, Чиб, Секић.

Теренске радове на додељивању земље још нису биле отпочеле следеће техн. секције: Торжа, Вепровац, Црвенка, Бачко Добро Поље и Нови Врбас.

Срез бачкопаланачки

1) Чиб – додељене су окућнице са баштама за 238 породица. Постојале су задруге 110 породица са међама, без међа 72 породице и индивидуалиста 68 породица. Дато је комисији да сачини обрасце за потребни материјал. Према изјави комисије у Чибу није могла да се насели више ниједна породица, јер више није било расположивих кућа (досад је било 304 породице).

2) Бачка Паланка – додељивање винограда завршено је за 385 породица. Извршено је местимично и додељивање башта уколико су биле измешане са виноградима. У рејону башта извршено је додељивање за 45 породица. За додељивање ораница урачунате су компетенције, али на плановима још нису биле означене. Формирана је једна Задруга са међама, од 65 породица, предвиђала се још једна од 40 породица, а остало ће бити индивидуалисти. Додељивање башта требало је бити готово до 1. априла, а оранице би остале још за доделу.

3) Букин – додељивање ораница у потесима А и Б завршено је за 420 породица са означавањем међа. Било је 10 индивидуалиста. Исколчавање ораница требало је да се заврши до 20. марта. Потес С је био под водом и исколчавање и додељивање башта је било немогуће. Кућни плацеви додељени су колонистима и срачуната је површина истих.

4) Товаришево – извршено је додељивање ораница за 113 породица колико их је било у селу. Формиране су 3 задруге са међама са по 43, 39 и 20 породица. Индивидуалиста је било свега 9 породица. Иако је извршена додела ораница протокол табли уопште није постојао. На оригиналним плановима извршено је парцелисање, али на више места нису уписане потребне димензије парцела нити се знало колика је која површина, јер то није на плану било назначено. Списак колоништа није сачињен по плану односно није преписан. Према Извештају Душана Ракчевића, рад ове секције је био врло површан.

5) Нова Гајдобра – извршена је додела кућних плацева, башта и винограда за 158 породица. За све колонисте одређена је компетенција ораница у сва три потеса, али парцелисање још није било извршено. Формиране су 4 задруге са означавањем међа, а индивидуалиста је било свега 3 породице. Додељивање земље требало је да буде завршено до 1. априла. Секција је досад трипут вршила обрачунавање компетенција за баште, окућнице и оранице због мењања кућа и промена упутстава о додели земље официрским породицама. Секција је требало да изврши исправку на таблама.

6) Гајдобра – додељене су баште, окућнице и виногради за 70 породица ван села. Додељивање ораница још није било почето нити су биле извршене припреме у колонизацији. Списак колониста није сачињен исправно како је то раније било препоручено. Формиране су задруге са међама од 30, 29, 16, 23, 27, 30, 43 и 32 породице. Индивидуалиста је било око седам породица. Додељивање окућница и башта требало је да се заврши до 22. марта.

Срез кулски

7) Торжа – рад на додељивању земље још није био отпочет. Недостајала је за додељивање површина од 750 к. ј. Коју је Торжа требала да узме од к. о. Деспот Свети Иван. Секција још није узела елаборат који јој је потребан за рад. Није извршена подела на потезе с обзиром на површину из к. о. Д. Св. Иван. Само је била формирана једна задруга са озн. међа од 106 породица. Индивидуалиста је било 6 породица. Комисији је стављено у дужност да поведе мало више рачуна о раду на додели земље.

8) Вепровац – учињене су све припреме за доделу ораница, али су се додељивале првенствено баште са окућницама, ради хитности посла. Технички радови су били у великом заостатку, али су геометри улагали велики напор да постигну резултате. Ометање рада било је у додељивању кућа од стране месне комисије, у изменама директива за доделу земље породицама официра. Формиране су задруге без међа. Индивидуалиста је било 35 породица.

19) Црвенка – накнадно је био смањен број породица које су требале да населе Црвенку: од 850 на 800, из разлога што није било довољно површине земљишта. Од к. о. Куле требало се узети 613 к. ј., а од Старог Сивца 1245 к. ј. Измењене су границе потеса с обзиром на новонастало стање. Рад на додељивању земље био је у великом застоју. Формиране су две задруге: без међа са 120 породица, а са међама

80 породица. Још није био састављен списак домаћинстава иако је то било раније стављено у дужност Секцији. Постојала је велика лежерност у раду геометара ове секције.

10) Нови Врбас – још нису почели технички радови на терену. Са додељивањем ораница требало је да се почне 18. марта. Сметња се огледала у томе што досад нису почели радови у формирању задруга (које су биле формиране, па растурене). Спискови задруга су били предати Главној комисији, те су тек сад учињене потребне припреме. Додељивање кућа још није било дефинитивно решено, па је то била једна од сметњи за доделу земље. Црногорски делегати су изјављивали да ће се вршити још измена и исправки у додељивању кућа, што је и надаље отежавало додељивање земље. Комисија за доделу земље изјавила је да се оранице не могу додељивати задругама док месно повереништво не донесе о томе своју одлуку. Дакле, све су ово разлози што се није раније приступило додељивању земље. Задругама је пришло 472 породице. 230 породица се није изјаснило

11) Бачко Добро Поље – додељивање земље још није отпочето зато што куће нису биле дефинитивно додељене, што су се многе породице враћале натраг, што се чекало да се формирају задруге и што су се искази из формираних задруга исписивали други уписивали и тако редом. До геометара исто стоји мало кривице што земља није додељена. Идентификовани су сви кућни плодови у селу. У овом селу руководство није било задовољавајуће.

Срез бачкотополски

12) Секић – додељене су оранице III рејону у сва три потеса, а IV рејону у два потеса. Задруге нису биле формиране.

13) Фекетић – додељене су оранице у два потеса за 123 породице. Формирана је једна задруга са међама, а индивидуалиста је било свега пет породица. Компетенције нису биле уписане у Списак колониста, већ само у пресек табли.

РЕЗИМЕ

Подела земље, као друга етапа спровођења аграрне реформе, аграрним субјектима требала је да почне 1. фебруара 1946. године, али пошто експропријација у то време, у већем делу није била завршена, ова етапа почела је тек током месеца марта 1946. године.

Комисију образовану ради прегледа припрема извршених за долазак колониста у Војводину, чинили су: Андрија Шубат, секретар Главне Комисије за насељавање бораца у Војводини; Јован Старчев, вршилац дужности шефа одсека Одељења за аграрну реформу и колонизацију и Милош Војновић, инспектор Контролне комисије Војводине. Комисија је по обиласку готово свих места у која су требали да стигну нови колонисти сачинила извештај о стању какво је било на терену.

Из Извештаја Душана Ракчевића, са обиласка техничких радова колонизације, сазнајемо да у неким селима бачкопаланачког, кулског и Бачкотополског среза, у времену од **14. до 23. марта 1946. године**, рад није био започет из неколико разлога: што су се радне задруге формирале по неколико пута у разним облицима, што су куће често мењане, што колонисти нису пристали да приме земљу из суседних катастарских општина где је то требало да се прими, што су се мењале директиве у погледу доделе земље официрским породицама и што је постојала немарност и несхватање озбиљно своје дужности од стране секција и месних комисија за колонизацију и доделу земље.

У раду су изнети подаци из извештаја Контролне комисије Војводине о резултатима прегледа извршених припрема за долазак нових колониста у Војводину, о броју конфискованих кућа по местима и прегледом земљишног фонда и његове расподеле у местима: Футог, Обровац, Парабућ, Сонта и др.

Мср Мирослав Јаћимовић, виши архивиста
Архив Војводине, Нови Сад

ДОКУМЕНТ О ПРОГЛАШЕЊУ ГЕНЕРАЛА ПЕТРА ЖИВКОВИЋА ЗА ПОЧАСНОГ ГРАЂАНИНА НОВОГ САДА 1930. ГОДИНЕ

Сажетак: Рад уз биографију дивизијског генерала Петра Живковића, тада председника Министарског савета Краљевине Југославије и Министра унутрашњих послова, те почасног ађутанта Краља Александра Карађорђевића, износи у целини документ, односно његов препис, одлуке Скупштине градског муниципалног одбора града Новог Сада о именовању генерала Живковића за почасног грађанина Новог Сада.

Кључне речи: Краљевина Југославија, Петар Живковић, генерал, Нови Сад, Бранислав Борота, почасни грађанин, Шестојануарска диктатура

Контроверзе око Петра Живковића као личности, почињу да се одмотавају последњих деценија, када му историографија даје више пажње. Пре свега интересантна је његова припадност организацијама „Црна Рука” а потом и опоненту „Бела рука”, поврх свега најзанимљивије је његово веома брзо уздизање у политичке моћнике Краљевине Југославије између два светска рата, захваљујући оданости краљу Александру Карађорђевићу.

Петар Живковић, рођен је 1. јануара 1879. године у Неготину. Потписао је из тада сиромашне породице. Мајка Сара била је домаћица, родом из Тетова, а отац Рака трговац из Неготина. Као и његов брат Димитрије, после завршене основне школе и гимназије у Зајечару, опредељује се за војнички позив. Године 1897. уписује Нижу школу Војне академије у Београду. Студије је завршио 1899. године. Потом је произведен у чин коњичког потпоручника и послат на службу у Ниш, где је провео наредне три године. Преломни догађај за његову карије-

ру и живот представљала је одлука да се прикључи завери која се у то време припремала против краљевског пара Обреновић. Живковић је тако постао део групе младих официра-завереника окупљених око истог циља и свог неформалног вође Драгутина Димитријевића Аписа. Убрзо је дошло до међусобног разилажења међу члановима, тако је створена такође тајна организација „Бела Рука” која је постала главни ослонац у борби са црнорукцима.¹ Управо је Петар Живковић био њихов вођа. Заједно са Јосифом Костићем, Владимиром Туцовићем и Антонијем Антићем, он је јавно обелоданио информацију о постојању те тајне организације. Сви они су после тога прекомандовани у унутрашњост. Из тога се најбоље види колики су утицај имали црнорукци како у војсци тако и у политичким круговима. Међутим, престолонаследник Александар успоставио је веома блиске политичке и конспиративне везе са Живковићем, а Живковић је око себе и Двора окупљао противнике Црне руке. Ускоро су чинили најближе окружење самог престолонаследника, његову тзв. дворску камарилу. Тако је Бела рука, основана непуних годину дана после Црне руке, постала њен пандан и оружје у рукама престолонаследника за сузбијање утицаја организације Уједињење или смрт.

Након увођења диктатуре, краљ Александар Живковића поставља за првог председника владе и на тој дужности остаје све до априла 1932. године. Био је један од оснивача режимске Југословенске националне странке чији 1936. године постаје и председник али је то већ био њен лагани политички крај. Нешто пре тога, под вођством премијера Петра Живковића 1931. године, формирана је Југословенска радикална сељачка демократија, као режимска странка у земљи. Саставни делови Југословенске радикалне сељачке демократије или скраћено ЈРСД били су прорезимски кадрови Народне радикалне странке, Демократске странке и десно католичко крило Словеначке народне странке.

После убиства краља Александра у Марсеју 1934. године, странка се распада а на политичку сцену почиње да ступа Милан Стојадиновић са својом Југословенском радикалном заједницом.² Живковић се

¹ В. Казимировић, Црна рука. Личности и догађаји у Србији од [Мајског] преврата 1903. до Солунског процеса 1917. Године, Нови Сад, 2013, 1–15; наведену групу основали су официри учесници у Мајском преврату, али они који су се у међувремену разишли са Аписом.

² Д. Тешић, Југословенска радикална заједница у Србији: 1935–1939, Београд 1997, 20–26.

последњи пут у влади налази када је постављен за министра војске и морнарице. На овој функцији остаје до марта 1936. године, када га је заменио генерал Љубомир Марић. После тога се повукао из активног политичког живота.

По избијању Другог светског рата 1941. одлази у емиграцију а 1943. је министар без портфеља, па помоћник команданта оружаних снага Краљевине Југославије. Након победе комуниста припремао је планове за контрареволуционарне акције. У емиграцију одлази 1943. године и био је део југословенске владе у избеглиштву. По доласку комуниста на власт, суђено му је у одсуству и осуђен је на смрт. Умро је 3. фебруара 1947. године у Лондону.

С друге стране, кад је Живковић имао највећу моћ и највећу политичку подршку у краљу и влади, то је период од завођења диктатуре краља Александра па све до трагичног агентата у Марсеју. То је и период када је Нови Сад, односно када су градски челници у њему видели прилику да му се политички приближе и политички одуже. Записник о именовану почасним грађанином града Новог Сада генерала Живковића доносим у целости у наставку текста:

Извод из записника вођеног на редовној седници Скупштине градског муниципалног одбора града Новог Сада, која је одржана 28. јануара 1930. године.³

Број 2

Адм .3047 од 1930

Градски савет из своје седнице од 28. 1. о. г. подноси на основу мишљења заједничке седнице економског, финансијског и правног одбора – споразумни предлог г. г. Миросављевића Косте, Дра Адамовић Стевана и другова чланова градског муниципалног одбора, као и свој предлог да се за почасног грађанина града Новог Сада изабере Г. Живковић Петар, председник министарског савета, Министар унутрашњих послова, почасни ађутант Његовог Височанства Краља, дивизијски ђенерал.

Миросављевић Коста,⁴ члан одбора, као први потписник предло-

³ Архив Војводине, Ф. 126 Краљевска банска управа Дунавске Бановине – Нови Сад 1929–1941 (1929–1941), Пов I бр. 1/1930

⁴ Коста Миросављевић (1869–1948), трговац, председник града Новог Сада, председник Трговачко-индустријске коморе у Новом Саду, председник Црквене општине у Новом Саду.

га образлаже свој предлог речима: Када је Његово Височанство наш узвишени Краљ, 6. јануара прошле године учврстио темеље наше лепе домовине Југославије, сви синови мајке Југославије, са највећим одушевљењем поздравили су овај знаменити догађај. И тај знаменити догађај створио је девет дичних бановина. А наш лепо и културни Нови Сад постао је седиште Дунавске бановине. Колико је то важан догађај за Нови Сад, држим да није потребно да вам тумачим, јер Ви сви то у срцу и души осећате.

И главни предлагач и извршиоц те идеје то је наш уважени Председник Владе, Господин Петар Живковић.

Држим да ћу погодити на само жељу овог представништва и данашње главне скупштине, него и жељу целог грађанства града Новог Сада кад предложим данашњој скупштини: Да једногласно за почасног грађанина града Новог Сада изаберемо Председника Владе, господина Петра Живковића.

Сви присутни чланови градског муниципалног одбора устају са својих места и са одушевљењем „Живео” примају предлог предговорника.

После овога добио је реч Др. Адамовић Стеван,⁵ члан одбора, који је прочитао писмено поднесени предлог градском муниципалном одбору. Предлог гласи:

„Славни Магистрат”

У историји нашег лепог града ће дани 6. јануар и 3. октобар 1929. год бити убележени са златним словима. Нема таког Новосађана који није са највећом радошћу и поданичком благородношћу примио одлуке Његовог Величанства нашег узвишеног Краља, с којом је одређено да седиште Дунавске бановине буде у Новом Саду, а затим одмах и наређено спајање Петроварадина са Новим Садам јер смо сви уверени да ће стање створено овим двама највишим одлукама не само убрзати жељно очекивани процес асимилације наших трију племена, него и неочекивани полет дати развоју нашег омиљеног града.

После одлуке, да се град одужи Његовом Величанству нашем омиљеном Владару шиљањем засебне поклонствене депутације, која ће изјавити најтоплију благодарност свију нас, држимо да нам је дужност да дамо видан знак наше захвалности и Првом сараднику у томе делу Његовог Величанства Краља и с тога предлажемо, да се Госп. Петар Живковић, Председник Министарског савета и Министар унутрашњих послова, почасни ађутант Његовог височанства Краља и Дивизијски ђенерал изабере за почасног грађанина Новог Сада, да му депутација од 5 лица однесе ову одлуку главне скупштине града и преда почасну диплому.

⁵ Др Стеван Адамовић (1870—1945), познати адвокат и градоначелник Новог Сада (1918—1920).

Др Борота Бранислав,⁶ градски начелник, изјављује своју радост, да му је пало на част, да у име градског савета може изјавити да и Градски савет са своје стране прима и свесрдно потпомаже исцрпно образложени предлог Миросављевић Косте и другова, који је израз спонтане жеље грађанства града Новог Сада, да се и на овај начин одушеви оној радости, да је Нови Сад постао седиште Дунавске бановине.

Марковић Глиша, члан одбора, предлаже, да се још вечерас извести Госп. Председник Министарског савета, о овој одлуци градског представништва.

Др. Адамовић Стеван, члан одбора, предлаже, да се замоли Госп. Председник министарског савета, да лично дође у Нови Сад и да му се у седници градског представништва преда диплома о Његовом избору за почасног грађанина града Новог Сада. У колико то не би било могуће онда да се овласти градски начелник, да одреди 5 чланова градског одбора у депутацију која ће Госп. Председнику Мин. савета предати диплому.

Предлог Миросављевић Косте допуњен предлозима Дра Адамовић Стевана и Мирковић Глише примљен је са једногласним одушевљењем „Живео” те је

⁶ Др Бранислав Борота (Бечеј, 29. август 1888. – Нови Сад, 10. октобар 1945) српски правник, градоначелник и први председник општине Нови Сад. Основну школу завршио у Бечеју. образовање наставља у Сегедину, где упоредо похађа гимназију и музичку школу (одсек за виолину). Право студирао у Будимпешти, где је дипломирао 1911. године, а докторирао 1914. године. Као студент био функционер Кола младих Срба у Будимпешти. По завршетку студија радио као војни судија у Будимпешти (1912–1922), а потом се сели у Нови Сад. Судија Апелационог и Касационог суда у Новом Саду био од 1922. до 1924. године. Каријеру наставља као правни референт и секретар Продуктне и ефектне берзе (1924–1927). За градоначелника Новог Сада постављен јуна 1927. године, а октобра 1934. изабран за првог председника општине и ту функцију обављао до краја 1936, када је пензионисан. За време његовог мандата Нови Сад је почео да се развија и добија савремена урбана обележја. Реформисана је градска управа, а општинске службе оспособљене за ефикаснији рад. Изведени су обимни комунални радови. Подигнуто је више јавних зграда, међу којима и неколико школа. У многим улицама су постављени нови коловози, преуређена пијаца, булеваром и друмско-пешачким мостом је град повезан са Петроварадином. Изграђен је качки насип, исушено и обезбеђено од поплава Ратно острво, чиме је око 6.000 јутара плодне земље претворено у оранице. Од 1936. до 1941. се бавио адвокатуром. За време мађарске окупације у Другом светском рату одбио да положи заклетву на мађарски устав, и био лишен права да се бави адвокатуром. После ослобођења 1944. године па до смрти налазио се на дужности саветника у Градској штедионици. Преводио правну литературу са светских језика. Био оснивач и председник Градске штедионице у Новом Саду, која је почела са радом 1927. године, председник Водне задруге у Новом Саду, почасни председник Српског народног позоришта, потпредседник Аеро клуба, почасни председник Савеза културних друштава и Српског занатлијског певачког друштва *Невен* у Новом Саду. Одликован Орденом Светог Саве III, IV и V степена и Орденом Југословенске круне IV степена. Био резервни капетан I класе. Енциклопедија Новог Сада, књиге 1–29, Нови Сад, 1993–2008.

РЕШЕНО

Муниципални Одбор града Новог Сада ценећи велике заслуге Господина Председника Министарског Савета и Министра Унутрашњих Послова, Почасног Ађутанта Његовог Краљевског Височанства Краља и Дивизијског Генерала Живковић Петра стечене напорним радом за добро Његовог Величанства Краља Александра и Његов Узвишени Дом, те за напредак наше миле отаџбине Краљевине Југославије а нарочито стварањем услова за лепшу будућност града Новог Сада у знак признавања и захвалности једнодушном одлуком бира Господина ЖИВКОВИЋ ПЕТРА, Председника Министарског Савета и Министра Унутрашњих Послова, Почасног Ађутанта Његовог Краљевског Височанства Краља и Дивизијског Генерала за почасног грађанина НОВОГ САДА.⁷

Уједно се умољава Госп. Живковић Петар, Председник Министарског Савета и Министра Унутрашњих Послова, Почасног Ађутанта Његовог Краљевског Височанства Краља и Дивизијски Генерал, да посети Нови Сад, којом приликом ће се у ванредној главној скупштини градског муниципалног одбора као представништва целокупног грађанства Новог Сада предати и диплома о избору. Уколико Госп. Председник Министарског Савета не би могао доћи у Нови Сад, овлашћује се г. градски начелник, да са изасланством градског одбора, који ће сам одредити, преда диплому о извршеном избору Господину Председнику Министарског Савета.

О овоме решењу се изводом из записника извештава г. градски начелник с тим, да о њему још данас брзојавно извести Госп. Председника Министарског Савета.⁸

За верност извода
Велики бележник Јован [презиме нечитко]
Градски начелник
Др Бранислав Борота

Оверено Печатом САВЕТА ГРАДА НОВОГ САДА,
који у средини носи грб Краљевине Југославије

Као што се може закључити, челници градског одбора Града Новог Сада свакако нису имали довољно ваљаног основа да генерала Петра Живковића прогласе почасним грађанином Новог Сада, али су то ипак учинили из вероватно строго политичких разлога и вероватно личних интересних побуда, желећи да искажу лојалност моћном др-

⁷ Осим Новог Сада, Живковић је проглашен и за почасног грађанина Петровграда (Зрењанина), али неколико година касније, 1936. године. <http://www.zrenjanin.rs/sr/o-gradu/cinjenice/pocasni-gradjani> преузето 13. октобра 2020.

⁸ Ф. 126, Пов I бр. 1/1930

жавном функционеру чија је власт брзо расла и да дају подршку режиму Шестојануарске диктатуре која је задобијала све више противника па је овај гест представљао један од начина показивања јединства бар једног дела државе и локалног руководства са државним. Везу стварања Дунавске бановине и именовање Новог Сада за седиште и Петра Живковића нисмо успели наћи у току периода диктатуре краља Александра.⁹ Подсећања ради, Шестојануарска диктатура је назив за буран период апсолутистичке владавине краља Александра I Карађорђевића у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца која је трајала од 6. јануара 1929. године до 3. септембра 1931. године. Узроци за увођење диктатуре су били нерешено аграрно, национално и радничко питање, док је повод за увођење диктатуре било убиство 20. јуна 1928. пуцњи радикалног посланика Пунише Рачића који је убио посланике Хрватске сељачке странке Павла Радића и Ђуру Басаричека, односно тешко рањавање Стјепана Радића, који је умро од последица рањавања већ 8. августа 1928. године. Тај период по свом завршетку, донео је нови Устав и формално враћање политичке слободе, иако је *de facto*, велики део политичке моћи остајао њему и влади коју је предводила Југословенска национална странка као режимска странка под водством управо генерала Петра Живковића. Није познато да ли је Петар Живковић и кад примио ово почасно именовање али је свакако личност која је вредна даљег истраживања и писања о њему.

РЕЗИМЕ

Дивизијски генерал Петар Живковић, председник Министарског савета Краљевине Југославије, Министар унутрашњих послова и почасни ађутант Краља Александра Карађорђевића спада у једног од контроверзнијих војних личности из периода Краљевине Југославије. Као политичар и фигура краљевске диктатуре, учествовао је у обарању династије Обреновића. Организовао је дворску официрску клику Бела рука, на чијем ће челу, као један од подстрекача Солунског процеса, ликвидирати Драгутина Димитријевића Аписа. Од 1931. био је организатор, од 1936. председник режимске реакционарне политичке групације Југословенске националне странке. Након победе

⁹ Подела на бановине је наводно би и резултат притиска западних земља и Велике Британије како би се створио ефикаснији административни апарат у земљи, јер су многа поља развитка сада била у надлежности управо бановина.

комунистичке идеологије у Југославији, припремао је планове за контрареволуционарне акције у новој Југославији. Од 1946. године му је због тога суђено у одсуству, а пресудом које није могла бити извршена, осуђен на смрт. Он је остао у изгнанству у Великој Британији и Француској након Другог светског рата, а преминуо је у Лондону, 3. фебруара 1947. године. Нови Сад је у време његове највеће политичке славе, био решен да га прослави именовањем за почасног грађанина. То је коначно учињено током пролећа 1930. године на свечаној градској седници.

**ОБЈАВЉИВАЊЕ
АРХИВСКЕ ГРАЂЕ**

Олгица Трбојевић, виши архивист
Архив Војводине, Нови Сад

**ЗАГОРКА АВАКУМОВИЋ, ДЕЈАН ЈАКШИЋ,
ЗБИРКА ПОВЕЉА И ДИПЛОМА
АРХИВА ВОЈВОДИНЕ**

Архив Војводине, Нови Сад 2018, стр. 156

У Архиву Војводине, као установи од националног значаја, међу фондовима и збиркама које чува и стручно одржава, издваја се Збирка повеља и диплома (Ф. 398). Иако ова збирка није велика према обиму, веома је значајна. Она садржи педесет визуелно атрактивних докумената, хронолошког оквира 1565–1861. године, који су до недавно били непознати широј јавности, због чега су аутори, виши архивиста Загорка Авакумовић и архивски саветник мр Дејан Јакшић, одлучили да их презентују јавности, односно прикажу детаљније њихову садржину и њихов упечатљив изглед.

Целокупна издавачка делатност архива, издавање архивске грађе, као и објављивање различитих врста информативних средстава о грађи једно је од основних права и обавеза архива као установе културе, које између осталог доприноси већој афирмацији архива. Такође, издавањем се штите оригинални извори од честе употребе и оштећења и истовремено се пружају на располагање корисницима, истраживачима било у штампаном или електронском облику. Едисија Посебна издања Архива Војводине богатија је за још једно издање, *Збирку повеља и диплома Архива Војводине*, објављену 2018. године у сарадњи са Заводом за културу Војводине. Књига је, као и остала дигитализована издања Архива Војводине, доступна на сајту Архива Војводине.¹

¹ <https://www.arhivvojvodine.org.rs/sr/дигитализоване-књиге/zbirka-povelja-i-diploma-arhiva-vojvodine>

Сама публикација састоји се од текстуалног и визуелног дела. У Уводним напоменама, аутори нам представљају садржај публикације и дају нам упутство за њено коришћење. Потом нас у поглављу Повеље и дипломе упознају, пре свега уопштено, са појмом повеље и дипломе, као писаног правног облика, затим о феудалном историјском оквиру, и самим начином издавања повеља и диплома појединцима или местима. У следећем поглављу насловљеном Збирка повеља и диплома Архива Војводине упознајемо се са самом Збирком повеља и диплома Архива Војводине, сазнајемо о њеним физичким карактеристикама и изгледу повеља и диплома, о језику којим су писане и о карактеристикама према којима условно могу бити груписане. Све ове податке аутори су поткрепили обиљем фуснота које нас упућују на друге, сродне историјске изворе или на бројну историјску литературу. Тако потковани приступамо поглављу насловљеном Садржај и опис повеља и диплома, где је дат детаљан опис сваког предмета Збирке појединачно.

Оно што ову публикацију чини посебно привлачном јесте визуелни део поглавља Снимци повеља и диплома у којем се налазе снимци свих појединачних повеља и диплома Збирке. И поред тога што су сви предмети дигитализовани и у електронској форми, исто тако, доступни јавности², ипак се показало да је линеарна форма још увек незаобилазни начин преноса информација и обавештавања јавности о томе шта се у архивима налази, из чега проистиче и велика вредност ове књиге и заинтересованости јавности за њу. На самом крају, налазе се регистри, именски и географски, као и значајан попис извора и литературе.

Збирка не представља органску целину, већ је састављена од предмета различите провенијенције (различитих твораца), који су сродне тематске садржине, врсте и облика. Предмети садржани у Збирци су добијени путем поклона и куповине, а неки предмети су издвојени из грађе других архивских фондова и збирки који се чувају у Архиву Војводине. Збирка је архивистички сређена и обрађена.

Архивске јединице Збирке истичу се не само по историографском значају и старости, већ и по свом ликовно-графичком изгледу, материјалу (пергамент, папир проткан свилом итд.), димензијама и повезу (плиш). Изглед и квалитет повеља и диплома Збирке креће се од јед-

² <https://www.arhivvojvodine.org.rs/sr/kategorije-ћирилица/збирка-повеља-и-диплома-ф.-398/>

ноставних копија, до украшених рукописа. Неке повеље, поред самог текста имају и графички украс, а неке лепе нацрти племићких грбова у боји.

Збирка углавном садржи владарске повеље и дипломе, али и других представника световних и црквених власти, којима се додељују или потврђују раније додељена права и повластице (титуле, поседе, итд.), или се врше именовања и сл. Такође, ове нововековне повеље могу да открију хронолошке и географске податке, опис догађаја, биографске чињенице, родослов и многе друге податке.

Аутори су условно поделили предмете на неколико група на основу садржаја предмета који сачињавају Збирку. Једну групу чине предмети о додели племства, другу о потврђивању племства, затим даровнице, именовања, привилегије градова, привилегије занатлија и посебну групу чине предмети у вези с патријархом Јосифом Рајачићем. Пошто се аутори нису задржавали на околностима издавања и историјском времену настанка повеља и диплома у Збирци, ни анализом докумената, дипломатиком, палеографијом или сфрагистиком, ни утврђивањем аутентичности и односа преписа са оригиналом, извесно је да ова књига представља основу за нова различита научна истраживања у сагледавању наше прошлости.

Будући да је једна од главних улога архива да чувају и стручно одржавају писане изворе и тиме доприносе очувању културне и историјске баштине, поздрављамо што је Архив Војводине презентовао ову квалитетну књигу, у нади да ће следеће издање бити штампано у већем формату, како би повеље и дипломе дошле до потпуног визуелног изражаја.

**НАУЧНОИНФОРМАТИВНА
СРЕДСТВА
О АРХИВСКОЈ ГРАЂИ**

Мр Дејан Јакшић, архивски саветник
Архив Војводине, Нови Сад

ЕДИЦИЈА НАУЧНОИНФОРМАТИВНА СРЕДСТВА О АРХИВСКОЈ ГРАЂИ АРХИВА ВОЈВОДИНЕ (2018–2020)

Израда информативних средстава, посебно аналитичког инвентара који нам, на основу стручне обраде докумената, преноси садржај сваког предмета у фонду, је важна архивска делатност. Аналитички описи су посебно значајни за фондове који су писани страним језицима (латински, немачки, мађарски) и архаичним писмима (голица, стара ћирилица). Преко њих корисници архивске грађе, поготово онима којима ови језици и писма нису познати, могу на лакши и бржи начин да дођу до жељене информације, траженог документа и историјске спознаје која би дуго била скривена. Обавеза архива је да чувају и стручно одржавају архивску грађу и учине је доступном за научно и свако друго коришћење, а ту је улога аналитичког инвентара незаобилазна. Поред аналитичких описа израђују се регистри/индекси (именски, географски, предметни, комбиновани итд.) који додатно олакшавају корисницима увид у садржај докумената. Обим података о фондовима и садржају архивске грађе непосредно зависи од степена сређености и обрађености неког фонда, односно израђених информативних средстава која прате фондове.

Задатак архивских установа је да архивску грађу учине доступном за научноистраживачки, стручни и други рад. Издавањем информативних средстава о архивској грађи, штите се оригинална документа од честе употребе и оштећења и истовремено стављају на располагање великом броју корисника у штампаном и другим видовима преноса садржаја, што има трајну вредност. Објављивање историјских извора доприноси развоју научноистраживачког рада и упознавању шире

јавности са богатом архивском ризницом. Поред појаве нових медија и информационих технологија показало се да је аналитички инвентар у облику свеске још увек незаобилазан и у овој сфери најугицајнији начин преноса података и чињеница садржаних у грађи, као и обавештавања јавности о томе шта се у архивима налази.

У склопу своје богате издавачке делатности, поред каталога изложби и посебних издања, Архив велику пажњу посвећује публикавању кроз едицију научноинформативна средства о архивској грађи. У зависности од фонда, публикације имају два облика: *аналитички инвентар*, када се описи предмета преносе у целости, и *кратко одабраних садржаја докумената*, када се врши одбир важнијих описа предмета из обимних фондова.

Без обзира на врсту публикације аналитички инвентар има исту, устаљену форму. Број слеве стране испред текста описаног предмета, представља архивску сигнатуру предмета, односно број предмета у оквиру кутије. Подаци о датуму и месту настанка налазе се у горњем левом углу изнад текста описа. Број наведен у горњем десном углу изнад текста означава изворну сигнатуру (регистратурску ознаку) или групу којој припада архивска јединица. У доњем левом углу наведена је атрибуција језика, а у десном углу број листова у предмету. На крају књиге, регистри су азбучно устројени за потребе сваке публикације. Именски регистар даје детаљније податке о наведеном лицу (занимање, функција, титула, пребивалиште и др.), који су значајни за разумевање садржаја докумената у којима се појављују, а географски регистар ближе одређује географских појмова који се у описима наводе. Предметни регистри су различити, конципирани према специфичностима сваког фонда. Одреднице су дате са архивским бројем/сигнатуром (број у оквиру кутије или године). Свака свеска има предговор који читаоце уводи у материју, са подацима о творцу фонда и самом фонду, врсти и степену сачуваности грађе, језицима на којима је грађа настајала, са списком скраћеница и напоменама кориснику о начину приређивања инвентара.

У периоду 2018–2020, Архив је наставио са публикавањем раније започетих фондова Архива Војводине, с тим што сада свеске имају електронско издање (CD-ROM). Свеске су, као и остала дигитализована издања Архива Војводине, доступне на архивском сајту.¹ Овом приликом даћемо преглед објављених свезака са карактеристичним детаљима. Детаљне историјске белешке, опис канцеларијског пословања, доступни су у самим издањима.

¹ <https://www.arhivvojdine.org.rs/index.php/sr/o-nama/digitalizovane-knjige>

**Ф. 7, Петроварадински војни комунитет (Серија XVII),
Свеска 2 (1788–1791), Данијела Бранковић²**

Фонд Слободни војни комунитет Петроварадин (Peterwaradeiner Militär Kommunität) садржи архивску грађу која обухвата период од 1702. године до 1918. године. Документа су углавном написана на немачком језику, готицом, а мањи део грађе је написан на латинском, хрватском и другим језицима.

Садржај грађе овог фонда чине документа везана за градску управу: наредбе, уредбе и нацрти Магистрата, подаци о оснивању и унутрашњој организацији, изводи из записника са седница, избори и именовања чланова магистратске управе, нормативна акта о регулисању надлежности и задатака магистратске управе, записници са седница Магистрата, деобе и издавања у закуп магистратског земљишта и спорови у вези с тим, месечни извештаји о стању пољопривреде, спорови око разреза пореза и намета, извештаји о раду болнице и подаци о организовању здравства, завршни рачуни и извештаји о организацији занатских и трговачких удружења, оснивање и делатност задужбина, школска питања, разграничења, заоставштине, итд.

Прва свеска аналитичких описа обухватила је списе од 1702. до 1787, тј. од године у којој је Петроварадин добио статус коморске вароши до године када је донет Регуламент којим је престала да постоји Слободна стрељачка компанија. Петроварадин је тада и фактички и формално добио статус слободног војног комунитета.³ Ова, друга свеска аналитичких описа одабраних садржаја докумената обухвата списе од те године до 1791. године када је окончан Аустријско-турски рат.

Поглавље Историјска белешка о фонду говори о историји Петроварадина и његовом организационом развоју током XVIII века у оквиру Војне границе. Свеска аналитичких описа одабраних садржаја докумената обухвата списе (23 кутија) од 1788. до 1791, кутије: 16–17 (1788), 18–22 (1789), 23–29 (1790), 30–38 (1791). Садржај докумената и аналитичких описа у овој свесци обухвата све оне теме које смо навели као присутне на нивоу целог фонда. Исте предметне одреднице

² Д. Бранковић, *Слободни војни комунитет Петроварадин (1702–1918)*, Каталог одабраних садржаја докумената, XVII/2 (1788–1791), Нови Сад 2020. (електронско издање, CD).

³ Д. Бранковић, *Слободни војни комунитет Петроварадин (1702–1918) – Петроварадински провизорат и Слободна стрељачка компанија (1702–1787)*, Каталог одабраних садржаја докумената из фонда број 7, Архив Војводине, Нови Сад 2013, стр. 243.

су дате у два регистра. У Предметном регистру су сређене азбучно, а Предметно-тематски регистар садржи одреднице класификоване тематски по ширим и ужим групама, које су унутар група уазбучене. Шире групе су: *Верске установе и организације, Војска, Здравство, Образовање и култура, Привреда, Територија и становништво, Ујрава, правосуђе и јавне службе.*

**Ф. 11, Торонталска жупанија, Серија XV,
Свеска 4 (1796–1800), Олгица Трбојевић⁴**

Четврта свеска серије посвећене Торонталској жупанији обухвата период од 1796. до 1800. године. До сада су објављене три свеске каталога одабраних садржаја докумената из овог архивског фонда. Прва свеска обухвата Предписе и временски период од стварања Жупаније до реорганизације државне управе и администрације, са Историјском белешком о фонду која је дала шире податке о времен конституисања, организацији и историјату творца фонда. Друга свеска, обухвата период спровођења јозефинских реформи, реорганизације државне управе и администрације, укидања жупанијске аутономије и службене употребе немачког језика. Трећа свеска, највише сведочи о збивањима рата са Турцима и Французима, здравственим и инфраструктурним питањима.⁵

Жупанијски фондови су према својој структури сложени, и они садрже документа са најразноврснијим могућим темама из свих области живота тадашњег друштва. Тако грађа Торонталске жупанје има велику вредност за проучавање свих аспеката друштвене, јавне и приватне историје. Она садржи различите: рескрипте и наредбе владара и палатина; окружнице Угарског намесничког већа, Угарске дворске канцеларије, Дворске коморе; дописе разних државних надлештава, жупанија и војних команди; молбе и жалбе физичких лица; уредбе и упутства великог жупана; извештаје средских начелника; постављање општинских челника; списе о утврђивању племства; документа о организовању и функционисању војске; документа о изградњи, ор-

⁴ О. Трбојевић, *Торонтијалска жупанија (1731–1849)*, Каталог одабраних садржаја докумената, XV/4 (1791–1795), Нови Сад 2020. (електронско издање, CD).

⁵ Д. Јакшић, *Торонтијалска жупанија (1731–1849)*, Каталог одабраних садржаја докумената, XV/1 (1731–1785), Нови Сад 2008; О. Трбојевић, *Торонтијалска жупанија (1731–1849)*, Каталог одабраних садржаја докумената, XV/2 (1786–1790), Нови Сад 2011; О. Трбојевић, *Торонтијалска жупанија (1731–1849)*, Каталог одабраних садржаја докумената, XV/3 (1791–1795), Нови Сад 2017.

ганизацији и деловању цркава; списе о болестима и здравственој заштити; штетама од елементарних непогода; изградњи, школа, зграда и инфраструктурних објеката; списе о раду жупанијских комисија; спорове и остале судске списе; мобилизацију радне снаге; документа о повластицама; финансијске приказе буџета и другу финансијску документацију, издржавање сирочади, лимитације цена итд.

Неки важни догађаји, потребе, проблеми и друштвене тенденције су условили да је у неким годинама сачувано много предмета везаних за одређена питања. Тако, ова четврта свеска, обухвата грађу која сведочи о ратним збивањима, Француским револуционарним ратовима – Рат прве коалиције (1792–1797) и Рат друге коалиције (1798–1802), па се грађа често односи на рат и војску: регрутацију, стављање племићке војске под оружје (инсурекција), снабдевање и опремање војске, размештај војних јединица и сл. Такође, у већој мери, документа војних власти претежно писана на немачком језику односе се и на бригу о здравственом стању и спречавању ширења заразе услед куге која је харала у Срему 1795/96. године и извештајима и вестима о куги у Србији и здравственој заштити како се не би проширила на Банат. Велики део списка односи се на поправку и санирање насипа, брана, обале, мостова река Мориш, Тамиш, Тиса и Бегеј, будући да су се често изливали и реметили водени саобраћај који је био неопходан за транспорт. Чести су и геометарски извештаји о квалитету земљишта у циљу одштета становницима који су апеловали за помоћ, због оскудице и лоших приноса услед ратних и елементарних непогода.

У архивском фонду Торонталске жупаније за период који је обухватила ова свеска сачувано је укупно 45 инвентарних јединица (кутија) списка (инвентарни бројеви 209–253). За 1796. годину сачувано је седам кутија (209–215), за 1797. једанаест (216–226), за 1798. девет (227–235), за 1799. тринаест (236–248) и за 1800. годину пет кутија (249–253) архивске грађе. За наведени период сачуван је и незнатан број књига које прате документа.

Обрада оваквог језички сложеног фонда, где су предмети и документи у њима језички измешани, захтева тимски рад, координацију и усаглашавање архивиста који раде на различитим језицима. Носилац рада на фонду виши архивиста Олгица Трбојевић обрадила је предмете на латинском, одабрала и приредила све описе за издавање и израдила помоћни информативни апарат. Аналитичке описе предмета на мађарском језику израдила је Шарлота Картаг Миладинов а на немачком Љиљана Бубњевић, архивисти Архива Војводине.

С обзиром на промене и различиту употребу имена банатских места у прошлости, као и територијалне промене и на крају књиге је дат и преглед насеља Торонталске жупаније по срезовима са називима насеља која се појављују у документима у више различитих ортографских облика. Преглед насеља садржи: ондашњи назив на српском језику као што је у аналитичким описима, оновремени службени назив на мађарском, немачком, као и садашњи назив насеља и државу у којој се данас налази.

**Ф. 28, Политичко-организациона комисија у Темишвару;
Ф. 33, Српско-банатска земаљска комисија за организациона питања;
Ф. 34, Мешовита земаљска комисија за
Српско Војводство и Тамишки Банат,
Серија XVI, Свеска 2 (1856–1861), Зоран Стевановић⁶**

Серија XVI преноси садржај фондова Ф. 28, Политичко-организациона комисија у Темишвару, Ф. 33, Српско-банатска земаљска комисија за организациона питања и Ф. 34, Мешовита земаљска комисија за Српско Војводство и Тамишки Банат (СВТБ). Док је прва свеска обухватала фондове 28. и 33,⁷ ова друга свеска, обухвата фонд 34. односно његову групу Президијални списи.

После слома Револуције 1848/49. године основана је посебна административно-управна област СВТБ, са седиштем у Темишвару, која је обухватала Срем, Банат и Бачку без Војне границе. Увођење Баховог апсолутизма донело је германизацију, прекид старих и увођење нових административних облика централизоване државе. У пратњи централног фонда Земаљска управа за СВТБ (Ф. 23), налазе се фондови комесаријата, управа, срезова, комисија и судова. Грађа је готово искључиво на немачком.

Политичко-организациона комисија (1851–1852) и Српско-банатска земаљска комисија за организациона питања (1853–1854) били су органи под председништвом намесника СВТБ које су претресале

⁶ З. Стевановић, *Комисије Српског Војводства и Тамишког Баната – Темишвар (1851–1861). Мешовита комисија за Српско Војводство и Тамишки Банат – Темишвар (1854–1861), 1854–1861 (Gemischteländescommission für die Serbische Woiwodschafft und das Temeser Banat Temesvar)*, Президијални списи, Каталог одабраних садржаја докумената (1856–1861), XVI/2, Нови Сад 2019. (електронско издање, CD).

⁷ З. Стевановић, *Комисије Српског Војводства и Тамишког Баната – Темишвар (1851–1861)*, Каталог одабраних садржаја докумената (1851–1854), XVI/1, Нови Сад 2011.

сва политичко територијална питања. Основни циљ им је био успостављање нових политичко-управних и судских органа у Војводству. Међу централне органе спадала је и Земаљска комисија за персонална питања мешовитих среских служби (Landescommission für die Personalangelegenheiten der gemischten Bezirksämter), под другим називом Мешовита комисија за СВТБ, или краће Мешовита комисија. Комисија је успостављена са задатком да управља радом новооснованих среских служби. Већина од њих су биле мешовите среске службе, а неколицина „чисте” среске службе. Стога се и у називима Комисије појављује атрибут *мешовити*, будући да је био заступљен како политички, тако и судски делокруг рада. У седиштима округа, Новом Саду, Сомбору, Великом Бечкереку, Темишвару и Лугошу, формиран су градско-делегирани судови чија се територијална надлежност протезала на град и околни срез, тако да у њима није било потребе оснивати мешовите среске службе већ само политичке. Комисија је укинута заједно са СВТБ и обновом жупанијске администрације 1861. године. Мешовита комисија је управљала среским службама, које су спроводиле закон и јавни ред у општинама, руководила одлукама и упутствима врховног круновинског органа, Намесништва у Темишвару и директивама намесника. Састојала се од службеника из политичког и судског делокруга. У складу са модерним захтевима радило се на одвајању политичког од судског делокруга рада, међутим због многих објективних разлога све до краја рада Комисије и поред учињених напора и мера, судски делокруг среских служби није доведен у задовољавајуће стање.

Уводни део публикације доноси научну студију Историјат и рад Мешовите комисије, који између осталог детаљно описује општедруштвене прилике, реорганизацију власти, оснивање и укидање, рад и послове, хијерархију власти, састав, канцеларијско пословање, службенике, политичко и судско деловање. *Дух времена* је посебно занимљив сегмент, својеврстан историјски есеј, који казује о постреволуционарном транзиционом периоду феудалне у модерну државу који је захтевао овакве „мешовите” моделе. Целокупан уводно део је, преко озбиљног критичког апарата, дубоко научно утемељен позивањем на бројне историјске изворе и литературу. Аналитички инвентар се састоји од 301 аналитичког описа оригиналних архивских предмета из групе Президијлани списи (1856–1861), кутије 11–16. По годинама: 1856 (кутија 11), 1857 (кутије 12–13), 1858 (кутије 14–15), 1859–60 (кутија 15) и 1861 (кутија 16).

У односнu на прву свеску из серије, регистри су додатно уобличени, прецизирани и побољшани. Уз географски регистар, приложене су и табеле упоредних географских назива: називи у описима, алтернативни називи, данашњи топоними. Предметне одреднице су сређене на два начина. Најпре азбучно, а потом су класификоване тематски, тако да корисници имају могућност комбинованог коришћења.

Текст је употпуњен одабраним графичким прилозима који приближавају документа читаоцу. Према свом садржају, научној утемељености, сагледавању духа и особености времена ова књига представља својеврстан уџбеник и путоказ за изучавање и разумевање овог историјског раздобља.

Ф. 35, Друштво за Српско народно позориште, Серија XX, Свеске 2–3, Ненад Предојевић⁸

У оквиру Серије XX се публикује аналитички инвентар и преноси садржај фонда Друштво за Српско народно позориште (ДСНП) који садржи документациону грађу истоимене важне националне и културне организације.

Српско народно позориште (СНП) у Новом Саду је најстарије професионално позориште код Срба основано 1861. године из потребе за неговањем националне културе, књижевности и језика. Борило, не само са званичницима у Пешти и Бечу, него и са противницима и расколима у својој средини. Било је углавном путујуће позориште које је, после краће сезоне у Новом Саду, одлазило на гостовања по разним местима да врши своју националну мисију. За време Аустро-угарске вољена народна институција, после њега ради у тешким, политичким и друштвеним условима нове заједничке јужнословенске државе. Међуратни период је најнеповољније раздобље у историји СНП-а, када је радило под више имена и организационих облика и када оно није успело да достигне ниво предратног. После Другог светског рата Позориште добија статус државне установе.

За старање о СНП-у установљено је ДСНП и његова тела. Позоришна дружина, глумачка екипа и стручни сарадници, били су основа Позоришта и обилазила је места насељена Србима широм Монархије

⁸ Н. Предојевић, *Друштво за Српско народно позориште – Нови Сад* (1861–1941), Аналитички инвентар, XX/2, Нови Сад 2018. (електронско издање, CD); Ненад Предојевић, *Друштво за Српско народно позориште – Нови Сад* (1861–1941), Аналитички инвентар, XX/3, Нови Сад 2020. (електронско издање, CD).

у сарадњи са месним одборима. Друштво је наставило са радом у новој држави, али са далеко мањим значајем и утицајем и престало са радом почетком Другог светског рата.

Тематика списка обухвата многе теме: рад Друштва и Позоришта, обезбеђење материјалних и правних услова, живот и статус глумца, репертоар, гостовање, извођење представа, документи о културним и политичким питањима, преписка итд. Фонд садржи обиље података о знаменитим личностима и многим јавним делатницима тога времена, који су били непосредно везани за Друштво или су с њим сарађивали.

Прва свеска, садржи аналитичке описе који се односе на рад Главне скупштине и Управног одбора ДСНП (записници са седница), укупно 1.200 описа записника са Скупштина и тачака дневног реда (1861–1922). Као предакта и прилози уз записнике, појављују се документа о статусним променама (оснивање) и нормативна акта (Устав, правила, уредбе и упутства).⁹

Друга свеска, садржи аналитичке (685) описе који се односе на записнике и тачке дневног реда Управног одбора, Главне скупштине, Позоришног и Економског одсека у периоду од 1863. до 1927. године. Кутија бр. 7 садржи записнике Управног одбора и Главне скупштине (1906–1927). Кутија бр. 8 садржи записнике Позоришног одсека (1875–1919), Економског одсека (1869–1914), као и акта неевидентираних кроз деловодни протокол (1863–1919).

Трећа свеска, садржи аналитичке описе (837) предмета који се односе на преписку Јована Ђорђевића (кутије 9 и 10), рад Управног одбора и Скупштине ДСНП, као и документа опште архиве (кутија 11). Документа обухватају период од 1851. до 1923. године. Аналитичке описе предмета који су настали на страним језицима, за потребе овог издања израдиле су: Љиљана Бубњевић, за предмете на немачком, а за предмете на мађарском језику Жужана Мезеи.

Научноинформативно средство примењено у обради овог фонда је аналитички инвентар, који подразумева опис садржаја сваког предмета. Међутим, трудом аутора и због специфичности грађе, он има елементе регеста, када се детаљно обраћа пажња на важне документе, и каталога одабраних садржаја документа, када се повезују типске тачке дневног реда у једну (Св. 1 и 2). Именски регистар је шири с обзиром на то да су наведена имена лица која су присуствовала седницама Управног одбора, а нису поменути у тачкама дневног реда. У

⁹ Н. Предојевић, *Друштво за Српско народно позориште (1861–1941)*, Аналитички инвентар, свеска 1, Нови Сад 2016.

изради описа за ову публикацију аутор се трудио да сачува лексичку, синтаксу и интерпункцију, особине и дух оновременог српског језика.

Ф. 36, Министарство вера и просвете Краљевине Угарске, Серија XIX, Свеска 2, Жужана Мезеи¹⁰

Фонд Министарство вера и просвете Краљевине Угарске се састоји од преузетог дела грађе истоимене институције која се односи на данашњу територију АП Војводине, и то пре свега просветне тематике (не и верске). Остатак грађе који је остао у седишту творца фонда у Будимпешти је касније однео ратни и револуционарни вихор, тако да је грађа која се чува у Архиву Војводине од непроцењивог значаја, јер се преко ње може реконструисати рад целокупног Министарства. Зато је одлучено, што је новина у домаћој архивској пракси, да се за овај фонд раде двојезични аналитички описи, са описом садржаја на српском и мађарском језику, како би фондовски садржај био доступан што већем броју корисника.¹¹

Теме су најчешће: финансијски планови и извештаји, обнова старих или изградња многих нових школа, конкурси на упражњена места наставног особља, организација курсева, национализација, молбе за државу помоћ итд. Интересантни су предмети који садрже спискове набављаних наставних средстава или књига за потребе појединих школа или забавишта. Доста информација добијемо у вези са радом и опремљеношћу верских школа, али и о неким специфичним темама које се појављују, као што су питања школства бивших граничарских места. Из записника школских надзорника који је сачињени приликом школских посета, добија се пуно података о материјалној ситуацији и о специфичним проблемима насеља.

Поред информација о школству и просвети списи садрже и друге интересантне податке. Сем примена закона и уредаба о просвети можемо да пратимо и друге ствари, нпр. однос између државе и црква, права националних мањина, законе који се односе на верске заједнице и на бивше граничарски део државе и друга актуелна догађања.

¹⁰ Ж. Мезеи, *Министарство вера и просвете Краљевине Угарске* (1867–1918); Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (1867–1918). Аналитички инвентар/ Analitikus leltár, XIX/2, Нови Сад 2019. (електронско издање, CD).

¹¹ Ж. Мезеи, *Министарство вера и просвете Краљевине Угарске* (1867–1918); Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (1867–1918). Аналитички инвентар/ Analitikus leltár, XIX/1, Нови Сад 2016.

Бићемо обавештени, тако, развоју технике (у овом периоду су увође-ни телефон, плинско осветљење, струја, водовод, нортон бунари итд.), разним болестима које су се појавиле на овом подручју (тифус, туберкулоза итд.), пољопривредним болестима (филоксера у виноградама). Пуно информација добијемо о животу и о обичајима Срба у бившем граничарским местима, националним покретима крајем 19. и почетком 20. века, а демографски извештаји за поједина насеља и данас могу бити корисни.

Ова, друга свеска, обухвата описе за 57 места, од тога 28 из бивше Торонталске жупаније, 9 из Тамишке и 20 из Бачко-бодрешке жупаније. Из банатског дела 11 места налази се у данашњој Румунији а са бачке стране три у Мађарској. То значи да је са данашње територије АП Војводине обрађено 43 места и то већином из Баната. Међу местима постоје таква за које има само неколико списа, али има и таквих за које је сачувано више кутија, нпр. Вршац, Врбас, Велики Бечкерек, Жомбољ. Нарочито су интересантни списи из Вршца, јер је тамо уместо гимназије основана Главна реална школа. Што се тиче садржаја списа нема велике разлике од претходне свеске. И даље је нагласак на национализацији комуналних и верских школа. У великом броју се отварају занатске и трговачке школе, да би се опслужиле локалне занатлије. На селима поред основних школа функционисале су пољопривредне продужне школе. У овим школама усавршавала је своје знање омладина која је хтела да се бави пољопривредом. У школи би се упознавали са најновијим техничким достигнућима на пољу пољопривреде и са најновијим методама производње, учили су воћарство и виноградарство. Девојке су поред ручног рада училе и о разноврсној исхрани и конзервирању животних намирница. Развој технике и привреде на крају 19. века није могао да заобиђе ни школе. Тада се појављује осветљење на гас, па убрзо и електрична енергија. Писаћа машина и телефон исто тако, брзо улазе међу школске зидове. Процес национализације школа имао је за последицу велико улагање у школство. Скоро у сваком месту грађене су нове школске зграде. Број забавишта брзо је растао и на селу и у граду. Цркве су имале своје право у које није смело да се меша ни Министарство, иако је за црквене одлуке давало сагласност, нпр. избор катихета.

Уводни текст Школство у време дуализма у Краљевини Угарској, први пут у овом облику и на српском језику, доноси сажет преглед школског система из времена рада творца фонда: Закон о народном школству, Развој народног образовања 1867–1918, Образовни систем

у дуализму (Забавишта, Основне народне школе, Занатске школе, Грађанске школе, Средње школе, Високо образовање и образовање наставника, Школски надзорници Торонталске, Тамишке и Бачко-бодрошке жупаније), са одговарајућом табеларним прилозима.

Књига обухвата девет кутија фонда (9–17): 9. Велика Теремија, Велики Бечкерек; 10. Велики Бикач, Велики Гај, Велики Комлош, Велики Семиклуш, Велико Средиште; 11. Вепровац, Вилово, Влајковац, Војводинци, Војловица, Врбас; 12–13. Вршац; 14. Гајдобра, Гаково, Гара, Гардиновци, Гатаја, Гертешеш, Глогоњ, Гложан, Горња Мужља, Горњи Елемир, Горњи Ковиљ, Горњи Сентиван, Госпођинци, Гребенац, Гудурица; 15. Даутово, Дебељача, Дежан, Делиблато, Дeroње, Деспот Сент Иван, Дета, Дињаш, Добрица, Долац, Долово, Доњи Елемир, Доњи Ковиљ, Дорослово, Дубовац; 16. Ђала, Ђерђхаза, Ђулвес, Ђир, Ђулафалва, Ђурђево, Ерегфалу, Ержебетлак, Ернестхаза, Ечка, Жабал, Жигмондфалва; 17. Жомбољ. Грађа је неједнако сачувана, и по местима и по годинама.

Одреднице Предметног регистра сложене су азбучно/абecedно у оквиру већих тематских група и подгрупа, које су посебно прилагођене за ово издање: *Институције, установе и организације (Министарства, Школски надзорници, Црквене институције, Жупаније, Судство), Школе, Службеници, Школски фондови, Остале институције и службе, Школска ишћања (Опремање школа и стручних кабинића, Помоћ, Наставне и школске активности, Кадровска ишћања, Изградња, Правна ишћања, Финансије) и Остало.*

Може се закључити да је грађа занимљива, не само истраживачима школства и просветних питања, него и свима који се баве проучавањем прошлости насеља, историјом породица, националним покретима, грађевинарством, привредом или демографијом. Истина, грађа је често шаблонског карактера, везана за административна и текућа питања (финансирање, поправке, конкурси, изградња, набавка, помоћ, примена закона) али се у њој налазе и специфични и интересантни подаци о: прославама, развоју технике, актуелним питањима, локалним проблемима, болестима и др.

Владимир Дудић, архивист
Историјски архив Кикинда

**Срђан Сивчев, АНАЛИТИЧКИ ИНВЕНТАР
Ф. 60 ОПШТИНА ГРАДА ВЕЛИКА КИКИНДА
(1919–1941), књ. 1 (1919–1929),**

Историјски архив Кикинда, Кикинда 2019, 246 стр.

**Тијана Рупчић, АНАЛИТИЧКИ ИНВЕНТАР
Ф. 79 ГРАДСКО ПОГЛАВАРСТВО ВЕЛИКА
КИКИНДА (1941–1944),**

Историјски архив Кикинда, Кикинда 2019, 411 стр.

Историјски архив Кикинда је 2019. године, објавио књиге аналитичких инвентара два значајна управна фонда који обухватају период од 1919. до 1944. године. Рад двоје аутора је утолико значајнији, пошто за период власти Магистрата града Велика Кикинда од 1778. до 1918. године постоје регеста фонда Ф. 223, Град са уређеним сенатом, па су тиме историјску грађу једног динамичног периода пуног значајних догађаја и промена учинили неупоредиво доступнијом стручној и широј јавности.

Објављена грађа је интересантна за локална дешавања и осветљава један историјски период, привредни, друштвени и културни развој и промене у историји града Кикинде и околине.

Грађа је вредна и из једне шире перспективе завршетка Првог светског рата и распада Хабзбуршке монархије, настајања нових држава и организације управе, потом и Априлског рата и немачке окупације. Тако се рецимо може пратити да је скоро најважнија виша власт за град Велику Кикинду до 1929. године и даље била Торонталска жупанија у Великом Бечкереку, као у периоду од укидања Вели-

кокикиндског привилегованог дистрикта 1876. године и добијања статуса Града са уређеним сенатом. Велика Кикинда је после пораза у Априлском рату, као и остатак Баната, административно припала Србији под управом Владе Националног спаса Милана Недића, односно Окружном начелству за Банат у Великом Бечкереку.

Колега Сивчев се у свом раду одлучио да грађу фонда 60, аналитички обради у две књиге, односно подели на два периода. Рад на другој књизи за период од 1929. до 1941. је у току.

Књига је А4 формата, на 246 страница. Распон година је од 1919. до 1929. Крајња година за ову књигу је одабрана због важних промена које се десиле у државно-правном и управном смислу у Краљевини СХС. Један део грађе у фонду није био потпуно сређен, па је аутор морао уложити додатни рад на сређивање и обраду.

Грађа је највећим делом на српском језику, неколицина предмета из 1919. године је на мађарском, а неколико докумената је на немачком, француском и руском језику. Овде треба истаћи помоћ коју су оба аутора имали у преводу докумената са мађарског језика на српски од колегинице Еве Терхеш-Телечки. Као и у претходном раду који смо представили, и овде се аутор придржавао свих правила при опису докумената и изради пратећих регистара, па их нећемо понављати. У делу књиге, Напомене корисницима, појашњене су скраћенице које су коришћене, а које се односе на органе државне управе са којима је општинска власт често комуницирала. У Предговору, детаљно је приказана и објашњена промена назива највишег управног органа градске власти у периоду од 1919. до 1941. године.

Колегиница Рупчић је у свом раду представила целокупну сачувану грађу архивског фонда бр. 79, Градско поглаварство Велика Кикинда (1941–1944), који припада групи фондова од изузетног значаја који се налазе у Историјском архиву Кикинда. У питању је књига А4 формата, обима 411 страница. Већ према обиму књиге, јасно је колико је само са техничке стране обиман посао био у питању. Треба рећи да је упоредо са израдом аналитичког инвентара, колегиница припојила раније издвојену грађу из других фондова, као и накнадно пронађену грађу и тако фонд потпуно архивистички средила и обрадила. Фонд је иначе био сређен и доступан радом некадашњих радника Петра Марковића, Милорада Адамовића и Јудит Караџин. Грађа је на српском и немачком језику, уз неколико докумената на мађарском језику. Сачувана документација која се налази у Архиву је у добром стању, мада постоје документа која су оштећена.

Овде се посебно мора назначити да је целокупна документација која је на немачком језику до израде овог аналитичког инвентара била непреведена, а ради се о око 2.500 докумената, већином наравно на више страница.

Књига се састоји од следећих делова: Напомена корисницима, где су јасно и прегледно саопштени сви подаци који се односе на описани документ; архивска сигнатура (бројеви фонда, кутије и документа), датум и место настанка, па потом врста којој документ припада. На дну се налазе подаци о језику и број страница предмета. У Предговору, дати су општи подаци о фонду, стању грађе, као и радницима који су радили на сређивању грађе. Потом следи Аналитички инвентар, односно описи докумената, који су приказани са свим потребним подацима. На крају књиге, налазе се Именски регистар, Регистар географских појмова (географско-топографски) и Предметни регистар, са одговарајућим бројевима предмета на које се одреднице у регистрима односе.

Део грађе из ових фондова наравно недостаје, што због турбулентног периода у коме је настајала, делом због небриге и незнања која су често присутна на овим просторима, о потреби очувања грађе, која је сведок прошлости некога града, подручја, једног или више народа који су ту некада живели.

На крају, а можда и најважније од свега, мора се истаћи да и једном и другом аутору обрада и израда описа за аналитички инвентар архивске грађе није главни нити једини посао. Историјски архив Кикинда данас има скоро три пута више грађе него што је имао 80-их година прошлог века, уз мање запослених и мање стручног кадра него тада. Обоје су радили на сређивању више од пола километра грађе некадашњих, данас листом пропалих индустријских гиганата из града и околине. Били су и иницијатори када је спасено пола километра драгоцене судске грађе (грунтовнице) од потпуне пропасти и нестанка сталним премештањем и неадекватним складиштењем. Уз све те послове, колегиница Рупчић је са мном радила неколико година на пословима реституције (илустрације ради, комплетан поступак смо сами радили, од примања захтева, решавања, доношења грађе, копирања, оверавања, на крају и паковања за слање), док је колега Сивчев преузео и рад у Читаоници са корисницима грађе (истраживачима), где обавља и посао манипуланта, пошто у Архиву нема надлежног архивисте за тај посао.

ПРИКАЗИ И ОСВРТИ

Шаролта Картаг Миладинов, виши архивиста
Архив Војводине, Нови Сад

**Ласло Сеги / Szögi László,
СТУДЕНТИ СА ДАНАШЊЕ ТЕРИТОРИЈЕ
АП ВОЈВОДИНЕ НА УНИВЕРЗИТЕТИМА
И ВИСОКИМ ШКОЛАМА КРАЉЕВИНЕ УГАРСКЕ
1736–1850
VAJDASÁGI DIÁKOK A MAGYAR KIRÁLYSÁG
EGYETEMEIEN ÉS FŐISKOLÁIN 1736–1850,
Нови Сад / Újvidék 2020, 687 стр.**

Књига Ласла Сегија (Szögi László) настала је као резултат више-годишњег истраживања навика студирања студената са целе територије средњовековне Угарске на европским универзитетима и високим школама. Ова је друга књига која обрађује тему истраживања студената из Војводине, објављена у сарадњи са Архивом Војводине. Објављивање ове књиге помогли су Архив Војводине и Савез војвођанских Мађара. Издање је настало у сарадњи са МТА ЕЛТЕ истраживачком групом за проучавање историјата универзитета. Прва књига¹ је обрадила податке студената који су се уписали на европске универзитете у периоду од 1338. до 1919. године, док најновије издање обрађује податке студената из Војводине који су се уписали на угарске универзитете у периоду од 1736. до 1850. године. Ова књига, исто као и претходна, објављена је двојезично. Ауторов увод, као и историјат универзитета, објављени су и на српском и на мађарском језику, док је табела са подацима студената вишејезична. Имена насеља су

¹ Л. Сеги / Szögi László, *Студенти са данашње територије Војводине на европским универзитетима 1338–1919 / Vajdasági diákok az európai egyetemeken 1338–1919*, Архив Војводине, Нови Сад 2010, стр. 442.

наведена у изворном облику, али су наведени и данашњи званични називи, као и држава којој насеље данас припада, означено скраћеницом. За навођење имена насеља коришћени су приручници: Johannes Lipszky: *Repertorium locorum, objectorumque in XII tabulis mappae regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae et confiniorum militarium Magni item Principatus Transsylvaniae occurrentium* (Budae 1808). Из тог дела су узете шифре административних јединица пре 1876. године, које су уписане поред имена насеља у табели и у географском регистру. Lelkes György: *Magyar helységnev-azonosító szótár* (Baja 1998 / Új kiadvány: Budapest 2011) и Gyalay Mihály: *Magyar igazgatás történeti helységnevellexikon* (Budapest 1989). Именски регистар писан је на изворном језику према данашњем правопису. Као што је аутор и навео у предговору, током истраживања су налазили више верзија истог презимена, те су их све навели у именском регистру.

Наведени подаци у табели су део јединствене базе података која обједињује резултате целокупног истраживања свих студената са територије Угарске, која ће бити доступна онлајн, када се стекну услови за то. На пројекту је за креирање базе података, као и за састављање табела у свим књигама била задужена Жужана Хајлауф (Heilauf Zsuzsanna).

Аутор је хтео да пронађе одговоре на питања из историје високошколског образовања, историје културе, социолошка питања и желео да мапира миграције интелектуалаца на територији Европе. Првенствено се бавио истраживањем на којим европским универзитетима су се студенти уписивали, које су смерове бирали. Занимало га је колико од уписаних је завршило студије, да ли су уписали и неке друге универзитете, а ако су одустали, онда из ког разлога.

Током вишегодишњег истраживања аутор се сусрео са многим потешкоћама због недостатка извора. Нажалост, већина средњовековних универзитета на територији Угарске више не постоји, због тога су нестале и њихове матичне књиге. Из тог разлога су користили посредне изворе – дневнике, евиденције о положеним испитима, уверења о плаћеној школарини, спискове понављача године, разне молбе студената, дипломе...

Пештански универзитет, који је био један од најпосећенијих високошколских установа, своје матичне књиге је чувао у Националном архиву Мађарске, која је била погођена совјетском артиљеријом 1956. године, и тада је велики део архивске грађе изгорео, између осталог и матичне књиге Пештанског универзитета. Због тога су имали по-

тешкоће у сакупљању података о студентима са тог универзитета. Тај проблем су превазишли тако што су у матичним књигама других високошколских установа проналазили податке о ранијим студијама појединачних студената на Пештанском универзитету. Тадашњи студенти су били изузетно мобилни што се тиче уписа на универзитете, није било неуобичајено да се студенти сваке године или чак сваког семестра упишу на други универзитет. Др Сеги ту појаву објашњава традицијом монашког образовања, када су се млади монаси у циљу стицања што бољег и ширег верског образовања, често селили из манастира у манастир, да би имали приступ разним библиотекама и учитељима. Захваљујући тој пракси, истраживачи су могли да употпуне базу података, пошто су приликом уписа на нов универзитет студенти наводили и претходно похађане универзитете.

Истраживао је и сталешко порекло студената, да ли су из племићке или грађанске породице, ако су племенитог рода, у ком проценту су припадници високог племства уписивали студије, а ако су грађанског, шта су њихови родитељи били по занимању. Истраживања су открила веома интересантне податке о студентима са данашње територије Војводине, који су у много чему специфични у односу на остаток Угарске. Оно што најпре одступа од државног стандарда је да велики број студента потиче из трговачке или поповске породице, али има и доста оних који су из сељачких породица. Док је на територији остатка Угарске велики проценат студената био племићког порекла или деца жупанијских службеника.

Већина средњовековних универзитета је била основана од стране католичке или протестантске цркве, која је поред верског карактера студентима пружала и образовање хуманистичких студија, које је према тадашњем закону о високом образовању било неопходно за наставак школовања на правном, медицинском или пољопривредном факултету. Из прикупљених података се види да се већина уписаних задовољила стеченим звањем из хуманистичких студија. Деца адвоката и лекара су била та која су наставила школовање, углавном одабравши очев позив. Ово указује на то да су се већ у то време формирале лекарске и адвокатске династије. Плећство се углавном уписивало на правне студије.

Сеги је такође истраживао из којих насеља потичу студенти, да ли су из градова или села? Интересантно је да је поред студената из урбаних средина у великом броју било и студената из унутрашњости Војводине, да су чак и из малих насеља и салаша уписивали студије.

Највише студената, 60%, потиче из Бачко-бодрошке жупаније. Национално порекло студената је исто занимљиво за проучавање. Уочљиво је да у том периоду национални идентитет није био јасно дефинисан, што се види из података које су студенти сами навели у матичним књигама универзитета – често је наведено двојно порекло, на пример *rascianus hungarus* или *dalmata hungarus*. Католички студенти су били у већини, али са разноликом националношћу, највише је било Мађара, потом Хрвата и Немаца, и осталих националности. Православци су углавном били Срби, али било је и Бугара и неколико Грка. Протестаната је било мало, углавном Немаца евангелиста, Мађара и Словака. Јевреја је у том периоду било мало на универзитетима, али они ће у све већем броју да се уписују на студије током каснијих година.

Може се пратити како су националност и верска припадност утицале на одабир високошколске установе. Као пример тога, евангелистички лицеји и протестантске високошколске установе су били веома популарни међу православним студентима који су одабрали хуманистичке студије, чак и када су биле удаљеније од ближих католичких или чак световних високошколских усанова. Православни студенти који су одабрали студије на црквеним високошколским усановама су се уписивали на Карловачку Богословију, а неки су чак и на кијевску Моксиља академију. Карловачка Богословија није била обухваћена угарским системом високошколских усанова, из тог разлога се подаци тих студената у књизи обрађују посебно. Аутор је те податке преузео из књиге Николе Гавриловића *Карловачка дојословија (1794–1820)*, Сремски Карловци 1984.

У табели су студенти наведени према универзитету на којем су студирали, по абецедном реду. Универзитети су наведени у опадајућем низу, по броју уписаних студената. Највише студената се уписивало на Сегедински универзитет, који је био и најближи војвођанским студентима. Следећа високошколска усанова по посећености био је Пештански универзитет. Студенти са територије Војводине су се уписивали у великом броју и на семениште Калочке надбискупије, краљевске академије права у Печују, Ђеру, Братислави, Великом Варадину и Загребу. Били су популарни и католички лицеји права у Печују и Егеру, као и евангелистички лицеји права, првенствено у Братислави, Сарвашу и много удаљенијим Кежмароку и Прешову. Од високих школа су били популарни Банскоштавњичка рударска и шумарска академија, као и Пештанска индустријска висока школа Леополд, Пештанска ветеринарска висока школа, као и пољопривредне

академије. Сега је за сваки споменути универзитет или високу школу навео које су смерове имали, кратак историјат и статистичке податке посећености.

Ова књига ће бити од велике користи истраживачима знаменитих личности Војводине, истраживачима порекла породице, као и истраживачима локалне историје. Аутор планира да своје истраживање настави и даље до 1919. године, да објави књиге и са тим подацима.

Загорка Авакумовић, виши архивиста
Архив Војводине, Нови Сад

Дејан Јакшић
МАТИЦА ПЛЕМСТВА
БАЧКО-БОДРОШКЕ ЖУПАНИЈЕ (1798–1838),
Нови Сад 2020, 124 стр.

У оквиру своје библиотеке Посебна издања, Архив Војводине је 2020. године објавио књигу *Матица племства Бачко-бодрошке жупаније (1798–1838)*, коју је приредио архивски саветник у Архиву Војводине мр Дејан Јакшић. Књига садржи приказ дела архивске грађе архивског фонда Бачко-бодрошке жупаније (Ф. 2).

Архивски фонд (Ф. 2) Архива Војводине, садржи богату архивску грађу сачињену од велике количине списа и књига. Ова грађа представља сведочанство политичког, културног, друштвеног и економског живота становништва на територији Бачко-бодрошке жупаније. Књига *Матица племства* настала је у циљу приближавања архивске грађе архивског фонда Ф. 2, стручној и широј јавности.

Аутор даје приказ садржаја књига архивског фонда Ф. 2, инвентарних бројева 240, 242 и 244 које садрже спискове племића и племићких породица Бачко-бодрошке жупаније сачињене за период 1798–1838. године. Осим централног дела у којем је представљен садржај ових инвентарних јединица, књига *Матица племства* садржи Предговор, Регистре, Попис одабраних докумената, одељак Одабрана документа и на крају, Изворе и литературу.

На почетку Предговора, дати су основни подаци који се односе на државно и друштвено уређење Хабзбуршке монархије. Акцент је стављен на племство као друштвеном слоју, уз објашњења о начину добијања племства, као и о улози и утицају које је племство имало у држави и жупанијама као административно-управним областима.

Објашњена је и пракса потврђивања племства и племићког статуса, као и акта која се односе на његово добијање и потврђивање. Како је и наведено, ова акта се могу наћи међу списима архивског фонда Ф. 2. Након уводних смерница које имају циљ да омогуће брже и лакше разумевање приказаног садржаја књига, дат је кратак опис сваке појединачне књиге: спољашњи изглед и друге карактеристике, језик грађе, рубрике. На крају, дато је појашњење о начину приказа који је коришћен за наведене инвентарне јединице у самој књизи *Маџица ѿлемсѣва*. Треба још напоменути да је Предговор, осим на српском, објављен и на енглеском језику.

Централни део, представљају прикази садржаја сваке појединачне књиге архивског фонда Ф. 2. Књиге које су предмет приказа садрже спискове племића и племићких породица на територији Бачко-бодрошке жупаније за период 1798–1838. године, и то: књига инвентарног броја 240 за период 1798–1808, инвентарног броја 242 за период 1809–1821. и инвентарног броја 244 за период 1822–1838. године. Како је објашњено, ове књиге нису вођене континуирано, оне су састављане накнадно на тај начин што су подаци узимани из жупанијских записника. Подаци у жупанијским записницима су резултат поновне провере и потврђивања племства одређених лица и породица, вршених на жупанијским генералним и партикуларним конгрегацијама. Из тога произилази да се међу самим списима архивског фонда Ф. 2 могу наћи предмети који се односе на уписе у књигама, на шта аутор и упућује, напоменама у фуснотама.

Регистри који се налазе након дела са приказом садржаја архивске грађе подељени су у три сегмента. Дат је регистар жупанија, институција и насеља који се налазе у приказаној архивској грађи. Сам аутор је навео да именски регистар није израђиван зато што је упис у књигама чији је садржај приказан конципиран абecedним редом.

У делу Извори и литература, аутор даје попис архивских извора, објављених извора као и одабране литературе коју је користио приликом рада на књизи *Маџица ѿлемсѣва*.

Након пописаних извора и литературе, дат је Попис одабраних докумената. Реч је о попису архивских докумената одабраних из архивске грађе архивских фондова и збирки Архива Војводине, чији се снимци налазе на крају овог издања, а служе за ширу илустрацију обрађиване теме.

Књига *Маџица ѿлемсѣва* представља резултат ауторовог истраживачког рада архивске грађе архивског фонда Бачко-бодрошке жу-

паније (Ф. 2), као и других фондова и збирки који се чувају у Архиву Војводине, а који су у вези са обрађиваном темом. Изражавамо наду да ће ова књига наћи пут до шире читалачке публике и доприносити популарисању архивске службе и архивске грађе, као и подизању свести о значају и улози архива у друштву.

Нада Симић Лемајић, архивски саветник
Историјски архив „Срем”, Сремска Митровица

ИСТОРИЈА СПОРТА У СРЕМСКОЈ МИТРОВИЦИ

књиге I–III, Сремска Митровица, 2016–2019.

Историјски архив „Срем” је последњих година остварио изузетну издавачку делатност. У оквиру четири серије својих издања објавио је преко педесет монографских и других издања. Једно од значајнијих издатих дела је и *Историја спорта у Сремској Митровици*, тротомна монографија више аутора у редакцији др Ненада Лемајића. Први том овог дела се појавио у серији монографије (књига 11) 2016. године, други 2018. (књига 17 исте серије), а последњи, трећи 2019. (књига 24). Монографија приказује историју спорта на територији града и општине Сремска Митровица од почетка XX века до данашњих дана.

Изузетна спортска традиција Сремске Митровице представљена је кроз одељке који осветљавају развој појединих спортских грана али и кроз делове о Митровчанима на Олимпијским играма, Историји организације физичке културе и спорта у граду и Спортским објектима града Сремске Митровице. Прва књига је највећим делом посвећена фудбалу, најмасовнијем и најпопуларнијем спорту. У оквиру ове књиге је и поглавље о одбојци. Рукомет и кошарка су заступљени у другој, а атлетика у трећој књизи. Укупно је приказано 32 спорта, практично све дисциплине којима су се Митровчани бавили.

Аутори су се држали традиционалне шеме приказујући историју спортске гране, митровачких клубова у тој грани и биографије најзначајнијих тренера, спортиста и спортских радника. Ова класична шема је омогућила да се кроз дело упознамо не само са биографијама најзначајнијих митровачких спортиста (има их готово четири стотине) те резултатима и највећим успесима клубова већ и да се нарација стави у оквир општег развоја друштва у читавом периоду. Развијајући причу у првом поглављу о Соколском друштву, аутори приказују и друштвене прилике у којима су се соколска друштва

развијала. Било је то време снажне националне еманципације како Срба тако и других народа на просторима некадашње Аустроугарске монархије. Спорт и соколска удружења су у том периоду како аутори истичу имали снажан национални и еманципаторски карактер. Касније, у раздобљу после Великог рата и формирања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (потом Краљевине Југославије) преко спорта се манифестовала идеја југословенства и потребе за чврстом интеграцијом хетерогених југословенских простора. Ново раздобље комунистичке власти представљало је период снажног спортског развоја који је у великој мери био стављен у службу промовисања нових вредности социјалистичког друштва. Нагла експанзија спорта од касних педесетих година и успон низа дисциплина пре свих такозваних малих спортова кошарке, рукомета и нешто касније одбојке и индивидуалних спортова атлетике, кајака, борилачких вештина била је последица општег економског напретка друштва али и потреба да се оно преко спорта афирмише. Финансирање спорта је у том раздобљу прошло кроз неколико фаза преко ДТВ „Партизан” (наследника некадашњих соколских друштава) СОФК-е (Савеза организације физичке културе) те мешовитих облика, општине и различите фабрике те друге организације са којима су се спортски колективи могли повезати. Тако сазнајемо о значајној улози Фабрике шећера – Шећерана у финансирању рукомета, Фабрике конзерви и месних прерађевина „Митрос” у финансирању фудбала а касније кошарке, ДДОР Нови Сад (осигуравајућег друштва у финансирању фудбала и касније одбојке). Сви ови подаци су одлично укомпоновани са спортским резултатима, а нарочито добро су приказани клубови и појединци који су постизали најбоље резултате. Били су то Фудбалски клуб „Срем”, Рукометни клуб „Срем” и Женски одбојкашки клуб „Срем”, али и атлетичари (Драгана Томашевић и Татјана Јелача) и кајакаши (Станиша Радмановић, Душан Филиповић, Иван Охмут, Огњен Филиповић) учесници олимпијада и освајачи медаља на различитим европским и другим првенствима. У монографији није занемарена ни база, па је значајно место посвећено и потпуно аматерским клубовима у селима и уз фабрике и друге друштвене организације као и рекреативцима. Све је то дало књизи изузетан квалитет у представљању целине спорта у склопу општег друштвеног и привредног развоја те нових навика и потреба људи у модерним временима.

Зато само можемо да похвалимо ауторе и издавача Историјски архив „Срем” за овај изузетан издавачки подухват који је омогућио граду Сремској Митровици да буде један од првих градова Србије који оваквим делом могу да се представе.

ИСТОРИЈА СПОРТА У СРЕМСКОЈ МИТРОВИЦИ

КЊИГА I

Софија Бабић, архивиста
Историјски архив Зрењанин

Слободан Милин
БЕЧКЕРЕЧКИ ПРОГРАМ, ПЕРИОДИЧКА
И АРХИВСКА ГРАЂА
Зрењанин, 2019, 224 стр.

Јубилеј 150-годишњице од усвајања политичког програма Српске народне слободоумне странке Историјски архив Зрењанин обележио је издавачким подухватом у виду публикавања Зборника документарне грађе историчара-архивисте Слободана Милина под насловом: *Бечкеречки програм, периодичка и архивска грађа*. Књига је објављена уз подршку и финансијску помоћ Министарства културе и информисања Републике Србије.

Идеја аутора и приређивача да се омаж Светозару Милетићу и великом јубилеју усвајања политичког статута његове странке учини у виду публикације реализована је кроз пажљиви одабир савремене периодичке и архивске грађе најразноврсније провенијенције. У том погледу, аутор је посебно напоменуо да Бечкеречки програм, иако детаљно анализиран у бројним монографијама, студијама и расправама најврснијих посленика српске историографије до данас ипак није објављен у засебној књизи. Аутор је у уводној студији истакао да су због оскудног степена сачуваности архивске грађе која сведочи о усвајању Бечкеречког програма примат у очима истраживача и историчара добили периодични извори. То се првенствено односи на лист *Заставу* у којој је Бечкеречки програм објављен и чији чланци у историографским круговима имају статус прворазредних историјских извора. Поред чланака и дописа из *Заставе*, овај зборник доноси и текстове из *Младе Србадије*, *Гласа Црнојорца*, *GrossBecskereker*

Wochenblatt-a, као и објављену и необјављену архивску грађу. Аутентичност изабраних извора није нарушена ни на који начин, будући да су објављени у оригиналном облику, без измена у правопису и знацима интерпункције. Осим неколико докумената из фондова Историјског архива Зрењанин, Зборник је сачињен првенствено од одабране периодике из фондова Народне библиотеке Србије и Библиотеке Матице српске. Аутор је посебно изразио захвалност Библиотеци Матице српске за обезбеђивање јавне доступности њеном дигиталном репозиторијуму, чиме је рад на објављивању овог зборника у великој мери потпомогнут и олакшан.

У уводној студији: „Бечкеречки програм-симбол вере пречанског Српства” дат је историјски контекст припрема и оснивања Српске народне слободоумне странке. Изложен је ток Бечкеречке конференције, анализирани су идеје Бечкеречког програма, описани избори за Угарски парламент 1869, као и ток Друге Бечкеречке конференције 1872. године.

Садржај књиге систематизован је и подељен на шест тематских целина посвећених поменутиим догађајима. У њима се налазе одабрани новински чланци из *Заставе* али и других листова савремене периодике, као и пробрана архивска грађа. Поменути извори приређени су уз адекватну научно-критичку апаратуру.

Прво поглавље, садржи документарну грађу која сведочи о самом предвечерју настанка Српске народне слободоумне странке Светозара Милетић и о грозничавим припремама за изградњу њеног устројства у виду организовања прве страначке конференције у Великом Бечкереку.

Друго и треће поглавље, посвећени су самом Бечкеречком програму и току Прве бечкеречке конференције на којој је овај знаменити политички статут усвојен. У овом делу, нарочито су интересантни брзојави са конференције које је *Застава* добијала од свог бечкеречког дописника.

Избори за Угарски сабор 1869. године и изборни извештаји из Великог Бечкереча и околних села покривени су документарном грађом у четвртој и петом поглављу.

Последње, шесто поглавље, доноси ревидиран текст Бечкеречког програма из 1872. године, као и ток Друге бечкеречке конференције на којој је усвојен.

На крају књиге, налазе се одабране илустрације у виду фотографија, слика и графика најзначајнијих политичких личности, архив-

ске грађе и периодике, као и зграда у којима су се пресудни догађаји одвијали.

Значај овог зборника периодичке и архивске грађе почива пре свега у чињеници да су на једном месту поред самог текста Бечкеречког програма сабрани извори из оновремене периодике и архивске грађе, који говоре о настанку овог статута и почецима организованог деловања народне либералне странке Светозара Милетића засноване управо на постулатима Програма усвојеног у Великом Бечкереку 16. јануара 1869. године.

Напоследку, треба имати у виду и историографски потенцијал који овај зборник периодичке и архивске грађе аутора и приређивача Слободана Милина носи, и рећи да ће читаоци и истраживачи у њему наћи значајно полазиште за даља истраживања важних историјских догађаја, њихове анализе и тумачења идеја које су циркулисале у српском друштву и његовим поларизованим грађанско-политичким круговима у Јужној Угарској у другој половини 19. века.

**ИЗ РАДА
АРХИВСКИХ УСТАНОВА**

Мр Владимир Иванишевић, архивски саветник
Архив Војводине, Нови Сад

ДЕШАВАЊА У АРХИВУ ВОЈВОДИНЕ ОД 2018. ДО 2020. ГОДИНЕ

Архив Војводине је учествовао на Међународној манифестацији „Ноћ музеја” и Националној манифестацији „Музеји од 10 до 10” одржаним од 14. до 20. маја 2018. године поставком тематске изложбе докумената „Збирка карата и планова, Мајска скупштина и револуција 1848/49”.

Архив Војводине је Међународни дан архива и Дан Архива Војводине 9. јун 2018. године обележио презентацијом трогодишњег рада на дигитализацији збирке Ф. 402 Збирка матичних књига Војводине 1756–1895, као и апликације „е-матичне књиге” за претраживање дигиталних докумената у истраживачкој сали Архива, којом истраживачи могу сами да истражују генеалогiju својих породица.

Архив Војводине је 2018. године учествовао у пројекту „Приступачност” који је имао за циљ побољшање квалитета живота и приступачности садржаја установа културе за глуве и наглуве особе, а у оквиру ког су се запослени у установама културе обучавали за рад са глумим и наглумим особама. Поводом почетка обуке одржана је конференција за новинаре у Архиву Војводине 13. септембра 2018, а у оквиру пројекта „Историја у сликама на знаковном језику”, наставку пројекта „Приступачност” 30. октобра 2018. организовано је вођење кроз Архив Војводине за глуве и наглуве особе, чланове Савеза глувих и наглувих Војводине. Ове пројекте су финансирани Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање и односе с верским заједницама и Фондација Нови Сад ЕПК 2021. Завршна конференција за новинаре којом је закључен пројекат одржана је 27. септембра 2019. у Архиву Војводине.

Архив Војводине је 15. новембра 2018. године организовао радионицу „Преузимање, сређивање и чување матичних књига” за архивисте у архивима са територије АП Војводине. Радионици су, поред представника архива, присуствовале помоћница министра за државну управу и локалну самоуправу Марина Дражић, и сарадница Данијела Кнежевић, представници Архива Србије и Градске управе за опште послове – матичари из Матичног подручја Нови Сад.

Јубилеј „100 година од завршетка Првог светског рата и присаједињења војвођанских области Краљевини Србији 1918. године” Архив је обележио са неколико манифестација. Покрајинска секретарка за културу, информисање и односе с верским заједницама Драгана Милошевић отворила је 20. новембра 2018. тематску изложбу архивских докумената, „Авантура на Балкану 1915”, насловљену према истоименом рукопису Дагласа Долда, члана Експедиције за пружање помоћи, који је објавио Архив Војводине. Реализован је пројекат – „Крај Великог рата, ослобођење и присаједињење”. У оквиру овог пројекта завршено је истраживање архивске грађе у Архиву Војводине, Војном архиву у Будимпешти и Мађарском државном архиву у Будимпешти. Током 2017, одабрана документа из мађарских архива су снимљена (скенирана документа су примљена поклоном), затим су урађени аналитички описи у Архиву Војводине током 2018. године. У оквиру реализације пројекта 22. новембра 2018. отворена је изложба дигитализованих докумената „Први светски рат и присаједињење у документима Архива Војводине и мађарским архивима”. Затим је, истог дана, отворена дигитална изложба докумената из фонда Ф. 7, Слободни војни комунитет – Петроварадин (1702–1918), 1702–1918, под називом „Сто докумената у част стогодишњице краја Великог рата”. У Архиву је 3. децембра 2018. одржана промоција књиге Дагласа Долда *Авантура на Балкану 1915*, на којој су о књизи говорили Његова екселенција амбасадор Сједињених Америчких Држава у Републици Србији Кајл Скат, покрајинска секретарка за културу, информисање и односе с верским заједницама Драгана Милошевић и Љиљана Дожић, архивски саветник у Архиву Војводине, која је и приредила ову књигу за издавање. У сарадњи са Центром за примењену историју из Београда, 13. децембра 2018. у Архиву Војводине је отворена изложба „Спасавање Србије: америчка мисија и епидемија тифуса у Србији 1915”.

Архив Војводине је 2018. године покренуо пројекат истраживања и припремања научне монографије националног значаја *Српске њри-*

вилеџије (од 15. до 19. века) која би требало да пружи свеобухватан преглед привилегија које су аустријски и угарски владари давали српском народу, односно територијама и местима где су Срби живели у значајном броју. У књизи ће бити објављена оригинална архивска грађа Архива Војводине, других домаћих и страних институција. Током 2018. и 2019. године обављена су истраживања у Архиву Војводине, Арпад музеју у Ковину (Мађарска) и Мађарском националном архиву, Архиву Пештанске жупаније, Националном архиву Румуније – Служби Тамишке жупаније у Темишвару, Архиву Чонградске жупаније у Сегедину, и Хрватском државном архиву.

Након стручног надзора над радом архива на територији Аутономне Покрајине Војводине обављеног током септембра и октобра 2018. године, Матична служба Архива Војводине је саставила информацију под називом „Заштита архивске грађе и регистратурског материјала у архивима у Аутономној Покрајини Војводини”, која је достављена архивима на територији Аутономне Покрајине Војводине, Архиву Србије, Покрајинском секретаријату за културу, јавно информисање и односе с верским заједницама и Министарству културе и информисања Републике Србије. У вези са заштитом архивске грађе и регистратурског материјала у архивима је организован Колегијум директора који је одржан 24. 12. 2018. године.

У Архиву Војводине је 10. јануара 2019. почела јавна расправа о Нацрту закона о архивској грађи и архивској делатности. Јавној расправи су присуствовали Данијела Ванушић, помоћник министра за културу и јавно информисање Републике Србије, чланови Комисије за припрему Нацрта закона, представници архива у Војводини и других установа заинтересованих за Нацрт закона, представници медија и заинтересовани грађани.

У оквиру пројекта „КУЛтура кроз Нови Сад” 5. фебруара 2019. године у галеријском простору Архива Војводине одржана је радионица „Team building-a”. У овом пројекту учествовали су Галерија Матице српске, Позориште младих и Архив Војводине – са циљем реализовања програма који је укључио младе, узраста од 14 до 18 година, у осмишљавању, реализовању и промовисању културног садржаја Новог Сада. У оквиру истог пројекта, 12. фебруара 2019. организована је картографска радионица за младе наведеног узраста.

Архив Војводине је 11. фебруара 2019. организовао састанак директора Архива Војводине др Небојше Кузмановића и директора и представника архива на територији АП Војводине са темом преу-

зимања црквених матичних књига које се налазе у локалним самоуправама. На састанку је наглашено својство матичних књига као културног добра од изузетног значаја, и да се о њима могу старати само архиви, а да дигитализацију и микрофилмовање треба да раде надлежни архиви. Поједини архиви скоро у потпуности су завршили процес дигитализације матичних књига које су раније преузели. За микрофилмовање црквених матичних књига неопходно је обезбедити опрему архивима.

Архив Војводине и Историјски архив Града Новог Сада организовали су 9. и 10. априла 2019. међународну архивску конференцију под називом „Архиви и изазови 21. века”, на којој су властите стручне радове представили еминентни архивисти из Мађарског националног архива. Поздравне речи учесницима конференције упутили су директор Архива Војводине др Небојша Кузмановић, генерални директор Мађарског националног архива др Чаба Сабо, покрајинска секретарка за културу, јавно информисање и односе с верским заједницама Драгана Милошевић, затим председник Скупштине АП Војводине Иштван Пастор, као и министар културе и информисања Републике Србије Владан Вукосављевић. Конференција је почела потписивањем Споразума о сарадњи између Архива Војводине и Мађарског националног архива.

У Архиву Војводине је 13. маја 2019. отворена двојезична изложба „Збирка литографија Франца Гераша 'Аустријска војска 1620–1854'” („Die Sammlung der Lithographien von Franz Gerasch 'Österreichisches Heer 1620-1854'”). Пројекат је реализован средствима Фондације „Нови Сад 2021 – Европска престоница културе”, а у сарадњи са Немачким историјским музејом у Берлину, Музејом Војводине, Музејом града Новог Сада и Позоришним музејом Војводине. Овом изложбом Архив Војводине је учествовао и на Националној музејској манифестацији „Музеји за 10” и „15. европској ноћи музеја”.

Архив Војводине је 24. маја 2019. промовисао први број стручног часописа *Археон*. Гост Архива Војводине био је архивиста др Михаил Васиљевич Ларин, руководиоца Катедре за аутоматизовани систем управљања документима Историјско-архивског института Руског државног универзитета за хуманистику из Москве, члан Архивског савета Руске академије наука и академик Међународне академије за информатизацију.

Архив Војводине је обележио Међународни дан архива и Дан Архива Војводине 10. јуна 2019 (обележава се 9. јуна) организовањем

радионице под називом „Буди један дан архивиста”, на којој су представљени документи на страним језицима (разне повеље, калфенске и мајсторске дипломе, стара карта Војводства Србије и Тамишког Баната, архитектонски пројекат Драгише Брашована за зграду Бановине и друга историјска занимљива документа) за предшколце из предшколске установе „Радосно детињство”, ученике из Основне школе „Петефи Шандор” и Гимназије „Јован Јовановић Змај” из Новог Сада.

Поводом обележавања 140 година од успостављања дипломатских односа између Србије и Италије, 24. јуна 2019. у Архиву Војводине је отворена тематска изложба историчарке др Јоване Иветић под називом „Србија у очима италијанске дипломатије 1878–1908”, на којој су представљене копије докумената из Историјског дипломатског архива у Риму.

Влатка Лемић, председница ICARUS-а у Хрватској, 5. јула 2019. године одржала је предавање на тему „Архиви у дигиталном окружењу и ICARUS активности” и представила дигиталну платформу *Тойојека* која на једноставан начин омогућује дигитализацију и објављивање разноврсних историјских извора и коришћење интерактивних алата за њихово описивање, представљање и претраживање.

Архив Војводине је од 5. до 9. августа 2019. учествовао у манифестацији „Новосадско ВІG дечије лето” у организацији Дечијег културног центра Нови Сад, приређујући радионице за децу.

Мултимедијална тематска изложба архивских докумената „Просветни и културни живот Словака између два светска рата у Бачком Петровцу” отворена је 7. 8. 2019. године у галеријском простору Архива Војводине. Изложба је посвећена обележавању стогодишњице „Словачких народних свечаности”, Гимназије „Јан Колар” и Штампариие у Петровцу.

Архив Војводине и Матица српска организовали су 27. августа 2019. представљање књиге проф. др Гидеона Грајфа *Јасеновац: Аушвиц Балкана – усџашка имџерија окрујности* у Свечаној сали Матице српске. Присутнима су се обратили: градоначелник Новог Сада Милош Вучевић, председник Матице српске проф. др Драган Станић, директор Архива Војводине др Небојша Кузмановић, амбасадорка Израела др Алона Фишер-Кам, академик Дарко Танасковић и аутор.

Мултимедијална изложба „Банска палата – приче иза приче”, организована поводом обележавања 80 година од изградње Банске палате, познатије као Бановине, у којој се данас налазе зграде Владе и Скупштине АП Војводине, отворена је 26. септембра 2019. у Амфите-

атру и галеријском простору Архива Војводине. Изложбу је отворио Игор Мирковић, председник Покрајинске владе.

Светлана Јовановић, виши саветник у Кабинету председника Владе Републике Србије, одржала је предавање на тему „Е-управа и архиви (са освртом на заштиту података о личности)”, током ког је, између осталог, упознала присутне архивисте са територије АП Војводине са обавезама архива које произилазе из Закона о електронској управи и примени истог.

Архив Војводине је 14. новембра 2019. у склопу своје издавачке делатности покренуо „Портал Архива Војводине – Архивум”, на којем објављује ауторске чланке, приказе и друге садржаје из области заштите архивске грађе и садржаје који се односе на различите аспекте историје и других друштвених дисциплина.

У галеријском простору Архива Војводине, 15. новембра 2019. одржана је промоција књиге *Даје се на знање – Јављено! Додошарска служба у Војводини* и отворена истоимена тематска изложба архивских докумената.

Директор Архива Војводине др Небојша Кузмановић, боравио је од 18. до 21. новембра 2019. у Јерусалиму где је присуствовао читавом низу догађаја и састанака. Током боравка присуствовао је Округлом столу о српско-израелским односима у организацији Центра за антитероризам (Јерусалим), Института за националну и међународну безбедност (Београд), Центра за друштвену стабилност (Нови Сад) и Архива Војводине. Другог дана посете, на ОНО колеџу је отворен Српско-јеврејски центар „Свети Сава и Јехуда Алкалај” на којем ће се, између осталог, изучавати српски језик, култура и историја Јевреја у Србији. Чланови делегације присуствовали су и свечаном пријему код јерусалимског патријарха Теофила III.

У Архиву Војводине је 16. децембра 2019. представљена књига *Депортација дачких Јевреја 1944. године* коју су објавили Архив Војводине и Удружење „Данубиус” из Новог Сада.

У оквиру пројекта „Доступност архивске грађе за слепа и слабо-вида лица” који је финансирало Министарство културе и информисања Републике Србије, у Архиву Војводине је 8. јануара 2020. инсталиран софтвер који претвара текст у говор, и обезбеђене су слушалице за слепе и слабовиде кориснике. Уз помоћ звучног софтвера и слушалица могуће је претраживање дигитализоване архивске грађе

Директор Архива Војводине др Небојша Кузмановић примио је 15. фебруара 2020. године поводом Дана државности и уставности Ре-

публике Србије – Сретења одликовање *Златину медаљу за изузетне заслуге у области јавних делатности и очувању културног наслеђа*.

Руководилац Дигитализационог центра Музеја Словачког народног устанка из Банске Бистрице, инжењер Јан Шперка (Ján Šperka), одржао је 4. марта 2020. године предавање под називом „Дигитализациони центар у Банској Бистрици као резултат националног пројекта” кроз које је представио рад ове установе на дигитализацији културних добара.

Архив Војводине и невладина организација „Тераформинг” из Новог Сада започели су 21. априла 2020. рад на пројекту под називом „Холокауст, европске вредности и локални архиви”. Циљ пројекта је стварање и имплементирање специфичне одрживе методологије за развој иновативних приступа архивској педагогији у локалним архивима.

Архив Војводине је од 8. до 14. јуна 2020. године организовао Међународну недељу архива у Архиву Војводине. Вебинар на тему „Савремена пракса ангажовања архивске грађе у јавним програмима образовања и комеморације” је одржан 8. јуна, а Међународни дан архива и Дан Архива Војводине 9. јуна 2020. је обележен промоцијом књиге Сање Гавриловић *У незаборав прошлости. Личности из области културе и уметности од групе ђоловине XIX до ђрве ђоловине XX века у архивској Збирци др Јована Милекића* у издању Архива Војводине и Друштва архивских радника Војводине. Дана 12. јуна 2020. године Архив Војводине је организовао трибину на тему „Значај даривања и чувања архивске грађе као културног добра”.

У Архиву Војводине је 19. јуна 2020. отворена изложба под називом „27 страница писама краља Милана Обреновића” чији су аутори Виктор Лазић, др Адам Софронијевић и др Небојша Кузмановић, директор Архива Војводине.

У периоду од 24. јуна до 7. октобра 2020. у Архиву Војводине одржано је 16 предавања, у оквиру пројекта „Зумирање Новог Сада”, која су тематски обухватила Јевреје и њихов живот и рад у Југославији и Србији током 20. и 21. века. Предавач је била др Гордана Тодорић, истраживач сарадник Центра „Моше Давид Гаон”, Универзитета Бен-Гурион у Негеву (Израел). Због актуелне епидемиолошке ситуације највећи број предавања је одржан онлајн помоћу друштвене мреже Фејсбук.

Архив Војводине је у сарадњи са Српским археолошким друштвом, Департаманом за географију, туризам и хотелијерство Природно-ма-

тематичког факултета Универзитета у Новом Саду и Етнографским институтом САНУ јула 2020. године покренуо интернет платформу „Угрожена баштина” као онлајн пројекат посвећен темама у вези са угроженом покретном и непокретном културном баштином.

У Архиву Војводине је 7. септембра 2020. поводом Европског дана јеврејске културе у сарадњи са Јеврејском општином Нови Сад отворена изложба „Путне исправе Јевреја” на којој су приказане вандровке – калфенске књижице и торбарске књижице издаване ради одобравања путовања, а које се чувају у збирци Ф. 470, Збирка грађанских личних докумената 1743–1923.

Колеге из Државног архива Србије су 21. 9. 2020. године у Архиву Војводине одржале обуку појединих запослених за коришћење Информационог система АРХИС, на који се прикључио и Архив Војводине. Архив Војводине је 26. октобра отпочео унос података у АРХИС, подсистем „Сређивање и обрада на нивоу фонда и збирке”.

Директор Архива Војводине др Небојша Кузмановић примио је 23. октобра 2020. Октобарску награду Града Новог Сада за изузетна залагања у области културе, књижевности и историје.

Архив Војводине је у овом периоду потписао протоколе и споразуме о сарадњи са Српским народним вијећем – Националном координацијом вијећа српске националне мањине у Републици Хрватској, протокол потписан 17. октобра 2018; Државним архивом Републике Северне Македоније, протокол потписан 5. јула 2019; Музејом Словачког народног устанка (Банска Бистрица, Република Словачка), протокол потписан 31. октобра 2019; Националним архивом Републике Чешке, сарадња успостављена 24. октобра 2019; Катедром за помоћне историјске науке и архивистику Филозофског факултета Карловог универзитета у Прагу, сарадња успостављена 24. октобра 2019; Меморијалним центром Јад Вашем (Јерусалим, Израел), споразум потписан 11. марта 2020; Заједничким већем општина са седиштем у Вуковару, протокол потписан 6. октобра 2020; Катедром за историју Филозофског факултета Универзитета Матеј Бел из Банске Бистрице (Република Словачка), протокол потписан 13. октобра 2020, те Словачком националном библиотеком и Литерарним архивом Словачке националне библиотеке (Мартин, Република Словачка), протокол потписан 2. новембра 2020. године.

Нагаша Малобабић Вукић, виши архивиста
Историјски архив Града Новог Сада

ДЕШАВАЊА У ИСТОРИЈСКОМ АРХИВУ ГРАДА НОВОГ САДА

Изложбена и издавачка делатност
Историјског архива Града Новог Сада у 2019. години

Историјском архиву Града Новог Сада, од априла 2016. године, Град Нови Сад је уступио на коришћење нову зграду у улици Филипа Вишњића. Архив после више деценија има и свој изложбени простор. Посебну пажњу Архив је посветио културно-образовној делатности, која за циљ има упознавање шире јавности са богатом архивско грађом, којом Историјски архив Града Новог Сада располаже.

Архив своју издавачку и изложбену делатност, планира у складу са финансијским средствима у току календарске године. Тако смо у 2019. години, наставили континуитет у објављивању едиције Зборника архивске грађе, *Записници Градског одбора Новог Сада за 1930*, који је приредила Тања Вељковски, виши архивист. Књига записника Муниципалног одбора града Новог Сада припада фонду број 150. назива *Градско њолаварство Нови Сад*, заведена у сумарни инвентар фонда као инвентарна јединица број 12. Записници су вођени на српском језику, ћирилицом. Књига садржи записнике са 15 седница, од тога 11 редовних и 4 ванредних заседања, ручно писаних на 302 листа. Ауторка је израдила табеларни приказ тачака дневног реда седница одржаних у 1930. години. На скупштинским заседањима у току 1930. године наставља се са подршком краљу Александру и Шестојануарској диктатури. Највећи део седница односи се на урбани развој града и на комуналне проблеме као што је снабдевање града водом. Од питања у области културе, свакако је најзначајније оно које се односи на

изградњу нове зграде Српског народног позоришта. Што се тиче јавне безбедности у граду она је била слабо организована, што је последица укидања Велике градске капетаније редарства, а самим тим је велики број редарственика остао без посла. Публиковање и издавање *Зайисника Градској одбора Новој Сада за 1930* представља немерљив значај и допринос изучавању међуратне историје Новог Сада. Архив је у 2019. години публиковао *Годишњака Историјској архива Града Новој Сада* (објавили смо тринаести број), часописа Архива у области архивистике и историографије.

Поводом дана Града Новог Сада, 1. фебруара, отворена је изложба фотографија *Нови Сад, некад и сад*, која је реализована у сарадњи са Студијом Бечкерек, а под покровитељством Фондације „Нови Сад 2021”. Архив је 27. маја у сарадњи са Министарством културе и информисања Републике Србије организовао је презентацију Претраживача културног наслеђа Србије.

Изложба под називом *Нови Сад – седиште Дунавске бановине*, отворена је 3. октобра у изложбеном простору Архива. Аутори изложбе, одбором докумената, фотографија, мапа и планова, желели су да прикажу значај Новог Сада у времену постојања Дунавске Бановине, у периоду од 1929. до 1941. године. Аутори изложбе су одабиром докумената из фонда Ф. 150 *Градско војлаварство Нови Сад*, документовано и визуелно представили живот Новог Сада у време Дунавске бановине.

Изложба је конципирана у више тематских целина. На 12 паноа представљене су следеће тематске целине: Градња Банске палате – планови, Бранислав Борота – градоначелник Новог Сада, Прикључење Петроварадина Новом Саду, Градња школе „Краљевић Андреј”, Посета краља Александра Соколском дому, Танурџићева палата, Сајам, Спорт.

Поводом 75. годишњице од ослобођења Новог Сада у Другом светском рату, Архив је у сарадњи са Музејем града Новог Сада 22. октобра приредио изложбу *75 година ослобођења Новој Сада*. Изложбу је отворио професор и декан Технолошког факултета у пензији Милан Рунић, који нам је својим сведочењем приближио дешавања у којима је учествовао као заповедник тенка Црвене армије. Изложба је конципирана на 14 паноа. Аутори изложбе приказали су одабиром докумената, планова и фотографија из Збирке фотографија Музеја Војводине и Музеја града Новог Сада, како је Нови Сад дочекао слободу и какав је био те, 1944. године.

Архив велику пажњу посвећује сарадњи са школама и факултетима. Као последица те сарадње у току 2019, имали смо две изложбе.

Прва је била дидактичка изложба студентских радова Департамента ликовних уметности у Новом Саду, а друга је организована у сарадњи са Основном школом „Иван Гундулић” под називом *Описци времена 2019*.

Историјски архив Града Новог Сада и Градска библиотека у Новом Саду, у сарадњи са Универзитетском библиотеком „Светозар Марковић”, организовали су радионицу *Демократизација дигитализације у установама културе*, коју је водио Петар Андорфер из Аустријске академије наука. Представљене су нове технолошке могућности засноване на дигитализацији.

Црвени крст Србије, 15. јуна, доделио је Историјском архиву Града Новог Сада одликовање.

Награда „Златна архива” из Фондације Александра Арнаутовића додељена је Историјском архиву Града Новог Сада, 17. децембра у Државном архиву Србије. Награда се додељује за изузетне заслуге на пољу чувања културне баштине.

Као резултат сарадње са међународном архивском организацијом ICARUS, Архив је у децембру 2019. године завршио пројекат представљања на сајту https://almaskikraj.topoteka.net/#fbclid=IwAR2zWwjufzuPwO2E96ziUGAGeE5J90ILKq_VSiCm_Iglw2GOJ66D8J5o1eQ.

Историјски архив Града Новог Сада, планира да и у наредним годинама приближи архивску грађу не само стручној, већ и широј јавности и да је упозна са богатим културно-историјским наслеђем, које чува и стручно одржава.

Проглас МНОО од 23. октобра 1944. године

Јасна Арбанас, правник
секретар Историјског архива „Срем”

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ „СРЕМ” (2018–2020)

Протекли период у раду Историјски архив „Срем” могао би се означити као период успешног пословања и остваривања редовних задатака на заштити културно-историјске баштине на целокупној територији Срема.

Историјски архив „Срем” је регионална установа културе која се бави чувањем и заштитом архивске грађе на подручју седам сремских општина. Редовне делатности Архива у 2018. успешно су остварене према предвиђеном плану и програму рада.

Одељење за заштиту архивске грађе и документарног материјала на терену остварило је планирани број надзора ствараоца и имаоца архивске грађе и документарног материјала и пружило адекватну стручну помоћ ствараоцима и имаоцима. Одељење коришћења архивске грађе решило је велики број захтева физичких лица и јавно-правних субјеката. Посебно значајна је и остварена сарадња са великим бројем истраживача. Током 2018, Одељење за истраживање и публикавање архивске грађе бавило се пословима истраживања и анализе архивских фондова: Градско поглаварство Сремска Митровица

– Матичне књиге XIX I XX века као и других фондова и старе штампе. Изложбу *Срем у Првом светском рату*, Историјски архив „Срем” организовао је у знак сећања на крај Великог рата и славне догађаје из наше прошлости.

У оквиру културно-образовних делатности, Архив је од 15–25. јануара организовао пригодан програм назван *Дани руске културе* поводом 100 година доласка руских емиграната након Октобарске револуције у Краљевину Југославију, Србију, Срем. Тим поводом припремљена је изложба *Руски емигранти и њихови ђошомци у Срему и*

Сремској Миџровици. Отварању изложбе присуствовали су представници амбасаде Русије, као и велики број потомака руских емиграната који су свој живот наставили и везали за Срем. Изложбу су подржали и поздравили представници Републике Србије, Аутономне Покрајине Војводине, Војске Србије, Његово преосвештенство владика сремски Василије, као и представници других верских заједница, као и велики број представника установа културе. Треба истаћи да посебну захвалност Историјски архив „Срем” дугује Музеју Војводине који је био суорганизатор ове изложбе. Током наредних месеци изложбу су могли погледати и грађани Руме, Ирига, Шида, Врбаса, Куле, Руског Крстура. Такође, у оквиру даљих активности Архив је организовао представљање књига. Уроша Тутулића, *Проклејство Видовданској Храма* (1 део) *Зајонейка Мештровић*, књигу Дејана Милића, *Два цванцика* и књигу поезије глумца Бориса Пинговића *Да ништа љризнао не бих*. Крајем августа, представљена је књига *Sirmium its history from the First Century Ad to 582 Ad.* аутора др Мирославе Мирковић, монографија *Историја Будимске епархије* аутора др Ненада Нинковића и др Горана Васина, а у октобру, представљена је књиге *Сафе Талија-бајка о једном времену* секретара Архива, Јасне Арбанас. ИАС у оквиру манифестације „Новембарски дани” представио је часопис *Сјоменица* ИАС бр. 17. Крајем новембра, Архив су посетили пријатељи из Бугарске, а тим поводом било је организовано и вече пријатељства између два града и два народа на коме је договорена даља сарадња између Удружења грађана града Тројан и Архива.

ИАС у оквиру својих редовних делатности остварио је запажене резултате и у 2019. Одељење за заштиту архивске грађе и документарног материјала на терену остварило је 9 увођења у евиденцију нових регистратура, извршено је 50 прегледа регистратура. Вршено је преузимање архивске грађе црквених матичних књига за матична подручја Сремска Митровица као и за друга матична подручја, затим вршено је прикупљање архивске грађе општинских управа Пећинци, Рума, Ириг, Инђија, Шид.

У оквиру своје делатности, Одељење коришћења архивске грађе решило је укупно 1.854 захтева. Док је Одељење за истраживање и публикавање архивске грађе објавило следеће публикације:

- монографију, *Школство у Срему*, аутор Милош Пајић
- монографију, *Градске куће Сремске Миџровице*, аутор Марија Вукајловић
- монографију *Иџинерариј Росџислава Михаиловича*, аутор др.

Ђура Харди – књига, *Сремска Миштровица у монографијама и записима*, аутор mr Живко Попов– часопис *Споменица* ИАС (бр. 18)

– књига *Историја и споменица у Сремској Миштровици*

У оквиру сарадње ИАС са Руским домом у Београду организована је промоција књиге песама *Моћне жене љубављу зборе*, песникиње Мирјане Марковић као и концерт пијанисте Игора Гришина, а у оквиру Ноћи музеја организована је изложба фотографија *Начин живописа*, аутора Валерија Близњука. Током лета Архив је организовао изложбу архивског материјала *Три Ивана Прошина*, Зорице Јеремић Шевић. Август је био у знаку дружење познатих руских песника и наших значајних песника такође у овом месецу било је и представљање књиге нашег суграђанина, Љубише Станимировића, *Избори се за љубав*. Септембар је био месец сећања. Том приликом приређен је програм поводом обележавања 105 године од Битке на Легету у Првом светском рату, као и спомен на све жртве страдале за време Другог светског рата на митровачком Спомен-гробљу, обележено је и сећање на 75 година од ослобођења села Дивош. Програм посвећен 75-тој години слободе нашег града, поред обновљеног Споменика ослободиоцима код Железничке станице, припремио је ИАС, док је у музичком делу програма учествовао оркестар Војске Србије Станислав Бинички.

Током јануара, ИАС је организовао другу по реду манифестацију *Дани руске културе*. У периоду од 15–25. јануара публика је могла да присуствује великом броју различитих програма.

– изложба *Ана Карењин као олегалог епохе*,

– предавање *Српско-руски односи у средњем веку*

– Вече са Иваном Жигон

Запослени у Архиву, и ове године присуствовали су већем броју стручних скупова и семинара из области архивистике, а посебно бисмо издвојили Архивско саветовање у Чачку. Затим стручну посету Архиву Краљева поводом изложбе *Српска православна црква и руски емигранти*.

Година 2020. у ИАС почела је сада већ по трећи пут организованим манифестацијом *Дани руске културе* која се одржава од 15–25. јануара уз богат и разноврстан програм. У оквиру ових дана имали смо прилику да се дружимо са писцима, ученицима основних и средњих школа, музичарима, глумцима архивским радницима уз присуство значајног броја наших суграђана. У току фебруара, у Архиву је одржана промоција књиге Радована Сремца *Стиановничийво Шуда* и књига Милоша Пајића *Школство у Срему*. Представници ИАС били су гости

на пријему у амбасади Белорусије поводом Дана бранилаца отаџбине Белорусије.

Треба напоменути да током ове три године Архив врши стално ажурирање и уређивање сајта ИАС www.arhivsrem.org.rs. Богата активност све више у средиште проблема рада архива ставља хронични недостатак простора са жељом да се ускоро успешно реши. ИАС током марта, и поред новонастале ситуације услед пандемије ковида-19 обавља све своје редовне послове а у складу са препорученим мерама Владе Републике Србије.

Срђан Сивчев, архивиста
Историјски архив Кикинда

ДЕШАВАЊА У ИСТОРИЈСКОМ АРХИВУ КИКИНДА (2018–2021)

Сажетак: Мали узорак од четири године ипак је довољан да се уоче главне смернице и поља деловања у раду Историјског архива Кикинда. Свакако најважнији разлог постојања архива јесте преузимање, чување, сређивање, обрада и публикување архивске грађе. Поред тога, у кикиндском Архиву су се у периоду од 2018. до 2021. године одвијале следеће активности, предвиђене планом и програмом: рад са странкама/истраживачима, издаваштво, постављање изложби, дигитализација, радови на уређењу депоа у Чанадској улици и посете ученика основних и средњих школа архиву.

Кључне речи: Кикинда, архивска грађа, сређивање, истраживачи, депо, издаваштво, дигитализација

Чување, сређивање и обрада архивске грађе

Крајем 2021. године у депоима кикиндског Архива чувало се 2.384 м грађе, односно 407 фондова, са граничним годинама 1747–2017. Сређено је било 380 фондова (1.796 метара), а несређено 26 фондова (625 метара). У периоду од 2018. до 2021. године архивистички је сређено и обрађено седам фондова: Ф. 355, ПК „Чока” 1944–2000 (72 м); Ф. 354, Савез слепих Кикинда, Чока и Нови Кнежевац 1969–1995 (6 м); Ф. 366, Спортски савез Кикинда 1966–2006 (11 м); Ф. 349, Самоуправна интересна заједница за предшколско и основно образовање Кикинда 1967–1989 (14,4 м); Ф. 390, АД „Хемик” 1955–2008 (120 м); Ф. 405, Основна школа и непотпуна гимназија у Банатском Аранђелову 1938–1958 (2 м) и Ф. 361, АД „Трикотажа” Кикинда 1957–2008 (30 м). С обзиром на то да је на пословима сређивања и обраде грађе радило само два архивска радника, резултати су и више него одлични.

У фази сређивања су следећи фондови, који се налазе у депоу архива у Чанадској улици: Ф. 381, 33 „Марко Орешковић” Наково 1933–2006; Ф. 407, СУБНОР Кикинда 1960–2017; Ф. 387, АД „25. мај” Кикинда 1950–2006, као и Ф. 362, „Електрон” Кикинда 1959–2006. Укупно је израђено 348 сумарних инвентара.¹

Коришћење архивске грађе²

Током календарске 2018. године укупно **21** истраживач је користио грађу из извора, периодику, као и књижни фонд из библиотеке Архива. Укупно су корисници остварили 57 истраживачких дана. Следеће 2019. године, **36** истраживача је боравило и радило у Историјском архиву Кикинда, остваривши 169 истраживачких дана. У току 2020. године укупно **32** истраживача је користило грађу. То је респектабилан број истраживача, имајући у виду да се у току 2020. године готово пет месеци није могло радити са корисницима, услед пандемије вируса ковид-19. Укупно је остварено 132 истраживачка дана. Наредна, 2021. године, такође је била обележена пандемијом и рестриктивним мерама које су ограничавале окупљање, а самим тим и реметиле рад са истраживачима у архиву. Број од **35** корисника забележио је 77 истраживачких дана.³

Издавачка делатност

Након извесног затишја и смањене издавачке делатности у периоду од 2012. до 2017. године, дошло је до повећања обима издаваштва од 2018. године. Поред редовне публикације годишњака *ATTENDITE* (14. број), архив је 2018. године издао књигу *Кад у село слетти вила*, која представља омаж Љубомиру Грубићу, доајену кикиндског новинарства и састоји се од његових најбољих текстова који су излазили у кикиндској штампи током 1990-их и раних 2000-их година. Наредна, 2019. година била је још богатија што се тиче публицистике. Поред

¹ Историјски архив Кикинда (ИАК), Извештај о раду за 2021. годину.

² За више информација о раду са истраживачима, а нарочито оним што је предмет истраживања, биле су матичне књиге, видети у: С. Сивчев, Д. Белеслић, *Архивска грађа као извор за писање породичних историја и генеалогских истраживања у Историјском архиву Кикинда*, који ће бити изложен у оквиру Међународног архивистичког саветовања „Мокра Гора 2022” *Чувамо прошлости – мислимо на будућности* (5–7. октобар) и потом публикован у оквиру Зборника са овог саветовања.

³ ИАК, *Књига корисника архивске грађе*, Кикинда, 2018–2021.

штампања 19. броја часописа гласника *ATTENDITE*, Архив је делимично учествовао у публиковању монографије *Биоскоп и филмски живој у Кикинди од 1944. до 1991. године*, аутора Срђана Сивчева. Исте године, из штампе су изашла два аналитичка инвентара, што је нарочито значајно за лакше коришћење грађе приликом процеса истраживања. Реч је о инвентару *Градско поштарско Велико Кикинда (1941–1944)*, који је приредила Тијана Рупчић и *Општина града Велико Кикинда (1919–1941)*, књ. 1 (1919–1929), дело архивисте Срђана Сивчева. У току пандемијске 2020. године, светлост дана је угледао 16. број часописа *ATTENDITE*, као и аналитички инвентар Владимира Дудића *Велика Кикинда – Град са уређеним сенатом (1778–1918)*, књ. 1 (1852–1881). Инвентар чине записници са седница Градског представништва на српском и мађарском језику. Наредне, 2021. године, публикован је аналитички инвентар Еве Терхеш-Телечки *Краљевска јавно-бележничка канцеларија Нови Кнежевац 1897–1944*, а Архив је учествовао и у штампању књиге Срђана Сивчева *Грађини у Кикинди – јорука и сведочанство времена*. Осим тога, у току јуна из штампе је изашао 17. број годишњака Историјског архива Кикинда.⁴

Изложбена активност

Година 2018, протекла је у обележавању годишњице ослобођења и присаједињења војвођанских области Краљевини Србији 1918. године, којој су се прикључиле све установе културе у Кикинди. У холу Архива је 23. новембра 2018. године отворена изложба *Ослобођење и присаједињење Велике Кикинде 1918. године*, чији аутори су били Срђан Сивчев и Никола Радосавчев. Изложба је обилазила оригиналним документима који су бацали светло на турбулентне догађаје који су се одвијали у Великој Кикинди у зиму 1918–1919. године.

Крајем 2021. године, у холу Архива отворена је изложба *Зрнца из прошлости*, посвећена истоименом стрипу Хрвоја Радовановића, чији аутори су Срђан Сивчев и Никола Радосавчев. Стрип је обрађивао теме из историје града и села Града Кикинде и излазио је у периоду од децембра 1964. до децембра 1965. године у листу *Комуна*.⁵

⁴ Историјски архив Кикинда (ИАК), Извештаји о раду за 2018–2021. годину.

⁵ ИАК, Каталог изложбе *Зрнца из прошлости*, Кикинда 2021.

Каталог изложбе *Зрнца из прошлости*

Дигитализација

Дигитализација архивске грађе врши се на скенеру марке цојчел (Zeutschel) који је купљен 2016. године. До краја 2021. године је скенирано укупно 87.657 докумената. Кроз процес скенирања прошле су матичне књиге римокатоличке конфесије за Наково, Бан. Тополу, Масторт, Хајфелд и Мокрин, као и државне матице за Велику Кикинду. Такође, скениране су *Кикиндске новине* за период од 2005. до 2015. године.

Предавања и посете

Историјски архив Кикинда и Архив Војводине организовали су предавање проф. др Бориса Стојковског о Србима на територији данашње Војводине пре Велике сеобе 1690. године, које је одржано 14. октобра 2021. године.

Архив је у сарадњи са Матицом српском и Градском управом Града Кикинде, организовао научни скуп „Историја српских миграција у

Банату од 15. до 18. века”, који је одржан 10. децембра у свечаној сали Градске куће. На скупу је учествовало седам излагача са Филозофског факултета у Новом Саду, Историјског института из Београда, Историјског архива Кикинда и Народног музеја Кикинда.⁶

У периоду од 2018. до 2021. године поједини наставници историје из основних школа са територије Града Кикинде доводили су ђаке током трајања часа да обиђу Архив и да стекну увид и добију основне информације о функцији архива, архивској грађи итд. Приликом ђачких посета архивски радници провели су ученике кроз изложбене поставке. Ученицима основних школа посебно занимљиво је било у депоима, некадашњим затворским ћелијама, а нарочиту пажњу привлаче урезана имена на дрвеним вратима и прозорима некадашњих затвореника.

Депо у Чанадској улици

У току четири претходне године настављена је реконструкција, адаптација и опремање зграде депоа Историјског архива Кикинда, бившег магацина Земљорадничке задруге. Након спроведеног конкурса, Министарство за културу и информисање определило је у 2018. години 1.500.000 динара, а локална самоуправа 500.000 динара. Подашчан је под спрата и поткровља, а тиме је ојачана подна конструкција. Изграђене су степенице од приземља до поткровља, постављена су главна двокрилна унутрашња врата. Део приземља претворен је у засебну канцеларију, површине 6 квадратних метара, како би током хладнијих дана архивски радници могли да раде у загрејаној просторији. Током 2018. године покретним полицама опремљено је целокупно приземље депоа у вредности од 2,5 милиона динара, које је обезбедила локална самоуправа. Након сређеног приземља, током 2019. године пажња је усмерена на спрат и поткровље, за чију реконструкцију је Министарство културе и информисања определило 1.000.000 динара. Комплетно је сређен спрат депоа – уграђено је десет прозора, дрвена конструкција заштићена је водоотпорним материјалом, а окончани су зидарски, молерски и електрорадови. Од надлежног министарства током 2020. и 2021. године добијено је 1.5 милион динара за реконструкцију и адаптацију поткровља. Током ове године, локална самоуправа обезбедила је 1.6 милиона динара за набавку полица на спрату депоа.

⁶ Историјски архив Кикинда (ИАК), Извештаји о раду за 2018–2021. годину.

Фодор Иштван, архивист
Историјски архив Сента

ПРОЈЕКТИ И ДЕШАВАЊА У ИСТОРИЈСКОМ АРХИВУ СЕНТА (2018–2020)

У периоду између 2018. и 2020. године Историјски архив Сента је реализовало више вредних пројеката. Према значају и сложености издваја се заједнички пројекат Архива и Националног историјског спомен-парка у Опустасеру под називом „**Живи архиви – реликвије заједничког културног наслеђа**” чији је главни циљ био истраживање и прикупљање оних делова културне баштине које имају исте корене са обе стране границе и који нас повезују. Пројекат је трајао од марта 2018. године до фебруара 2020. године.

Током прве године сарадње у Сенти, Суботици и Сегедину извршено је архивско истраживање судских списа и израђена је база података. Ова база садржи податке о фирмама које су у периоду између 1876. и 1920. биле уписане у судски регистар фирми и које су деловале на територији Бачког Потисја – у Ади, Адорјану, Кањижи, Мартоношу, Хоргошу, Молу и Сенти. База такође садржи податке о фирмама које су биле уписане у судски регистар фирми и које су деловале у Сегедину, Ходмезевашархељу, Макоу и Опустасеру.

Укупно је објављено четири публикација. Прва књига студија под насловом *Аграрна и занатска историја Јужној Алфелда на рекреационици XIX и XX века*, приказује аграрно-историјску прошлост регије. Циљ књиге је да коришћењем музејских вредности и докумената од историјске вредности пружи обједињену, комплексну слику о сељачком, пољопривредном друштву епохе и његовом животу. Друга и трећа књига су била тзв. изворна издања, које садрже поједноставље-

ну, уређену варијанту већ поменуте базе података. Последња, четврта књига, објављена је под насловом *Историјати фирми*. Из списка суботичког Суда за вођење трговачког регистра били су апострофирани предметни списи пет фирми уз чију помоћ могу бити приказане индустријске и привредне особености регије, односно епохе.

У оквиру пројекта, био је организован и омладински камп, чији су учесници били у прилици да се упознају са бројним знаменитостима АП Војводине и Мађарске, као и са многим значајним елементима културног наслеђа нашег подручја. У кампу је укупно учествовало шеснаесторо младих средњошколаца, а међу њима осморо средњошколаца из Мађарске, те осморо њих из школа у АП Војводине.

Крајем 2019. године, приказана је путујућа изложба која је представила рад партнера у пројекту, постигнуте резултате, истраживачки рад који се одвијао у архивима, као и особене, карактеристичне типове референтних списа. Прво приказивање путујуће изложбе било је у септембру 2019. у Сегедину, у седишту Сегединског академског већа. Изложба која се састојала од 10 изложбених рол-ап паноа је те исте године, могла да обиђе и одгледа и публика у Суботици, као и у Сенти.

Пројекат је завршен Међународном конференцијом у фебруару 2020. године.

У оквиру пројекта **„Очување наших вредности – рестаурација повеља и привилегија из XVII–XX века”** извршена је стручна рестаурација списа из Збирке повеља и привилегија из XVII–XX века Историјског архива. Најважнији сегмент пројекта обављен је у Архиву у периоду од 27. до 31. августа 2018. године, уз помоћ стручњака из Архива града Будимпеште. Након чишћења и рестаурације извршена је и дигитализација списа. Две наше вредне повеље добиле су нове репозиторне кутије у циљу што адекватније похране. За запослене наше установе ово је била веома добра прилика за стицање практичних искустава. Након дигитализације – током јуна 2019. године – постигнути су резултати били су приказани у оквиру изложбе и на отвореном простору испред сенћанске Градске куће.

У 2017. смо поводом 320-годишњице Сенћанске битке издали један четворјезични (мађарски, српски, енглески, немачки) албум у пуном колору, који је наишао на изванредан пријем: за годину дана сви су примерци дистрибуирани. Након огромног успеха албум је у коригованом облику током 2018. године публикован и други пут.

У сличном облику је објављена и публикација под насловом *Машија Корвин у Сенти* аутора др Тибора Алмашаја и Ласла Тарија, која

на мађарском и српском језику упознаје читаоце са сенћанским везама Матије Корвина.

Као резултат сарадње Историјског архива и Удружења пријатеља музеја и архива „Ђула Дудаш” након више година је новом свеском обogaћена серија *Грађе за монографију Сенти*. Најновија свеска објављена је под насловом *Спогодинање јорњедрешко забавишије*. Аутор свеске је Иштван Фодор, архивски саветник у пензији.

У јануару 2018, у Сенти су уручена признања добитницима конкурса „Лепа Војвођанска књига”. У категорији научних и дискурзивних прозних дела, стручне књиге и публикација намењених вишем образовању, жири је наградио наш архив за публикацију под насловом *Сенти 1216–2016* чији су аутори др Тибор Алмаши и Ласло Тари.

У 2019. години, објављена је књига *Теодор ил. Брановачки – Сенћанин : Живо и дело* ауторског трија који чине Петар Терзић, Агнеш Нађ Абоњи и Ласло Тари. Књига је објављена уз помоћ Министарства културе и информисања Републике Србије. Ова богато илустрована публикација на српском језику на 260 страница приказује живот и дело Теодора Брановачког, учитеља Стевана Сремца, личности која до сада није добила заслужену пажњу.

У истој години, објављена је и књига Ференца Угроција под насловом *Сенћанска бишка*. Ово дело чије је изворно издање објављено у Сегедину 1816. године, представља прво писано сумирање битке на мађарском језику. Поговор репринт издању ове књиге, написао је историчар-музеолог Атила Пејин, руководиоца сенћанског Градског музеја.

Школске 2018/19. године, у Сенти смо одржали више архивско-педагошких предавања под називом „Битка код Сенте” и „Историја хартије”. У истом периоду, нашу установу су посетили ученици два нижа разреда основне школе (89 ученика), како би се интерактивним путем упознали са радом Архива и архивском делатношћу у целини.

На Међународној конференцији која је била одржана поводом **стоте годишњице окончања Првог светског рата** сумирани су резултати истраживања предузетих у последње четири године. Конференција је била приређена 4. октобра 2018. у свечаној сали сенћанске Градске куће. На једнодневной Конференцији, предавања су била организована на различите, али теме повезане са Првим светским ратом. Одржано је укупно девет изузетних предавања, која су реализовали стручњаци по позиву из земље и иностранства.

Период између 2018. и 2019. године у животу Архива је био веома ефикасан, богат догађајима, са више објављених публикација, што одскаче од вишегодишњег просека. Међутим, у наредној години – из свима познатих разлога – уследио је значајан пад активности од којег се до данас нисмо у потпуности опоравили.

4. октобар 2018.
Свечана сала сенђанске Градске куће

АРХИВИ И ВЕЛИКИ РАТ

Међународна конференција

ПРОГРАМ

9.00–9.45	Регистрација учесника и гостују	12.00–12.15	Пауза
9.45–10.00	Отварање конференције, поздравне речи Председник конференције: Стеван Милосавић, архивски саветник, Исторјски архив, Суботица	12.15–12.30	др Ђоан Спаннић, директор, Архив Републике Српске, Београд <i>Активности Архива Републике Српске у вези са објективним спољнополитичким односима у Великом рату</i>
10.00–10.15	др Јасмина Никодић, директор, Исторјски архив, Пожаревац <i>Проблеми апсолутности Исторјског архива Пожаревац у вези са објективним спољнополитичким односима у Великом рату.</i>	12.30–12.45	др Тадеј Киш, директор, Војноисторијски институт и музеј, Београд <i>Исторјски архив Србије 1914.</i>
10.15–10.30	др Бела Цвјарић-Киш, виши архивист, Архив града Будимпеште <i>Резултати изградње базе података и објављивања извора на годишњој Првој светској рату у Архиву града Будимпеште</i>	12.45–13.00	Кристијан Винтер, исторјичар, Фондација за истраживање Великог рата, Будимпешта <i>Последње месеци аустроугарског официјала на Галицији</i>
10.30–10.45	Јелена Митровић Коцић, виши архивист, Исторјски архив Београда <i>Рад на прикупљању Документа Каталије Архивом Београда (1915–1918)</i>	13.00–13.15	Татјана Молнар, виши архивист, Исторјски архив, Сента <i>Државна служба београдског Потоцају у Великом рату</i>
10.45–11.00	др Фрэнсис Полам, исторјичар, Војноисторијски институт и музеј, Будимпешта <i>Објављивање списе аустроугарског рату у јесен 1918. и списе архива на аперијационо решењу</i>	13.15–13.30	Жулијана Мезен, виши архивист, Архив Војводе, Нови Сад <i>Народности са јужне Мађарске у Великом рату и списе који се налазе у архивској колекцији – списе из „Архива“ у Архиву Војводе</i>
11.00–11.15	Јасмина Живковић, архивски саветник, Исторјски архив, Пожаревац <i>Списе оне совјетске војске и личне списе војске. Губоци српске војске у Првој светској рату</i>	13.30–13.45	Марија Ковач, библиотекар, Библиотека Централног завода за статистику, Београд <i>Датуми као статистички извор додвојбе Првој светској рату</i>
11.15	Проеција документарног филма „Сборни Архивачки у Великом рату 1914–1918“	13.45–14.00	Дискусија
		14.00–14.15	Завршне речи

Архив и Велики рат – међународна конференција

Промоција књиге Теодор пл. Брановачки – Сенањанин: Живот и дело
15. новембра 2019. у сенањанском Градском музеју

Стручна рестаурација списа из Збирке повеља и привилегија

Анастасија Мако, архивист
Историјски архив Сомбор

ДЕШАВАЊА У ИСТОРИЈСКОМ АРХИВУ СОМБОР (2018–2021)

2018.

У току 2018. године одржано је предавање ученицима ОШ „Братство јединство” у Сомбору и студентима мастер студија Академије уметности из Новог Сада о делатности Архива и историји града Сомбора. Том приликом, омогућен им је увид у наш највреднији документ, Повељу Слободног и краљевског града Сомбора, матичне књиге, неке од записника Магистрата и карте из Збирке карата.

Као суиздавач, Архив је објавио књигу аутора др Стојана Бербера: *Сведок времена*, књига четврта – *Војводина у времену јуџословенској грађанској раји* (1993–1996).

У склопу обележавања „Светођурђевских дана” у Сомбору је у сарадњи са Српском православном црквеном општином сомборском организована изложба „Сомбор у присаједињењу Војводине Србији” која је била постављена у холу Црквене општине од 13. до 27. маја 2018. године. За потребе отварања Музеја Присаједињења 1918. издвојена је одговарајућа архивска грађа, која је позајмљена новоформираном одељењу Музеја Војводине.

Историјски архив Сомбор је имао свог представника на „Међународној радионици о дигитализацији културног наслеђа”, у организацији Министарства културе и информисања. Стручни радници Архива су присуствовали међународном архивистичком скупу у организацији Историјског архива Суботица који је одржан 20. септембра. Тема конференције, била је стогодишњица завршетка Првог светског рата

– „О промени империума 1918. године кроз архивску грађу”. Запослени у Архиву су присуствовали међународној конференцији „Србија и Велики рат” коју је организовао Историјски архив Сента 4. октобра. Стручни радници Историјског архива Сомбор су 15. новембра 2018. године учествовали на Радионици у Архиву Војводине која је одржана на тему: Преузимање, сређивање и чување матичних књига.

На Конкурсу за суфинансирање пројеката у области заштите и очувања културног наслеђа у АП Војводини у 2018. години, конкурисали смо са пројектом „Промоција заборављене историје Сомбора кроз часопис на српском и енглеском језику *Сомборска зашћава*. Средства која су додељена износе 100.000,00 динара и финансирано је истраживање, трошкови дизајна, прелома и припреме за штампу.

На Конкурсу за суфинансирање пројеката у области заштите и очувања културног наслеђа у АП Војводини у 2018. години, конкурисали смо са пројектом „Израда пројекта дигитализације 864 матичне књиге од 1713. до 1949. године”. Средства која су додељена износе 300.000,00 динара и финансирана је израда пројектно техничке документације пројекта дигитализације матичних књига.

У току 2018. године, сређивањем је обухваћена архивска грађа 26 фондова у количини од 91,72 м, а архивистичком обрадом обухваћена је архивска грађа у количини од 0,39 м из три фонда и збирке.

Примљено је укупно 1.283 захтева, како правних тако и физичких лица. У циљу научног и стручног истраживања Историјски архив у Сомбору посетило је 68 корисника, који су поднели укупно 260 захтева за коришћење архивске грађе. Тим поводом је остварено 132 истраживачка дана и коришћено је укупно 2.158 инвентарних јединица.

Архив је своју опрему, из буџета Града Сомбора, допунио са два фотокопир уређаја марке SHARP AR-5316, два екстерна хард диска MAXTOR M3 2TB, купљен је усисивач GORENJE VC 2303 RCY IV, фрижидер марке GORENJE R 6295 W, једанаест канцеларијских столица за запослене и замењена је телефонска централа, марке PANASONIC типа TES 824 3/8. Такође, купљени су метални полични регали за смештај архивске грађе за опремање „И” депоа.

2019.

У склопу редовне, годишње манифестације поводом прославе 17. фебруара – Дана града Сомбора, Историјски архив Сомбор је заједно са Градским музејом Сомбор организовао изложбу „Лаза Костић у

Сомбору”.

У току 2019. године примљено је укупно 1.237 захтева, како правних тако и физичких лица. Историјски архив у Сомбору посетило је 53 корисника који су поднели укупно 168 захтева за коришћење архивске грађе. Остварено је 115 истраживачких дана, а коришћено укупно 1.390 инвентарних јединица.

Сређивањем је обухваћена архивска грађа у количини од 26,89 метара у поступку сређивања 11 фонда и збирки. Архивистичком обрадом обухваћена је архивска грађа у количини од 2,72 м из три фонда и збирке.

У поступку дигитализације грађе Ф. 229, Среске комисије за конфискацију Сомбор дигитализовано је укупно 11.338 предмета и сачињено је 38.127 дигиталних снимака. За друге потребе је сачињено 2.300 дигиталних снимака.

Стручни радници Архива су почетком априла присуствовали обуци за запослене у архивима у Србији о раду са јединственим информационом системом АРХИС у организацији Архива Србије.

У склопу партнерства на пројекту „Назор – чувар традиције сомборских Хрвата” Хрватског културно уметничког друштва „Владимир Назор” и Историјског архива Сомбор, стручни радници Архива су радили на сређивању обимне архивске грађе које наведено друштво чува и баштини.

Радили смо на пројекту Cataloguing of Jewish collections of the Historical archives of Sombor – Каталогизација архивске грађе која се односи на јеврејску популацију у Историјском архиву Сомбор, а у којем учествује Архив са Ротшилд фондацијом. За потребе пројекта, у табеле су унети подаци из 15 матичних књига јеврејских општина Кула и Сомбор. Такође, дигитализовано је 197 предмета (1.130 страница архивске грађе).

На Конкурсу Министарства културе и информисања за доделу средстава за финансирање или суфинансирање пројеката у области откривања, прикупљања, истраживања, документовања, проучавања, вредновања, заштите, очувања, представљања, интерпретације, управљања и коришћења непокретног културног наслеђа у 2019. години Историјском архиву Сомбор су опредељена средства за пројекат „Израда пројекта увођења централног грајања у објекат Историјског архива Сомбор ради заштите архивске грађе”.

Стручни радници Архива су узели учешће на међународној архивистичкој конференцији 12. Суботички архивски дан у

организацији Историјског архива Суботица. Тема стручног скупа била је: „Матичне књиге (црквене и државне) као архивска грађа”.

Архив је своју опрему, из буџета Града Сомбора, допунио једним десктоп рачунаром HP Desktop Pro G2 MT i 5-8500, D-LINK DGS-1016D 16port rackmount switch и D-LINK DGS-1024D 24port switch. Такође, купљено је седам металних поличних регала за смештај архивске грађе у депоима: „П”, „Б”, „Р” и у канцеларији број 7.

2020.

У склопу манифестације поводом прославе 17. фебруара – Дана града Сомбора Историјски архив Сомбор је заједно са Градским музејом Сомбор, организовао изложбу „150 година Сомборског певачког друштва”. Поводом прославе 8. марта – Дана жена, Историјски архив Сомбор је дао на коришћење своју грађу за потребе изложбе под називом „Знамените жене сомборске” коју је организовао Културни центар Сомбор.

У току 2020. године, примљено је укупно 1.191 захтева, како правних тако и физичких лица. У циљу научног и стручног истраживања, Историјски архив Сомбор посетила су 24 корисника који су укупно поднели 49 захтева за коришћење архивске грађе. У поменутом временском периоду остварен је 31 истраживачки дан и коришћено је укупно 461 инвентарна јединица.

Сређивањем је обухваћена архивска грађа у количини од 59,78 метара у 15 фондова. Архивистичком обрадом обухваћена је архивска грађа у количини од 0,30 м у три фонда.

У поступку дигитализације сачињено је и обрађено 517 дигиталних снимака

Мађарско истраживачко друштво за породичну историју (МАЧЕ) из Мађарске, сваке године награђује архиве признањем ИСТРАЖИВАЧКО МЕСТО ГОДИНЕ у категорији најбољи домаћи архив, најбољи архив из иностранства, односно најбоље онлајн истраживачко место. За 2019. годину победник домаће категорије је био Епископални и капелански архив из Секешфехервара, победник категорије најбоље истраживачко место из иностранства је Историјски архив Сомбор, док је Главни црквени архив из Калоче био победник онлајн категорије. Свечана церемонија доделе признања одржана је 28. фебруара 2020. године у Секешфехервару, у Мађарској. Ово је прво међународно признање овог карактера од оснивања Историјски архив Сомбор као установа заштите.

Наставили смо са радом на пројекту Cataloguing of Jewish

collections of the Historical archives of Sombor – Каталогизација архивске грађе која се односи на јеврејску популацију у Историјском архиву Сомбор у којем учествује Архиви са Ротшилд фондацијом. За потребе пројекта у табеле су унети подаци из шест матичних књига јеврејских општина Сомбор, Светозар Милетић, Чонопља, Кљајићево, Апатин и Сонта. С мађарског језика је из фонда Магистрата сл. и кр. града Сомбор урађена транскрипција и превод на српски језик 29 предмета. Такође, дигитализован је 71 предмет.

Архив је своју опрему допунио набавком скенера Fujitsu ScanSnap SV 600, а средства за ову набавку обезбеђена су из осталих извора финансирање, као део донације пројекта Cataloguing of Jewish collections of the Historical Archives of Sombor. Набављени су нови противпожарни апарати – модел S-9.

После кратке и тешке болести преминула је директорка Архива, Борислава Ристивојевић. На место вршиоца дужности директора именована је Наташа Стојановић.

2021.

У току 2021. године примљено је укупно 1.257 захтева, како правних тако и физичких лица, Архив је посетио 21 корисник; поднето је укупно 84 захтева за коришћење архивске грађе, чиме је остварено 55 истраживачких дана и коришћено је укупно 1.425 инвентарних јединица.

Сређивањем је обухваћена архивска грађа у количини од 63,01 метара у поступку сређивања 12 фондова. Архивистичком обрадом обухваћена је архивска грађа у количини од 0,07 метара.

Крајем септембра, установу су посетили ученици Гимназије (први разред, будући историчари) којима је одржано предавање о Историјском архиву, архивској делатности, показана им је Повеља слободног и краљевског града Сомбора, старе карте и црквене матичне књиге.

У периоду од 24–25. јуна 2021. године, запослени из одељења Спољне службе је присуствовао међународном архивистичком саветовању које је организовало Друштво архивских радника Војводине на теме Стандардизација у архивима и Управљање у архивском окружењу.

На састанку у организацији Архивистичког друштва Србије и Историјског архива Смедерево одржаном 18. 12. 2021. године,

присуствовао је запослени из одељења Спољне службе где су разматрани текући проблеми у вези са заштитом архивске грађе ван архива.

Средствима из буџета Града набављена су три нова рачунара (HP PRODESK 400G7 WIN10, HP 290G3SFF/WIN 10 HP290G3SFF WIN10) за потребе Архива.

У току године, двоје запослених из Архива били су ангажовани пет месеци у раду Кол центра у Црвеном крсту у Сомбору, на вођењу евиденције о вакцинацији и ревакцинацији грађана.

Софија Бабић, архивист, Слободан Милин, архивист
Историјски архив Зрењанин

ДЕЛАТНОСТ ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА ЗРЕЊАНИН (2018–2020)

2018. година

У 2018-ој години испунила се 100-годишњица од ослобођења Војводине и њеног присаједињења Краљевини Србији на крају Великог рата. Ради адекватног обележавања, и у циљу гајења културе сећања, Историјски архив Зрењанин је тим поводом приредио неколико тематских изложби којима је грађанству представљена ситуација у Великом Бечкерекy на крају Великог рата. Акцент је стављен на делатност Српског народног одбора, основаног 31. октобра 1918. године. Његовом оснивању и активностима које су довеле до ослобођења Великог Бечкерекa и дочека ослободилачке српске војске посвећена је архивистичка изложба *Први народни одбор њречанских Срба*, аутора Слободана Милина, која је приређена у порти Успенске цркве у Зрењанину, испред црквено-општинске зграде у којој је бечкеречки СНО и основан.

Ослобођење је донело промене у многим сферама живота, па тако и на просветном пољу. Изложбом *Гимназија у свейлу ослобођења 1918 – од асимилације до њолеранције*, широј јавности представљена је историја зрењанинске Гимназије и ток борбе српског народа за наставу на матерњем језику која је донела плода након ослобођења 1918. године. Изложба је приређена као резултат истраживачког рада Слободана Милина у Архиву Југославије и Архиву Војводине.

Исте године, ИАЗ је наставио успешну сарадњу са Министарством културе и информисања кроз пројекат *Средњи Банати на крају Великој райи*, из ког је проистекла централна музејско-архивска изложба под називом *Стйо година слободе*, која је приређена у Великом

салону Народног музеја Зрењанин. Аутори поменуте изложбе били су Ванда Војводић Мицова и Слободан Милин (Историјски архив Зрењанин) и Владислава Игњатов (Народни музеј Зрењанин).

Кроз обиман истраживачки рад остварена је сарадња са бројним архивима, музејима и библиотекама: Војни архив, Архив Југославије, Архив Војводине, Музеј Војводине, Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске.

Министарство културе и информисања Републике Србије, финансирао је и пројекат сређивања архиве Српске православне цркве и то: црквених општина СПЦ на простору Зрењанинског архијерејског намесништва.

У оквиру обележавања 100-годишњице од ослобођења, Историјски архив Зрењанин приредио је репринте монографије *Петровград* из 1938. године и књиге *Први српски народни одбор 1918*. Милана Ђуканова, некадашњег директора Историјског архива Зрењанин. Поред поменутих, у изложбеном салону Историјског архива Зрењанин, организоване су тематске поставке изложби из других установа и институција: *Историја њивања у Зрењанину* (аутора Саше Мичетића, Синише Оњина и Горана Живића), *Синајоје Војводине којих више нема* (преузета од Јеврејске општине Нови Сад), *Карло IV, цар и краљ са три њивуле* (преузета од амбасаде Републике Чешке).

Архив се прикључио манифестацији Ноћ музеја са архивистичком изложбом *Српска православна црква у Зрењанину 1746–1946*. у оквиру које су изложена документа из архиве Српске православне црквене општине Зрењанин коју је средио Слободан Милин.

Предузеће НИС АД Нови Сад, крунисало је вишедеценијску успешну сарадњу са Историјским архивом Зрењанин донацијом 4.000 метара архивских полица.

Током 2018. године, Архив је примио седам фондова доспелих за преузимање. Укупно је преузето је 119,95 метара грађе.

Послови архивистичког сређивања обављени су на 10 фондова. Након архивистичког сређивања урађено је шест сумарних инвентара и историјских бележака.

Успешно је настављена раније започета дигитализација обимне *Збирке црквених и браћанских мајичних књига*.

Центар за документацију и информације са библиотеком служио је 119 истраживача који су прегледали укупно 215 матичних књига, 308 архивских кутија и 411 појединачних предмета из фондова и збирки ИАЗ.

2019. година

У 2019. години Историјски архив Зрењанин је као и претходних година, учествовао у најзначајнијим културним манифестацијама на нивоу града. Једна од таквих манифестација одржана је почетком маја 2019. године у организацији Историјског архива Зрењанин, Града Зрењанина и ГНБ Жарко Зрењанин. Одржана је промоција две књиге значајне за историју нашег града. *Први српски народни одбор 1918.* аутора Милана Ђуканова и трећи репринт монографија *Пејровић* из 1938. године коју је уредио Александар Станојловић. Изложбена делатност реализована је у салону Историјског архива Зрењанин поводом обележавања јубиларне 150-годишњице Савеза инжењера и техничара Србије под називом: *150 година Савеза инжењера и техничара Србије, од техничарске групе до савременог удружења*. Изложба је преузета од Савеза инжењера и техничара Србије и Музеја науке и технике Београд. У сарадњи са удружењем Завичајац приређена је изложба у просторијама Народног позоришта Тоша Јовановић Зрењанин. Реализација одобрених пројеката по конкурс Министарства културе и информисања и Покрајинског секретаријата за културу реализована је кроз следеће пројекте:

- Часопис *Архивска трага*
- Пројекат *Зайисници Српског народног одбора 1918.*
- Пројекат *150 година Бечкеречког пројекта*

Историјски архив Зрењанин обележио је 150-годишњицу од усвајања знаменитог Бечкеречког програма Српске народне слободомне странке Светозара Милетића приређивањем зборника периодичке и архивске грађе под насловом: *Бечкеречки пројекат, његова историја и архивска трага*, аутора Слободана Милина. Пројекат изложбе и књиге *Зайисници Српског народног одбора 1918.* резултовао је објављивањем књиге у коауторству руководиоца пројекта Ванде Војводић Мицове из Историјског архива Зрењанин и сарадника на пројекту Зорана Вељановића из Музеја Војводине.

Успешан рад Центра за документацију и информације са библиотеком настављен је и 2019. године. Архивску читаоницу посетило је укупно 177 истраживача. Укупан број коришћене грађе износио је: 1.117 архивских кутија, 357 матичних књига и 250 појединачних предмета. Поред тога, у читаоници се одвијао рад са ученицима основних и средњих школа, којима је одржано 30 предавања о завичајној историји и значају архивске делатности.

2020. година

Током 2020. године због актуелне епидемиолошке ситуације изазване вирусом ковид-19 Архив је своју делатност и програмске задатке прилагодио новонасталој ситуацији. Истраживачи су путем мејла или телефонским путем могли да се обрате Архиву и добију тражене информације. Епидемиолошка ситуација је условила драстичан пад броја истраживача који су своје истраживање обавили у самој читалници. Наиме, 2020. године било их је укупно 20. С друге стране, укупно је поднето 805 захтева од стране правних и физичких лица који су се односили на поступак реституције, решавање имовинско-правних односа, радни стаж, издавање уверења о завршеној школи, укњижбе објеката, пројектну документацију, израду родослова. Настављен је рад на изради именованог и предметног регистра за фонд Ф. 588, Општински суд Зрењанин (1945–1970), послови на обради и скенирању фотографија и дигитализацији Збирке црквених и грађанских матичних књига.

Историјски архив Зрењанин је у 2020. години аплицирао код Министарства културе и информисања Републике Србије са два пројекта за које је добио средства. У питању су пројекти *Срби у Банају 1404–1594* и *Свој година Банајској Карађорђевој*. Такође, припреман је стручни часопис Историјског архива Зрењанин под насловом *Архивска грађа*. Послови на заштити архивске грађе и документарног материјала ван Архива обављени су у 2020. години у 31 регистратури на подручју Града Зрењанина и четири средњобанатске општине. Стручну помоћ Архива користило је 40 странака ради самосталног сређивања архивске грађе. Сређивање архивске грађе и документарног материјала обављено је на осам архивских фондова.

ИЗ РАДА

Друштва архивских радника Војводине

Данијела Ђургуз, архивски помоћник I врсте, технички секретар ДАРВ-е
Архив Војводине, Нови Сад

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ ДРУШТВА АРХИВСКИХ РАДНИКА ВОЈВОДИНЕ 2018–2020.

На изборној скупштини Друштва архивских радника Војводине одржаној 21. децембра 2018, изабрано је ново Председништво пошто је претходном сазиву истекао четворогодишњи мандат. Истог дана, одржана је седница Председништва на којој је за председника Друштва изабран Мирослав Јаћимовић из Архива Војводине. Током његовог мандата Друштво је као суиздавач добило средства од Покрајинског секретаријата за образовање, прописе, управу и националне мађине – националне заједнице, за штампање књиге Ласла Сегија *Студенти са данашње територије Војводине на мађарским универзитетима 1700–1850*. Књига је изашла из штампе 2020. године. Услед личних разлога, председник Друштва Мирослав Јаћимовић је поднео оставку на чланство у Председништву, на седници одржаној 15. новембра 2019. у Архиву Војводине. На истој седници, за нову председницу једногласно је изабрана Љубица Будаћ из Архива Војводине. Данијела Ђургуз из Архива Војводине, изабрана је за техничког секретара Друштва.

Услед пандемије вируса ковид-19 није било услова да се одржи Скупштина Друштва планирана за почетак 2020. године. Председништво је одржавало седнице електронским путем. На њима је усвојен програм рада за 2020. За нове чланове Председништва изабрани су Тибор Молнар из Историјског архива Сента и Сања Гавриловић из Архива Војводине.

Током 2019. године Друштво је од Покрајинског секретаријата за културу, јавно информисање и односе с верским заједницама, конкурисало за штампање књиге *Приручник за канцеларијско њословање*. Средства нису добијена и пројекат није реализован. Друштво је као

суиздавач добило средства од Покрајинског секретаријата за културу, јавно информисање и односе с верским заједницама, за штампање књиге Сање Гавриловић *У незаборав њрошлости. Одабрана архивска љрађа о личностиима из обласћи кулћуре и умейносьи друје љоловине 19. до љрве љоловине 20. века кроз збирку др Јована Милекића*. Књига је изашла из штампе 2020. године. Током 2020, планирано је објављивање *Приручника за канцеларијско љословање* и новог броја *Архивских анала*, али није дошло до реализације у предвиђеном року зато што за наведене пројекте нису одобрена средства по конкурсy. Друштво архивских радника Војводине је од Министарства културе и информисања Републике Србије добило 2020. средства за одржавање традиционалног међународног архивског саветовања које за циљ има унапређење архивске струке као и постизање нових научних резултата кроз умрежавање са истородним установама културе. За саветовање, изабране су следеће теме: 1. Стандардизација архивима, 2. Управљање подацима у архивском окружењу. Саветовање је требало да се одржи 3. и 4. децембра 2020. у Новом Саду, али је због погоршања епидемиолошке ситуације у земљи и региону, уз сагласност Министарства, одложено до стварања општих услова за његов несметан рад.

Почетак рада новог сазива Председништва обележила је пандемија вируса ковид-19, рад од куће и у сменама запослених у архивима у АП Војводини. Друштво у датој ситуацији није успело да реализује све предвиђене програмске задатке. По смиривању епидемиолошке ситуације у земљи, биће одржана Скупштина Друштва на којој чланство треба да се изјасни о изменама и допунама Статута, усвоји Пословник о раду редакције часописа *Архивски анали* и Правилник о додели награде „Др Димитрије Кириловић”.

Љубица Будаћ, архивски саветник,
председница Друштва архивских радника Војводине
Архив Војводине, Нови Сад

МЕЂУНАРОДНО АРХИВСКО САВЕТОВАЊЕ ДРУШТВА АРХИВСКИХ РАДНИКА ВОЈВОДИНЕ Нови Сад, 24–25. јун 2021.

Друштво архивских радника Војводине је основано 1962. године, као Пододбор Друштва архивиста Србије за Војводину, да би 1970. године била донета одлука о конституисању у Друштво архивских радника Војводине, које од тада, већ 52 године, самостално делује на територији АП Војводине. Захваљујући заједничком раду и сарадњи свих стручних радника запослених у архивима у АП Војводини, Друштво већ пола века ради на развоју и промоцији архивске струке. За то време реализовало је велики број стручних скупова, штампан је часопис *Архивски анали*, преведени су неки од међународних архивских стандарда који се данас користе на територији Републике Србије као и друга издања од значаја за архивску струку.

Као један од програмских задатака, Друштво архивских радника Војводине је 24. и 25. јуна 2021, организовало шесто по реду дводневно Међународно архивско саветовање које је одржано у амфитеатру Хотела „Парк” у Новом Саду.

Покровитељ Саветовања било је Министарство културе и информисања Републике Србије које је одобрило средства за реализацију скупа. Део финансијских средстава донирао је Архив Војводине као и сву потребну стручну и организациону подршку. Почетна намера организатора била је да се Саветовање одржи 3. и 4. децембра 2020. године у Новом Саду уз учешће 30 пријављених излагача из земље и иностранства. Међутим, због погоршања епидемиолошке ситуације у земљи и иностранству узроковане

вирусом ковид-19, организациони одбор Саветовања, донео је одлуку да се откаже скуп до успостављања бољих услова за одржавање. Побољшањем епидемиолошке ситуације у земљи и иностранству, створили су се поново услови за наставак активности. Донета је одлука да се дводневно Међународно архивско саветовање одржи 24. и 25. јуна 2021. у амфитеатру Хотела „Парк” у Новом Саду. Теме Саветовања су биле:

*Стандардизација у архивима
Управљање подацима у архивском окружењу
(установе културе, библиотеке, факултети)*

Саветовање је отворио Милан Мицић, помоћник покрајинског секретара за културу, јавно информисање и односе с верским заједницама, Сектор за културно наслеђе. Скупу су на позив Друштва присуствовали председници: Архивистичког друштва Србије, Удружења архивских радника Републике Српске, Архивистичког удружења Босне и Херцеговине, Архивистичког удружења Федерације Босне и Херцеговине, као и представници председника архивских удружења и излагачи из Босне и Херцеговине, Хрватске, Словеније и Северне Македоније. Активно учешће на скупу узели су представници Музеја Војводине, Народне библиотеке Србије, Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић” и Института за савремену историју, Београд.

Током два дана Саветовања, излагало је укупно двадесет и четворо колега учесника из земље и иностранства. Неколико колега из иностранства који су имали пријављене радове, нису учествовали на скупу, због отежаних услова преласка границе, односно појачаних епидемиолошких мера.

У вези са првом темом било је **тринаест излагача** из Архива Војводине, Архива Југославије, Историјског архива Београда, Историјског архива Пожаревац, Историјског архива Ниш, Архива Републике Српске, Државног архива Републике Северне Македоније, Народне библиотеке Србије. Другог дана Саветовања, било је **једанаест учесника**. Радове су излагале колеге из Архива Војводине, Историјског архива Кикинда, Историјског архива Суботица, Историјског архива Зрењанин, Историјског архива Београда, Историјског архива Ниш, Државног архива у Дубровнику, Музеја Војводине, Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић” и Института за савремену историју, Београд.

После завршетка првог радног дана скупа, организовано је представљање књиге архивског саветника и историчара др Љубинке Шкодрић *Жена у окупираној Србији 1941 – 1944*. О књизи су говорили проф. др Биљана Шимуновић Бешлин, Одсек за историју Филозофског факултета у Новом Саду, др Драгомир Бонџић, научни саветник Института за савремену историју, Београд и ауторка књиге.

Саветовање је било добро пропраћено од електронских и писаних медија који су у својим извештајима истакли значај Друштва архивских радника Војводине и Архива Војводине на промовисању важности и значаја архивске струке. Уједно, ово је био први архивистички скуп у региону после годину дана паузе због епидемије изазване вирусом ковид-19 због чега је посебно пропраћен и подржан од стране релевантних институција, архива и јавности.

Према мишљењу учесника, Саветовање је у потпуности остварило постављене стручне циљеве.

IN MEMORIAM

ИШТВАН КОВАЧ (1936–2011)

Иштван Ковач, рођен је 16. септембра 1936. године у Београду. У Нови Сад се доселио 1947. године где је завршио основну и средњу школу и дипломирао 1965. године на групи за историју Филозофског факултета у Новом Саду. Од 1965. године радио је као архивиста, а потом од 1975. и као руководилац Одељења за документацију и информације Архива Војводине. Потом је један период био распоређен као архивиста на Одељењу за старију архивску грађу. Каријеру је завршио радећи као архивиста на пословима заштите архивске грађе и регистратурског материјала ван Архива. Звање архивског саветника је добио 1997. године. Отишао је у пензију 2001. године. Преминуо је 2011. године.

МИТА СЕКУЛИЋ (1944–2011)

Мита Секулић, рођен је 16. маја 1944. године у Србобрану. Дипломирао је 1967. године на групи за историју Филозофског факултета у Новом Саду. Каријеру је започео као наставник историје у „Школи за машинисте, електричаре и КВ раднике” у Сремској Митровици. У Архиву Војводине се запослио 1976. године и радни век је провео

на Одељењу за новију архивску грађу (Одељење за архивску грађу државних органа и установа после 1918. године), најпре као архивиста, а у периоду 1999–2003. као руководилац Одељења. Звање архивског саветника стекао је 1997. године. Аутор је више стручних радова у архивским часописима као и следећих публикација и изложби архивских докумената: Историско друштво у Новом Саду: 1927–1943: изложба архивских докумената поводом 76. годишњице Историског друштва у Новом Саду, Каталог изложбе поводом 75 годишњице Трговинско индустријске и занатске коморе у Новом Саду: (1919–1941), Архивска документа о усташком геноциду у Срему 1942. године: ак-

ција Виктора Томића, са приказом изложбе. Један је од аутора репрезентативне изложбе: Војводина у документима Архива Војводине: каталог изложбе организоване поводом прославе 60-годишњице постојања и рада Архива Војводине. (1926–1986). Пензионисао се 2003. године. Преминуо је 2011. године.

Мита Секулић ће остати упамћен као изузетан архивиста, поштован колега који је оставио значајан траг у стручном раду Архива Војводине.

СЛОБОДАН РАДОВАНОВИЋ (1935– 2013)

Слободан Радовановић, рођен је 22. марта 1935. године у Јаша Томићу. Завршио је гимназију „Јован Јовановић Змај” у Новом Саду и дипломирао на групи за историју Филозофског факултета у Новом Саду. У Архиву се запослио 1960. године. После краћег прекида радног стажа због дослужења војног рока, поново је постављен на исту дужност 1962. године. Магистрирао је 1975. године и добио звање магистра библиотекарских наука из подручја архивистике. Звање архивског саветника стекао је 1992. године. Од 1969. до 1978. године био је руководилац Одељења за архивску грађу државних органа и установа до 1918. године. За руководиоца Матичне службе изабран је 1978. године и на овом положају је остао све до пензионисања. Бавио се стручним и научним радом. Крајем шездесетих година 20. века проучавао је метод израде научно-информативних средстава и методологију рада на обради фондова и збирки архива у Републици Аустрији. Аутор је књиге аналитичког инвентара *Комесаријат за Горњу Бачку: Баја (1850–1853)*. Један је од аутора следећих публикација: *Архивска*

Грађа о нашој земљи у архивима Мађарске, Архивска грађа о нашој земљи у архивима СР Румуније, Бачко-бодрошка жујанија : (1688–1728 [тј. 1849]) : каталог одабраних садржаја докумената: (1688–1728), Земалска управа за Српско Војводство и Тамишки Банат (1849–1861), Дисциплински врховни комесаријат за Бачку, Торониал: Сомбор (1849–1852). Пензионисао се 1995. године. Преминуо је 2013. године.

ВИДОСАВА ЗАКЛАН (1949–2013)

Видосава Заклан, рођена је 30. новембра 1949. године у Сремским Карловцима. Дипломирала је на групи за југословенску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду. У Архиву се запослила 1981. године на радном месту архивисте на сређивању новије архивске грађе и регистратурског материјала. Звање вишег архивисте, стекла је 2006. године. Један је од аутора следећих издања: Цигларство и црепарство на територији данашње Војводине [Електронски извор] : 1919–1941 : каталог одабраних аналитичких описа, Водич кроз архивске фондове, том 3, Водич кроз архивске фондове, том 4, Привреда Војводине: 1918–1945: кроз одабрану архивску грађу. Пензионисала се 2008. године. Преминула је 2013. године.

КАТАРИНА КРАЈЧИНОВИЋ (1937–2015)

Катарина Крајчиновић, рођена је 9. септембра 1937. године у Турији. После завршене основне школе у месту рођења, Гимназију је завршила у Бечеју и дипломирала је 1962. године на групи за историју Филозофског факултета у Новом Саду. Каријеру у Архиву, започела је 1963. године као архивиста у Пољопривредном архиву у Новом Саду. На дужност руководиоца Одељења за привредну архивску грађу Архива Војводине именована је 1972. године и на том радном месту остала све до 1990. године када је именована за руководиоца Одељења за новију архивску грађу. Звање виши архивиста је стекла 1975. године, а звање архивског саветника 1997. године. У пензију је отишла 2001. године. Преминула је 2015. године.

ЉУБОДРАГ КОМАТОВИЋ (1943–2020)

Љубодраг Коматовић, рођен је 23. августа 1943. године у Доброљупцима. На радно место архивског манипуланта у Одељењу за архивску грађу државних органа и установа после 1918. године, примљен је 1966. године и на њему је провео цео радни век до пензионисања 2006. године. Преминуо је 2020.

ЂОРЂЕ МАРИНОВСКИ (1949–2021)

Ђорђе Мариновски, рођен је 15. јула 1949. године у Скопљу, у Северној Македонији. Рад у Архиву Војводине започео је 1971. године као манипулант на Одељењу за привредну архивску грађу. После завршетка Гимназије у Сремским Карловцима распоређен је на радно место архивског помоћника на Одељењу за новију архивску грађу. Стекао је звање архивског помоћника I врсте 2006. године. Пензионисао се 2014. године.

Међу колегама је остао упамћен као заљубљеник у архивску струку, добронамеран колега и пријатељ. Преминуо је 2021. године.

Љубица Будаћ, архивски саветник
Архив Војводине, Нови Сад

МИРОСЛАВ МАРЛОГ (1946–2020)

Мирослав Марлог, рођен је 20. маја 1946. године у Новом Саду. У свом родном граду завршио је основну школу, Гимназију „Светозар Марковић” и Филозофски факултет – Одсек историја.

По завршетку студија радио је као професор историје у Гимназији „Бранко Радичевић” у Сремским Карловцима.

У Архив Војводине се запослио 1974. године, Одељење за привредну архивску грађу. Стручни испит из архивске струке је положио на Течају у Београду 1976. године, а звање вишег архивисте је стекао 2006. године. Највећи део стажа у Архиву је провео као архивиста за послове са корисницима архивске грађе – тако је и пензионисан 2010. године.

Нажалост, 2020. године, после кратке болести, Мирослав је 24. августа преминуо.

Био је изузетан историчар, а своје широко знање је несебично преносио млађим колегама. Волео је Француску и био одушевљен Наполеоном. Последње дане је провео причајући о Првом српском устанку.

Нашег Микија, Џорџа, Дечака, како смо га звали, памтићемо као свестраног, духовитог и насмејаног човека.

Нека му је вечна слава!

Леонила Павловић, архивски саветник
Архив Војводине, Нови Сад

БРАНИСЛАВ ЕГИЋ
(12. 11. 1964. – 5. 09 2020)

После 26 година рада у Историјском архиву Суботица, изненада је преминуо наш колега Бранислав Егић Бане.

Рођен је у Суботици 12. новембра 1964. године. После завршене основне школе завршава средњу школу Образовног центра у друштвеним делатностима „Светозар Марковић” – културолошки смер. Следећи свој афинитет према прошлости уписује Филозофски факултет у Новом Саду на одсеку за историју где је апсолвирао.

Радио је пет година као наставник, предајући историју у ОШ „Иван Милутиновић” у Суботици. Од 1994. године, био је запослен у Историјском архиву Суботица, као архивски помоћник – приправник. Стручни испит за архивског помоћника положио је у децембру 1995, у Државном архиву Србије у Београду. Радио је најпре у одељењу Службе заштите архивске грађе и регистратурског материјала ван архива, потом једно кратко време на сређивању архивске грађе, а потом на пословима истраживача и издавања уверења из фондова Архива.

Да би употпунили лик Бранислава Егића, мора се истаћи његова посвећеност и велика упорност при решавању постављених задатака.

Красиле су га врлине скромног и карактерног човека.

Остаће нам у успомени његов специфичан смисао за шалу и пријатељски однос према колегама.

Његов одлазак осећамо као велики губитак и празнину у колективу Историјског архива Суботице.

У Суботици, 13. октобра 2020.

Татјана Сегединчев, архивски саветник,
Историјски архив Суботица

СТЕВАН РАЈЧЕВИЋ (1944–2020)

Стеван Рајчевић, рођен је 22. 07. 1944. године у Смоковићу, у Хрватској. Основну школу је завршио у Трпињи, а у Вуковару Текстилно-индустријску школу, после које се запослио у „Вутексу”. После одслуженог војног рока, уписао је Вишу педагошку школу на групи за историју и географију, у Нишу, а затим наставио студије на Филозофском факултету у Новом Саду, који је завршио 1974. године и стекао звање професора историје. Упоредо са студијом засновао је радни однос у „СОФК”-и у Новом Саду, на пословима тренера борилачких спортова. Затим се преселио у Лозницу где је такође једно време радио у „СОФК”-и, као тренер, али и у Економској школи и Гимназији као професор историје. У току школске 1976/77. године, радио је као професор историје и марксизма у средњој школи у Сомбору.

Од септембра 1977. године запослио се у Историјском архиву Града Новог Сада, где је обављао послове архивисте у служби надзора, а 1982. је именован за в. д. директора Архива. На функцији директора Историјског архива Града Новог Сада, био је у периоду од 1984. до 2003. године, када је именован за директора Архива Војводине у Новом Саду. Током своје дугогодишње каријере увек је инсистирао на квалитету и тимском раду. Доласком на чело Архива Војводине, био је иницијатор обнове рада Друштва архивских радника Војводине, 2004. године. Посебан изазов су му представљале информационе технологије и њихова примена у архивској струци, у складу са међународним архивским стандардима. Аутор је више стручних радова као и један од аутора изложби: Кроз фондове и збирке Архива Војводине, Воде Војводине, Привреда Војводине 1918–1941. кроз одабрану архивску грађу. У марту 2013. године био је разрешен дужности директора Архива Војводине и пензионисан. Преминуо је 2020. године у Футогу.

Стеван Рајчевић ће остати упамћен као поштован и цењен директор и колега.

Леонила Павловић, архивски саветник
Архив Војводине, Нови Сад

БОРИСЛАВА РИСТИВОЈЕВИЋ (1981–2021)

Наша драга директорица, колеги-ница, Борислава Ристивојевић, је после краће и тешке болести заувек напустила овај свет 15. новембра 2021. године.

Борислава је рођена 9. фебруара 1981. године у Сомбору од оца Бори-воја и мајке Јагоде. Прве године свог живота провела је на селу са баком, тамо заволевши природу и животиње и та њена љубав према животињама ју је пратила целог живота.

Након завршетка ОШ „Братство Јединство” уписује Средњу медицин-ску школу „Др Ружица Рип” у Сомбо-ру. Међутим, након завршене средње школе, њен живот креће у пот-пуно другачијем правцу. Уместо медицине она, слушајући своје срце, уписује студије историје на Филозофском факултету у Новом Саду. Својом истрајношћу и марљивим радом временом постаје мастер историчар.

Одувек су је привлачили архиви, документи и историја коју они крију у својим ризницама попут блага. Њена жеља је увек била да ради у архиву и она јој се испуњава, када 2011. године долази у Историјски архив Сомбор где стиче звање архивисте. Волела је рад у архиву, мир којим су одисали пожутели папири прошлости али и узбуђење истра-живања истих.

Од јануара 2018. године, стаје на чело установе, где је после почет-не несигурности уз помоћ колега и добрих сарадника временом стек-ла самопоуздање и храбро се хватала у коштац са проблемима на које је наилазила. Била је истрајна и увек је тежила томе да их што боље реши често долазећи и викендом да ради или остајући још дуго на-кон радног времена. Радила је пуно, можда понекад чак и превише, не допуштајући себи да мало више ужива и у другим аспектима живота.

Била је изузетан директор, колега, пријатељ, а пре свега, била је ЧОВЕК! Њена врата су увек била отворена њеним колегама и увек је

била спремна да их саслуша, помогне и да који савет. Њена племенита, топла и блага нарав, срдачност и ведар дух остаће да живи у нашим сећањима!

Као директор Архива је радо сарађивала са другим установама културе и архивима и радила је то са истом професионалношћу као и све остало.

Поред тога, Борислава је, првенствено, била вољена и пожртвована кћерка својих родитеља, увек бринући не само за своју, већ и за њихову добробит. Делила је са њима и срећу и бол, и нажалост, живот је хтео да оде само један дан после своје вољене мајке, да и тамо, преко, буду заједно.

Веровали смо да нас чека још пуно година заједничког рада и успеха са нашом Бориславом. Уместо тога, остаје нам успомена на њу коју ћемо пажљиво неговати и чувати.

Сомбор, 22. новембар 2021.

Анастасија Мако, архивист
Историјски архив Сомбор

ЈОВАН КАРАБА (1945–2022)

Јован Караба је рођен 21. јула 1945. у Новом Саду.

Дипломирао је немачки језик и књижевност на Филозофском факултету у Новом Саду 1971. године. Исте године се запослио у Историјском архиву града Новог Сада, где је радио до 2002. године. У Архиву Војводине је радио од 2002. до 2009. године.

Стручни испит из архивске струке је положио 1989. године, 2000. године стекао звање вишег архивисте, а 2007. звање архивског саветника. Током 37 година рада у архивској струци радио је на обради архивске грађе на немачком језику. Објавио је четири свеске аналитичког инвентара за фонд Магистрат Слободног краљевског града Новог Сада и једну свеску аналитичког инвентара за фонд Илирска дворска комисија, депутација – Беч. Био је и један од аутора Водича кроз архивске фондове Историјског архива града Новог Сада.

Завод за заштиту споменика културе града Новог Сада му је 1994. године у оквиру обележавања дана града Новог Сада доделио захвалницу за допринос на очувању градитељске баштине Новог Сада – највише признање за стручни рад и успешну сарадњу.

Данијела Бранковић, архивски саветник
Архив Војводине, Нови Сад

Издавач

Друштво архивских радника Војводине
Жарка Васиљевића 2А
21000 Нови Сад, Република Србија

За издавача

Љубица Будаћ, председница Друштва
e-mail: ljubica.bu@arhivvojvodine.org.rs

Лекџура

Ивана Гојковић, архивист
Весна Башић, архивски саветник

Припрема за штампу
Александар Павловић

Штампа

Сајнос, Нови Сад

Тираж

300 примерака

Адреса Редакције

Архивски анали, часопис ДАРВ-е, Жарка Васиљевића 2А
21000 Нови Сад, Република Србија

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

930.25

АРХИВСКИ анали: часопис Друштва архивских радника
Војводине/ главни и одговорни уредник Љубица Будаћ. –
Год. I, бр. I (1992). – Нови Сад; Друштво архивских радника
Војводине, 1992. – 24 cm

Годишње. – Прекид у изласку (1994–2005)

ISSN 0354-3072

COBISS.SR ID 189450503

ISSN 0354-3072